

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ ANABİLİM
DALI**

**ÖRNEK OLAY TEMELLİ SANAL ZORBALIK İLE İLGİLİ KISA
FİMLERİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SANAL
ZORBA/MAĞDUR, FARKINDALIK, EMPATİ DÜZEYLERİNE
VE BAŞ ETME STRATEJİLERİNİ ÖĞRENMELERİNE ETKİSİ**

DOKTORA TEZİ

ÖMER FARUK GÖKMEN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET BARIŞ HORZUM

ŞUBAT 2019

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ ANABİLİM
DALI**

**ÖRNEK OLAY TEMELLİ SANAL ZORBALIK İLE İLGİLİ KISA
FİMLERİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SANAL
ZORBA/MAĞDUR, FARKINDALIK, EMPATİ DÜZEYLERİNE
VE BAŞ ETME STRATEJİLERİNİ ÖĞRENMELERİNE ETKİSİ**

DOKTORA TEZİ

ÖMER FARUK GÖKMEN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET BARIŞ HORZUM

ŞUBAT 2019

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza

Ömer Faruk GÖKMEN

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

‘Örnek Olay Temelli Sanal Zorbalık ile İlgili Kısa Filmlerin Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorba/Kurban, Farkındalık, Empati Düzeylerine ve Baş Etme Stratejilerini Öğrenmelerine Etkisi’ başlıklı bu doktora tezi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Başkan

Doç. Dr. Özcan Erkan AKGÜN

Üye

Doç. Dr. Özlem ÇAKIR

Üye

Doç. Dr. Tuncay AYAS

Üye (Danışman)

Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Özlem CANAN GÜNGÖREN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

05.08.2019

Prof. Dr. Ömer Faruk TUTKUN

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri sürekli gelişmekte ve bu teknolojilerin kullanımı her geçen gün hızlı bir şekilde artmaktadır. Teknolojinin birey ve toplumun duygu, zihin ve ruh sağlığı için bilinçli ve güvenli kullanılması çok önemlidir. Son yıllarda teknolojinin olumsuz etkileri sıklıkla gündem olmakta bu teknolojilerin kullanımı bağımlılık boyutlarına kadar ulaşmaktadır. Özellikle internet ortamında çocuklarımızın ve gençlerimizin doğru ve makul seviyede aynı zamanda örf, adet ve geleneklerimize uygun bir şekilde hareket etmeleri toplum olarak önceliklerimizden biridir. Bu açıdan geleceğimizin teminatı çocuklarımızı, teknoloji ve internet ortamında yaşayabilecekleri sorunlara karşı bilinçlendirmek ve eğitmek görevlerimizin başında gelmektedir. Bu amaç doğrultusunda ortaokul düzeyinde öğrencileri sanal ortamda kötü davranışlardan uzak tutmayı, onlara sanal ortamda karşılabilecekleri tehlikelere ve kötü eylemlere karşı önlem alabilme ve bu sorunlarla baş edebilme bilgi ve becerisi kazandırmayı hedefledim.

Bu konunun ve çalışmanın ortaya çıkmasında en önemli paya sahip olan, konunun önemini sürekli hatırlatan, bu süreçte bana destek veren, çalışmamda büyük emeği olan değerli danışmanım ve saygıdeğer hocam Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM'a teşekkürlerimi bir borç biliyorum.

Ayrıca çalışmamın yürütülmesinde görüş ve düşüncelerini eksik etmeyen Doç. Dr. Tuncay AYAS'a ve Dr. Öğr. Üyesi Özlem CANAN GÜNGÖREN'e çok teşekkür ederim. Çalışma sürecinde bana her zaman maddi ve manevi destek olan Arş. Gör. Mehmet UYSAL ve Arş. Gör. İbrahim DUMAN başta olmak üzere tüm çalışma arkadaşlarıma çok teşekkür ederim. Tez çalışmam süresince benden yardımlarını esirgemeyen öğrencilerime de teşekkür ederim. Ve son olarak bugünlere gelmemde büyük emeği olan haklarını ödeyemeyeceğim anne ve babama, sevinçleri ve hüznüleri beraber paylaştığımız kardeşlerime çok teşekkür ederim. Tez çalışması TÜBİTAK 2211-A Yurtiçi Doktora Burs Programı tarafından desteklenmiştir. Bu nedenle TÜBİTAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Ömer Faruk GÖKMEN

ÖZET

ÖRNEK OLAY TEMELLİ SANAL ZORBALIK İLE İLGİLİ KISA FİLMLERİNİN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SANAL ZORBA/MAĞDUR, FARKINDALIK, EMPATİ DÜZEYLERİNE VE BAŞ ETME STRATEJİLERİNİ ÖĞRENMELERİNE ETKİSİ

Gökmen, Ömer Faruk

Doktora Tezi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Şubat, 2019. xviii+192 Sayfa.

Bu araştırmanın amacı, örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmler geliştirmek ve bu filmlerin öğrencilerin sanal zorba/mağdur düzeylerine, sanal zorbalık farkındalıklarına, sanal zorbalığa karşı empati geliştirme düzeylerine ve baş etme stratejilerini öğrenmelerine etkisini belirlemektir.

Araştırmanın örnek olaylardan yola çıkarak sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin geliştirilmesi ve bu sanal zorbalık ile ilgili filmlerle verilen eğitimin yüz-yüze verilen sanal zorbalık eğitimi ile karşılaştırılmasıyla etkililiğinin test edilmesi olmak üzere iki farklı amacı olduğundan iki yöntem seçilmiştir. Araştırmanın ilk bölümü, tasarım ve geliştirme modeli temel alınarak yürütülmüştür. Bu bölümde araştırmanın çalışma grubunu 144 öğrenci ve 11 uzman oluşturmuştur. Veriler; sanal zorbalık olayları belirleme anketi, ihtiyaç analizi görüşme formu ve sanal zorbalık ile ilgili kısa filmleri değerlendirme rubriği ile toplanmıştır. Nitel verilerin analizinde içerik analizi yapılırken, nicel veriler için betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır. Araştırmanın ikinci bölümü, nicel araştırma desenlerinden öntest-sontest kontrol gruplu 2x2 desen ile yürütülmüştür. Desenin birinci faktörünü iki deney grubu oluşturmuştur. Deney grubunda örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle eğitim verilirken kontrol grubunda sanal zorbalık ile ilgili yüz-yüze eğitim verilmiştir. Desenin ikinci faktörünü tekrarlı ölçümler oluşmuştur. Bunlar; sanal zorba, sanal mağdur, sanal zorbalık farkındalığı ve empati becerisi ölçümleridir. Araştırmanın bu aşamasındaki çalışma grubu, 2017-2018 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Sakarya Vakfı kolejinde 7. sınıfta okuyan 42 öğrenciden oluşmuştur. Veri toplama aracı olarak sanal zorba/mağdur ölçeği, sanal zorbalık farkındalık

ölçeği, empati ölçeği ve sanal zorbalıkla baş etme yöntemleri rubriği kullanılmıştır. Verilerin analizinde, bağımsız örneklemler t-testi ve karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA yapılmıştır. Nitel verilerde içerik analizi yapılmıştır.

Araştırma sonunda sanal zorbalık olaylarının en çok akıllı telefonlar üzerinden Facebook başta olmak üzere farklı sosyal medya ortamlarında, çevrimiçi oyunlarda ve WhatsApp ortamında meydana geldiği, sanal zorbalığın en çok duygusal sorunlara neden olduğu ve bunun neticesinde öğrencilerin psikolojik olarak olumsuz etkilendiği belirlenmiştir. Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle verilen eğitimin sanal zorbalık ile ilgili verilen yüz-yüze eğitime göre öğrencilerin sanal zorba olma düzeylerini azaltma, sanal zorbalık farkındalığını artırma ve empati kurma becerilerini geliştirmede daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak öğrencilerin sanal zorbalığın terminolojisi ve kapsamı konusunda bilgi edindikleri ve öğrencilerin birçoğunun tek bir yöntemi yeterli görmeyerek sanal zorbanın anonim olup olmadığı, olayın durumu, tekrarlanma sıklığı, sürekliliği, ciddiyeti ve uygulanan baş etme yönteminin etkili olup olmaması boyutlarına göre farklı baş etme yöntemlerini kullanmayı düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanal zorbalık, Örnek olay, Kısa film, Empati, Baş etme stratejileri.

ABSTRACT

THE IMPACT OF CASE-BASED CYBERBULLYING SHORT FILMS ONTO SECONDARY SCHOOL STUDENTS' CYBER BULLY/VICTIM, AWARENESS, EMPATHY LEVELS, AND LEARNING OF COPING STRATEGIES

Gökmen, Ömer Faruk

Doctoral Dissertation, Department of Computer Education and Instructional
Technology

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Barış HORZUM

February, 2019. xviii+192 Page.

The aim of this research is to develop case-based cyberbullying short films for secondary school students and determine the impact of these films on students' level of cyberbully/cybervictim, cyber bullying awareness, levels of empathy against cyber bullying, and learning coping strategies.

Two disparate methods have been chosen since the research embodies two different objectives. First method is to develop cyberbullying short films based on cases and the second method is to test the effectiveness of those films comparing with face-to-face training. The first stage of the research was conducted on the basis of design and development model. In this part, the study group of the research involves 144 students and 11 experts. The data was collected through a questionnaire for identifying cyber bullying incidents, an interview form for need analysis, and a rubric for evaluating cyber bullying short films. Descriptive statistics for quantitative data and content analysis technique for qualitative data have been harnessed. The second stage of the study was carried out with the 2x2 pre-test and post-test control group experimental designs from the quantitative research designs. The first factor of the design was composed of two experimental groups. While case-based cyber bullying short films was given to the experimental group, face-to-face training about cyber bullying was given to the control group. The second factor of the design consisted of repetitive measurements including pre-test and post-test. These include cyber bully, cyber victim, cyberbullying awareness and empathy scales. The study group was composed of 7th grade 42 middle school students studying at the Sakarya

Foundation College in the 2017-2018 academic years. Cyberbully/victim scale, cyberbullying awareness scale, empathy scale, and a rubric for cyberbullying coping strategies were used as data collection tools. In the analysis of the data, independent samples t-test and two-factor ANOVA for mixed measurements were performed. More, content analysis was employed for the qualitative data.

At the culmination of the research, it was determined that cyberbullying incidents mostly occur via smartphones in different social media platforms especially on Facebook, online games, and WhatsApp environments. It was also determined that the cyberbullying mostly give rise to emotional problems; and in consequence of this, the students' psychology was adversely affected. Training by case-based cyberbullying short films was found more successful in terms of students' reducing cyberbully levels, increasing cyberbullying awareness and developing empathy skills when compared to the face-to-face training. Finally, it was concluded that students learnt about the terminology and scope of cyberbullying and many of them thought that using a single strategy is not sufficient for cyberbullying incidents. Students also considered using different coping strategies depending on whether the cyberbully is anonymous, the situation of cyberbullying incident, repetition frequency, continuity, seriousness, and effectiveness of the employed coping strategy.

Key Words: Cyberbullying, Case study, Short film, Empathy, Coping strategies.

İÇİNDEKİLER

Bildirim	iv
Jüri Üyelerinin İmza Sayfası	v
Ön Söz	vi
Özet	vii
Abstract	ix
İçindekiler	xi
Tablolar Listesi.....	xv
Resimler Listesi.....	xvii
Şekiller Listesi.....	xviii
Bölüm I, Giriş	1
1.1 Problem Cümlesi	9
1.2 Alt Problemler	10
1.3 Araştırmanın Önemi	10
1.4 Sınırlılıklar.....	11
1.5 Tanımlar.....	12
1.6 Simgeler ve Kısaltmalar	12
Bölüm II, Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi ve İlgili Araştırmalar	14
2.1 Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	14
2.1.1 İnternet	14
2.1.2 İnternetin Kullanım Amaçları ve Sağladığı Faydalar	15
2.1.3 İnternetin Olumsuz Özellikleri.....	18
2.1.4 Sanal Zorbalık	21
2.1.5 Sanal Zorbalıkta Kullanılan Teknolojiler.....	22
2.1.6 Sanal Zorbalığın Türleri.....	25
2.1.7 Sanal Zorbalığın Etkileri	27
2.1.8 Sanal Zorbalığın Türkiye’de Yaygınlığı	28

2.1.9 Sanal Zorbalığı Önlemeye Yönelik Empati Geliştirme	30
2.1.10 Sanal Zorbalıkla Baş Etme Stratejileri	32
2.1.11 Bilişsel Çıraklık.....	34
2.2 İlgili Araştırmalar.....	35
2.2.1 Yurt Dışında Yapılan İlgili Araştırmalar	35
2.2.2 Yurt İçinde Yapılan İlgili Araştırmalar.....	40
2.3. Alan Yazın Taramasının Sonucu	49
Bölüm III, Yöntem.....	50
3.1 İhtiyaçların Belirlenmesi ve Sanal Zorbalık İle İlgili Kısa Filmlerin Geliştirilmesi	50
3.1.1 Araştırma Modeli	50
3.1.2 Çalışma Grubu	51
3.1.3 Veri Toplama Araçları	51
3.1.4 Verilerin Toplanması	53
3.1.5 Sanal Zorbalık İle İlgili Kısa Filmlerin Geliştirilmesi	54
3.1.6 Sanal Zorbalık ile İlgili Kısa Filmlerin Sunulacağı Platform	61
3.1.7 Verilerin Analizi.....	63
3.2 Sanal Zorbalık İle İlgili Kısa Filmlerin Etkililiğinin Değerlendirilmesi.....	63
3.2.1 Araştırma Modeli	63
3.2.2 Çalışma Grubu	65
3.2.3 Veri Toplama Araçları	66
3.2.4 Verilerin Toplanması	70
3.2.5 Deneysel İşlemler.....	71
3.2.6 Verilerin Analizi.....	84
Bölüm IV, Bulgular.....	85
4.1 Sanal Zorbalık Olaylarına Yönelik Olarak Bulgular	85
4.1.1 Sanal Zorbalık Olaylarının En Sık Yaşandığı Araçlar/Ortamlar	85

4.1.2 Sanal Zorbalık Olayları Sonrası Mağdurların Yaşadıkları Durumlar	87
4.1.3 Sanal Zorbalığın Gerçekleştirilme Şekli	89
4.2 Web Platformunun Özelliklerine Yönelik Bulgular	90
4.2.1 Platformun Arayüzü	90
4.2.2 Platformun Özellikleri ve Bileşenleri.....	91
4.3 Sanal Mağdur Olma Puanlarına Yönelik Bulgular	92
4.4 Sanal Zorba Olma Puanlarına Yönelik Bulgular	94
4.5 Sanal Zorbalık Farkındalık Puanlarına Yönelik Bulgular.....	97
4.6 Empati Puanlarına Yönelik Bulgular	100
4.7 Sanal Zorbalık İle İlgili Kısa Filmlere Yapılan Yorumlara Yönelik Bulgular ..	103
4.7.1 Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılandırılmış Kısa Filmler İçin Yapılan Yorumlara Yönelik Bulgular.....	103
4.7.2 Sanal Zorbalık ile İlgili Yarı-Yapılandırılmış Kısa Filmler İçin Yapılan Yorumlara Yönelik Bulgular.....	106
4.7.3 Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılandırılmamış Kısa Filmler İçin Yapılan Yorumlara Yönelik Bulgular.....	109
4.9 Sanal Zorbalıkla Baş Etme Yöntemlerine Yönelik Bulgular.....	113
BÖLÜM V, Tartışma, Sonuçlar ve Öneriler	116
5.1 Tartışma.....	116
5.1.1 Sanal Zorbalığın Gerçekleştiği Ortamlar, Yapılma Şekilleri ve Etkileri	116
5.1.2 Sanal Zorba Olma Düzeyine Yönelik Tartışma	120
5.1.3 Sanal Mağdur Olma Düzeyine Yönelik Tartışma.....	121
5.1.4 Sanal Zorbalık Farkındalığına Yönelik Tartışma.....	123
5.1.5 Empati Yapma Becerisine Yönelik Tartışma.....	124
5.1.6 Sanal Zorbalık Terminolojisine Yönelik Tartışma	127
5.1.7 Sanal Zorbalık Baş Etme Yöntemlerine Yönelik Tartışma.....	128
5.2 Sonuç.....	131
5.3 Öneriler	132

5.3.1 Araştırma Sonuçlarına Yönelik Öneriler	132
5.3.2 İleride Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler	133
Kaynakça.....	134
Ekler	160
Özgeçmiş ve İletişim Bilgisi	192

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Çalışma Grubunun Özellikleri.....	51
Tablo 2. Öntest Sontest Kontrol Gruplu Desen	64
Tablo 3. Deney Gruplarının Özellikleri	65
Tablo 4. Deney Gruplarının Sanal Mağdur ve Sanal Zorba Olma Öntest Puanlarına Göre Yapılan Bağımsız Örneklemeler t-testi Sonuçları	66
Tablo 5. Sanal Zorbalık Olaylarının En Sık Yaşandığı Araçlar/Ortamlar	85
Tablo 6. Sanal Zorbalık Olayı Sonrası Mağdurların Yaşadıkları Durumlar	87
Tablo 7. Sanal Zorbalığın Gerçekleştirilme Şekli.....	89
Tablo 8. Deney ve Kontrol Grubuna Göre Sanal Mağdur Olma Puanları.....	92
Tablo 9. Sanal Mağdur Olma Puanlarının Deney Gruplarına Göre Karışık Ölçümler için İki Faktörlü ANOVA Sonuçları	93
Tablo 10. Deney ve Kontrol Grubuna Göre Sanal Zorba Olma Puanları	94
Tablo 11. Sanal Zorba Olma Puanlarının Deney Gruplarına Göre Karışık Ölçümler için İki Faktörlü ANOVA Sonuçları	95
Tablo 12. Deney ve Kontrol Grubuna Göre Sanal Zorbalık Farkındalığı Puanları ...	97
Tablo 13. Sanal Zorbalık Farkındalığı Puanlarının Deney Gruplarına Göre Karışık Ölçümler için İki Faktörlü ANOVA Sonuçları.....	98
Tablo 14. Deney ve Kontrol Grubuna Göre Empati Becerisi Puanları.....	100
Tablo 15. Empati Becerisi Puanlarının Deney Gruplarına Göre Karışık Ölçümler için İki Faktörlü ANOVA Sonuçları	101
Tablo 16. Sanal Zorbalık Tanımı ve Kapsamı Teması Altında Çıkarılan Kategoriler	103
Tablo 17. Sanal Zorbalığın Etkileri Teması Altında Çıkarılan Kategoriler.....	105
Tablo 18. Sanal Zorbalıkla Baş Etme Yöntemine Yönelik Görüşler.....	106
Tablo 19. Sanal Zorbalıkla Baş Etme Yöntemine Yönelik Görüşler.....	108
Tablo 20. Sanal Zorbalıkla Baş Etme Teması Altında Çıkarılan Kategoriler.....	109
Tablo 21. Sanal Zorbalıkla Baş Etme Teması Altında Çıkarılan Kategoriler.....	111

Tablo 22. Öğrencilerin Sanal Zorbalıkla Baş Etme Yöntemleri ve Bu Yöntemleri Uygulama Sırası	113
Tablo 23. Sanal Zorbalıkla Baş Etme Yöntemleri Rubriğindeki Kriterlere Göre Öğrencilerin Aldıkları Puanlar	115

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Çevrimiçi Oyunda Sanal Zorbalığa Maruz Kalan Bir Öğrencinin Ekran Görüntüsü.....	56
Resim 2. Whatsapp Anlık Mesajlaşma Ortamında Sanal Zorbalığa Maruz Kalan Bir Öğrencinin Ekran Görüntüsü	56
Resim 3. Facebook'ta Sanal Zorbalık Yapan Bir Öğrencinin Ekran Görüntüsü	58
Resim 4. Facebook'ta Sanal Zorbalığa Maruz Kalan Bir Öğrencinin Ekran Görüntüsü	58
Resim 5. SMS ve Telefon Aramaları ile Sanal Zorbalığa Maruz Kalınan Bir Ekran Görüntüsü.....	59
Resim 6. Sosyal Paylaşım Sitesi Facebook'ta Sanal Zorbalığa Maruz Kalan Bir Öğrencinin Ekran Görüntüsü	60
Resim 7. Instagram'da Sahte Hesap Açılarak Mağdurun Fotoğraflarının Paylaşıldığı Bir Ekran Görüntüsü	60
Resim 8. Sanal Sınıf Ekran Görüntüsü	71
Resim 9. Öğrenci Hesabı Ekran Görüntüsü	72
Resim 10. Sanal Sınıfına Katılan Öğrencilerin Listesi	73
Resim 11. Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılandırılmış Kısa Film Ekran Görüntüsü.....	74
Resim 12. Doğru-Yanlış Quiz Ekran Görüntüsü	75
Resim 13. Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılandırılmış Kısa Film Ekran Görüntüsü.....	76
Resim 14. Paylaşım Bir Nota Yönelik Ekran Görüntüsü.....	77
Resim 15. Sanal Zorbalık ile İlgili Yarı-yapılandırılmış Kısa Film Ekran Görüntüsü	79
Resim 16. Paylaşılan Bir Ankete Yönelik Ekran Görüntüsü	80
Resim 17. Açık Uçlu Quiz Ekran Görüntüsü.....	80
Resim 18. Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılandırılmamış Kısa Film Ekran Görüntüsü. 82	
Resim 19. Açık Uçlu Quiz Sorusu ve Öğrencinin Verdiği Cevaba Yönelik Ekran Görüntüsü.....	83

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Farklı Deney Gruplarında Olma ve Sanal Zorba Tekrarlı Ölçümler Ortak Etki Grafiği.....	96
Şekil 2. Farklı Deney Gruplarında Olma ve Sanal Zorbalık Farkındalığı Tekrarlı Ölçümler Ortak Etki Grafiği	99
Şekil 3. Farklı Deney Gruplarında Olma ve Empati Tekrarlı Ölçümler Ortak Etki Grafiği	102

BÖLÜM I

GİRİŞ

Hayatın hemen hemen her alanına nüfuz eden, insan yaşamını kolaylaştıran ve yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelen bilgi ve iletişim teknolojileri hızla gelişmekte ve bu gelişim sürecinde getirmiş olduğu sayısız faydanın yanı sıra bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir (Brody ve Vangelisti, 2017). Özellikle bilgisayar, internet ve akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla bireylerin internete kısa zamanda ve istedikleri yerden ulaşabilmeleri pek çok riskleri de beraberinde getirmektedir. Hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri çocuklar ve ergenler arasında sınır tanımaksızın, ebeveyn kontrolünden uzak ve bilinçsiz bir şekilde kullanılmaktadır (Barlett, 2017).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin amacı dışında kullanılmasıyla meydana gelen olumsuz olaylardan biri sanal zorbalıktır. Sanal zorbalık: “Bir kişi ya da grup tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak başkalarına zarar vermek amacıyla kasıtlı ve tekrarlayan düşmanca davranışlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Belsey, 2007; Chapin ve Coleman, 2017). Patchin ve Hinduja (2006) sanal zorbalığı, elektronik araçların başkalarına kasten ve tekrarlayan bir şekilde zarar vermek amacıyla kullanılması şeklinde tanımlamaktadırlar. Sanal zorbanın teknolojik araçları kullanarak mağdur ile her zaman ve her yerde iletişime geçebilme olanağına sahip olması mağduru tehlikeyle baş başa bırakmaktadır (Nikolaou, 2017; Strom ve Strom, 2004). Bu durum sanal zorbalığa maruz kalan mağdurların her zaman ve her yerde sanal zorbalığa maruz kalabileceklerinin açık bir göstergesidir (Palermi, Servidio, Bartolo ve Costabile, 2017). Bu yüzden sanal mağdurun 7/24 sanal zorbalığa maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıya olması, mağdurun sığınabileceği güvenli bir alanın kalmadığını gösterebilmekte ve söz konusu durum özellikle ergenleri olumsuz şekilde etkilemektedir (Belsey, 2008; Raskauskas ve Stoltz, 2007).

Sanal zorbalık; mobil teknolojiyle yapılması, uygulama şekli, uygulanan yer, olaya şahit olan kişiler gibi farklı yönleriyle geleneksel zorbalıktan ayrılmaktadır (Palermi ve diğerleri, 2017). Ayrıca sanal zorbanın teknoloji yardımıyla kendini gizleyebilmesi, zorbalık davranışların teknoloji yardımıyla sıklıkla tekrarlanması, zorbanın teknolojiyi etkin kullanmasından dolayı zorba ve mağdur arasında güç dengesizliği yaratması farklılıkların birkaçıdır (Ho, Chen ve Ng, 2017; Slonje, Smith ve Frisen, 2013). Smith (2012) sanal zorbalığın teknoloji uzmanlığı gerektirmesi, yüz yüze olmaması (dolaylı bir şekilde yapılması), zorbanın mağdurun tepkisini veya neler hissettiğini görememesi ve teknolojinin etkisiyle olayın daha fazla kişi tarafından duyulması gibi nedenlerden dolayı sanal zorbalığın geleneksel zorbalığa göre daha yaygın olabileceğini ifade etmektedir. Bu açıdan sanal zorbalık geleneksel zorbalıktan pek çok yönden farklılık göstermektedir (Nikolaou, 2017).

Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell ve Tippett (2008) sanal zorbalığın cep telefonları, akıllı telefonlar, metin mesajları, resim ve video gönderimi, e-postalar, sohbet odaları, anlık mesajlaşma, sosyal ağlar, websiteleri gibi araçların kullanılmasıyla gerçekleştiğini belirtmektedir. Wolak, Mitchell ve Finkelhor (2007) sanal zorbaların en çok internet ve cep telefonunu kullandıklarını belirlemiştir. Ayas ve Horzum (2012) öğrencilerin en çok msn ve sohbet odaları gibi ortamlarda sanal zorbalık yaptıklarını belirlemiştir. Günümüzde özellikle öğrencilerde akıllı telefon sahipliğinin artması, akıllı telefonların sınırsız ve hızlı internet erişimine imkân tanınması bu teknolojiler vasıtasıyla sanal zorbalık olaylarının meydana gelmesini artırıcı unsur yapmaktadır (Sharma, Kishore, Sharma ve Duggal, 2017).

Yurt dışında yapılan çalışmalarda Ybarra ve Mitchell (2004) gerçekleştirdikleri araştırmada öğrencilerin yarısına yakınının sanal zorba olduğunu tespit etmiştir. Syts (2004) sanal zorbalık olaylarının %33,8 olduğu sonucuna ulaşmıştır. Li (2005) yürüttüğü çalışmasında geleneksel zorbalığın yerini sanal zorbalığa bıraktığını, öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak sanal zorbalık yaptıklarını, öğrencilerin büyük bir bölümü sanal ortamda taciz içerikli olaylara şahit olduklarını belirtmişlerdir. Li (2006) gerçekleştirdiği başka bir araştırmada katılımcıların %60'nın sanal zorba olduğunu ve sanal zorba olanların %85'inin aynı zamanda sanal mağdur olduğu sonucuna ulaşmıştır. Wolak ve diğerleri (2007) tarafından yapılan araştırmada gençlerin %43'ünün sanal zorbalık olaylarına maruz kaldığını belirlemiştir. Sanal zorbalık olaylarıyla ilgili yurtdışında yapılan çalışmalar dikkate

alındığında sana zorbalık olaylarının yaygın bir sorun olduğu anlaşılmaktadır.

Ülkemizde de benzer şekilde sanal zorbalık olaylarının son zamanlarda sıklıkla yaşandığına dair araştırmalar gerçekleştirilmektedir (Arıca, Siyanhan, Uzunhasanoğlu, Sarıbeyoğlu, Çıplak, Yılmaz, Memmedov, 2008; Ayas, 2011, Ayas ve Horzum, 2012; Bayar, 2010; Baştürk-Akça, Sayimer ve Ergül, 2015; Dilmaç, 2009; Dilmaç ve Aydoğan, 2010; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007). Erdur-Baker ve Kavşut (2007) Türkiye’de bu konuda yapılan ilk araştırmada sanal zorba oranının %28, sanal mağdur oranının ise %30 olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dilmaç ve Aydoğan (2010) yaptığı araştırmasında öğrencilerin %20’sinin en az bir kere sanal zorbalık yaptığını, %56’sının ise en az bir kez sanal zorbalık davranışlarına maruz kaldığını tespit etmiştir. Arıca ve diğerleri (2008) yaptığı araştırmasında katılımcıların %35,7’sinin sanal zorba, %23,5’inin hem sanal zorba hem de sanal mağdur, %5,9’unun ise sadece sanal mağdur olduklarını belirlemiştir. Ayas ve Horzum (2012) yaptıkları araştırmalarında öğrencilerin %18,6’sının sanal zorbalık olaylarına maruz kaldığını, %11,6’sının da sanal zorbalık yaptığını, %37,5’inin ise sanal zorbalık olayına şahit olduklarını belirlemiştir. Türkiye’de sanal zorbalıkla ilgili çalışmalar incelendiğinde diğer ülkelerdeki çalışmalarla benzer sonuçlar verdiği ve sanal zorbalık olaylarının önemli bir problem olduğu anlaşılmaktadır.

Sanal zorbalığa maruz kalan bireyler psikolojik ve davranışsal problemler yaşamalarının yanında akademik anlamda da sorunlar yaşadıkları yapılan araştırmalar sonucunda görülmektedir (Ho ve diğerleri, 2017). Willard (2006) sanal zorbalıların bireyleri düşmanca ve aşağılayıcı paylaşımlar yaparak, internette rahatsız edecek şekilde takip ederek, gerçeği gizleyerek, kötüleyerek, alay ederek, karalayarak, dışlayarak rahatsız ettiklerini ve bu durumun bireylerde olumsuz etkilere neden olduğunu belirtmektedir. Slonje ve diğerleri (2013) sanal zorbalığın bireylerde korku, üzüntü, kızgınlık, depresyon ve utanma gibi negatif etkilere sebebiyet verdiğini vurgulamaktadır. Baştürk-Akça ve diğerleri (2015) sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin kızgınlık, endişe, üzüntü, hayal kırıklığı, kötü hissetme, yalnız hissetme gibi duygular yaşadıklarını belirtmektedir. Ybarra, Diener-West ve Leaf (2007) yaptıkları araştırma sonucunda internette sanal zorbalığa birden fazla maruz kalan gençlerin okulu astıkları belirtilmiştir. Bu şekilde sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerden biri 8 gün okulu asmış bir diğeri ise 30 gün okula silahla gelmiştir. Beran ve Li (2005) ve Patchin ve Hinduja (2006) sanal mağdurların

notlarının birdenbire düşmesinin derslere yoğunlaşamamalarından ve kendilerini çaresiz ve dışlanmış hissetmelerinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Kirby (2008) gerçekleştirdiği araştırmasında sanal zorbalık nedeniyle öğrencilerin bir kısmı okulu bırakmayı dahi düşündükleri sonucuna ulaşmıştır. Beran ve Li (2005) sanal zorbalık olaylarının; mağdurun üzülmeye, sinirlenmesine, kaygı yaşamaya, derslere yoğunlaşamamasına, okul başarısının düşmesine ve devamsızlık yapmasına neden olduğunu savunmaktadır. Patchin ve Hinduja (2012) sanal zorbalığın çocukların duygusal ve zihinsel sağlığını olumsuz etkileyebileceğini ve bu durumun önlem alınmadığı takdirde erken yetişkinlik dönemine kadar devam edebileceğini belirtmişlerdir.

Sanal zorbalığın bireylerde oluşturmuş olduğu sosyal, akademik, psikolojik ve fiziksel olumsuzluklar dikkate alındığında bu tür olayların yaşanmaması için gerekli çalışmalar yapılmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir (Song ve Oh, 2018). Daha çok çocuklar ve ergenler arasında görülen bu tür olumsuz olayların önlenmesi için okul yönetici ve personelinin, öğrenci ve velilerin farkındalık düzeylerinin artırılmasının yararlı olabileceği düşünülmektedir (Palermi ve diğerleri, 2017; Sharma ve diğerleri, 2017). Öğrencilerin yaşanan sanal zorbalık olaylarına şahit olmaları durumunda bu tür olaylara müdahale etmeleri olayların önlenmesi ve bir daha yaşanmaması için önemlidir (Song ve Oh, 2018). Bunun yanında sanal zorbalık yapan bireylerin yaptıkları eylemlerin bireylerde oluşturduğu olumsuz etkilerin farkında ve bilincinde olmaları sanal zorbalık olaylarının önlenmesinde önemli yer edinmektedir (Akbulut ve Çuhadar, 2011). Çünkü sanal zorbalık yapanlar başkaları üzerinde kontrol kurmayı amaçlamakta, bu davranışlarında haz almakta, intikam alma düşüncesi beslemekte, güçlü olduğunu kanıtlamakta, sanal âlemde yakalanamayacaklarını düşünmektedirler (Ayas, 2016). Okulda yapılacak sosyal yardımlaşma ve öğrenciler arası diyalogu artırıcı etkinliklerle birlikte bu tür olaylara yönelik farkındalık düzeyinin artırılması öğrencilerin sanal zorbalığa karşı yalnızca izleyici kalmalarının ötesine geçebilecek, sanal zorbalık davranışlarında bulunmaktan uzaklaşabilecek ve bu olaylar mağdur sayısını azaltabilecektir (Ho ve diğerleri, 2017). Çünkü öğrencilerin bilgilendirilmesi, akran desteği ve öğrenciler arasında bu tür olaylara yönelik farkındalık düzeyinin artırılması saldırganlığa ve sanal zorbalığa karşı koymak açısından önemlidir (Akbulut ve Çuhadar, 2011; Aktürk, 2015; Cowie ve Colliety, 2010; Smith ve diğerleri, 2008).

Farkındalık oluşturma aşamasında, sanal zorbalık olaylarının öğretmenler, öğrenciler ve aileler arasında açıkça tartışılması, olayların nasıl gerçekleştiği, olaylara maruz kalan kişilerin nasıl maruz kaldığı, olaylardan kurtulabilmek için hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği konuları ön plana çıkmaktadır (Ho ve diğerleri, 2017; Tanrikulu, Kınay ve Arıca, 2015). Ayas ve Horzum (2011) çeşitli illerde görev yapan öğretmenlerle yürüttükleri bir çalışmada öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin düşük olduğu ve sanal zorbalığa uğrayan öğrencilere yeterince destek olamadıkları, farkındalık düzeyinin düşük olması nedeniyle sanal zorbalık olaylarını önlemede gerekli başarıyı gösteremediklerini belirlemiştir. Kavuk, Bulu ve Keser (2016) öğretmen adaylarının çoğunluğunun sanal zorbalık olaylarını doğru bir biçimde belirleyemediklerini, sanal zorbalık olaylarını önleme konusunda verilen cevapların uygun ve kabul edilebilir seviyede olmadığı sonucuna ulaştıklarıdır.

Yukarıda belirtilen araştırma sonuçlarından hareketle Cassidy, Jackson ve Brown (2009) sanal zorbalığın olumsuz sonuçlarının bu ortamlarda açıkça tartışılması sağlanarak farkındalık oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Kavuk ve diğerleri (2016) öğretmen adaylarının sanal zorbalık olaylarına yönelik farkındalıklarını artıracak ve önleme stratejilerinin öğretileceği eğitimlerin verilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Tanrikulu ve diğerleri (2015) okullarda yaşanan sanal zorbalık olaylarını önlemek için sanal zorbalık eğitiminin öğrenciler, okul yöneticileri, veliler ve tüm öğretmenler ile birlikte verilmesinin sanal zorbalık olaylarına karşı farkındalık düzeyini artırma konusunda etkili olacağını belirtmektedir. Öğrencilerle etkileşim halinde olan okul personeli ve velilerin bu tür olayların farkında olması ve bu olaylara maruz kalan çocuklara yardımcı olunması önemli görülmektedir (Aktürk, 2015). Benzer şekilde Akbulut ve Çuhadar (2011) sanal zorbalıkla ilgili öğrenci ve veliler kadar öğretmenlerde de farkındalık oluşturulmasına ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

Okulda görev yapan rehber öğretmenlerin de sanal zorbalık olaylarının önlenmesinde bazı görev ve sorumluluklarının olduğu belirtilmektedir (Ho ve diğerleri, 2017; Tanrikulu ve diğerleri, 2015). Bu sorumlulukların başında okuldaki öğrencilerin sanal zorbalıkla ilgili bilgilenmelerini ve sanal zorbalığın psikolojik etkileriyle ilgili farkındalıklarını geliştirmek gelmektedir (Aktürk, 2015; Diamanduros, Downs ve Jenkins, 2008). Sanal zorbalık olaylarında asıl farkında olunması gereken grubun bu

tür davranışları birbirlerine yapan öğrenciler olduğu dikkate alındığında, öğrencilere farkındalık düzeylerini artırıcı etkinlikler yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Aydın, 2016; Eroğlu, Aktepe, Akbaba, Işık ve Özkorumak, 2015). Öğretmenlerin okullarda sanal zorbalık hakkında politikalar geliştirmesi, ailelerle bu olayları paylaşması ve okul çalışanlarının sanal zorbalık olaylarıyla ilgili eğitilmesi ve farkındalık oluşturulması gerektiğini düşünmeleri bu görüşü desteklemektedir (Aktürk, 2015; Li, 2006). Ata ve Adnan (2016) öğrencilerin dijital okuryazarlık ve medya, görsel, internet gibi yeni okuryazarlık beceri ve yetkinliklerinin artırılması sanal zorbalıkla mücadele edilmesinde ve bireylerin farkındalıklarının artırılmasında önemli adımlar olacağını belirtmiştir.

Farkındalık çalışmalarına ek olarak öğrencilerin empati becerilerini artırmaya yönelik yapılacak etkinliklerin özellikle zorbaca davranışlarda bulunan öğrenciler açısından faydalı olacağı değerlendirilmektedir (Del Rey, Lazuras, Casas, Barkoukis, Ortega-Ruiz ve Tsorbatzoudis, 2016). Empati bir başkasının duygularını ve hislerini fark etme, anlama ve paylaşabilme yeteneği şeklinde tanımlanmaktadır (De Vignemont ve Singer, 2006). Empati bireyin kendisini referans alarak diğerlerinin duygularını anlama ve paylaşma kapasitesidir (Decety ve Moriguchi, 2007). Empati kavramı psikolojik çevrelerde duygusal ve bilişsel bileşenleri içeren çok boyutlu bir yapı olarak kabul edilmektedir (Goldstein ve Michaels, 1985). Empatinin bilişsel bileşeni, kendini başkalarının yerine koyarak onların duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmayı, onların zihinlerinde ne olduğunu ve bunun kendilerini nasıl etkileyeceğini hayal etmeye çalışmayı ifade eder. Empatinin duygusal bileşeni ise başkalarının duygusal deneyimleriyle ilişkili olarak aynı veya benzer duygusal tepkileri verme şeklinde karakterize edilir (Gini, Albiero, Benelli ve Altoe, 2007). Kısaca empati; bir bireyin kendisini bir başkasının yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Rogers, 1983).

Empatinin suç işlemeye, saldırgan davranışlar sergilemeye ve zorbalık olaylarına karşı koruyucu bir etkisinin olduğu söylenebilir (Jolliffe ve Farrington, 2006). Empati kurma becerisine sahip olan kişiler empati kurma becerisine sahip olmayan kişilere göre daha fazla saldırganca davranışlar gösterebilmektedir (Dökmen, 1988). Sanal zorbalık davranışları da bireyin karşısındakine zarar vermek amacıyla yaptığı

sanal ortamda bir saldırganlık olarak değerlendirilebilmektedir (Ybarra, Boyd, Korchmaros ve Oppenheim, 2012). Sanal alemde zorbalık yapan kimselerin, sergiledikleri davranışların mağdurlar üzerinde ne gibi olumsuz etkiler bıraktığını gözlemlene olanaklarının kısıtlı olması mağdurlarla empati kuramamasına neden olabilir (Ang ve Goh, 2010). Ayrıca yaşananların sanal ortamda kalacağı düşünülmesi de sanal zorbanın yaptıkları davranışları sonlandırmada güçlük çekmelerine neden olabilir (Kowalski ve Limber, 2007). Sanal ortamda zorbanın kendi davranışlarının mağdur üzerindeki etkilerini gözlemlene olanağının pek mümkün olmamasından dolayı da zorba, mağdur ile empati kuramayabilir (Ciucci ve Baroncelli, 2014). Zorbanın, zorbaca davranışlarının sonuçlarını gözlemleyememesi, dolayısıyla empati kuramaması zorbaca davranışlar sergilemeye devam etmesine hatta bu tür davranışların şiddetinde de artışa neden olabilir (Padır, Eroğlu ve Çalışkan, 2015).

Son yıllarda yapılan bir çalışmada empatik eğilim düştükçe sanal zorbalığın ve sanal mağduriyetin arttığı ve sanal zorbalık ile empati arasında ilişki ortaya koyulmuştur (Peker, Eroğlu ve Ada, 2012). Yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde; Brewer ve Kerlake (2015) empatinin de sanal zorbalık davranışında bulunma konusunda önemli bir yordayıcı olduğu, empati yapma düzeyi düştükçe sanal zorbalık davranışında bulunma ihtimalinin ters oranda arttığı belirlenmiştir. Gini ve diğerleri (2007) empati ile zorbalık arasında ters bir ilişki olduğunu empati kurma becerisi düşük bir çocuğun zorbalığa dahil olma olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Topçu ve Erdur-Baker, 2012). Topçu ve Erdur-Baker (2012) kızların hem duygusal empati hem de bilişsel empati düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu belirlerken erkeklerin hem sanal ortamda hem de fiziksel ortamda kızlardan daha çok sanal zorbalık yaptıklarını tespit etmiştir. Duygusal ve bilişsel empati düzeyleri düşük olan kızların ve erkeklerin bilişsel empati düzeyleri yüksek olanlara oranla daha fazla sanal zorbalık davranışları sergiledikleri belirlenmiştir. (Ang ve Goh, 2010). Düşük bilişsel empati düzeyine sahip erkeklerin yüksek bilişsel empati düzeyine sahip olan erkeklere oranla daha fazla sanal zorbaca davranışlar sergiledikleri, kızların ise düşük ya da yüksek bilişsel empati düzeyine sahip olmasına bakılmaksızın benzer sanal zorbalık davranışı sergiledikleri belirlenmiştir (Ang ve Goh, 2010). Del Rey ve diğerleri (2016) bilişsel ve duygusal empatinin geleneksel ve sanal zorbalık davranışında bulunma konusunda negatif yordayıcı

olduklarını, kızların erkeklere göre daha yüksek empati seviyelerinin olduğu ve büyük yaştaki öğrencilerin daha yüksek oranda sanal zorbalık davranışında bulduklarını tespit etmiştir. Feldman (2011) yaptığı çalışmada sanal zorbalığın diğer katılımcılara oranla daha az suçluluk hissine sahip olduklarını ve empati düzeylerinin daha düşük olduğunu belirlemiştir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde empati düzeyi yüksek olan bireylerin empati düzeyi düşük olan bireylere göre daha az sanal zorbalık davranışı gösterdiği görülmektedir. Buradan hareketle empatinin olumsuz davranışlarda bulunmaya ve zorbaca davranışlarda bulunmaya karşı koruyucu bir etkisinin olduğu söylenebilir (Jolliffe ve Farrington, 2006). Bu olumsuz duyguları anlayan bireyler karşısındaki kişilerin daha fazla olumsuz duygular yaşamaması için onun olumsuz duygular yaşamasına neden olan davranışlarından vazgeçebilmektedirler. Bireylerin karşısındaki kişiyle empati kurabilmesi bu tür olumsuz davranışlardan vazgeçmesinde olumlu bir etkisinin olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur (Peker ve diğerleri, 2012). Akbulut (2014) video tabanlı içeriklerin geleneksel yöntemlere göre daha faydalı olduğu sonucundan yola çıkarak sanal zorbalık olaylarına karşı video destekli eğitimlerin verilmesinin daha etkili olabileceğini belirtmiştir. Topçu (2008) empati eğitimini sanal zorbalık olaylarının önlenmesindeki önemine dikkat çekerek sadece öğretmenlerle sınırlı olmayacak şekilde ailelere de empati geliştirme eğitimi verilmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Öğrencilerin empati kurma becerilerini geliştirmenin yanında sanal zorbalık olayları ile baş etme yöntemlerinin de öğrencilere öğretilmesi gerekmektedir. Snakenborg, Van Acker ve Gable (2011) sanal zorbalık olaylarının önlenmesi konusunda ailelere, öğretmenlere, okul yöneticilerine büyük görevler düştüğünü, okullardaki programların sanal zorbalık konusunu da içermesi gerektiğini ve öğrencilere bu tür durumlarda uygun baş etme yöntemlerinin ve yollarının öğretilmesi gerektiğini belirtmektedir. Notar, Padgett ve Roden (2013) öğrencilerin sanal zorbalık olaylarının üstesinden gelme konusunda yeterince bilgili ve donanımlı olmadıklarını ifade etmektedir. Alan yazında öğretmenlerin, okul rehber öğretmenlerin, okul yöneticilerinin, öğrencilerin, ailelerin işbirliği halinde çalışarak sanal zorbalıkla baş etme ve uygun baş etme stratejileri geliştirme konusunda yeni politikalar, prosedürler ve baş etme yöntemleri geliştirmelerinin gerekliliğine işaret etmektedir (Cowie ve Colliety, 2010; Diamanduros ve diğerleri, 2008; Snakenborg ve diğerleri, 2011).

Morgan (2013) öğretmenlerin sanal zorbalıkla ilgili dersler vererek ve projeler yürüterek öğrencilerin farkındalığını artırmaları, ödevler vererek, tartışma grupları oluşturarak ve örnek olaylar göstererek öğrencilerin baş etme stratejileri konusunda analiz etme ve çözüm sunma becerilerinin artırılmasına vurgu yapmaktadır. Notar ve diğerleri (2013) sanal zorbalıkla baş etmenin öncelikle işbirliği halinde çalışarak sanal zorbalığın ne olduğunun öğrencilere öğretilmesi, baş etme yöntemleri ile ilgili bir prosedürün olması ve öğretmenlerin, öğrencilerin ve ailelerin sanal zorbalık olayı ile karşılaştıklarında neler yapabileceklerinin öğretilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Literatürden anlaşılacağı üzere sanal zorbalık olayları sıklıkla yaşanmakta ve mağdurlar duygusal ve psikolojik sorunlar yaşamaktadırlar. Sanal zorbalığın önlenmesinde bilgilendirme ve farkındalık oluşturma çalışmalarına yer verilmesine, sanal zorbalıkların yaptıkları davranışların sonuçlarını düşünmelerine ve mağdurların bu tür olaylara maruz kaldıklarında uygun baş etme yöntemlerini öğrenmelerine gereklilik duyulduğu anlaşılmaktadır. Sanal zorbalık davranışlarının önlenmesinde gerçek hayatta yaşanan olayların temel alınması gerekli görülmektedir. Gerçek hayatta yaşanan olayların örnek olaylara dönüştürülerek bunların kısa film şeklinde sunulması öğrencileri etkileme konusunda yararlı olacaktır. Örnek olaylarından yola çıkarak hazırlanan sanal zorbalık ile ilgili kısa filmler; öğrencileri sanal zorbalığa karşı bilgilendirme, farkındalıklarını artırma, empati becerilerini geliştirme ve uygun baş etme yöntemlerini öğretme konusunda yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda gerçek hayatta yaşanan sanal zorbalık olaylarından yola çıkarak geliştirilecek kısa filmlerin; öğrencilerin sanal zorbalık düzeylerini azaltma, sanal zorbalığa karşı farkındalıklarını artırma, empati becerilerini geliştirme ve sanal zorbalıkla baş etme stratejilerini öğretme ihtiyacını kapatabileceği anlaşılmaktadır.

1.1 PROBLEM CÜMLESİ

Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle verilen eğitim sanal zorbalık ile ilgili yüz-yüze eğitim ile karşılaştırıldığında öğrencilerin sanal zorba olma, sanal mağdur olma, sanal zorbalık farkındalıkları, empati yapma becerileri üzerinde etkisi var mıdır?

1.2 ALT PROBLEMLER

1. Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle eğitim alan ile yüz-yüze eğitim ortamında teorik eğitim alan öğrencilerin;
 - a) Sanal zorba olma puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır?
 - b) Sanal mağdur olma puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır?
 - c) Sanal zorbalık farkındalık puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır?
 - d) Empati yapma beceri puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır?
2. Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin sonunda öğrencilerin;
 - a) Sanal zorbalığın tanımı ve kapsamı,
 - b) Sanal zorbalığın gerçekleştiği ortamlar,
 - c) Sanal zorbalığın sonuçları ve etkileri konusunda görüşleri nelerdir?
3. Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamında eğitim alan öğrencilerin sanal zorbalıkla baş etme yöntemlerini öğrenmeleri ne düzeydedir?

1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Teknoloji sahipliği ve kullanım oranının artmasıyla öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kaldığı ve bu durumun mağdurlar üzerinde duygusal, bilişsel ve akademik açıdan olumsuz etkileri olmaktadır. Teknoloji kullanımının artması, akıllı telefonların gençler tarafından yoğun kullanımı ve internete kolay ve hızlı bir şekilde erişim sanal zorbalık olaylarının artmasında önemli unsurlar olmuştur. Sanal zorbalık olayları öğrencilerin akademik, sosyal ve ailevi yaşantılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Sanal zorbalık olaylarını gerçekleştiren zorbaların ise mağdurların yaşadıkları durumu gözle göremediklerinden mağdurların hislerini anlayamamaktadırlar. Ayrıca

sanal zorbalık geleneksel zorbalığa kıyasla teknolojinin kullanılmasından dolayı sıklıkla yaşanmakta ve tekrarlanmakta, zorba kendini teknolojinin sağladığı özelliklerle gizleyebilmektedir. Özellikle ortaokul düzeyinde bilgi vermek üzere kurgulanan eğitimler beklenen etkiyi yapamamaktadır. Ortaokul düzeyindeki öğrenciler için örnek olaylar temel alınarak film ya da animasyonlar vasıtasıyla bilgilerin sunulması daha etkili olabilmektedir. Bu yönüyle örnek olaylardan yola çıkarak geliştirilecek kısa filmler öğrencilerin konuya yönelik farkındalık düzeylerini ve empati becerilerini daha fazla artırılabilir. Ülkemizde uygulanan FATİH projesinin boyutlarından biri de etkili, bilinçli ve güvenli internet ve teknoloji kullanımı olması, bu araştırmanın önemini artırmakta ve FATİH projesinin güvenli teknoloji kullanımı boyutuna katkı sağlamaktır. Bu çalışmada, örnek olaylardan yola çıkarak geliştirilecek sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin öğrencilerin konuya yönelik farkındalıklarını, empati beceri düzeylerini ve baş etme stratejilerini öğrenmelerini daha fazla artırabileceğinden özgün ve orjinaldir. Sanal zorbalık eğitimi ile ilgili kısa filmlerin bir web platformu ile sunulması açısından işlevsel ve günümüzde sanal zorbalığın önemli bir problem olduğu göz önüne alındığında gerekli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4 SINIRLILIKLAR

Bu araştırma:

- 1) Çalışma grubu 2017-2018 eğitim-öğretim yılı güz döneminde Sakarya Üniversitesi Vakfı Koleji ortaokulunda 7.sınıfta öğrenim gören 44 öğrenci,
- 2) Deneysel işlem süresi olarak 4 hafta,
- 3) Deneysel işlemlerin Edmodo sosyal öğrenme platformunda gerçekleştirilmesi ile sınırlıdır.

1.5 TANIMLAR

Sanal Zorbalık: Kişi veya grupların kendini koruyamayan bireylere karşı akıllı telefon, bilgisayar, Facebook, Twitter gibi elektronik iletişim araçlarını kullanarak sürekli, saldırgan, kasıtlı ve tekrarlı davranışlarda bulunma eylemi (Smith ve diğerleri, 2008).

Empati: Bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci (Rogers, 1983).

rnek Olay: rnek olay yöntemi, gerçek hayatta karşılaşılan problemlerin yazılı, sözlü veya bir film ile gösterilerek öğrencilerin zmlenme, öneri ve düşüncelerini ortaya koymalarının sağlanması.

Yapılandırılmış Filmler: İçerisinde konunun anlaşılmasını sağlayacak açıklayıcı, sorgulayıcı ve düşündürücü notların sıklıkla paylaşıldığı filmler.

Yarı-Yapılandırılmış Filmler: İçerisinde konunun anlaşılmasını sağlayacak açıklayıcı, sorgulayıcı ve düşündürücü notların yapılandırılmış filmlere göre biraz daha azaltılarak paylaşıldığı filmler.

Yapılandırılmamış Filmler: Yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış filmlerde öğrenilenlerden yola çıkararak filmdeki sanal zorbalık olayı için en uygun baş etme yönteminin belirtilmesinin istendiği filmler.

1.6 SİMGELER VE KISALTMALAR

RMSEA: Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü

GFI: Uyum İyiliği İndeksi

AGFI: Standartlaştırılmış Uyum İyiliği İndeksi

NFI: Normlaştırılmış Uyum İndeksi

NNFI: Normlaştırılmamış Uyum İndeksi

CFI: Karşılaştırmalı Uyum İndeksi

χ^2 : Bartlett Sphericity testi

N: Frekans

S: Standart sapma

Sd: Serbestlik derecesi

\bar{x} : Aritmetik Ortalama

F: F değeri

t: t değeri

p: Anlamlılık düzeyi

η^2 : Eta Kare Değerli

ANOVA: Varyans analizi

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1.1 İnternet

İnternet, iki veya daha çok sayıda bilgisayarın birbiriyle bağlantılı olması anlamına gelen ve bu bilgisayarlar arasında kurulan bağlantı ile iletişimin gerçekleştiği bilgisayar ağına dayalı bir sistemdir. İnternet, iletişimi her yerden ve her zamanda gerçekleşmekte dünya çapında bilgisayarların kendilerine özgü bir elektronik dil, yapı ve kurallar çerçevesinde birbirleriyle haberleşmesine imkân veren çok yönlü bir sistemdir (Morris ve Ogan, 1996).

İnternetin ortaya çıkmasında daha önce çıkan teknolojilerde olduğu gibi askeri alanda yaşanan ve duyulan ihtiyaçlar etkili olmuştur. Özellikle soğuk savaş yıllarında ABD’de kurumlar ve birimler arasında ciddi anlamda iletişim ve haberleşme eksikliği olduğu göze çarpmıştır. Bu sorunun çözümü adına ABD savunma bakanlığı çalışma başlatmış ve İleri Araştırma Projeleri Ajansı’nın (ARPA) kurulmasına karar verilerek askeri teknolojiler geliştirme konusunda ABD Savunma Bakanlığı birlikte hareket etmişlerdir. Bu birliktelik sonucunda iki kurum arasındaki iletişim eksikliği nedeniyle dönemin en popüler bilimsel aracı olan bilgisayarların birbiriyle konuşturulması başarılmıştır (Denizci, 2009).

Türkiyede ise internetle ilk bağlantı 1986 yılında Ege Üniversitesi aracılığıyla kuruldu. Bu bağlantıyı EARN (European Academic and Research Network) ve BITNET (Because It's Time Network) ortaklığı sağladı. Türkiye'de bu çalışma kapsamında TÜVEKA (Türkiye Üniversiteler ve Araştırma Kurumları Ağı) adıyla bir ağ oluşturuldu. Daha sonra ilerleyen yıllarda mevcut ağın ihtiyaçları karşılayamadığından 1991 yılında ODTÜ ile TÜBİTAK, TR-NET projesini başlattılar. Bu projeye dair ilk bağlantı 1992 yılında bilgisayar ağıyla Hollanda ile gerçekleştirildi. Daha sonraki yıllarda 1994'te Ege Üniversitesi, 1995'te Bilkent Üniversitesi, 1995'te Boğaziçi Üniversitesi ve 1996'da İstanbul Teknik Üniversitesi internet bağlantılarını gerçekleştirdi (Wolcott ve Goodman 2000). İnternetin ortaya çıkması ve bağlantıların yapılması interneti pek çok amaçla kullanmayı doğurmuş ve internet sayısız faydalar sağlamıştır.

2.1.2 İnternetin Kullanım Amaçları ve Sağladığı Faydalar

İnternet kullanımının olumlu etkileri ve insan yaşamına getirdiği kolaylıklar pek çoktur. Genel olarak faydaları; bilgi ve eğitim amaçlı kullanma, fikir ve bilgi alış veriş yapma, üretkenliği artırma ve iletişimi kolaylaştırma şeklinde sıralanabilir (Odabaşı, 2002). Nitekim bu özellikleri sayesinde Türkiye'de internet bağlantısının kurulduğu 1986 yılından itibaren internet kullanıcılarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye'de internete erişimi olan hane oranı 2007'de %19,7 iken 2010 yılında %41,6'ya ve 2017 yılı itibariyle %80,7'e yükselmiştir. Girişimlerde ise 2005 yılında internet'e erişim %80,4 iken 2017 yılında 95,9'a yükselmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2017). Bu istatistikler her geçen yıl hanelerde ve girişimlerde internet kullanımının arttığını göstermektedir.

İnternetin kamu hizmetlerinde kullanılmaya başlamasıyla birlikte, kamu sektöründe verimlilik artmış ve devlet ile vatandaş arasındaki iletişim kolay ve hızlı bir hale gelmiştir. Bunun yanında iş dünyasında çalışanlar, internetin bu özelliğini fırsat bilerek ve interneti etkin bir şekilde kullanarak zaman ve ekonomik yönden tasarruf sağlamaktadır. Arama motorları, haber siteleri, e-posta, oyunlar, sosyal medya, anında mesajlaşma, sohbet, bankacılık, eğitim, e-sağlık, e-ticaret, e-yayıncılık vb. daha birçok servis internetin getirdiği avantajlardandır (Kılıç, 2013).

İnternet çeşitli amaçlara yönelik olarak kullanılabilir. Bilgi edinme, iletişim,

ticaret, oyun en başta gelen internet kullanım amaçlarıdır. İnternet ortaya çıkmadan önce basılı kaynakların dışında kısa sürede bilgiye ulaşmak zor idi. Fakat internet sayesinde yazılı, sesli, görüntülü vb. bütün bilgi kaynaklarına kısa sürede ve hızlı bir şekilde erişmek mümkün hale gelmiştir. İnternetin topluma en büyük katkısı iletişimi kolaylaştırma ve hızlı bir şekilde gerçekleştirmesidir. Günümüzde e-posta, sohbet odaları, anlık mesajlaşmalar, forumlar sayesinde bireylerin birbirleriyle iletişim içerisinde olmaları sağlanmıştır. Bunların yanında internet, bireylere günün stresini ve yorgunluğunu atabilecekleri çeşitli oyunlar sunmaktadır. Farklı yaştan, cinsiyetten, meslek grubundan dünyanın her tarafındaki internet kullanıcıları zekâ oyunlarından kumara kadar çeşitli oyunları oynama imkânına kavuşmuşlardır. İnternetin en önemli kullanım alanlarından biri de ticaret olmuştur. İnternet sayesinde çeşitli alanlarda şirketler dünyanın her yerinde ticaret yapma, ürün satın alma imkânına kavuşmuşlardır. Ayrıca internet kullanıcıları web sitelerinden günün her saatinde istedikleri ürünün siparişini verebilmekte, bu ürünlere kısa sürede ulaşabilmektedirler (Kılıç, 2013).

Morris ve Ogan (1996) internet aracılığıyla insanların ihtiyaç duydukları her türlü bilgiye hızlı bir şekilde ulaşabildiklerini, dünyada meydana gelen gelişmelerden anında haberdar olabildiklerini, sunduğu imkânlar ile eğlenceli vakitler geçirebildiklerini, sevdikleri ve tanıdıkları dâhil dünyanın dört bir tarafından insanlarla sohbet edebildiklerini, alışveriş yapabildiklerini, bankacılık işlemlerini bankalara gitmeden sıra beklemeden hızlı bir şekilde yerine getirebildiklerini vurgulamaktadır. İnternetin ortaya çıkması günümüz çağını bilgi çağı olarak nitelendirmiştir. Bireyler evde oturup bilgiye, iletişime, ticarete ve eğitim hizmetlerine kolay bir şekilde erişebilmektedir. Günümüz toplumunda internet insanların bilgiye ulaşma, bilgiyi işleme ve sunma durumunu kolaylaştırmıştır. Bu açıdan internet çok amaçlı olarak her yerde, her zamanda ve her seviyede bireylerin ilgi odağı ve vazgeçilmezi olmuştur. Özellikle eğitim açısından internetin eğitimde kullanımı yaygınlaşmış ve sunduğu imkânlarla internet vazgeçilemez bir teknoloji haline gelmiştir (Gökçearsan ve Seferoğlu, 2005).

İnternetin ortaya çıkması ve yaygınlaşması araştırmacıları internetin sağladığı imkânlara ve bireylerin interneti hangi amaçlar için kullandıklarını belirlemeye yönlendirmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (2017) gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarına göre, hane halkı bireylerinin internet kullanım amaçları incelendiğinde %

83,7'sinin sosyal medya üzerinden profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf vb. içerik paylaşma amaçlı, %69,6'sının sağlıkla ilgili bilgi arama amaçlı, %68,2'sinin online haber, gazete ya dergi okuma amaçlı, %65,9'unun mal ve hizmetler hakkında bilgi arama amaçlı, %61,5'inin internet üzerinden telefonla sesli/videolu görüşme yapma amaçlı, %61'i kendi oluşturduğu metin, görüntü, fotoğraf, video, müzik vb. içerikleri herhangi bir web sitesinde paylaşmak üzere yükleme amaçlı ve bunların dışında önemli bir kısmının e-posta gönderme ve alma, internet bankacılığı ve web siteleri aracılığıyla (blog, facebook, twitter vb.) toplumsal veya siyasal konular ile ilgili görüşleri paylaşma amaçlı kullandıkları belirlenmiştir.

Atav, Akkoyunlu ve Sağlam (2006) öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun (% 76,4) "bilgiye ulaşma", "haberleşme" ve "oyun" gibi çok amaçlı olarak kullandıklarını, sadece "ders/ödev için bilgiye ulaşma" amaçlı olarak kullanan öğrencilerin oranının ise % 23,6 olduğunu tespit etmiştir. Karaman (2010) öğretmen adayları üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında adaylarının çoğunluğunun interneti en çok bilgiye erişim sağlama, haber okuma, arkadaş ve akrabalarla sohbet etme, e-posta gönderme/alma ve oyun oynama amacıyla kullandıklarını belirlemiştir. Madell ve Muncer (2004) tarafından ortaokul öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada, öğrencilerin %67'si müzik dinlemek, %56'sı internette gezinti yapmak ve %55'i elektronik postalarını kontrol etmek için interneti kullandıklarını söylemişlerdir. Söz konusu araştırmada az sayıda öğrencinin bilgi edinmek için interneti kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Balcı ve Ayhan (2007) günümüzde birçok insan ve özellikle de genç kesimin interneti problemlerinden uzaklaşmada; gerçek dünyada bulamadığı tutkuları ve çekicilikleri yaşamada; bilgi toplamada, yeni dostluklar elde etmede ve eğlence gibi eylemlerini özgürce gerçekleştirmede; bilgi kaynaklarına erişmede ve tartışma gruplarında kendi düşüncesini özgürce söyleyebilmede kullandıklarını belirtmektedir.

Yapılan araştırma sonuçları göz önüne alındığında internetin günümüz çağında vazgeçilemez bir araç olduğu, bilgiye erişmeden eğlenceye kadar pek çok imkân sağladığı ve bireylerin farklı amaçlar için internetten faydalandıkları görülmektedir. Ayrıca internetin iletişim, bilgi paylaşımı, habercilik, medya, tanıtım ve reklam, seyahat, sağlık, kamu hizmetleri, e-devlet, bankacılık, ticaret, eğlence, sosyal ilişkiler ve kültürler arası etkileşim, çevre ve eğitim gibi günlük yaşamda pek çok alanda olumlu faydaları ve yenilikleri olmaya devam etmektedir. İnternetin bu gibi

faydalarının yanında çeşitli sorunları ve olumsuzlukları da beraberinde getirdiği bilinmektedir.

2.1.3 İnternetin Olumsuz Özellikleri

Son yıllarda bilgisayar ve internetin günlük hayatımızın önemli bir parçası haline gelmesi, çocukların ve gençlerin bu teknolojileri kullanmaları ile ilgili soruyu gündeme getirmiştir. Teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde ilerlediği ve birey hayatında önemli bir yere geldiği günümüzde teknolojinin amacı dışında kullanılması birçok olumsuzlukları meydana getirmiştir. Genel olarak internetin aşırı ve bilinçsiz kullanımı sorunların temelini oluşturmaktadır. Bunların başında genel olarak; bilinçsiz internet kullanımı, aşırı internet kullanımı, internet bağımlılığı, oyun bağımlılığı, akıllı telefon bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, güvensiz internet kullanımı ve sanal zorbalık konuları gelmektedir. Güvensiz internet kullanımı sonucunda spam, malware, DoS atakları gibi kötü amaçlı yazılım veya yöntemlere maruz kalarak bireylerin kişisel bilgileri zarar görebilmekte, bireyler sahte internet bağlantılarına tıklayarak kötü niyetli kişilerin tehlikesine girebilmekte, bireylerin dijital hakları ihlal ve gizlilik halleri ifşa edilebilmektedir. (Kim, Jeong, Kim ve So, 2011). Türkiye’de Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) internetin güvensiz ve bilinçsiz kullanımı sonucu internet kullanıcılarının yanlış ve/veya zararlı bilgiye erişim, sanal dolandırıcılık, kişisel bilgilerin paylaşımı, zararlı yazılımlar, pornografi/çocuk istismarı/fuhuş, yabancılarla çevrimiçi ve çevrimdışı iletişim ve şiddet/nefret/ırkçılık gibi durumlarla karşı karşıya geldiğini belirlemiştir. İnternetin güvensiz kullanıldığına bir örnek olarak da Bitdefender (2013)’ın gerçekleştirdiği araştırma gösterilebilir. Bitdefender (2103) dünya genelinde gerçekleştirdiği araştırmasında; çocukların internet üzerinden porno içeriklerine ulaşma veya flört etme yaşının neredeyse ilkökul seviyelerine kadar düştüğünü, çevrimiçi oyun ve anlık mesajlaşma uygulamalarının kullanımının gittikçe arttığını, ortaokul sıralarındaki çocukların sosyal ağ hesaplarının olduğunu ve bu sosyal ağ hesaplarında gerçek olmayan bilgilerin bulunduğunu tespit etmiştir.

Bireylerin internet kullanımlarının her geçen gün artması, bilgiye kolaylıkla erişim ve herhangi bir denetimin olmaması birçok olumsuz sonucu da beraberinde getirmektedir (Baran ve Burcu, 2000). Davis (2001) internetin sağlıklı kullanıldığına

gösterge olarak bireylerin uygun zamanlarda ve amaca yönelik olarak kullanılmasını göstermektedir. Bazı bireyler internet kullanımı için gereksinim duydukları zamanı belirlerken, bazılarının bu zamanı belirleyemediğinden iş ve sosyal hayatta aşırı kullanım nedeniyle sorunlar yaşadıkları görülmüştür (Caplan, 2002). Kraut, Kiesler, Boneva, Cummings, Helgeson ve Crawford (2002) internette uzun zaman geçiren çocuk ve gençlerin yalnızlaştığını ve yüz yüze iletişim kurmakta güçlük çektiklerini belirtmektedir. Morahan-Martin ve Schumacher (2000) internet kullanım süresi arttıkça çocuklar ve gençlerde yalnızlık, sosyal izolasyon, saldırganlık gibi duygusal ve davranışsal sorunların meydana geldiğini, sağlık sorunlarının görüldüğünü, depresyona girme eğilimlerinin arttığını belirlemiştir. Horman, Hansen, Cochian, Lindsey ve Liar (2005) tarafından yapılan çalışmada ise aşırı internet kullanan ve bilgisayar oyunları oynayan çocukların sosyal gelişimlerinin önemli ölçüde gerilediği, öz-güvenlerinin düştüğü, sosyal anksiyete düzeylerinin ve saldırgan davranışlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Son yıllarda internetin doğurduğu en önemli sorun aşırı ve bilinçsiz kullanımı içeren internet bağımlılığı konusudur.

İnternetin aşırı, bilinçsiz ve sorunlu kullanımı yeni bir sorunu ortaya çıkarmış, bu sorun insan ruh sağlığı ve davranışları üzerine çalışan pek çok disiplini etkilemiştir. İnternet bağımlılığı kullanıcının internet kullanım amacını ve süresini kontrol edememesi, internete bağlanamadığı durumlarda kendini rahatsız hissetmesi, bunun neticesinde kişide psikolojik, bilişsel, davranışsal ve ruhsal sorunların yaşanması şeklinde tanımlanabilir. Suler (2004) internet bağımlılığına sahip bireylerin bu tanının konulmasında çevrimiçi aktivitenin karşıladığı ihtiyaç sayısı ve türü, karşılanmayan ihtiyaçların yarattığı yoksunluk, internet etkinliklerinin türü, internetin birey hayatındaki etkisi, internet ile çok iç içe olma aşaması gibi faktörlerin etkili olduğunu belirtmiştir. İnterneti oyun oynama amaçlı kullanan kişilerin de zamanla oyun bağımlısı bireyler olarak ortaya çıktıkları ve oyun bağımlılığın da önemli bir problem olduğu anlaşılmaktadır.

Bireylerin oyun oynama nedenleri üzerine yapılan araştırmada oyunların eğlenceli olması, rekabet sunması, yenilik etkisi göstermesi, göze hoş gelen ortamlar sunması, rahat zaman geçirmeye imkân tanınması, sorunların bir an olsun unutulmaya imkân tanınması, boş zamanları geçirme gibi etkenler oyunların sıklıkla oynanmasına zemin oluşturmaktadır (Wood, 2008; Wood ve Griffiths, 2007). Özellikle oyunun sevilmesi, sürekli oynama isteği, oynarken oyunu bırakamama oyun bağımlılığına sebep

olabilmektedir. Griffiths (2015) oyun bağımlısı bireylerin ölçütlerini; hayatında önemli yer edinmesi, duygu durum değişikliği yaratması, duygu değişikliğine tolerans göstermesi, oyun oynama durumunda meydana gelen yoksunluk semptomu, oyun oynama nedeniyle çevre ile yaşanan çatışmalar, oyunda yenildiğinde tekrar oynama durumu şeklinde sıralamıştır. İnternete hızlı ve kolay erişim imkânı, oyun bağımlılığına sebebiyet vermesinin yanında son yıllarda internete erişim imkânının kolaylaşması sosyal medya bağımlılığını da ortaya çıkarmıştır.

İnternete her yerden her zamanda erişim sosyal medya kullanımını da artırmıştır. Sosyal medyada çok fazla zaman harcanması, farklı etkinlikleri (bilgi arama, oyun oynama, haber takip etme vb.) sosyal medyada gerçekleştirme nedeniyle sosyal medya bağımlılığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin Griffiths (2005) sosyal medya bağımlısı bireylerin ruh problemlerinin olduğunu, her geçen gün daha fazla sosyal medyaya bağımlı olduklarını, sosyal ağların kullanımı kısıtlandığında veya durdurulduğunda fiziksel ve duygusal olumsuz belirtilerin ortaya çıktığını, belli bir zaman sosyal medyadan uzak kalınmasının ardından tekrar aşırı sosyal medya kullanmaya geri döndüklerini belirlemiştir. Oyun ve sosyal medya bağımlılığını artıran bir diğer unsur bireylerin akıllı telefon sahipliğinin artması ve bunun sonunda akıllı telefon bağımlılığı sorunun ortaya çıkması olmuştur.

Akıllı telefonlar; internet erişimine imkân tanınması sayesinde iletişim, bilgiye erişim, anlık iletişim kurma, video izleme ve paylaşma, oyun oynama, sosyal medyaya erişim, ders çalışma, vb. daha birçok amacın yerine getirilmesinde vazgeçilmez araçlar olmuştur. Akıllı telefon bağımlılığı teknoloji bağımlılığının farklı bir araçla meydana gelmesi şeklinde tanımlanabilir (Lin, Chang, Lee, Tseng, Kuo ve Chen, 2014). Akıllı telefonların insan yaşamının bir parçası haline gelmesi nedeniyle bir an olsun akıllı telefonundan uzak kalan bireyler sıkılmakta, endişeli hissetmekte, yalnızlık çekmekte, strese girmekte her zaman bir şeyin eksik olduğunu hissetmektedir (Haverlag, 2013). Park ve Park (2014) akıllı telefon bağımlılığının duygusal dengesizlik, dikkat eksikliği, depresyon, kızgınlık ve kontrol eksikliği, görme duyusunda sorunlar, beyin gelişim bozukluğu gibi problemlere neden olduğunu vurgulamaktadır.

İnternet, sosyal medya, oyun ve akıllı telefon bağımlılığının ortaya çıkması günümüzde zorbalık davranışların sanal ortama kaymasına ve bunun sonucunda sanal zorbalık olaylarının meydana gelmesine sebebiyet vermiştir.

2.1.4 Sanal Zorbalık

Zorbalık bireylere fiziksel, duygusal ve sözel olarak zarar veren ve sürekli tekrarlanan saldırgan davranışlar olarak süregelmiştir (Kowalski ve Limber, 2007; Nansel, Overpeck, Pilla, Ruan, Simons-Morton ve Scheidt, 2001). Teknoloji ve çevrimiçi ortamların ortaya çıkması ve gelişmesiyle zorbalığın uygulanması, sınırı, bağlamı zaman içerisinde değişikliklere neden olmuştur. Özellikle teknolojiyle doğan ve büyüyen nesillerin büyük bir kısmı interneti ve teknolojiyi tehdit, taciz etme, sahte ürünler elde etme vb. birçok kötü eylemleri gerçekleştirmek için kullanmaktadırlar. Bu eylemler ve teknolojinin gelişmesi zorbalığın sadece doğasını değiştirmekle kalmamış bunun yanında zorbalık kavramında önemli değişikliklere sebebiyet vermiştir.

Smith ve diğerleri (2008) sanal zorbalığı; kişi veya grupların kendini kolay bir şekilde koruyamayan bireylere karşı elektronik iletişim araçlarını kullanarak sürekli, saldırgan, kasıtlı ve tekrarlı davranışlarda bulunma eylemi olarak tanımlamaktadır. National Crime Prevention Council (2016) sanal zorbalığı; ergenlerin internet, akıllı telefon gibi araçları kullanarak kişi veya kişilere zarar verecek, utandıracak, üzecek metinler veya resimler gönderilmesi olarak tanımlamaktadır. Ybarra ve diğerleri (2012) sanal zorbalığı çevrimçi ortam aracılığıyla yapılan saldırgan davranışlar olarak tanımlamaktadır. Patchin ve Hinduja (2011) sanal zorbalığı; e-posta, sohbet servisler, sosyal ağ servisler ve diğer elektronik iletişim araçları ile kişileri kasıtlı olarak taciz ve rahatsız etme eylemi olarak tanımlamaktadır. Slonje ve Smith (2008) sanal zorbalığı metin mesajları, e-postalar, akıllı telefonlar, fotoğraflar ve videolar aracılığıyla yapılan zorbalık davranışları olarak tanımlamaktadır. Dehue, Bolman, Völling ve Pouwelse (2009) sanal zorbalığı; kişinin internet, interaktif, dijital ve mobil telefonlar kullanarak tehdit, aşağılama, utandırma, eziyet gibi davranışlarda bulunması olarak tanımlamaktadır. Tokunaga (2010) sanal zorbalığı, kişilere veya gruplara zarar vermek amacıyla elektronik medya aracılığıyla tekrarlı bir şekilde yapılan davranışlar olarak tanımlamaktadır. Belsey (2007) sanal zorbalığı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kötü niyetli kişi veya bir grup tarafından kullanılarak başkalarını tehdit etmek amacıyla tekrarlı yapılması eylemi olarak tanımlamaktadır. Shariff ve Gouin (2005) sanal zorbalığı mobil telefonlar, bloglar, web sayfaları ve sohbet odaları gibi teknolojiler veya ortamlar aracılığıyla gerçekleştirilen psikolojik zorbalığın bir türü olarak tanımlamaktadır. Lacey (2007) sanal zorbalığı; elektronik

iletişim araçlarının kullanılarak gerçekleştirildiği zorbalığın bir türü veya sosyal saldırganlığın bir çeşidi olarak tanımlanmaktadır.

Sanal zorbalık üzerine yapılan tanımlar incelendiğinde genel olarak sanal zorbalığın, teknolojik araçlar yardımıyla karşıdaki kişilere duygusal veya psikolojik olarak zarar vermek amacıyla kasıtlı yapılan davranışlar olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Daha ayrıntılı bir ifadeyle değerlendirilirse sanal zorbalık, birey ya da bireylere psikolojik veya duygusal açıdan saldırıda bulunma, taciz etme, korkutma, küçük düşürme, yalan bilgi yayma ve bu eylemleri gerçekleştirirken bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak tekrarlı ve sürekli bir şekilde yapılan olumsuz bir davranıştır (Bamford, 2004). Sanal zorbalığa örnek olarak şu davranışlar gösterilebilir:

- Elektronik iletişim araçlarını kullanarak bir kişiye ait bilgileri (kredi kartı, hesap şifresi vb.) ele geçirmek ve kullanmak,
- Kişilerin özel bilgilerini araştırarak öğrenip bu bilgileri yayımlamak,
- Kişi ve grup hakkında yalan bilgi yaymak, iftira atmak veya söylenti çıkarmak,
- Kişilere veya gruplara hakaret etmek, onları taciz ve takip etmek,
- Kişilerin fotoğraflarını veya videolarını haberi olmadan paylaşmak (Juvonen ve Gross, 2008).

2.1.5 Sanal Zorbalıkta Kullanılan Teknolojiler

Sanal zorbalık pek çok farklı yoldan yapılıyor olsa da bu farklı yollar birbirinden net çizgilerle ayrılamamaktadır. Kişilere ait fotoğrafların yeniden düzenlenerek dağıtılmasından, sanal ortamda sahte kimlik yaratılmasına kadar pek çok davranış sanal zorbalık çerçevesinde incelenmektedir (Kocaşahan, 2012).

Sanal zorbalık olaylarının gerçekleştirildiği teknolojik cihazlar veya web ortamlarına yönelik pek çok araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalar ergenlerin; cep telefonunu, masaüstü dizüstü ve tablet türü bilgisayarları ve interneti yoğun biçimde kullandığını göstermektedir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007). Burada vurgulanması gereken nokta sanal zorbalığın internete erişim sağlayan tüm teknolojik araçlar ile tablet, akıllı telefon ve bilgisayarlar ile yapılabilmesidir. Bunun yanında Arıca ve diğerleri (2008) sanal zorbalığın internete erişim imkânı olmayan cep telefonları ile

yapılan isimsiz çağrılar ve ses-görüntü-metin içerebilecek kısa mesajlar (SMS) yoluyla da yapıldığını belirtmektedir. Bu araçlardan biri e-posta'dır.

2.1.5.1 E-posta

İnternetin en çok bilinen ve kullanılan uygulaması elektronik mesaj alma ve gönderme hizmeti olan e-posta; sözel, görsel ve işitsel materyal gönderilebilme özelliğine sahiptir. E-postalar, programların kapasiteleriyle çok kısa zamanda çok daha fazla insana ulaştırılabilmektedir. E-posta başkalarını tehdit etme ve onlara şaka yapmak için kullanılan sanal zorbalığın temel araçlarından biridir. Sanal zorbalık, e-posta kullanarak bir kişinin rahatsız olabileceği bilgileri anında birçok insana iletebilirler. Çabuk bir şekilde diğer insanlara gönderilebilme özelliğinden dolayı kişi üzerinde yıkıcı etkileri olabilmektedir (Bhat, 2008; Hinduja ve Patchin, 2007). Bir diğer sanal zorbalık aracı sohbet odalarıdır.

2.1.5.2 Sohbet odaları

Hinduja ve Patchin (2007) gerçekleştirdiği araştırmasında sanal zorbalık olaylarının en fazla sohbet odalarında yapıldığı sonucuna ulaşmıştır. Sohbet odaları bireye diğer bireylerle eş zamanlı iletişim kurabilme imkânı sağlamaktadır. Sohbet odalarında herkes gerçek kimliğini gizleyebilmektedir. Bu sanal yerde herkes sonuçlarına bakmaksızın aklına gelen her şeyi söyleyebilmektedir. (Hinduja ve Patchin, 2007). Sohbet odalarında meydana gelen sanal zorbalık olaylarına örnek olarak mağdurun rızası dışında, mağdurun, cinsel hayatı hakkında açıkça konuşulması, mağdurun düşünce ve duygularına saldırılması ve mağdurun utandırılması verilebilir (Bhat, 2008). Bir diğer sanal zorbalık davranışında bulunma aracı sosyal ağlardır.

2.1.5.3 Sosyal ağlar

Özellikle son dönemde msn gibi anlık mesajlaşma araçlarının yerini Whatsapp ve Facebook sosyal paylaşım sitelerine bıraktığı görülmektedir. Bhat (2008) özellikle son dönemde yaygınlığı artan sosyal paylaşım sitelerinin; sohbet etme, video ve fotoğraf paylaşma, durum güncelleme, dosya paylaşma vb. pek çok konuda hizmet vermesi bu sitelerin sanal zorbalara, mağdurdan gerçek kimliğini saklama imkânı

vererek sanal zorbalığın yapılmasında en önemli araçlardan biri olduğunu vurgulamaktadır (Bhat, 2008). Sosyal paylaşım sitelerinin sanal zorbalık olaylarında ilk sıralarda yer aldığını gösteren ve yine sanal zorbalığın yoğun olarak cep telefonlarıyla yapıldığını gösteren bir araştırma, Ipsos (2011) araştırma şirketi tarafından yapılmıştır. Facebook gibi sosyal paylaşım sitelerinde sanal zorbalığın %60 oranında yapıldığı ve 1. sırada yer aldığı belirtilmiştir. Sanal zorbalığın, 2. sırada telefon üzerinden, 3. sırada sohbet odaları yolu ile, 4. sırada e-posta yolu ile, 5. sırada anlık mesajlaşma ile, 6. sırada web siteler ve 7. sırada teknolojinin diğer formları ile yapıldığı açıklanmıştır. Türkiye’de ise Facebook kullanarak sanal zorbalık yapmanın %80 ile 4. sırada yer aldığı görülmüştür (Ipsos, 2011). Bir diğer sanal zorbalık aracı web günlükleridir.

2.1.5.4 Web günlükleri

Bauman (2008) teknik bilgi gerektirmeyen ve bireylerin kendi istedikleri şeyleri rahatça yazabildikleri günlüğe benzeyen web günlüklerinin yani blogların sanal zorbalığın yapıldığı araçlardan biri olduğunu belirtmektedir. Bhat (2008)’e göre, sanal zorbalılar web günlüklerini, bireyleri veya grupları utandırmak, onlarla alay etmek veya onlara saldırmak amacıyla kullanabilmektedir. Sanal zorbalık yapılan bir diğer araç forumlardır.

2.1.5.5 Forumlar

Odabaşı, Kabakçı ve Çoklar (2007) sanal zorbalığın yapıldığı bir diğer ortam olarak forumları göstermektedir. Forumlar; bir konu hakkında insanların birbirleri ile fikirlerini sunabildikleri, tartışabildikleri, sorunlarına çözüm üretebildikleri eş zamanlı olmayan iletişim ortamlarıdır. Bu açıdan sanal zorbalılar; forumlarda diğer kişilerin düşünceleriyle alay edebilmekte, küçük düşürücü ifadeler kullanabilmekte veya tehdit edebilmektedirler. Bir diğer sanal zorbalık aracı web siteleridir.

2.1.5.6 Web siteleri

Bir diğer sanal zorbalık aracıda web siteleridir. Web siteleri, genellikle bir ana sayfadan, metinden ve resim, fotoğraf gibi diğer belgelerden oluşmaktadır. Web sitelerinde bir kişinin hoşlanmayacağı resimleri izinsiz yüklenebilir ve fiziksel kusurlarını başkalarının görmesi sağlanabilir. Web sitelerinde sanal zorbalık; başkalarının ilgisini çekmek için zorbalık yaptıkları kişi veya kişiler hakkında video-klip yayımlama, kişinin fiziksel özelliklerini aşağılayıcı ve küçük düşürücü sözler söyleme biçiminde olabilmektedir (Hinduja and Patchin, 2009).

Genel olarak değerlendirildiğinde sanal zorbalık en yaygın biçimde; telefonlarla yapılan yazılı mesaj, resim, fotoğraf veya video görüntüleri, telefon aramaları, e-postalar, sohbet odaları, anlık mesajlaşma, sosyal ağ siteleri, web günlükleri, forumlar ve web sitelerinin kullanılması aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Raskauskas ve Stoltz, 2007). Sanal zorbalık olaylarının gerçekleştiği ortamların yanında sanal zorbalığın yapıma türleri ve davranışları vardır.

2.1.6 Sanal Zorbalığın Türleri

Kopecky ve Szotkowski (2017) sanal zorbalığın farklı türlerinin olduğunu belirtmektedir. Aşağıda sanal zorbalık türleri açıklanmıştır.

2.1.6.1 Sanal taciz (Online harrassment)

Taciz; bir kişi ya da grubu, yaş, cinsiyet, dil, din, ırk, renk, bölge gibi nedenlerden ötürü aşağılamak, utandırmak, sıkıntıya sokmak amacıyla yapılan tekrarlı ve kasıtlı davranışlardır. Elektronik iletişim araçlarının yaygınlaşması taciz olaylarının sanal ortama taşınmasına neden olmuştur. Sanal taciz, kişi ya da kişileri korkutma, endişelendirme, kötüleme, alay etme amacıyla bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak tekrarlı bir şekilde istenmeyen, kötü niyetli veya müstehcen içerikli, tehdit, hakaret içeren mesajlar yazmak, anlık iletiler göndermek, yorum yazmak, forum sayfalarında alay konusu yapmak, resimler paylaşmak, e-postalar atmak, sohbet odalarında konu açmak, bloglar açmak, internet sayfaları açmak şeklinde gerçekleşmektedir (Campbell, 2007). Sanal zorbalık türlerinden biri de sanal takipçiliktir.

2.1.6.2 Sanal takipçilik (Cyber-stalking)

Sanal takipçilik, genel olarak elektronik iletişim araçlarını kullanarak bir kişiyi izlemektir. İnternet, cep telefonu, e-posta adresi ve diğer elektronik iletişim araçları kullanılarak, gayri meşru yollarla, tekrarlı bir şekilde bir kişinin hareketlerini çevrimiçi olarak gözleme ve iz sürme, bir kişiyi taciz veya tehdit etme, karalama veya bir kişiye iftira atma şeklinde gerçekleşmektedir (Gerber, Green ve Larimer, 2008; Roberts ve Jackson, 2008). Bu davranışla psikolojik problemlere ve korkuya neden olabilecek şekilde bir kişinin çevrimiçi davranışlarını izleme ve çoğu zaman bu kişinin kişisel bilgilerini ele geçirmeyi hedefleyerek zarar verme amaçlanmaktadır. Takipçi mağdura yoğun, tekrarlı ve sürekli bir şekilde kişiyi korkutmak, tehdit etmek, kötülemek, alay etmek, utandırmak amacıyla mesajlar göndermektedir (Willard, 2005). Sanal zorbalık türlerinden biri de sanal kavgadır.

2.1.6.3 Sanal kavga

Kavga bireyin karşıdaki kişiye fiziksel olarak müdahale etmesi ve zarar vermesi şeklinde tanımlanır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması ile gerçek yaşamdaki kavganın sanal ortama da yansıdığı görülmektedir. Sanal kavga; kişi ve gruplara karşı bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak özellikle sohbet odalarında, oyun ortamlarında saldırganca tutum sergilenmesi, seviyesiz ve kaba üslubun kullanılması, tartışılması, hakaret ve tehdit içeren ifadeler kullanılması şeklinde gerçekleşmektedir (Willard, 2007). Sanal zorbalık davranışlarından biri de kasıtlı harekettir.

2.1.6.4 Kasıtlı hareket (trolling)

Trol kelimesi, İskandinav folklorunda dev ya da cüce diye bilinir ve genellikle mağaralarda yaşayan efsanevi bir varlıktır. Çocuk hikâyelerinde ise kişileri engelleyen veya oyalayan karakterler olarak resmedilmektedir. İnternet kullanım oranının artmasıyla internet trollüğü kavramı ortaya çıkmıştır. İnternet trollüğü, insanları tahrik ederek ve onların kızgınlıkla, öfkeyle karşılık vereceklerini düşünerek, e-posta, anlık ileti, yorum göndermek olarak tanımlanmaktadır (Willard, 2007). Sanal zorbalık davranışlarından biri de gizlenmedir.

2.1.6.5 Gizlenme (Masquerading)

Gizlenme temel olarak başka birinin kimliğine bürünerek sanal zorbalık yapma türüdür. Bu tür sanal zorbalık olayında kişi başka birinin hesap şifresini kırarak hesabına girmektedir. Bu şekilde diğer bireylere hesabına girdiği kişiyi zor duruma sokacak, arkadaşları arasındaki iyi ilişkileri kaybetmesine ve bunun sonucunda kendini kötü hissetmesine yol açacak mesajlar göndermedir. Başka birinin kimliği, onu sıkıntıya sokacak, arkadaşlık ilişkilerini ve saygınlığını bozacak zararlı mesajlar gönderilerek kötü amaçlı kullanılabilir (Willard, 2007). Sanal zorbalık davranışlarının bireylerde birçok psikolojik, duygusal ve bilişsel etkileri olmaktadır.

2.1.7 Sanal Zorbalığın Etkileri

İnternetin ortaya çıkması, uzun süreli kullanımı ve yaygınlaşması pek çok sorunu ortaya çıkarmakla beraber sanal zorbalığın da yaşanma oranını artırmıştır. Sanal zorbalık mağdur ile zorba arasında kişisel bir iletişimden uzak bir olaydır. Bundan ötürü mağdur üzerinde psikolojik, duygusal ve sosyal olarak olumsuz etkileri olmaktadır. Gradinger, Strohmeier ve Spiel (2010) sanal zorbalığa maruz kalan mağdurların sosyal ve davranışsal problemler yaşadıklarını, öz saygılarının düştüğünü ve kendilerini yalnız hissettiklerini belirtmektedir. Bir başka araştırmaya göre mağdurların okula gitmek istemedikleri, sürekli hasta oldukları ve intiharı bile düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır (Hinduja ve Patchin, 2010). Price ve Dalglish (2010) sanal zorbalığa maruz kalanların özgüvenlerinin sarsıldığını, akademik sorunlar yaşadığını, okula devamlı ilgili sorunlar yaşadıklarını, ailevi problemlerle karşılaştıklarını belirtmektedir. Yapılan başka bir araştırmada benzer şekilde sanal zorbalığa maruz kalan kişilerin; depresyon, anksiyete, yalnızlık, paranoyak düşünceler, akademik performansta düşüşler yaşadıkları belirlenmiştir. (Nishina, Juvonen ve Witkow, 2005). Baştürk-Akça ve diğerleri (2015) sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin kendilerini kızgın, endişeli, üzüntülü, hayal kırıklığı yaşama gibi ruhsal durumlarda hissettiklerini, fiziksel olarak kendilerini kötü gördüklerini, arkadaşlarına farklı davrandıklarını, evde farklı davrandıklarını, kendilerini yalnız hissettiklerini, uyku bozukluğu yaşadıklarını, okulda derslere odaklanmakta zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Sanal zorbalığın etkilerine yönelik başka bir araştırmada Tokunaga (2010) sanal mağdurların kendilerini yalnız hissettiklerini, sosyal

ortamdan koştuklarını, öfke duygusuna kapıldıklarını belirterek bu durumun geleneksel zorbalıkta yaşanan sosyal ilişki kurma sorunları ile benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır. Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett (2006) resim/video görüntüleme kullanarak zorbalık yapma ile telefon aramaları ile zorbalık yapmanın mağdurun üzerinde algılanan etkisinin geleneksel zorbalıktan daha fazla görüldüğü; web siteleri ile metin mesajlarının etkisinin geleneksel zorbalık ile eşit olduğu sonucuna ulaşmıştır. Duygu ve düşüncelere etkisi bakımından Şahin ve diğerleri (2010) tarafından uygulanan nitel çalışmanın sonucuna göre sanal zorbalık olayına maruz kalan öğrencilerin sırasıyla öfke, nefret, üzüntü, intikam alma isteği ve aşağılanmışlık hissine kapıldıkları saptanmıştır.

Kowalski, Giumetti, Schroeder ve Lattaner (2014) sanal zorbalığın mağdurların psikolojik durumları üzerindeki etkilerini sıralamaktadır:

- Gerginlik, korku ve stres,
- Mağdurların öz-güven ve öz-saygı hislerinde değişiklik,
- Depresif ve sinirsel zorlukların tekrarlanması,
- Uyku bozukluğunun sık görülmesi,
- Hayal kırıklığı toleransının düşmesi,
- Durumun çözüme kavuşturulamaması ve hayattaki dengenin kaybolması hissi,
- Kısa süreli davranışlar ve intihar düşüncelerinin meydana gelmesi,
- Düşüncesizlik, anında karar verme ve nedensiz zorbaca davranışların artması,
- Genel zihinsel düzensizlik,
- Travmatik ve travma sonrası düzensizlik şeklindedir.

2.1.8 Sanal Zorbalığın Türkiye’de Yaygınlığı

Sanal zorbalık olayları, araştırmacılar tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerinin hayatımıza girmesi ve kullanılmasıyla ortaya atılan bir konudur. Dolayısıyla sanal zorbalık üzerine yapılan çalışmalar 2000’li yılların başlarında yapılmaya başlanmıştır.

Ergenlerde sanal zorbalığın yaygınlığına ilişkin araştırmalarda % 6 ile % 46 arasında değişen sanal zorbalık olaylarının oranlarından söz edilmiştir (Arıcak ve diğerleri, 2008; Topçu, 2008). Araştırmaların bir kısmında, katılımcılara “birkaç ay içerisinde,

geçen dönemde, son altı ayda veya son bir yılda” gibi zaman belirterek zorbalık davranışlarına ne sıklıkta (bir kere, bir veya iki kere, üçten fazla) karşılaştıkları sorulurken; bazı araştırmalarda ise bir davranışın sanal zorbalık olarak tanımlanması için sadece bir kez olması bile yeterli görülmektedir. Bu nedenle araştırmalarda farklı ölçme araçları ve yöntemlerinin kullanılması zorbalığın yaygınlık oranlarının da farklı çıkmasında etkili olmaktadır (Burnukara ve Uçanok, 2012).

Türkiye’de lise öğrencilerinin sanal zorbalık yaşantılarının yaygınlığını inceleyen araştırmalara bakıldığında 14-19 ve arasında olan 228 gencin %28 oranında sanal zorba oldukları bulunurken, %30 oranında sanal mağdur oldukları bulunmuştur (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007). Serin (2012) 2226’sı kız ve 2065’i erkek olmak üzere toplam 4291 ilköğretim öğrencisi ile yapmış olduğu araştırmasında öğrencilerin %26,52’sinin sanal zorbalıkla karşılaştığını, bunların %9,42’sinin sanal zorbalık yaptıklarını, %11,79’unun sanal mağdur olduklarını ve %5,31’inin ise hem sanal zorba hem de sanal mağdur olduklarını bulmuştur. Erdur-Baker ve Kavşut (2007) tarafından Türkiye’de yapılan ilk araştırmaya göre sanal zorbalık olaylarının yaşanma oranı yaklaşık olarak %30 olduğu tespit edilmiştir. Arıcak ve diğerleri (2008) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların %35,7’sinin sanal zorbalık yaptıklarını, %23,8’inin sanal zorbalığa maruz kaldıklarını belirlemiştir. Dilmaç (2009) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında öğrencilerin %25’nin sanal zorbalık davranışında bulduklarını, %53’ünün hayatlarında en az bir kez sanal zorbalık davranışına maruz kaldıklarını belirlemiştir. Bir sonraki yıllarda sanal zorbalık konusu üzerine yapılan araştırmaların arttığı görülmekte (Ayas 2011, Ayas ve Horzum 2012; Bayar, 2010; Bayram ve Saylı, 2013; Baştürk-Akça ve diğerleri, 2015; Çakır, Gezgin ve Ayas, 2016; Dilmaç ve Aydoğan, 2010; Şahin ve diğerleri, 2010) ve yapılan araştırmalar sonucunda sanal zorbalık konusunun ülkemizde yaygınlığı giderek artan bir sorun haline geldiği görülmektedir.

Ipsos (2011) araştırma şirketi tarafından 24 ülkeyi içine alan 18.687 kişi ile sanal zorbalık üzerine araştırma yapılmıştır. 18 yaş altı çocuğa sahip olan 6502 ebeveyn veya bakım verene sorulmuş ve 24 ülke içinde Türkiye’de sanal zorbalık olaylarının %12 oranında olduğu, %2’sinin sürekli, %4’ünün bazen, %3’ünün bir ya da iki defa başına geldiği açıklanmıştır. Buldukları çevre içinde başka kişilere sanal zorbalık uygulanıp uygulanmadığı sorulduğunda %40’ı daha önce çevrelerinde hiç sanal zorbalık olayları ile karşılaşmadıklarını, %1’i sürekli uygulandığını, %13’ü bazen ve

%20'si bir ya da iki defa uygulandığını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %78'i sanal zorbalık konusuna özel ilgi ve dikkat gerektiğini ifade etmiştir (Ipsos, 2011).

Yukarıda özetlenen sonuçlardan da anlaşılacağı üzere, araştırmacılar arasında sanal zorbalığa maruz kalma ve sanal zorbalığın uygulanması açısından görüş birliğini içerecek bir zaman aralığının olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda bazı araştırmalarda öğrencilere sanal zorbalık davranış örnekleri verilerek sanal zorbalık düzeylerinin incelendiği anlaşılmaktadır. Bu açıdan bireylerin sanal zorbalık davranışında bulunma düzeylerinin belirlenmesinde farklı ölçme araçları ve yöntemlerin kullanılması sanal zorbalığın yaygınlık oranlarının da farklı düzeylerde ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Soydaş, 2011). Sanal zorbalıkla mücadele etme konusunda en önemli faaliyetlerden biri bireylerde empati becerisini geliştirmektir.

2.1.9 Sanal Zorbalığı Önlemeye Yönelik Empati Geliştirme

Psikoloji terimi olan Empati kavramı 'einfühlung' terimi olarak ilk kez Almanlar tarafından ortaya atılmıştır. Terim ilk zamanlar insanları anlamada esas kabul edilen hareketsel bir taklitçilik olarak tanımlanmıştır. (Semin ve Cacioppo, 2009). Daha sonraları einfühlung terimi eski Yunancadaki 'empathia' teriminden yararlanılarak İngilizceye 'empathy' olarak çevrilmiştir. Burada empatinin tanımı birinin diğerinin davranışına tepki verirken, o durum içerisinde kendi kendini hissetme ve diğerleriyle birlikte hissetme olarak kullanıldığı görülmüştür (Wispé, 1990). Zaman için farklı araştırmacılar ve psikologlar empati terimini tanımlamaya devam etmişlerdir.

Ünal (1972) empati terimini "insanları anlama kabiliyeti" olarak tanımlamıştır. Mindes (2006) empatiyi bir durumu diğer insanların bakış açılarıyla anlama kapasitesi olarak tanımlamaktadır. Simister (2007) buna benzer bir şekilde, empatiyi, başkalarının perspektifinden bir şeyler anlamaya çalışmak ve onları dinlemek için istekli olmak olarak tanımlamıştır. Carl Rogers'ta empati kavramını en sık ele alan kuramcılardan biri olup empatiyi (1983) "bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci" olarak tanımlamıştır. Decety ve Jackson (2004) empatiyi; diğer bir kişinin ruh haline tamamıyla bürünme veya tam olmasa bile başka bir kişinin hisleriyle duygulanma onun bakış açısını anlama ve duygularını düzenleyebilme kapasitesi olarak

tanımlamaktadır. Dökmen (2000)'e göre empati kurulabilmesi için üç unsura ihtiyaç vardır. Bunlar: (1) Empati kuracak kişi, kendisini karşıdaki kişinin yerine koymalı, olaylara onun bakış açısıyla bakmalıdır. (2) Empati kurabilmek için, karşıdaki kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamak gereklidir. (3) Empatik iletişimde son öge ise, empati kuran kişinin zihninde oluşan empatik anlayışın, karşıdaki kişiye iletilmesidir. Bunun yanında empatinin algısal, bilişsel ve duygusal bileşenleri vardır. Algısal bileşende empati kuracak kişi karşıdaki kişinin hareketlerine, hal ve tavırlarına, sözlerine, ses tonuna, mimiklerine, yüz ifadesine ait tüm izlenimlere dikkat etmelidir (Goldstein ve Michaels, 1985). Bu izlenimler algıyı oluşturarak bilişsel ve duygusal empati süreçlerinde yardımcı olacaktır. Bilişsel empatide karşıdaki kişinin duygularını yaşamadan onun duygularını anlayabilmektir. Burada dikkatli gözlem ve düşünme gerekir. Karşıdaki kişinin duyguları ve düşünceleri sözel veya sözel olmayan ipuçları ile anlama becerisini içermektedir (Davis, 1983). Duygusal empati, karşıdaki kişi diğer kişinin duygularına duyarlı olma, bu duyguları paylaşma becerisi olarak tanımlanmıştır. Duygusal empati, empatinin önemli bir parçası olarak görülmektedir (Goldstein ve Michaels, 1985).

Empatinin doğuştan gelen bir yetenek olduğu ileri sürülse de empati becerisi kazanma davranışı verilecek eğitimler ile geliştirilebilmektedir (Tanrıdağ, 1993). Dolayısıyla empati eğitimi ile bireylerin duygusal ve bilişsel yetenekleri geliştirilerek bu kişilere karşıdaki kişinin duygularını hissetme, bu duyguları tanımlama ve değerlendirme becerisi kazandırılabilir (Kalliopuska, 1992). Buradan hareketle empatinin eğitimle bireylere kazandırılabilirliğini iddia eden araştırmacılar çeşitli empati eğitimi teknikleri geliştirmişlerdir. Yapılan araştırmalarda empati öğretimi için geliştirilen teknikler; (1) didaktik anlatım, (2) yaşantısal, (3) rol oynama ve (4) modelden öğrenme olarak dört grupta ele alınmıştır (Greenberg ve Goldman, 1983).

Didaktik eğitim Tekniği (Bilgi Verme): Empati ve iletişim konusuyla ilgili teorik bilgileri içerir.

Yaşantısal Eğitim Tekniği: Bireylerin başkalarıyla yaşadığı ilişki ve iletişimi videodan veya gözlem odasından eğitim veren uzman tarafından izlenmesi ve uzmanın görüşlerini dile getirmesidir.

Rol Oynama Tekniği: Bireyin kendisini karşıdaki kişinin yerine koyarak yani onun

rolüne girerek olaylara onun bakış açısı ile bakmaya ve onun hissettiklerini hissetmeyi içerir.

Modelden Öğrenme Tekniği: Bireylerin uygun modelleri gözlem odasından veya videodan izleyerek onları model alarak empatik iletişim kurmayı öğrenmesidir (Yılmaz-Yüksel, 2003).

Bu tekniklerden hangilerinin empati geliştirme konusunda daha etkili olduğu konusunda yapılan araştırmalarda birden fazla tekniği kullanmanın sadece bir tekniği kullanmaya göre daha başarı olduğu bulunmuştur (Cottle, 1987). Bu sonuca destek olarak yapılan başka bir araştırmada Payne, Winter ve Bell (1972) didaktik ve yaşantısal programların birlikte kullanıldığı eğitimlerin teorik bilgiyi ve uygulamayı içerdiğinden daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Empatinin tanımı ve empati geliştirme teknikleri dikkate alındığında sanal zorbalığın önlenmesi veya minimum seviye indirilmesi adına didaktik, yaşantısal ve modelden öğrenme tekniğinin birlikte ele alınması sanal zorbalığa karşı empati geliştirme konusunda faydalı olacağı düşünülmektedir. Sanal zorbalık olaylarını betimleyen kısa filmlerin zorbalardan izlenmesi, olaya yönelik olarak eğitmen tarafından didaktik bilgilerin verilmesi, bu süreçte eğitmenin filmler üzerinden yola çıkarak yaşantısal tecrübeleri dile getirmesi ve çıkarımlarda bulunması son olarak eğitmenin kimi zaman zorbadan kendini mağdurun yerine koyarak role bürünmesi veya modelden öğrenmesi sanal zorbalığa karşı empati geliştirme konusunda etkili bir yöntemdir. Sanal zorbalıkla mücadele etme konusunda bireylerde empati becerisi geliştirilmesinin yanında sanal zorbalığa maruz kalındığında bireylere başvuracağı uygun baş etme strateji, yöntem ve tekniklerin de öğretilmesi gerekmektedir.

2.1.10 Sanal Zorbalıkla Baş Etme Stratejileri

Notar ve diğerleri (2013) sanal zorbalıkla baş etme konusunda okul, müfredat, aile, öğretmen bağlamında önleme stratejilerinin olduğunu belirtmektedir. Okul bağlamında öncelikle sanal zorbalığın öğrencilere ne olduğunun öğretilmesi, sanal zorbalığa maruz kalındığı durumda neler yapılabileceği konusunda yönerge, politika ve prosedürlerin hazırlanması ve bunların uygulanması, öğretmenlerin konu ile bilgilerini artıracak ve farkındalıklarını artıracak eğitimler düzenlemeleri, okulda teknolojinin güvenli kullanımı için gerekli teknik önlemlerin alınması gerektiğini

belirtmektedir. Ayrıca öğrencilerin sanal zorbalık olaylarını önleme konusunda fikirlerini paylaşabilecekleri ve tartışabilecekleri materyalleri, içerikleri ve videoları barındıran okul müfredatlarının hazırlanmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Alınabilecek önlemler ve baş etme stratejileri konusunda ailelerin; çocuklarına sanal zorbalığın tanımı ve sanal ortamda insanlarla saygılı bir şekilde konuşmaları ve davranmaları gerektiğini anlatmaları, teknolojinin olumsuz kullanımından doğan sonuçların neler olduğunu belirtmeleri, uygun ve doğru internet kullanımının nasıl olması gerektiği, çocuklarla beraber internette gezmeleri, gerektiği durumlarda telefon ve internet kullanımına sınırlama getirilmeleri, internet kullanımı için süre tayin etmeleri, internet ve telefon kullanım kurallarını belirlemeleri, bilgisayar evde görülebilecek bir yere koymaları, sanal zorbalık olayına maruz kaldıklarında bunu kendilerine bildirmeleri, internet ve teknoloji kullanımda rol model olmaları gerektiğini ifade etmektedir (Notar ve diğerleri, 2013). Sanal zorbalıkla baş etme konusunda genel kurallar ve yöntemler vardır (Kowalski, Limber, Limber ve Agatson, 2012). Bunlar; sanal ortamdaki yorumlar, mesajlar veya fotoğraflar gibi kanıtlar saklanmalı, ilk defa sanal zorbalığa maruz kalınıyorsa bu durum görmezden gelinmeli, kişi silinmeli veya engellenmeli, sanal zorbalığın meydana geldiği web ortamından şikâyet edilmeli, çocuğun internette neler yaptığı takip edilmeli, sanal zorbalık yapan kişi okuldan bir öğrenci ise okul yönetimine bu durum kanıtlarla sunulmalı, sanal zorbalık yapılan kişi biliniyorsa bu kişinin ailesi ile iletişime geçilmeli, sanal zorbalık yapan kişi bu durumdan vazgeçmiyorsa durum emniyet veya savcılığa bildirilmeli, sanal zorbalığa maruz kalan kişi için okul psikolojik danışmanından yardım alınması şeklindedir (Kowalski ve diğerleri, 2012). Kowalski ve diğerleri (2012)'nin belirttiği genel kurallar içerisinde ailelerin ve mağdurların yapabilecekleri vardır. Notar ve diğerleri (2013) mağdurların sanal zorbalıkla baş edebilmeleri için dört ilkenin olduğunu bunların olayı durdurma, kanıtları saklama, engelleme ve bildirme şeklinde olduğunu açıklamaktadır. Sanal zorbalık olayı karşısında ilk yapılması gereken zorbaya herhangi bir yanıt veya karşılık vermemektir. Bundan sonra yapılan sanal zorbalık ile ilgili mesaj, yorum veya fotoğraf gibi tüm kanıtlar saklanmalıdır. Daha sonra sanal zorbalık yapan kişi kullanılan web platformu veya sosyal paylaşım sitesi üzerinden engellenmeli ve şikâyet edilmelidir. Son olarak sanal zorbalık olayını ailelerine veya kendilerine yakın hissettikleri birine bildirmeleri gerekmektedir. Tokunaga (2010) sanal zorbalığa maruz kalanlar için; sosyal medya ortamından sanal zorbayı engellemek

gibi teknik stratejileri uygulama, sanal zorbayı görmezden gelme, arkadaşlarla bu olayı konuşma, sanal zorba ile yüzleşme ve polise şikâyet etme gibi sözlerle sanal zorbayı tehdit etme gibi yöntem ve stratejilerin olduğunu ifade etmektedir. Sanal zorbalığa maruz kalan kişilere uygun baş etme yöntemleri öğretilirken bunun kademeli şekilde yapılması ilk başta eğitmen önderliğinde bir eğitim verilmesi daha sonra bu eğitimin her geçen gün azaltılarak uygun baş etme yöntemlerin mağdur tarafından seçilmesi ve uygulanması gerekir. Bu eğitim için yapılandırmacı öğrenme yaklaşımlarından yola çıkarak bir öğretim tekniği olan bilişsel çıraklık tekniğinin uygulanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.1.11 Bilişsel Çıraklık

Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı ile öğrenim analizleri, farklı öğrenme ortamları oluşturma girişimleri, etkili öğrenme ortamları tasarlama düşüncesi önem kazanmış ve bu yaklaşımın ilkelerini temel alan öğretim stratejileri, yöntemleri ve teknikleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de bilişsel çıraklık tekniğidir. Bilişsel çıraklık tekniği yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının temel ilkelerinden yola çıkarak Collins, Brown ve Newman (1989) tarafından ortaya atılmıştır. Bilişsel çıraklık öğrencinin bir uzmanı gözlemleyerek öğrenmeye başladığı daha sonra uzmanın desteğinin giderek azaldığı sonrasında bu işi kişinin kendi başına yaptığı öğretim tekniğidir (Collins ve diğerleri, 1989). Bilişsel çıraklığın kavramsal bilgilerin kullanılarak problem çözme ve görevleri yerine getirme konusunda uygulanmasına vurgu yapar. Ayrıca bilişsel çıraklık fiziksel, beceri ve süreç öğrenmelerinden ziyade bilişsel ve üst bilişsel öğrenmeler üzerine odaklanmaktadır. Bilişsel çıraklık tekniğinin altı aşaması vardır (Collins ve diğerleri,1989). Bunlar:

Model olma: Uzmanın öğrencinin gözlemleyebileceği şekilde işi yapmasıdır.

Çalıştırma: Uzmanın gözetiminde öğrencinin işi yapmasıdır.

Destekleme: Uzmanın öğrenciye işi yapabilmesi adına ipucu, araç sunma, farklı bir yöntem gibi unsurlarla yardım etmesidir.

İfade etme: Öğrencinin işi nasıl yaptığını anlatmasıdır.

Yansıtma: Öğrencinin yaptığı işi arkadaşlarının yaptıkları ile karşılaştırmasıdır.

Öteleme: Uzman desteğinin giderek azalması, ortadan kalkması ve öğrencinin işi

kendi yapmasıdır.

Bilişsel çıraklığın altı aşaması bu tekniği önce uzmanın öğretmesi, daha sonra öğreticinin öğrencilerden verilen görevlerin yapılmasını istemesi ve bu süreçte öğrencilere yardım etmesi son olarak da görevlerin yapılmasında öğreticinin desteği azaltarak öğrencilerden görevleri kendilerinin yapmalarını sağlamasıdır.

2.2 İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.2.1 Yurt Dışında Yapılan İlgili Araştırmalar

Allison ve Bussey (2017) gerçekleştirdiği araştırmasında ortaöğretim öğrencilerinin sanal zorbalık olaylarına müdahale etme ile bireysel ve grup ahlaki arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma tarama modeli temel alınarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 563 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama araçları olarak, demografik ve teknoloji kullanım anketi, sanal zorbalık katılım rolü, sanal zorba ve sanal mağdur ölçeği, sanal zorbalığa tanık olma ve müdahale etme, ahlaki standartlar ölçekleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sanal zorbalığa müdahale etmenin; cinsiyet, sınıf, önceki sanal zorbalık tecrübesi ve bireysel ve grupsal ahlaki değişkenlerle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Kızlar erkeklere göre, 7.sınıflar diğer sınıflara göre ve sanal zorbalık olaylarına şahit olanlar olmayanlara göre daha çok sanal zorbalık olaylarına müdahale ettikleri belirlenmiştir. Grupsal ahlaki durumun bireysel ahlaki durumu olumlu anlamda etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca yüksek ahlaki standartlara sahip olanların daha fazla sanal zorbalık olaylarına müdahale ettikleri tespit edilmiştir. Araştırmacılar sosyal bilişsel kuramla tutarlı olduğu ve ayrıca bireylerin sosyal normları algılama durumlarının bireylerin ahlaki olarak sanal zorbalığa müdahale etmelerini etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Brody ve Vangelisti (2017) gerçekleştirdikleri çalışmalarında Facebook'ta meydana gelen sanal zorbalık türlerini ve sanal zorbalık yapanların ne tür stratejileri kullandıklarını incelemiştir. Araştırmada durum çalışması temel alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Facebook hesabına sahip 265 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacıların geliştirdiği sanal zorbalığın tanımının yapıldığı ve kendilerinin veya başkalarının yaşadıkları

sanal zorbalık olaylarını anlatmalarının istendiği açık uçlu sorulardan oluşan anket kullanılmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Facebook üzerinde meydana gelen 400 sanal zorbalık olayı belirlenmiştir. En sık kullanılan yöntemlerin açık ve özel yorumlar, fotoğraflar ve durum güncellemelerinde meydana geldiği belirlenmiştir. Sanal zorbalığın en sık meydana geldiği konular, romantik ilişkiler, arkadaşlıklar, cinsel konular ve kişisel görünüş olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kadınların erkeklere göre cinsel etkinlik konusunda daha fazla sanal zorbalığa maruz kalabildikleri, erkeklerin de cinsel eğilim ve yetenekleri konusunda kadınlara göre daha fazla sanal zorbalığa maruz kalabildikleri belirlenmiştir. Sanal zorbalığın meydana geldiği Facebook araçlarından ve sanal zorbalığın meydana geldiği konulardan yola çıkarak uygulayıcıların önleyici programlar düzenlemelerinin önemine vurgu yapılmıştır.

Kopecky ve Szotkowski (2107) Çek Cumhuriyeti'nde öğretmenler üzerinde sanal zorbalığın mağdurlar üzerinde etkilerine yönelik bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. 5136 ilk ve ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmen üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, sanal zorbalığın duygusal, psikolojik ve davranışsal etkilerine bakılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre her 5 öğretmenden birinin sanal zorbalık olayına maruz kaldığı ve yaşanan sanal zorbalığın yaklaşık olarak bir hafta boyunca devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Uzun süren sanal zorbalığın ciddi sonuçlar doğurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uzun süren sanal zorbalığın duygusal anlamda, kısa süreli olumsuz etkilerinin yanında özellikle uzun süreli etkilerinin olduğu belirlenmiştir. Uzun süren psikolojik olumsuzlukların mağdurların davranışlarına etki ettiği dolayısıyla bu ruh halinin ailelerine, iş arkadaşlarına, patronlarına ve öğrencilerine istemeyerek de olsa yansıdığı tespit edilmiştir. Araştırmanın sonunda öğretmenler üzerinde sanal zorbalık risklerini azaltmak için önleyici programların düzenlenmesi, alan uzmanları tarafından psikolojik, kişilik ve bilgi teknolojileri eğitimlerinin verilmesi ve okul yönetiminden problemlerin çözümü adına destek olunması gerektiği vurgulanmıştır.

Lee ve Shin (2017) yaptıkları çalışmalarında sanal zorbalığın yaygınlığını ve sanal zorbalığa neden olabilecek değişkenleri analiz etmişlerdir. Araştırma, Güney Kore'de 24 ortaokul 24 lisede öğrenim gören toplam 4000 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada veri toplama aracı olarak sanal zorbalık ölçeği, kullanılan web araçları ve sıklığı, empati, aileye bağlılık, okul hayatından

memnunluk, çevrimdışı şiddet ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin %6,3'ünün sanal zorbalık yaptıkları, %14,6'sının sanal zorbalığa maruz kaldıkları, %13'ünün ise hem sanal zorbalık yaptıkları ve hem de sanal zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Cinsiyet açısından erkeklerin kızlara göre daha yüksek oranda sanal zorbalık davranışında bulunduğu belirlenmiştir. Sohbet odalarında ve sosyal ağ servislerinde geçirilen süre, sanal zorbalığa maruz kalma, çevrimdışı sanal zorbalığa maruz kalma değişkenlerinin öğrencilerin sanal zorbalık davranışında bulunma olasılığını artırdığı görülmüştür. Bilişsel empatinin geliştirilmesi sanal zorbalık davranışında bulunma olasılığını düşürdüğü belirlenmiştir. Aileye bağlılığın ve okul yaşamından memnun olma durumunun sanal zorbalık davranışında bulunma üzerine düşük etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Leung, Wong ve Farver (2017) Çinli öğrenciler üzerinde sanal zorbalığın etkilerini inceleyen bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma tarama modeli temel alınarak yürütülmüş ve araştırmanın çalışma grubunu 312 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada arkadaşlık niteliği, sanal zorbalık davranışında bulunma ve sanal zorbalık davranışına maruz kalma anketleri ile veriler toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin %58'i sanal zorbalık yaptıklarını, %68'i ise sanal zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Sanal zorbalık davranışında bulunma ile sanal zorbalığa maruz kalma durumunun yaşam doyumu ile negatif ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık davranışında buldukları tespit edilmiştir. Arkadaş yakınlığı ve arkadaş güvenliğinin sanal zorbalık davranışında bulunma ve sanal zorbalık davranışına maruz kalma arasında orta düzeyde etkili olduğu belirlenmiştir.

Yubero, Navarro, Elche, Larranaga ve Ovejero (2017) İspanya'da üniversite öğrencilerin sosyal ve duygusal faktörlerinin sanal mağdur olma ile ilişkisini inceleyen bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada arkadaşlar tarafından kabul edilme algısı, öz saygı, yalnızlık, geleneksel zorbalık davranışında bulunma, geleneksel zorbalık davranışına maruz kalma gibi sosyal ve duygusal faktörlerin sanal mağdur ve sanal zorba ile ilişkilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma tarama modeli temel alınarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu sanal zorbalık davranışının tespit edildiği fen bilimleri alanından 243 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerden, ki-kare testinden, t-testinden, regresyondan faydalanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre arkadaşlar

tarafından kabul edilme algısının sanal mağdur olma ile anlamlı ilişkisinin olduğu ve düşük algının sanal zorbalığa maruz kalma ihtimalini artırdığı belirlenmiştir. Ayrıca daha önce geleneksel zorbalık tecrübesi olan kişilerin sanal mağdur olma riskinin olduğu belirlenmiştir. Son olarak yalnızlığın ve öz-saygının sanal mağdur olma ile ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Del Rey ve diğerleri (2016) gerçekleştirdikleri araştırmalarında geleneksel zorbalık ile sanal zorbalık arasında empatinin bilişsel ve duyuşsal rolünü araştırmışlardır. Araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken kazara örnekleme yöntemi temel alınmış ve araştırmaya İspanya’da ve Yunanistan’da öğrenim gören 7 ile 10. sınıf arasındaki 564 öğrenci gönüllü katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Avrupa Sanal Zorbalık Müdahale projesinde geliştirilen geleneksel zorbalık ve sanal zorbalık ölçekleri ve temel empati ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde Mann-Whitney U testi, Pearson korelasyon analizi, doğrulayıcı faktör analizi, yapısal eşitli modeli kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre bilişsel ve duyuşsal empatinin geleneksel ve sanal zorbalık davranışında bulunma konusunda negatif yordayıcı oldukları belirlenmiştir. Kızların ve yaşı büyük olan katılımcıların, erkeklere ve düşük yaştaki katılımcılara göre daha yüksek empati seviyelerinin olduğu görülmüştür. Büyük yaştaki öğrencilerin daha yüksek oranda sanal zorbalık davranışında buldukları tespit edilmiştir. Fakat empatinin geleneksel zorbalık ile sanal zorbalık üzerine etkisi cinsiyet, yaş ve ülke açısından sabit olduğu/değişmediği belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak geleneksel ve sanal zorbalığın önlenmesi adına ergenler için eğitsel etkinlikler düzenlenmesinin ve kanıtlanabilir müdahale programlarının geliştirilmesinin faydalı olacağı vurgulanmıştır.

Costa-Ferreira, Veiga-Simao, Ferreira, Souza ve Francisco (2016) sanal zorbalık olaylarının yaşandığını gören kişilerin (görgü tanığı) sanal zorbalığa yönelik müdahalesinin, sanal zorbalık mağduru olma veya sanal zorbalık davranışında bulunma üzerine ilişkisini araştırmışlardır. Araştırma Portekiz ve Brezilya’da öğrenim gören toplam 788 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veriler “Sanal Zorbalık Müdahale” ölçeği ile toplanmıştır. Ölçek; mağdur, zorba ve görgü tanığı olmak üzere 3 faktörden ve toplam 26 maddeden oluşmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, müdahalede bulunmayan (pasif olan) görgü tanıklarının mağdur veya zorba olma olasılığının daha yüksek olduğu, müdahale eden (aktif olan) görgü tanıklarının ise mağdur veya zorba olma olasılığının daha düşük olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Ayrıca hem Brezilya hem de Portekizli öğrenciler sanal zorbalık olaylarında en doğru ve daha sık yapılması gereken eylemin, sanal zorbalık davranışında bulunan kişinin engellemesinden ziyade sanal zorbalığa maruz kalan kişilere yardımcı olmak olduğunu vurgulamışlardır.

Gahagan, Vaterlaus ve Frost (2016) üniversite öğrencilerinin sosyal medya siteleri üzerinde yaşadıkları sanal zorbalık olaylarını incelemişlerdir. Araştırma tarama modeli temel alınarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 196 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin %19'u sosyal ağ sitelerinde sanal zorbalığa maruz kaldıkları, %46'sının sosyal ağ sitelerinde sanal zorbalık olaylarına şahit oldukları %61'inin sanal zorbalık olaylarına şahit olup herhangi bir müdahalede bulunmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca bazı üniversite öğrencileri sosyal ağ sitelerinde meydana gelen sanal zorbalık olaylarına müdahale etme sorumluluklarının duruma bağlı değişebileceğini belirtirken, bazıları da kesinlikle müdahale edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Brewer ve Kerslake (2015) gerçekleştirdikleri araştırmalarında öz-saygı, empati ve yalnızlığın sanal zorbalığa maruz kalma ve sanal zorbalık yapma üzerine etkisini araştırmışlardır. Araştırma tarama modeli temel alınarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 90 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak sanal zorbalık aracı, yalnızlık ölçeği, öz-saygı ölçeği ve empati anketi kullanılmıştır. Verilerin analizinde pearson ilişkisel analiz, çoklu regresyon yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %16,2'sinin sanal zorbalığa maruz kaldıkları, %13,5'inin ise sanal zorbalık davranışında buldukları belirlenmiştir. Sanal zorbalık davranışlarının en çok çevrimiçi forumlarda alaycı yorumlar yaparak, özel internet konuşmalarının kişinin bilgisi olmadan paylaşılarak ve çevrimiçi forumlarda aşağılayıcı ifadeler kullanılarak gerçekleştiği belirlenmiştir. Yalnızlık, öz-saygı ve empatinin sanal zorbalığa maruz kalma ve sanal zorbalık davranışında bulunmayı yordadığı belirlenmiştir. Öz saygının sanal zorbalığa maruz kalma ve sanal zorbalık davranışında bulunma üzerinde önemli yordayıcı olduğu, düşük öz-saygıya sahip bireylerin sanal zorbalığa maruz kalma ihtimalinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Empatinin de sanal zorbalık davranışında bulunma konusunda önemli bir yordayıcı olduğu, empati yapma düzeyi düştükçe sanal zorbalık davranışında bulunma ihtimalinin ters oranda arttığı belirlenmiştir.

Pelfrey ve Weber (2015) öğrencilerin ve okul personelinin sanal zorbalıkla baş etme stratejilerini incelediği bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma nitel araştırma desenlerden olgu-bilim deseni temel alınarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu farklı okullarda okuyan 24 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak öğrencilerle odak grup görüşmeleri öğretmen ve okul yöneticileri ile odak grup görüşmelerinin yanında yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrenciler sanal zorbalıkla baş etme yöntemlerinin duruma göre değişebileceğini belirtmişlerdir. Öğrenciler lakap takma gibi bir sanal zorbalık olayı karşısında birşey yapmayacaklarını, sanal zorbalık ile karşılaştıklarında ilk yapacakları işin düşünmek olduğunu söylemişlerdir. Araştırmada öğrencilerin sanal zorbalıkla baş etme konusunda en popüler cevaplarının görmezden gelme olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bazı öğrenciler sanal zorbalık ile karşılaştıklarında bu durumu okul yönetimine iletip gerekli önlem ve yaptırımları okul yönetiminden beklediklerini dile getirmişlerdir. Öğretmenler ise sanal zorbalık olaylarını duyduklarında durumdan okul psikolojik danışmanını haberdar ettiklerini, gerekirse öğrencileri okul psikolojik danışmanına yönlendirdiklerini belirtmişlerdir. Okul psikolojik danışman durum çok ciddi ise öğrenciyi okul müdürü ile görüştürmeye yönlendirdiğini belirtmiştir.

Yurtdışında yapılan çalışmalar incelendiğinde sanal zorbalığın sonuçları, etkileri, bireylerin sanal zorbalık olaylarına farkındalıkları, sanal zorbalığın yapıma şekilleri, mağdurların yaşadıkları durumlar üzerine araştırmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle sanal zorbalığı önleme ve sanal zorbalık ile baş etme yöntemleri konusunda son yıllarda çalışmaların yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca empati, öz-saygı, şiddet eğilimi vb. faktörlerin sanal zorbalık olaylarının gerçekleşmesinde ne derece etkili olduğuna yönelik araştırmaların yapılmaya başlandığı görülmektedir.

2.2.2 Yurt İçinde Yapılan İlgili Araştırmalar

Altundağ (2018) sanal zorbalıkla baş etme yöntemleri ve sanal zorba farkındalığı kazandırmaya yönelik verdiği eğitimin rehber öğretmenler ve öğrenciler üzerindeki etkisini inceleyen bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 24 rehber öğretmeni ve 4 lisede öğrenim gören 675 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Rehber Öğretmen boyutunda Öğretmenler için Sanal

Zorbalıkla Başa Çıkma Stratejileri Ölçeği ile Öğretmenler için Sanal Zorba Farkındalık Ölçeği, öğrenci boyutunda ise Sanal Zorba Farkındalık Ölçeği ile Sanal Zorbalıkla Baş Etme Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde Levene testi, t-testi, tekrarlı ölçümler için iki faktörlü varyans analizi (ANOVA) ile ölçümler arası farkları karşılaştırmak amacıyla Bonferroni testleri yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deney grubundaki rehber öğretmenlerin sanal zorbalıkla başa çıkma stratejileri ile sanal zorba farkındalık puanlarının deneysel işlem sonrasında arttığı görülmüştür. Benzer şekilde deney grubundaki öğrencilerin sanal zorbalıkla baş etme ve sanal zorba farkındalık puanlarında deneysel işlem sonrasında anlamlı bir artış olduğu görülmüştür.

Ayas (2016) yaptığı araştırmasında sanal zorba, sanal mağdur, sanal zorba/mağdur ve nötür (sanal zorbalık olaylarına hiçbir şekilde karışmamış) öğrencilerin öz saygı ve dışadönüklükle ilişkisini incelemiştir. Araştırma tarama modeli temel alınarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu farklı liselerde öğrenim gören toplam 519 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama araçları olarak; sanal zorba/mağdur anketi, öz saygı envanteri, dışı dönüklük ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sanal mağdurların öz saygıyla negatif orta düzeyde, sanal zorbalıkla pozitif düşük düzeyde, sanal zorba/mağdur öğrencilerle negatif düşük düzeyde ve nötür öğrencilerle pozitif orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca sanal mağdurların dışadönüklükle negatif orta düzeyde, sanal zorbalıkla negatif düşük düzeyde, sanal zorba/mağdur öğrencilerle negatif düşük düzeyde ve nötür öğrencilerle pozitif orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Nötür olmanın öz saygının anlamlı yordayıcısı olduğu, sanal zorba, sanal mağdur ve sanal zorba/mağdur olmanın öz saygının anlamlı yordayıcıları olmadığı belirlenmiştir. Öz saygı düzeyi ile nötür olma arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Gürpınar (2016) gerçekleştirdiği araştırmasında öğrencilerin sanal zorbalık/sanal mağduriyet yaşantılarına ilişkin öğretmenlerin farkındalık düzeyleri ile çevrimiçi teknolojiler öz-yeterlikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma ilişkisel tarama ve nedensel karşılaştırma ile yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul'un Silivri ilçesindeki ortaokul ve liselerde görev yapan 486 öğretmen oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında "Kişisel Bilgi Formu", "Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği" ve "Çevrimiçi Teknolojiler Öz-Yeterlik Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, t-testi, tek yönlü varyans

analizi (ANOVA), Kruskal Wallis H, Mann Whitney U ve Pearson korelasyon katsayısı teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinde cinsiyet, sanal zorbalıkla ilgili herhangi bir seminerine katılma, sanal zorbalık eylemine maruz kalma ve sosyal çevrelerinde sanal zorbalığa şahit olma değişkenlerine göre anlamlı fark bulunurken; branş, kıdem, çocuk sahibi olma, sosyal medya hesabı bulunma, cep telefonundan internete bağlanma, iş dışında internet kullanım sıklığı ve iş dışında interneti günlük kullanım süresi değişkenlerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Son olarak, öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeyi ile çevrimiçi teknolojiler öz-yeterlikleri arasında anlamlı düşük düzeyde pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Kavuk ve diğerleri (2016) Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (BÖTE) öğretmen adaylarının sanal zorbalık olaylarını belirleme, sanal zorbalık olaylarını önleme ve sanal zorbalığa karşı müdahale etme yeterlilik seviyelerini araştırmışlardır. Araştırma durum çalışması temel alınarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 50 öğretmen adayı oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış ve verilerin analizinde içerik analizinden faydalanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının birçoğunun sanal zorbalık olaylarını tespit edemedikleri, sanal zorbalık olaylarını önleme hazırbulunuşluklarının sadece 12 öğretmen adayı için uygun ve kabul edilebilir seviyede olduğu, adayların yarısının sanal zorbalık olaylarına müdahale etme yöntemlerinin değerlendirilmesi konusunda hazır olmadıkları ve adayların %60'ının sanal zorbalığı önleme stratejilerine yönelik önermelerinin uygun ve kabul edilebilir seviyede olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aktürk (2015) lise öğrencilerinin sanal zorbalık duyarlılıklarını ve sanal zorbalık duyarlılığını yordayan değişkenleri analizi ettiği bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada ilişkisel tarama modeli temel alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'nin iç anadolu bölgesinde bulunan devlet okullarından 433 lise öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak sanal zorbalık duyarlılık ölçeği ve algılanan sosyal destek ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, ilişkisel analiz, bağımsız örneklem t-testi ve regresyon yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin sanal zorbalık duyarlılıkları ve algılanan sosyal destek seviyelerinin yüksek olduğu ve kızların erkeklere göre sanal zorbalık

duyarlılıkları ve algılanan sosyal destek seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca sanal zorbalık duyarlılığını ölçmede algılanan sosyal desteğin en yüksek seviyede ölçen faktör olduğu belirlenmiştir. Algılanan sosyal desteğin ve öğrencilerin akademik başarıları arttıkça öğrencilerin sanal zorbalık duyarlılık seviyelerinin de arttığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin sanal zorbalık duyarlılığını artıracak bilgilendirme faaliyetlerinde bulunmalarının ve ailelerin çocuklarına zaman ayırarak onların sorunlarını dinlemelerinin ve problemlerine çözüm üretmelerinin önemine dikkat çekilmiştir.

Akbulut (2014) durum tabanlı video destek sisteminin üniversite öğrencilerinin farkındalık düzeylerine etkisini araştırmıştır. Araştırma nicel araştırma desenlerinden Solomon'un 4'lü grup deneysel deseni temel alınarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 120 bilişim teknolojileri öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak farkındalık ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde bağımsız t-testi ve iki yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre iki öğretim modülünün de farkındalık kazandırmada faydalı olduğu fakat durum tabanlı video destek modülünün geleneksel yöntemle göre daha iyi sonuçlar verdiğine ulaşılmıştır. Araştırma sonucundan yola çıkarak video tabanlı içeriklerin geleneksel yöntemlere göre daha başarılı olabileceği düşünüldüğünden sanal zorbalık olaylarına karşı video destekli eğitimlerin verilmesinin daha etkili olabileceği belirtmiştir.

Horzum ve Ayas (2014) orta öğretim öğrencilerinin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık ve sanal mağduriyet düzeylerini yordayan bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma tarama modeli ile yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 285 orta öğretim öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Sanal Zorba/Mağdur Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri kullanılmıştır. Sanal zorbalık ve sanal mağdur düzeyinin psikolojik belirtiler arasındaki korelasyonu incelendiğinde, sanal zorbalık düzeyi ile fiziksel/bedensel semptomların bulunduğu psikiyatrik bir durum belirtisi ve sanal mağduriyette de fiziksel/bedensel semptomların bulunduğu psikiyatrik bir durum arasında pozitif ve anlamlı bir korelasyon olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak teknolojik araçların öğrenciler tarafından uygun amaçlar doğrultusunda kullanılmasına yönelik bilgilerin verilmesi ve uygun amaçlar dışında kullanımın ne tür olumsuzluklara neden olacağına yönelik ayrıntılı bilgilerin verilmesi önerilerinde bulunulmuştur.

Tamer (2014) gerçekleştirdiği araştırmasında sanal zorbalığa maruz kalan ergenlerin, sanal zorbalık yapma durumları ve sanal zorbalığa maruz kalıp kalmadıklarını araştırmıştır. Ayrıca sanal zorbalığın önlenmesi adına sanal zorbalık farkındalığı eğitimi verilerek bu eğitimin sonuçları araştırılmıştır. Araştırmada karma yöntem araştırması desenlerinden açıklayıcı desen kullanılmıştır. Araştırmada uygun örnekleme yöntemine gidilerek Türkiye’de 10 farklı ilden birer özel lise seçilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 9. sınıf öğrencisi olan 278 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Ayas ve Horzum (2010)’un geliştirmiş olduğu Sanal Zorba/Mağdur Ölçeği ve açık uçlu sorulardan oluşan ölçme aracı kullanılmıştır. Verilerin analizinde nicel veriler için betimsel istatistikler, eşleştirmeli örneklem t testi ve nitel veriler için içerik analizi yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin çoğunluğunun mail adresini ele geçirmek, sohbet odasını veya interaktif oyunu terketmeye zorlamak, araç-gereç modeliyle alay etmek gibi davranışlarda buldukları belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin önemli bir kısmı kasıtlı olarak virüslü mail gönderimi, gizli numaradan aranarak cinsel ses çıkarılması, mail adresinin ele geçirilmesi ve tehdit edilmek gibi konularda sanal zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Araştırma sonunda gerçekleştirilen farkındalık eğitimi sonunda öğrenciler teknolojik zorbalık konusunda bilgilendiklerini belirttikleri, kendilerince masum görünen olayların zorbalık olduğunun farkına vardıkları ve bu hareket tarzından vazgeçeceklerini ifade etmişlerdir.

Horzum ve Ayas (2013) Psikolojik Danışmanlık ve Rehber (PDR) öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalıklarını cinsiyet, kıdem, yaş ve diğer branş öğretmenlerinin farkındalıkları açısından incelemişlerdir. Araştırma genel tarama modellerinden kesitsel tarama modeli ile yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 180 Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR) öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Farkındalığı Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizinde tek örneklem t-testi, ilişkisiz örneklem için t-testi ve tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Araştırma sonucunda bayan PDR öğretmenlerinin sanal zorbalık farkındalıkları erkeklerden anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Ayrıca PDR öğretmenlerinin yaşları ile sanal zorbalık farkındalıkları arasında negatif, düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. 1-5 yıl arasında kıdeme sahip olan PDR öğretmenlerinin sanal zorbalık farkındalık puanlarının diğer kıdemlerdeki öğretmenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

PDR öğretmenlerinin sanal zorbalık farkındalık puan ortalamalarının diğer branş öğretmenlerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak PDR öğretmenlerinin okuldaki personele, ailelere ve öğrencilere teknolojik araçlarda karşılaşılabilecekleri sorunlara ve bu araçların güvenli kullanımına yönelik faaliyetlerde bulunmalarının gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Yenilmez ve Seferoğlu (2013) öğretmenlerin internette çocukları tehdit eden sanal zorbalığa karşı farkındalıklarını belirledikleri bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden tarama deseni temel alınarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu çeşitli illerde görev yapan 583 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak öğretmenlerin görüşlerini belirlemek üzere katılımcılara araştırmacılar tarafından geliştirilen bir anket uygulanmıştır. Anketin Cronbach's Alpha değeri .830 olarak bulunmuştur. Anket verileri analiz edilirken, frekans ve yüzdeler hesaplanmış, ayrıca ki-kare istatistiksel teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin genel olarak internetin risk ve tehlikeler içerebilecek bir ortam olduğunun farkında oldukları belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin okullarının bulunduğu ortamın sosyo-ekonomik düzeyi ve internet kullanım sıklıkları sanal zorbalık hakkındaki görüşleri üzerinde etkisi olduğu gözlenirken cinsiyet ve internet kullanım süresi değişkenlerinin doğrudan bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir.

Ayas ve Horzum (2012) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumlarını incelemiştir. Araştırma tarama modelinde yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu Trabzon il merkezinde üç farklı ilköğretim okulunda okuyan 413 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Sanal Zorba ve Sanal Mağdur Anketi" kullanılmıştır. Verilerin analizinde yüzde, frekans ve ki-kare testi kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerden %18,6'sı sanal zorbalığa maruz kaldığını, % 81,4'ü ise sanal zorbalığa maruz kalmadığını ifade etmiştir. Ayrıca öğrencilerin %11,6'sı sanal zorbalık yaptığını, %88,4'ü ise hiç sanal zorbalık yapmadığını ifade etmiştir. Sanal zorbalığa maruz kalma durumunun ve sanal zorbalık davranışında bulunma durumunun cinsiyet ve sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin en çok msn ve sohbet odaları, sosyal ağlar, cep telefonu, e-posta ve web sitesi ve forumlar kullanılarak sanal zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak özellikle okullarda teknolojinin

etkili bilinçli ve güvenli kullanılmasına yönelik eğitimler verilmesinin önemine vurgu yapılmıştır.

Gezgin ve Çuhadar (2012) BÖTE bölümü öğrencilerinin sanal zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma tarama modeli temel alınarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 2011-2012 öğretim yılında Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi BÖTE bölümünde öğrenim gören 162 öğrenci oluşturmaktadır. Veriler Sanal Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği ile toplanmıştır. Ölçeğin tamamı için hesaplanan Cronbach's Alfa katsayısı .79 olarak; test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .66 olarak bulunmuştur. Verilerin analizinde betimsel istatistikler ve normal dağılım göstermeyen veriler için Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre BÖTE bölümü öğrencilerinin sanal zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin sanal zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyi ile cinsiyet ve sosyal çevrede sanal zorbalığa şahit olma değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda fakülte ve okullarda öğretmen ve öğrencileri kapsayan sanal zorbalık seminerleri veya akademik etkinliklerin düzenlenmesi gerektiği önerilerinde bulunulmuştur.

Sarak (2012) lise öğrencilerinin sanal zorbalıkta bulunma, sanal zorbalığa maruz kalma ve sanal zorbalıkla ilişkili faktörleri belirleyen bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada tarama deseni temel alınmış ve araştırmanın çalışma grubunu İstanbul'da bir devlet okulunda öğrenim gören 587 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Bilgi formu ve Sanal Zorba/Mağdur ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, yaş arttıkça öğrencilerin sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalığa maruz kalma durumunun arttığı belirlenmiştir. Her gün internet kullanan öğrencilerin haftada bir kullananlara göre daha fazla sanal zorbalık yaptığı belirlenmiştir. Erkek öğrencilerin, kardeş sayısı 4 ve üzerinde olanların, anne/baba eğitim seviyesi okuryazar ve altında olanların, okuldaki başarı durumu kötü olanların, internet kafeye gidenlerin, internete internet kafeden bağlananların daha fazla sanal zorbalık yaptığı ve sanal zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak öğrencilere okullarda bilgi ve iletişim teknolojilerini etkili, sorumlu ve etik değerlere uygun olarak kullanmalarını öğretecek bilgilerin verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Horzum ve Ayas (2011) farklı orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin sanal zorba ve mağdur olma düzeylerinin okul türlerine ve cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini incelemişlerdir. Araştırma tarama modeline uygun olarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 2010-2011 öğretim yılı Sakarya ilinde öğrenim görmekte olan 334 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Sanal Zorba/Mağdur Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde ilişkisiz örneklem için t-testi ve tek yönlü ANOVA yapılmıştır. Araştırma sonucunda sanal zorbalığa maruz kalma ve sanal zorbalık davranışında bulunma durumunun cinsiyete göre farklılaştığı bulunmuştur. Sanal zorbalık davranışında bulunma durumunun en fazla erkek öğrenciler tarafından yapıldığı belirlenmiştir. Okul bazında sonuçlar incelendiğinde özel liselerde ve Anadolu liselerinde okuyan öğrencilerin diğer liselerde okuyan (kız meslek, endüstri meslek, sağlık meslek gibi) öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yaptıkları bulunmuştur. Araştırmada sanal zorbalık olaylarının öğrencilerin tek cinsiyetten öğrenim gördüğü okullarda karma öğrencilerin öğrenim gördüğü okullara nazaran daha az yaşandığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak öğrencilere teknolojinin etkili, bilinçli ve güvenli kullanımına yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapılmasının önemine dikkat çekilmiştir.

Bayar (2010) okul sosyal iklimi ile ergenlerin fiziksel ve sanal ortamda maruz kaldıkları veya uyguladıkları zorbalık olaylarının ilişkisini incelemiştir. İstanbul, Ankara, Mersin, İskenderun, Gaziantep ve Malatya’da ilköğretim ikinci kademe (6, 7 ve 8. sınıf) ve liseye (9, 10, 11 ve 12. sınıf) devam etmekte olan toplam 1238 ergenle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama araçları olarak; demografik bilgi soruları, Genellenmiş Akran Algısı Ölçeği, Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği, Sanal Zorbalık Ölçeği ve Okul Sosyal İklimi Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, zorbalık statüleri (seviyeleri) arasında okul iklimini ve akranlarını algılama bakımından bir farklılaşma olduğu belirlenmiştir. Ayrıca fiziksel ortamda zorbalığa karışmayan ergenlerin zorbalığa dâhil olan ergenlere göre okul sosyal iklimini daha olumlu olarak algıladığı belirlenmiştir. Buna karşın sanal ortamda akran zorbalığına karışmayan ergenlerin hem okul iklimi ve hem de akran algısının daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Sanal ortamda akran zorbalığına hedef olan ergenlerin ise zorba ve zorba-mağdur statüsündeki ergenlerden okul iklimi ve akran algısı bakımından farklılaşma olmadığı belirlenmiştir.

Çiftçi (2010) lise öğrencilerinin sanal zorbalık ve empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma tarama modeli ile yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 2009-2010 yılında Tokat'ta 9 lisede öğrenim gören 474 lise öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Empatik Eğilim Ölçeği ve Sanal Zorbalık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre 9. sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin sanal zorbalık düzeylerinin sanal taciz ve sanal takipçilik boyutlarında erkek öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Meslek liseli öğrencilerin imam hatip ve fen liselerinde öğrenim gören öğrencilere göre sanal taciz davranışında bulunma durumlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin sanal taciz ve sanal takipçilik boyutunda ailelerinin aylık gelir düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bunun yanında internet kafede internete giren öğrencilerin evde internete giren öğrencilere göre daha çok sanal taciz ve sanal takipçilik davranışında buldukları belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak elektronik iletişim araçlarının güvenli kullanımı, sanal ortamdaki tehditlere karşı alınacak önlemler ve güvenli internet kullanımına yönelik eğitimlerin verilmesinin faydalı olacağı belirtirmiştir.

Topçu (2008) geleneksel zorbalık ile empati ilişkisinden yola çıkarak sanal zorbalık ve empati düzeyi arasındaki ilişkiyi cinsiyete bağlı incelemiştir. Araştırmada uygun örnekleme yöntemine gidilerek 717 ergen öğrenci araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Sanal zorbalık envanteri, geleneksel zorbalık ölçeği ve temel empati ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, MANOVA, çoklu regresyon analizi ve hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların %55,2'sinin geleneksel zorbalık, %47,6'sının ise sanal zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Erkek katılımcılar kız katılımcılara göre geleneksel ve sanal zorbalık deneyiminde daha yüksek puanlar almışlardır. Ayrıca geleneksel zorbalık deneyimi ve bilgi iletişim teknolojilerinin sık kullanımı sanal zorbalığı yordamada etkili değişkenler olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet; empati ile zorbalık arasındaki negatif ilişki açısından moderatör bir faktör olduğu gözlenmiştir. Yani yüksek empati puanına sahip kızlar düşük düzeyde geleneksel ve sanal zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Düşük empati seviyesine sahip erkekler daha sık geleneksel ve sanal zorbalık yaptıkları

belirlenmiştir. Fakat cinsiyetin, empati ile geleneksel zorbalık arasındaki ters yönlü ilişkide moderatör bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir.

Ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde yurtdışında yapılan çalışmalara benzer bir eğilimin olduğu görülmektedir. Sanal zorbalık farkındalığı, sanal zorbalığın sonuçları, sanal zorbalığı etkileyen faktörler, sanal zorbalığın çeşitli değişkenlerle ilişkisi konularında çalışmalar yoğunlaşmaktadır. Son yıllarda sanal zorbalıkla baş etme yöntemleri, empatinin sanal zorbalıkla ilişkisine yönelik çalışmaların yapılmaya başlandığını görmekteyiz.

2.3. ALAN YAZIN TARAMASININ SONUCU

Sanal zorbalık konusu üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde yöntemsel anlamda genel olarak tarama (Ayas ve Horzum, 2012; Brewer ve Kerslake, 2015; Gahagan ve diğerleri, 2016; Horzum ve Ayas, 2014; Kert ve Şahiner, 2016; Lazruras, Barkoukis ve Tsorbatzoudis, 2017; Lee ve Shin, 2017; Leung ve diğerleri, 2017; Palermi ve diğerleri, 2017; Sarak, 2012; Yenilmez ve Seferoğlu, 2013; Yubero ve diğerleri, 2017) ve ilişkisel (Aktürk, 2015; Allison ve Bussey, 2017; Gezgin ve Çuhadar, 2012; Gürpınar, 2016; Kopecky ve Szotkowski, 2017) araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Sanal zorbalık konusu üzerine nicel araştırma desenlerden deneysel araştırma (Akbulut, 2014) ve karma yöntem (Tamer, 2014) araştırmalarına yönelik az sayıda çalışma yapılmıştır.

Ayrıca yapılan çalışmalarda sanal zorbalığı etkileyen unsurlar, sanal zorbalığın etkileri, sanal zorbalığın sonuçları, sanal zorbalık farkındalığı üzerine çalışmalar yoğunlaşmaktadır. Özellikle sanal zorbalığı önleme, farkındalık kazandırma (Akbulut, 2014; Tamer, 2014) sanal zorbalıkla baş etme stratejileri, empati becerisi kazandırmaya (Del Rey ve diğerleri, 2016) yönelik sınırlı sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir.

Alanyazında yapılan araştırma sonuçlarında; sanal zorbalık konusunda bireylerin farkındalığını artırmaya, bireylerin sanal zorbalığın kapsamı, etkileri ve sonuçları hakkında bilinçlendirilmelerine, sanal zorbalık ile baş etme strateji ve yöntemlerin bireylere kazandırılmasına ve sanal zorbalık konusunda bireylerde empati kurma becerisi geliştirmeye yönelik eğitimlerin verilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu araştırmada örnek olaylardan yola çıkararak sanal zorbalık kısa filmlerin geliştirilmesi ve bu filmlerin etkililiğinin test edilmesi olmak üzere iki farklı amacı olduğundan iki farklı yöntem uygulanmıştır. İlk yöntem ihtiyaçların belirlenmesi ve sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin geliştirilmesini içermiş ve tasarım ve geliştirme modeli ile yürütülmüştür. İkinci yöntem ise geliştirilen kısa filmlerin etkililiğinin belirlenmesi hedeflenmiş ve nicel desenlerden deneysel desen ile yürütülmüştür. Her bir yöntemde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına ve verilerin analizine yönelik bilgiler yer almaktadır.

3.1 İHTİYAÇLARIN BELİRLENMESİ VE SANAL ZORBALIK İLE İLGİLİ KISA FİMLERİN GELİşTİRİLMESİ

3.1.1 Araştırma Modeli

Araştırma modeli tasarım ve geliştirme araştırmasıdır. Tasarım ve geliştirme araştırmaları yapılacak öğretim etkinliklerinin veya öğretim programlarının, süreçlerinin ve ürünlerinin tasarımını, geliştirilmesini ve değerlendirilmesini ele alan sistematik çalışmalardır (Richey ve Klein, 2005). Tasarım ve geliştirme araştırmalarının her bir aşamasında durum çalışması, içerik analizi, görüşme, tarama, uzman değerlendirmesi vb. veri toplama teknikleri kullanılarak veriler toplanabilir ve analiz edilebilir (Richey ve Klein, 2005). Bunun yanında tasarımcılar, geliştiriciler, değerlendirmeciler, öğrenenler, öğreticiler vb. gibi farklı türde katılımcılar ile çalışmalar yürütülebilmektedir (Richey ve Klein, 2005). Bu kapsamda tasarım ve geliştirme araştırmalarının gerçekleştirilme süreci öğretim tasarımı ilkeleri (analiz, tasarım, geliştirme, uygulama, değerlendirme) ile benzerlik göstermektedir.

Araştırma kapsamında tasarım ve geliştirme araştırması türlerinden tip 2 (öğretimsel veya öğretimsel olmayan modellerin geliştirilmesi) temel alınarak öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığı, empati ve baş etme stratejilerini kazandırmayı sağlayan sanal zorbalık ile ilgili kısa filmler geliştirilmiştir.

3.1.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın bu aşamasında öncelikle ortaokul öğrencilerinin sıklıkla karşılaştıkları sanal zorbalık olaylarının belirlenmesi için Sakarya ili merkezinde yer alan 5 farklı ortaokul seçkisiz yöntem ile seçilmiştir. Bu okullardan 6 ve 7. sınıflarda okuyan tüm öğrencilere ulaşılması hedeflenmiştir. Sanal zorbalık olayları anketini dolduran 144 öğrenci araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Ayrıca sanal zorbalık olayları senaryolaştırılarak kısa film haline getirildikten sonra bu filmlerin öğrencilere izleticeğinden yola çıkılarak ihtiyaç duyulan web platformuna yönelik olarak 5 uzman araştırmanın çalışma grubuna dâhil edilmiştir. Geliştirilen sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin değerlendirilmesi için 6 uzman çalışma grubuna eklenmiştir. Araştırmanın ilk aşamasındaki çalışma grubun özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Özellikleri

Hedef Kitle	Çalışma Grubunun Konusu	Sayı
Öğrenci	Sanal Zorbalık Olaylarını Belirleme	Sınıf 6. Sınıf 62 Düzeyi 7. Sınıf 82
	Uzman	İhtiyaç Duyulan Web Platforma Yönelik Görüşler
Uzman		Geliştirilen Sanal Zorbalık ile İlgili Kısa Filmlerin Değerlendirilmesi

3.1.3 Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada verileri toplamak amacıyla 1) Sanal zorbalık olayları belirleme anketi ve 2) İhtiyaç analizi görüşme formu 3) Sanal zorbalık kısa filmleri değerlendirme rubriği kullanılmıştır. Araştırmanın bu aşamasında kullanılan veri toplama araçları hakkındaki ayrıntılı bilgiler aşağıda yer almaktadır.

3.1.3.1 Sanal zorbalık olayları belirleme anketi

Ortaokul öğrencilerinin çok sık yaşadıkları sanal zorbalık olaylarını belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından sanal zorbalık olayları belirleme anketi geliştirilmiştir. Anket 3 bölümden oluşmuştur. İlk bölümde, öncelikle sanal zorbalığın tanımına ve kapsamına yönelik olarak açıklayıcı bir bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, sanal zorbalık örneklerinden yola çıkarak bir sanal zorbalık olayı senaryolaştırılarak yazılı olarak sunulmuştur. Üçüncü bölümde, öğrencilerin sanal zorbalığın tanımı, kapsamı ve örnek bir sanal zorbalığı okuduktan sonra bu veya buna benzer bir olayla karşılaşp karşılaşmadıklarına yönelik düşüncelerini paylaşacakları açık uçlu bir soru verilmiştir. Anketin görünüş ve kapsam geçerliliği açısından PDR Ana Bilim dalında doktorasını tamamlamış 3, BÖTE Ana Bilim dalında doktorasını tamamlamış 3 öğretim üyesine sunulmuştur. Uzmanlardan gelen geri bildirimler ışığında düzeltmeler yapılarak anketin son hali oluşturulmuştur. Anket formu EK 1’de verilmiştir.

3.1.3.2 Web platformu için ihtiyaç analizi görüşme formu

Araştırma kapsamında kullanılacak olan web platformunun sahip olması gereken özelliklerine ve bileşenlerine yönelik görüşme formu geliştirilmiştir. Görüşme formu 4 sorudan oluşturulmuştur. Birinci soru; web platformunun hangi özelliklere sahip olması gerektiğine, ikinci soru; web platformunun sanal zorbalık ile ilgili kısa filmleri eşzamanlı mı eşzamansız mı vermesi gerektiğine, üçüncü soru; moderatör ile öğrenciler arasında fikir alışverişi için ne tür bir yazışma ortamı olması gerektiğine ve dördüncü soru ek olarak web platformunun hangi özelliklere sahip olması gerektiğine yönelik olarak oluşturulmuştur. Görüşme formunun görünüş ve kapsam geçerliliği için uzman görüşü alınmıştır. Bu doğrultuda görüşme formu PDR Ana Bilim dalında doktorasını tamamlamış 2, BÖTE Ana Bilim dalında doktorasını tamamlamış 3 öğretim üyesine sunulmuştur. Uzmanlardan gelen geri bildirimler ışığında düzeltmeler yapılarak görüşme formunun son hali oluşturulmuştur. Sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin sunulabilmesi için ihtiyaç duyulan web platformunun sahip olması gereken özelliklerine yönelik görüşme formu soruları EK 2’de verilmiştir.

3.1.3.3 Sanal zorbalık kısa filmleri için dereceli puanlama anahtarı

Yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere 3 farklı formattaki sanal zorbalık kısa filmleri için 3 ayrı dereceli puanlama anahtarı geliştirilmiştir. Goodrich (2001) dereceli puanlama anahtarı hazırlamanın; 1) ölçüt listelerinin belirlenmesi, 2) dereceli puanlama anahtar türünün belirlenmesi, 3) performans düzeylerinin belirlenmesi 4) dereceli puanlama anahtarı için uzman görüşünün alınması olmak üzere dört adımı olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda 3 farklı formattaki sanal zorbalık kısa filmleri için 3 ayrı dereceli puanlama anahtarı hazırlanmıştır. Dereceli puanlama anahtarında 1-5 derecelendirmesi yapılmıştır. Yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış kısa filmler için dereceli puanlama anahtarında 9 madde, yapılandırılmamış kısa filmler için dereceli puanlama anahtarında 7 madde yer almıştır. Ayrıca her bir formattaki dereceli puanlama anahtarında genel bir değerlendirme için 1'den 10'a kadar puanlama yapılabilecek bir madde yer almıştır. Dereceli puanlama anahtarı formları ve maddeleri EK 3'te verilmiştir.

3.1.4 Verilerin Toplanması

Sanal zorbalık olaylarını belirleme anketi araştırmacı rehberliğinde okullarda görev yapan öğretmenler tarafından uygulanmış ve gönüllülük esas alınmıştır. Anket 19 Ekim 2016 ve 9 Kasım 2016 tarihleri arasında uygun ders ve saatte öğrencilere anket konusu ve soruları hakkında bilgi verilerek uygulanmıştır. İhtiyaç duyulan web platformuna yönelik görüşler konusunda uzmanlar ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler sabit seçenekli veya açık uçlu sorulardan oluşan ve bu soruların belli bir sıraya konularak derinlemesine irdelendiği bir görüşme yöntemi olarak bilinmektedir. Bu yöntemle görüşme öncesinde hazırlanan soruların yanında ayrıntılı bilgi edinmek amacıyla ek soruların da sorulabileceği belirtilmektedir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Bu doğrultuda görüşme sırasında soruların sırayla sorulmasının yanında ihtiyaç duyulduğunda ek sorular sorulmuş ve görüşmeler sohbet tarzında yürütülmüştür. Görüşmeler yapılmadan önce uzmanlara çalışma ile ilgili bilgi verilmiş ve görüşmelerin yapılması konusunda uygun gün ve saat belirlenmiştir. Görüşmeler 6 Kasım 2017 ile 24 Kasım 2017 tarihleri arasında yapılmıştır.

Görüşmeler sırasında katılımcıların izni alınarak görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve bu kayıtlar içerik analizi için metin formatına dönüştürülmüştür. 3 farklı formattaki sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin uygunluğu konusunda hazırlanan dereceli puanlama anahtarı uzmanlara 13 Eylül 2017 ile 04 Ekim 2017 arasında tarihleri arasında sunulurak görüşleri alınmıştır.

3.1.5 Sanal Zorbalık İle İlgili Kısa Filmlerin Geliştirilmesi

Deneysel işlemler başlamadan önce sanal zorbalık olayları belirleme anketi ile en sık yaşanan sanal zorbalık olayları, bu olayların gerçekleştiği ortam ve mağdurların yaşadıkları duygusal, bilişsel ve psikolojik sorunlar verilerinden hareketle 7 örnek sanal zorbalık olayı senaryolaştırılmıştır. Örnek sanal zorbalık olaylarının senaryoları EK 4'te verilmiştir. Örnek sanal zorbalık olayları kısa film şeklinde oluşturulmadan önce bu senaryolar görselleştirilmiş ve görseller altında açıklamalar ile hikâye tabloları (Storyboards) oluşturulmuştur. Örnek sanal zorbalık olaylarının hikâye tabloları da EK 4'te sunulan her bir senaryonun altında verilmiştir. Ayrıca her bir filmin sonunda öğrencilerin neler öğreneceği konusunda kazanımları belirlenmiştir. Sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin kazanımları EK 5'te verilmiştir. Örnek sanal zorbalık hikâye tablolarının kısa film haline dönüştürülmesi amacıyla araştırmacı tarafından verilen Video Düzenleme ve Oluşturma dersi seçilmiştir. Bu dersi alan öğrencilerin yardımıyla sanal zorbalık hikâye tablolarının kamera çekimleri 24 Nisan 2017 ve 12 Mayıs 2017 tarihleri arasında yapılmıştır. 7 farklı hikâye tablosunun çekimlerinin sonunda Adobe Premiere ve Camtasia Studio video düzenleme ve oluşturma programları yardımıyla 7 farklı film oluşturulmuştur. Bu 7 sanal zorbalık ile ilgili kısa film 3 farklı formatta oluşturulmuştur. 3'ü yapılandırılmış, 2'si yarı-yapılandırılmış ve 2'si yapılandırılmamış şeklinde hazırlanmıştır. Filmlerin geliştirilmesi sürecinde destek veren bireylerden bu filmlerin araştırma kapsamında kullanılması için izinleri alınmıştır. İzin formu EK 6'da verilmiştir. Her bir formattaki sanal zorbalık ile ilgili kısa film dereceli puanlama anahtarı hazırlanarak 6 uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri değerlendirme sonuçları EK 7'de verilmiştir.

3.1.5.1 Yapılandırılmış filmler (Structured Films)

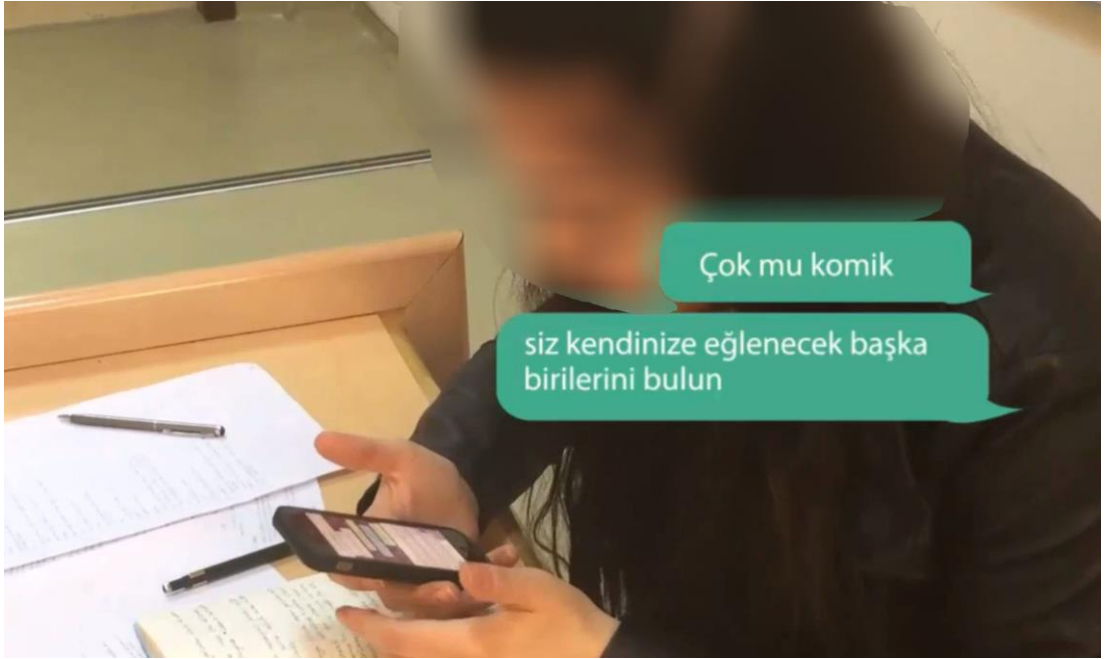
Sanal zorbalık ile ilgili 3 kısa filmi yapılandırılmış formatta hazırlamak için öncelikle film bölümlere ayrılmıştır. İlk bölüm sanal zorbalık olayının nasıl başladığı ve nasıl gerçekleştiği bölümdür. İkinci bölümde sanal zorbalık olayının gerçekleştiği ortam ve bu ortamdaki yazışmalar gösterilmiştir. Üçüncü bölümde sanal zorbalık olayı sonucu mağdurun yaşadığı duygusal, bilişsel ve psikolojik sorunlar gösterilmiştir. Yapılandırılmış bir kısa film hazırlarken her bir bölüm şu şekilde oluşturulmuştur. İlk bölümde sanal zorbalık gerçekleştiği zaman sanal zorbalığın ne olduğu konusunda bilgilendirici not ekrana gelmiştir. İkinci bölümde sanal zorbalık olayının gerçekleştiği ortamın izlendiği süreçte sanal zorbalık olayının gerçekleştiği teknolojiler ve olayın sıklığı konusunda ikinci bilgilendirici not verilmiştir. Üçüncü bölümde sanal zorbalık olayına maruz kalan mağdura bu olayla baş edilebilecek strateji ve yöntemler gösterildikten sonra sanal zorbalık olayı ile karşılaşıldığında hangi baş etme strateji ve yöntemlerinin olduğu bunların nasıl ve ne zaman kullanılması gerektiği konusunda üçüncü bilgilendirici not verilmiştir. Bu şekilde bilgilendirici notlar ile öğrenciye konuya anlamaya, analiz etmeye ve sonuçları değerlendirmeye yönelik destek verilmiştir. Yapılandırılmış sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlere yönelik örnek ekran görüntüleri Resim 1 ve 2’de görülmektedir.

Yapılandırılmış sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlere aşağıdaki adresten erişilebilmektedir.

<https://www.youtube.com/watch?v=SmRON-t0YJI&list=PLS3B63xEhkuVsEm9kcrBS0HsQ77AcmEBT>

Resim 1. Çevrimiçi Oyunda Sanal Zorbaliğa Maruz Kalan Bir Öğrencinin Ekran Görüntüsü

Resim 2. Whatsapp Anlık Mesajlaşma Ortamında Sanal Zorbaliğa Maruz Kalan Bir Öğrencinin Ekran Görüntüsü

3.1.5.2 Yarı-yapılandırılmış filmler (Semi- Structured Films)

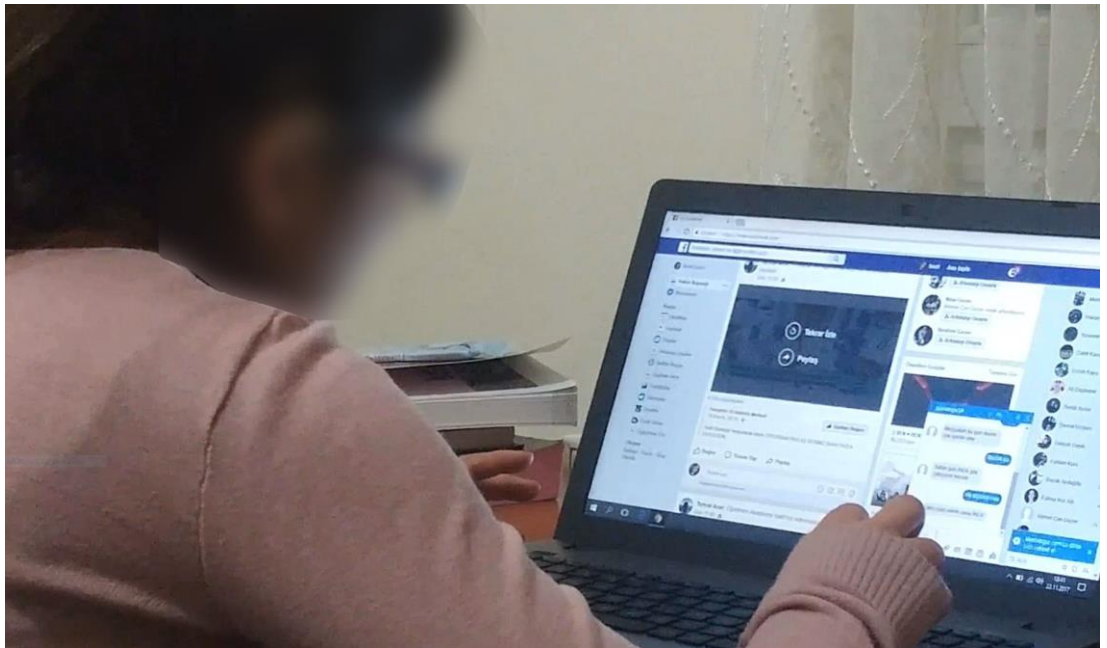
Sanal zorbalık ile ilgili 2 kısa filmi yarı-yapılandırılmış formatta hazırlamak için öncelikle film bölümlere ayrılmıştır. Bu filmlerdeki açıklayıcı notlar yapılandırılmış filmlere göre azaltılmıştır. Yarı-yapılandırılmış filmler yapılandırılmış filmlerdeki açıklayıcı notlar bakımından daha çok soru cümlesi şeklinde verilmiştir. Kısa filmlerin ilk bölümünde yaşanan olayının bir sanal zorbalık olayı olup olmadığı, sanal zorbalık olayı ise neden veya sanal zorbalık olayı değilse yine nedenlerinin belirtilmesini içeren sorular yer almıştır. Bu bölümde öğrencinin sanal zorbalık olayının tanımı ve kapsamı konusundaki bilgilerini sağlamlaştırmak ve sanal zorbalık olaylarına yönelik kavram ve kapsam yanılgılarını gidermek amaçlanmıştır. İkinci bölümde kısa filmde verilen sanal zorbalık olaylarıyla baş etmek için kullanılan strateji ve yöntemlerin uygunluğuna yönelik sorular sorularak öğrenciden cevap alınması hedeflenmiştir. Burada soru cümlesi şeklindeki sorular ile öğrenciye sanal zorbalık olayı ile ilgili başvuru baş etme strateji ve yöntemlerinin uygunluğuna veya uygunsuzluğuna yönelik bilişsel beceri kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda kısa filmi izleyen kişiye uygun olan stratejiler öğretilmiş ve aynı zamanda kişinin başvurulabilecek yöntem ile ilgili beyin jimnastiği yapması hedeflenmiştir. Bu şekilde verilen sorular ile öğrenciye konuyu anlamaya, farklılıkları analiz etmeye, uygun yöntemleri belirlemeye ve sonuçları değerlendirmeye yönelik destek verilmiştir. Yarı-yapılandırılmış sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlere yönelik örnek ekran görüntüleri Resim 3, 4 ve 5'te görülmektedir.

Yarı-Yapılandırılmış sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlere aşağıdaki adresten erişilebilmektedir.

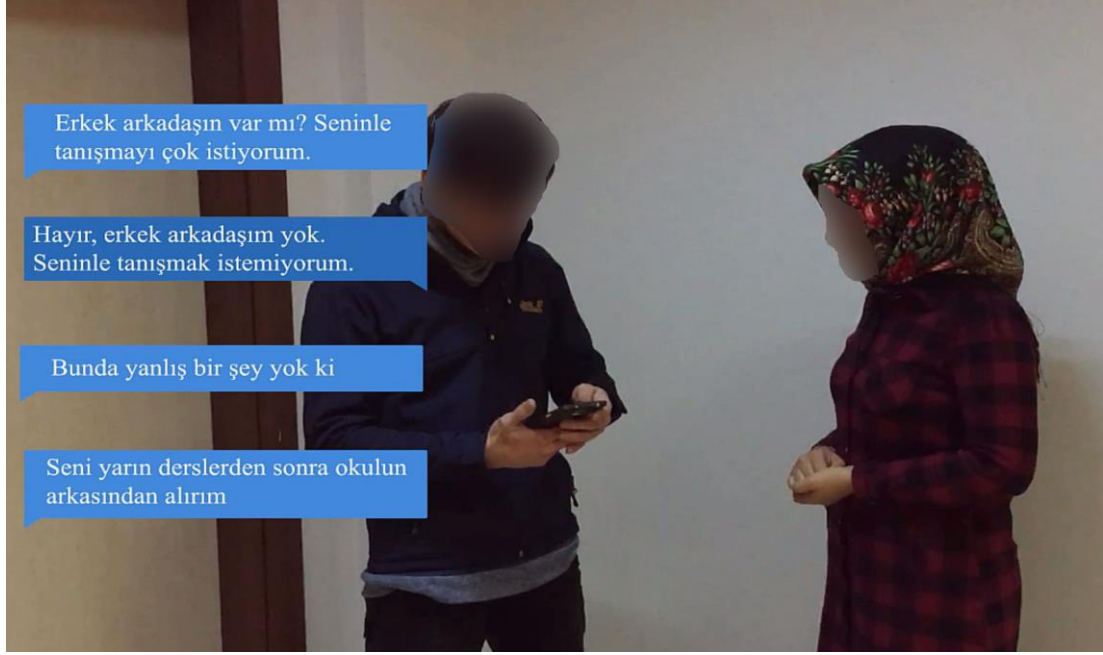
https://www.youtube.com/watch?v=9PDNnQS2V-w&list=PLS3B63xEhkuV2nyh3_99TwTaCs-leCtE

Resim 3. Facebook'ta Sanal Zorbalık Yapan Bir Öğrencinin Ekran Görüntüsü

Resim 4. Facebook'ta Sanal Zorbalığa Maruz Kalan Bir Öğrencinin Ekran Görüntüsü

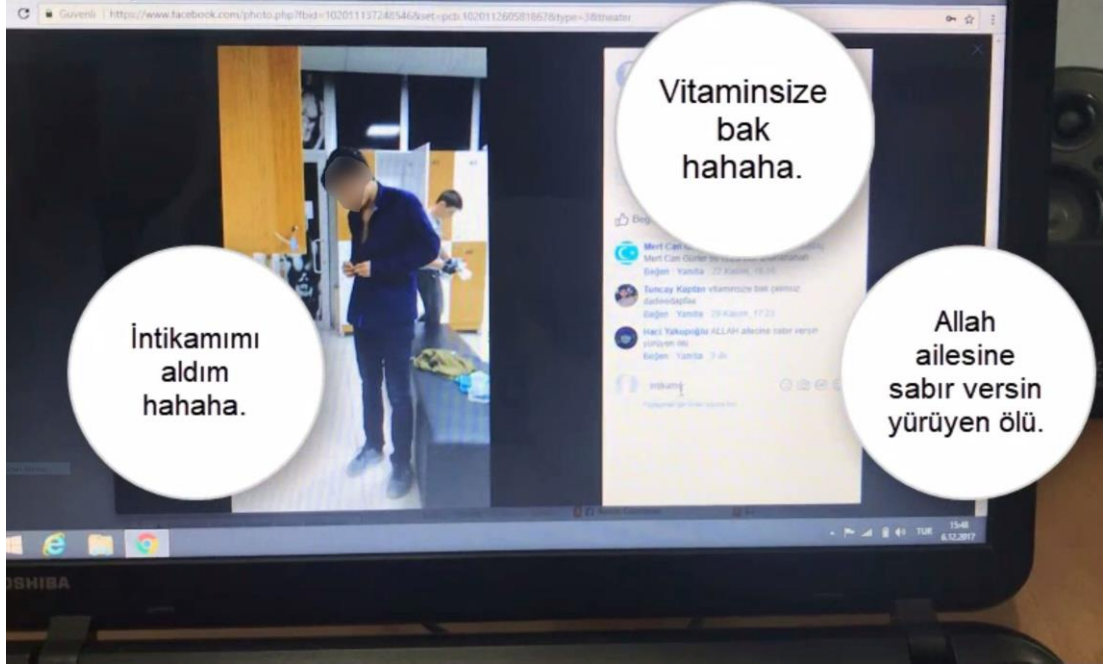
Resim 5. SMS ve Telefon Aramaları ile Sanal Zorbalığa Maruz Kalınan Bir Ekran Görüntüsü

3.1.5.3 Yapılandırılmamış filmler (Not-Structured Films)

Sanal zorbalık ile ilgili 2 kısa film ise yapılandırılmamış formatta hazırlanmıştır. Bu filmlerde başvurulabilecek uygun strateji ve yöntemler gösterilmemiş ve film sanal zorbalık olayının yaşanması meydana geldiği anda bitirilmiştir. Yukarıda bahsedilen yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış filmlerle öğrencilerin öğretilen sanal zorbalık olayları, bu olayların etkileri ve sonuçları, uygun baş etme stratejileri konusunda bilgilendirme ve farkındalık kazanmaları sağlanmıştır. Bu filmlerin ardından verilen yapılandırılmamış filmler ile maruz kalınan sanal zorbalık olayı için öğrencilerden kendilerinin uygun baş etme strateji ve yöntemleri belirtmeleri istenmiştir. Dolayısıyla yapılandırılmamış filmlerin sonunda sadece bir soru verilerek öğrencilerin bu soruyu cevaplamaları yani edindikleri bilgilerden yola çıkarak uygun strateji ve yöntemleri cevaplamaları istenmiştir. Yapılandırılmamış sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlere yönelik örnek ekran görüntüleri Resim 6 ve 7’de görülmektedir.

Yapılandırılmamış sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlere aşağıdaki adresten erişilebilmektedir.

<https://www.youtube.com/watch?v=DPnDBiwWVto&list=PLS3B63xEhkuVOISS24UTKqt1gs6oF0sug>

Resim 6. Sosyal Paylaşım Sitesi Facebook'ta Sanal Zorbalığa Maruz Kalan Bir Öğrencinin Ekran Görüntüsü

Resim 7. Instagram'da Sahte Hesap Açılarak Mağdurun Fotoğraflarının Paylaşıldığı Bir Ekran Görüntüsü

3.1.6 Sanal Zorbalık ile İlgili Kısa Filmlerin Sunulacağı Platform

Vygotsky (1978) bir çocuğun herhangi bir yetişkinden yardım almayarak edindiği gelişim düzeyi ile çocuğun bir yetişkin rehberliğinde ulaştığı gelişim düzeyi olmak üzere iki gelişim alanının olduğunu belirterek bu iki düzey arasındaki farkın geliştirilebilen bir alan (potansiyel gelişim alanı) olduğunu belirtmiştir (Akt. McLeod, 2012). Vygotsky (1978) bu alanı kavramlaştırarak sosyal öğrenme kuramına kazandırmış ve öğrenmenin sosyal bir ortamda öğrenenin ilgili olması şartıyla öğretmenin rehberliğinde gerçekleştiğini savunmuştur (Akt. McLeod, 2012). Buradan hareketle günümüz bilgi ve iletişim çağında öğrencilerin birbirleriyle ve öğretici ile iletişimde olmalarına imkân tanıyan teknolojiler Web 2.0 teknolojileridir. Odabaşı ve Odabaşı (2010) Web 2.0 teknolojileri sayesinde öğrencilerin aktif olarak içerik oluşturabildiklerini, bu içerikleri paylaşabildiklerini, kendi duygu ve düşüncelerini aktarabildiklerini bu sayede kullanıcılar arasında etkileşimi ve iletişimi artırdıklarını belirtmektedir. Bu teknolojilerin en önemli avantajları kullanıcı katılımını sağlamaları, içeriğin herkese açık olması, verimli ve güvenilir bir yapıda olması, kullanıcıların oluşturdukları içerikleri veya başkalarının oluşturduğu içeriği değiştirme ve düzeltme gibi kontrol imkânı tanınmasıdır (Özkan, 2017).

Öğrenme Yönetim Sistemleri (ÖYS) de bir Web 2.0 teknolojisidir. ÖYS, öğretim içeriğinin paylaşılmasını sağlayan ve yöneten, bireysel ve bütüncül öğrenme hedeflerini tanımlayan, bu hedefleri gerçekleştirmek için kaydedilen ilerlemeyi takip eden, öğrenme sürecindeki verileri toplayan, bu verileri sunan bir yapıdadır (Szabo ve Flesher, 2002). ÖYS'ler ders materyalinin hazırlanmasını, bu materyal üzerinde işlem yapılmasını, materyallerin paylaşılmasını ve depolanmasını desteklemektedir. ÖYS'lerin bunların yanında en önemli özelliği öğrenci-içerik, öğrenci-öğretmen, öğrenci-öğrenci ve öğrenci-arayüz etkileşimini sağlamasıdır (Gülbahar, 2012).

Sosyal Ağ Siteleri (SAS) de Web 2.0 teknolojilerindedir. SAS'lar anlık mesajlaşma, paylaşım ve yorum gibi çalışma alanları gibi iletişim araçlarıyla kişiler arası etkileşimi kolaylaştıran, grup içinde iletişim sağlayan, sosyal dönüt veren, kişilerin sanal ortamda kendilerini ifade etmelerini sağlayan yazılımlardır (Boyd ve Ellison, 2007). Bireyler, ilgilerine ve amaçlarına bağlı olarak birçok farklı türde SAS'ı kullanabilmektedir. Bireylerin genel tercih ettiği SAS'lar, genel kullanıma açık ağlar (Facebook, Twitter, Instagram), iş ağları (LinkedIn), video izleme ve paylaşma (Youtube) gibi sınıflandırmaya sahiptir (Kim, Jeong ve Lee, 2010). Yukarıda

bahsedilen özelliklerinden dolayı kullanıcılar tarafından fazlaca ilgi gören ve yoğun kullanılan SAS'ların eğitim için de kullanılabilceği görüşü öne çıkmıştır (Kabilan, Ahmad ve Abidin, 2010). SAS'ların eğitim amaçlı kullanımını konusunda pek çok araştırma yapılmış (Manasijević, Živković, Arsić ve Milošević, 2016; Kim ve Kim, 2013; Lambić, 2016; Lim ve Richardson, 2016) öğrenci-içerik, öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretmen etkileşimini artırma ve öğrencilerin problem çözme, araştırma, eleştirel düşünme gibi becerilerini geliştirme gibi pek çok konuda faydalarının olduğu belirlenmiştir. Fakat bunun yanında SAS'ların güvenlik ve gizlilik riskini barındırması, eğitsel olmayan içerik fazlalığı, bazı eğitsel olmayan özellikleri barındırması nedeniyle sınırlılıkları vardır (Öztürk ve Akgün, 2012). ÖYS ve SAS'ların dezavantajlarını ortadan kaldırmak amacıyla SAS'ların sosyal ağ özelliklerini ve ÖYS'lerinin eğitsel özelliklerini içerisinde barındıran çevrimiçi siteler geliştirilmiştir.

Yukarıda bahsedilen Vygotsky'nin sosyal öğrenme kuramı, ÖYS'ler, SAS'ların özelliklerinden yola çıkarak sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin izletilmesi, öğrencilerin bir platform içerisinde yer almalarının sağlanması, ders materyallerinin öğrenciler ile paylaşılması ve sanal bir sınıf ortamının oluşturulması için bir öğrenme yönetim sistemine ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıca bu sistemin öğrenciler arasında iletişimi ve etkileşimi sağlaması, öğrencilerin birbirleriyle öğrenmelerine imkân tanıyacak sosyal bir öğrenme ortamı olması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda alan uzmanları ile yapılan görüşmelerde ve alan yazında ÖYS'ler ve SAS'lar incelendiğinde hem bir öğrenme yönetim sistemi hem de bir sosyal öğrenme ortamı olan Edmodo'unun uygunluğu konusunda ihtiyaç analizleri sonuçlarından da uzmanların görüş birliği içerisinde olduğu görülmüştür.

Edmodo, 2008 yılında kurulan 85 milyonu geçen kullanıcıya sahip bir sosyal öğrenme platformudur (Edmodo, 2018). Yaygın bir şekilde kullanılmasında; arayüzünün Facebook sosyal ağ sitesine benzemesi (Kongchan, 2012) farklı dosya türlerini paylaşma olanağı sunması (Balasubramanian, Jaykumar ve Fukey, 2014), çok fazla kişisel bilgi istememesi ve güvenli bir ortam sunması gösterilmektedir (Holland ve Muilenburg, 2011). Edmodo not paylaşma, ödev verme, quiz yapma, anket hazırlama, mesajlaşma, tartışma, dosyalar ekleme-depolama-paylaşma, kütüphane ve rozet gibi özelliklere sahiptir. Bu özelliklerin yanında Edmodo'nun üç farklı kullanıcı profili vardır. Bunlar öğretmen, öğrenci ve velidir. Kullanıcılar

istediği profilde hesap açarak Edmodo'yu kullanabilmektedir. retmenler Edmodo hesabı açtıktan sonra sınıf oluşturarak rencilerini ekleyebilmektedir.

3.1.7 Verilerin Analizi

Ortaokul rencilerinden ve uzmanlardan elde edilen verilerde nitel analiz tekniklerinden içerik analizi yapılmıştır. Büyüköztürk ve diğerleri (2012) içerik analizini, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileriyle özetlendiği sistematik ve yinelenebilir bir teknik olarak tanımlamaktadır. Toplanan veriler üzerinde içerik analizi yapılırken belli aşamalar takip edilmiştir. İlk aşamada metin formatındaki veriler araştırmacı tarafından incelenerek temalar ve kategoriler ortaya çıkartılmıştır. İkinci aşamada çıkarılan her bir tema ve kategorinin kaç katılımcı tarafından söylendiği kategorinin karşısına yazılmıştır. nc aşamada oluşturulan kodlar ve belirlenen temalar mantıklı ve anlamlı bir şekilde birleştirilerek tablolar şeklinde sunulmuştur. Dördüncü ve son aşamada oluşturulan tablolardaki bulgular, gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenerek yorumlanmıştır (Yıldırım ve şimşek, 2013). Sanal zorbalık olayları belirleme anketinden elde edilen verilerden öncelikle sanal zorbalık olayların hangi ortamlarda olduğu, olayın türü ve öğrencinin olay sonucundaki yaşadığı duygusal, psikolojik vb. durumlara yönelik veriler yüzde ve frekans olarak verilmiştir. Sanal zorbalık ile ilgili kısa filmleri değerlendirme rubriğinden elde edilen verilerde betimsel analizler yapılmıştır.

3.2 SANAL ZORBALIK İLE İLGİLİ KISA FİMLERİN ETKİLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.2.1 Araştırma Modeli

Araştırmanın ikinci bölümünde geliştirilen sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin etkililiğini test etmek amacıyla nicel araştırma desenlerinden deneysel araştırma deseni temel alınmıştır. Deneysel araştırmalar değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkilerini keşfetmeyi amaçlayan araştırma desenleridir. Bu araştırma desenlerinde, neden-sonuç ilişkisini ortaya çıkarmak için deneysel değişkenleri (bağımsız

değişkenleri) manipüle etmek ve iç geçerliliği sağlamak için dışsal (istenmedik) değişkenleri kontrol altına almak ve bağımlı değişkenler üzerinde ölçüm yapmak gerekmektedir (Büyüköztürk, 2011). Bu araştırmada örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin etkililiğinin saptanması için ön-test son-test kontrol gruplu desen kullanılmıştır. Ön-test son-test kontrol gruplu desen, bağımlı değişken üzerinde etkisi incelenen en az iki değişkeni içerir. Bunlarda biri, yansız grupların oluşturulduğu farklı deneysel işlem koşullarını, diğer ise deneklerin farklı zamanlardaki tekrarlı ölçümlerini tanımlar (Büyüköztürk, 2011). Bu desende müdahale değişkeni (deney, kontrol grubunda yer alma) ve zaman değişkeni (öntest ve sontest) olmak üzere iki değişken içermektedir. Bu iki değişkenden ilki müdahale değişkeni bağımsız değişken, zaman değişkeni ise tekrarlı ölçümler içeren bağımlı değişkendir. Bağımlı değişkenler sanal zorba/mağdur olma düzeyi, sanal zorbalık farkındalığı ve empati düzeyidir. Bir bağımsız ve tekrarlı ölçümler içeren bir bağımlı değişken içeren model 2 x 2'lik desendir. Araştırmada deney gruplarının belirlenmesi için hazır gruplar arasından rastgele seçilen 2 gruba yapıldığı için araştırmanın deseni yarı deneysel desendir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2012). Deneysel desendeki nicel verilerin yanında öğrencilerin Edmodo sosyal öğrenme platformundaki aktiviteleri ve yorumları nitel veriler olarak toplanmıştır.

Tablo 2. Öntest Sontest Kontrol Gruplu Desen

Grup	Müdahale	Öntest	İşlemler	Sontest
Deney Grubu	Örnek Olay Temelli Sanal Zorbalıkla ilgili Kısa Filmlerle Eğitim	O ₁	D ₁	O ₃
Kontrol Grubu	Yüz yüze Eğitim	O ₂		O ₄

O₁ : Deney grubunun öntest ölçümü,

O₂: Kontrol grubunun öntest ölçümü,

O₃: Deney grubunun sontest ölçümü,

O₄: Kontrol grubunun sontest ölçümü,

D₁: Deney grubundaki deneklere uygulanan bağımsız değişkeni (deneysel değişken) göstermektedir.

3.2.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın bu aşamasının çalışma grubunu, 2017-2018 bahar öğretim yılında Sakarya Üniversitesi Vakfı kolejinde öğrenim gören 62 ortaokul 7. sınıf öğrencisi arasından deneysel işleme katılan 42 öğrenci oluşturmuştur. Sınıf düzeyi alan yazında 7.sınıf düzeyinde sanal zorbalık olaylarının diğer düzeylere göre daha sık yaşanması (Aydın, 2016) göz önüne alınarak 7. sınıf seçilmiştir. Okulda 7. sınıflardan 3 şube bulunmaktadır. Deneklerin seçilmesinde Eckhardt ve Ermann (1977) öntest-sontest kontrol gruplu karmaşık desenler için grup eşleştirme yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemle göre öğrencilerin eğitim düzeyleri, başarıları ve davranışları değişkenleri dikkate alınarak 7A ve 7B sınıfları iki denk grup olarak seçilmiştir. 7A sınıfında 20 (10 kız, 10 erkek), 7B sınıfında 24 (13 kız 11 erkek) öğrenci bulunmaktadır. Yapılan rastgele seçimle 7A sınıfı deney grubu olarak belirlenmiş ve bu grupta örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle eğitim verilmiştir. 7B sınıfı da kontrol grubu olarak belirlenmiş ve bu grupta sanal zorbalık ile ilgili yüz-yüze eğitim verilmiştir. Araştırma ve deneysel işlem sırasında, ön-testin uygulandığı fakat son-testin uygulanamadığı veya deneysel süreçte etkinliklere aralıklı katılan veya hiç katılmayan öğrenciler çalışma grubundan çıkarılmıştır. Araştırmanın çalışma grubundan 2 öğrenci çıkarılmasıyla araştırmaya katılan öğrenci sayıları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Deney Gruplarının Özellikleri

Grup	Cinsiyet	Sayı
Deney Grubu	Kız	9
	Erkek	10
	Toplam	19
Kontrol Grubu	Kız	13
	Erkek	10
	Toplam	23

Araştırmada deney gruplarının birbirine denk olması gerekliliğinden yola çıkarak deneysel süreçte denk grupların oluşturulması amaçlanmış ve öğrencilerin sanal zorba/mağdur ölçeğinin öntestinden elde edilen puanları arasındaki farka bakılmıştır. Araştırmanın uygulama sürecinde hazır gruplardan yola çıkarak birbirine denk iki grup

rastgele belirlenmiştir. Araştırma sürecinde denek kaybı olmasından dolayı grupların denkliliğine tekrar bakılmış ve grupların sanal zorba ve sanal mağdur olma ölçeğinin öntestinden elde edilen puanlarında bağımsız ilişkiler t-testi yapılmıştır. Bu değişkenlere göre öğrencilerin ön-test puanlarında anlamlı bir farklılık görülmediği başka bir deyişle grupların sanal zorba ve sanal mağdur olma puanlarının birbirine denk olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Deney Gruplarının Sanal Mağdur ve Sanal Zorba Olma Öntest Puanlarına Göre Yapılan Bağımsız Örneklem t-testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Sanal Mağdur	Deney Grubu	19	25,31	6,28	40	1,406	,909
	Kontrol Grubu	23	28,13	6,58			
Sanal Zorba	Deney Grubu	19	27,31	2,78	40	-1,038	,500
	Kontrol Grubu	23	26,30	3,40			

Tablo 4 incelendiğinde örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamındaki öğrencilerin sanal mağdur öntest puan ortalaması ($\bar{X}=28,13$) ile yüz-yüze eğitim ortamındaki öğrencilerin sanal mağdur öntest puan ortalaması ($\bar{X}=25,31$) arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir [$t_{(40)}=1,406$, $p>.05$]. Ayrıca örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamındaki öğrencilerin sanal zorba öntest puan ortalaması ($\bar{X}=26,30$) ile yüz-yüze eğitim ortamındaki öğrencilerin sanal zorba öntest puan ortalaması ($\bar{X}=27,31$) arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir [$t_{(40)} = -1,038$, $p>.05$]. Bu bulgulardan sanal zorba ve sanal mağdur olma durumlarına göre deney gruplarının birbirine denk olduğu söylenebilir.

3.2.3 Veri Toplama Araçları

Araştırmanın ikinci aşamasında verileri toplamak amacıyla 1) Sanal Zorba/Mağdur Ölçeği, 2) Sanal Zorba Farkındalık Ölçeği, 3) Sanal Zorba Empati Ölçeği ve 4) Sanal Zorbalıkla Baş Etme Yöntemleri Rubriği kullanılmıştır. Araştırmada kullanılacak veri toplama araçları hakkındaki ayrıntılı bilgiler aşağıda yer almaktadır.

3.2.3.1 Sanal zorba/mağdur ölçeği

Ortaokullarda öğrenim gören öğrencilerin sanal zorbalık düzeylerinin belirlemek amacıyla Ayas ve Horzum (2010) tarafından geliştirilen “Sanal Zorba/Mağdur” ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2008-2009 öğretim yılında Sakarya ilinde yer alan biri özel, ikisi devlet okulunda öğrenim gören altı, yedi ve sekizinci sınıflarında okuyan toplam 450 öğrenci oluşturmuştur. Ölçeğin geçerlik çalışmalarında görünüş geçerliği ve kapsam geçerliği için uzman görüşüne başvurulmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliği için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) için KMO değeri .84 olarak bulunmuştur. İkinci olarak Bartlett Sphericity testine bakılarak ($\chi^2= 3470.59$, $p=.000$) elde edilen veriler anlamlı farklılık gösterdiği için faktör analizi yapmaya uygun olduğu tespit edilmiştir (Büyüköztürk, 2007). AFA sonucunda ölçeğin toplam 19 maddeden ve üç faktörden oluştuğu bulunmuştur. Ölçekte yer alan 19 maddenin faktörlerdeki yük değerleri 0.35-0.85 arasında değişmekte ve bu faktörler toplam varyansın %44’ünü açıklamaktadır.

Elde edilen değerlerin ve yapının model uyumu testine ise Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile bakılmıştır. Sanal zorba ölçeğinin birinci düzen DFA yapılmış, birinci düzey DFA modifikasyon öneriler doğrultusunda bazı maddeler arasında modifikasyon yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, uyum indeksleri $\chi^2=508.86$ (sd=146, $p=.00$), $\chi^2/sd=3.47$ RMSEA=0.074, GFI=0.89, AGFI=0.86, CFI=0.90, NFI=0.87 ve NNFI=0.88 olarak bulunmuştur. Sanal mağdur ölçeğinin birinci düzey DFA sonucunda, uyum indeksleri $\chi^2=459.39$ (sd=149, $p=.00$), $\chi^2/sd= 3.08$ RMSEA=0.068, GFI=0.90, AGFI=0.88, CFI=0.93, NFI=0.90 ve NNFI=0.92 olarak bulunmuştur. Yapılan birinci düzey DFA modifikasyon önerileri doğrultusunda düzeltmeye gerek duyulmamıştır.

19 madde ve üç alt faktörden oluşan ölçek mağdur ve zorba için ayrı ayrı iç tutarlılıklarına bakılarak güvenilirlik kestirimleri elde edilmiştir. Sanal Zorba ölçeğinin 19 maddelik toplam iç tutarlık katsayısı .81 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin iç tutarlık kat sayıları ise şu şekildedir: Sanal Cinsel Zorba alt faktör için .68, Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme alt faktörü için .75 ve Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma alt faktörü için .68 olarak bulunmuştur. Sanal mağdur ölçeğinin 19 maddelik toplam iç tutarlık katsayısı .81 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin iç tutarlık kat sayıları ise şu şekildedir: Sanal Cinsel

Zorba alt boyutu için .66, Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme alt boyutu için .62 ve Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma alt boyutu için .70 olarak bulunmuştur. Bulunan bu değerler sanal zorba ve mağdur ölçeğinin güvenilirlik düzeyi için kabul edilebilir değerler olarak görülmektedir.

3.2.3.2 Sanal zorbalık farkındalık ölçeği

Ortaokullarda öğrenim gören öğrencilerin sanal zorbalık farkındalıklarını belirlemek amacıyla Ayas, Aydın ve Horzum (2015) tarafından geliştirilen “Sanal Zorbalık Farkındalık” ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2008-2009 öğretim yılında Sakarya ilinde yer alan bir lisede okuyan toplam 300 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmacılar tarafından oluşturulan madde havuzunda 32 madde yer almış ve 3 faktörden oluşmuştur. Geliştirilen ölçek için cevaplayıcıların katılım düzeyleri 5’li Likert seçilmiş ve bu düzeylerin “Kesinlikle katılıyorum (5), Katılıyorum (4), Kararsızım (3), Katılmıyorum (2) ve Kesinlikle katılmıyorum (1)” şeklinde olmasına karar verilmiştir. Uzman görüşü sonucunda ölçekteki 6 maddenin ölçekten çıkarılmasına 3 maddenin ise değiştirilerek kullanılmasına karar verilerek düzeltmeler yapılmıştır. Bu düzeltmeler sonucunda ölçek 26 maddeden oluşmuştur.

AFA, 32 maddeye verilen cevaplar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu faktörlerden birincisi 18 maddeden oluşmuş ve 18 maddenin birinci faktörde oluşturduğu yük değerleri 0,546-0,758 arasındadır. Birinci faktörün öz değeri 43,90 ve açıkladığı varyans %33,49’dur. Birinci faktörün ismi “*sanal zorbalığı okulda önlemek*” olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin ikinci faktörü 5 maddeden oluşmuştur. Bu faktörün öz değeri 50,67 ve açıkladığı varyans ise %12,09’dur. Bu maddenin ismi “*sanal zorbalığı tanıma*” olarak adlandırılmıştır. Beş maddenin ikinci faktörde oluşturduğu yük değerleri 0,631-0,773 arasındadır. Üçüncü faktör 3 maddeden oluşmuştur. Üçüncü ve son faktörün öz değeri 56,09 ve açıkladığı varyans %10,52 olup, ismi “*sanal zorbalığı sorun olarak görme*” olarak adlandırılmıştır. Sanal zorbalık farkındalık ölçeğinin AFA sonucundaki toplam öz değeri 150,66, açıklanan toplam varyansı %56,10’dır.

26 madde ve üç faktörden oluşan ölçeğin uyum indeksleri sırasıyla birinci ve ikinci düzen DFA ile bakılmıştır. Yapılan ilk DFA sonucunda 12. ile 13. ve 14. ile 15. maddeler arasında modifikasyon yapılmıştır. Modifikasyon yapılmadan önce analiz

sonuçlarındaki öneriler dikkate alınarak bir alan uzmanından görüş alınarak karar verilmiştir. Yapılan modifikasyonlar sonucunda, sanal zorbalık farkındalığı ölçeğinin uyum indeksleri $\chi^2= 814.28$ (sd=294, p=.000), $\chi^2/ sd=3.73$ RMSEA= 0.077, GFI= 0.83, AGFI= 0.79, CFI= 0.97, NFI=0.96 ve NNFI= 0.97 tespit edilmiştir. Yapılan modifikasyonlarla birlikte sanal zorbalık farkındalığı ölçeğinin ikinci düzen DFA sonucundaki uyum indeksleri $\chi^2= 814,28$ (sd=294, p= ,000), $\chi^2/ sd=3,73$ RMSEA= 0,077, SRMR= 0,052, GFI= 0,83, AGFI= 0,79, CFI= 0,97, NFI=0,96 ve NNFI= 0,97 olarak bulunmuştur. Modele yönelik elde edilen sonuçları değerlendirildiğinde ölçeğin uyum indeksi değerlerinin χ^2/sd , SRMR, CFI, NFI ve NNFI iyi uyumu, RMSEA ise kabul edilebilir uyum değerine sahip olduğu bulunmuştur.

Ölçeğin 26 maddesini ele alan Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,943'tür. Ölçeğin alt faktörleri için Faktör 1 için iç tutarlılık 0,946; Faktör 2 için iç tutarlılık 0,802; Faktör 3 için iç tutarlılık 0,0639 olduğu tespit edilmiştir. Bu değerler 0,70'e yakın ya da yüksek olduğundan ölçeğin güvenilir ve tutarlı olduğu bulunmuştur.

3.2.3.3 Empati ölçeği

Öğrencilerin sanal zorbalık eğitimi öncesi ve sonrası empati düzeylerinin belirlemek ve karşılaştırmak için Jolliffe ve Farrington (2006) tarafından geliştirilen ve Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Temel Empati Ölçeği kullanılmıştır. Temel Empati Ölçeği Jolliffe ve Farrington (2006) tarafından dört temel duygu (korku, üzüntü, öfke, mutluluk) çerçevesinde empati seviyesini ölçmek için geliştirilmiştir. İlk olarak, Likert tipi beşli derecelendirmeli (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) 40 madde geliştirilmiştir. Jolliffe ve Farrington (2006) yaptıkları açımlayıcı faktör analizi sonucunda iki faktörlü (duygusal ve bilişsel empati) bir yapı elde etmiş ve 20 maddeyi uygun olmadığı için elemişlerdir. Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın (2010) Türkçe'ye uyarlama çalışmasında öncelikle ölçek maddelerinin Türkçe'ye çevirisi yapılmış ve uzmanlardan görüş alınarak DFA yapılmıştır. İki faktörlü modelin DFA ile test edilmesi sonucunda elde edilen uyum indeksleri modelin uyumunun yeterli olmadığını göstermiştir (GFI=.79, AGFI=.74 ve RMSEA=.10). Analiz sonucu elde edilen modifikasyon önerileri dikkate alınarak model tekrar analize alınmış ve elde

edilen uyum indeksleri yeterli sayılabilecek uyuma işaret etmişlerdir (GFI = .88, AGFI =.84 ve RMSEA =.07).

Ölçeğin güvenilirlik değeri için de ilk olarak birinci veri seti kullanılarak maddelerin iç tutarlılık katsayısı Cronbach alfa hesaplanarak elde edilmiştir. Alfa katsayısı duygusal boyut için .74 ve bilişsel boyut için .79'dur. İkinci veri seti için de Cronbach alfa katsayıları hesaplanmış ve duygusal boyut için .76 ve bilişsel boyut için .80 bulunmuştur. Bulunan bu değerler ölçeğin güvenilirlik düzeyi için kabul edilebilir değerler olduğunu göstermektedir.

3.2.3.4 Sanal zorbalıkla baş etme yöntemleri rubriği

Araştırma kapsamında öğrencilerin sanal zorbalıkla baş etme strateji ve yöntemlerini belirlemek için araştırmacı tarafından sanal zorbalıkla baş etme yöntemleri rubriği geliştirilmiştir. Sanal zorbalıkla baş etme yöntemleri rubriğinin değerlendirme kriterleri; baş etme yöntemi, kanıtlara saklama, bildirme, engelleme ve uygun baş etme yöntemleri olmak üzere 5 başlıktan oluşturulmuştur. Rubriğin görünüş ve kapsam geçerliliği PDR Ana Bilim dalında doktorasını tamamlamış 2, BÖTE Ana Bilim dalında doktorasını tamamlamış 4 öğretim üyesine sunularak uzmanların görüşleri alınmıştır. Uzmanlardan gelen geri bildirimler ışığında düzeltmeler yapılarak rubriğin son hali oluşturulmuştur. Rubrik formu EK 8'de verilmiştir.

3.2.4 Verilerin Toplanması

DeneySEL işlemlerin öncesinde veri toplama araçlarının uygulanabilmesi için Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğünden anketlerin uygulanması ve Sakarya Üniversitesi Etik Kurulundan çalışmanın araştırma etiği açısından uygunluğu konusunda izinler alınmıştır. İzin belgeleri EK 9'da verilmiştir. DeneySEL süreç öncesinde öğrencilere araştırmanın konusu ve yürütülmesi hakkında ilgili bilgi verilmiştir. Deney grubu için deneySEL süreçten önceki hafta Edmodo'nun sahip olduğu özellikler ve bu özelliklerin kullanımına yönelik bir eğitim verilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan Sanal Zorba/Mağdur Ölçeği, Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği ve Empati Ölçeği deneySEL sürecin öncesinde ve sonrasında bilişim teknolojileri rehber öğretmen yardımıyla deney ve kontrol grubu öğrencilerine uygulanmıştır. Tüm ölçekler aynı anda verilmiş ve öğrencilerden doldurmaları istenmiştir. Deney

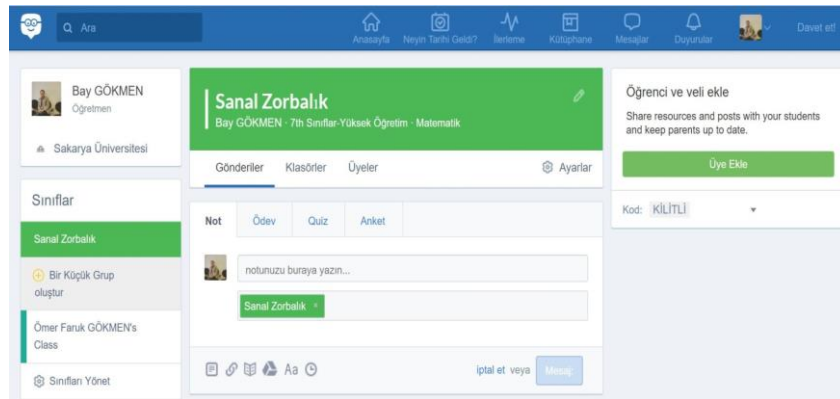
grubundaki öğrencilerin deneysel süreç sonunda öğrendikleri baş etme yöntemlerine yönelik görüşleri Edmodo’da sosyal öğrenme platformunda erişilerek Sanal Zorbalıkla Baş Etme Yöntemleri Rubriği ile nicelleştirilerek toplanmıştır. Ayrıca öğrencilerin Edmodo’daki yorum sayıları, yapıları yorumların içeriği, mesajlaşma sayıları, anket ve quiz sonuçları uygulama sonunda betimsel ve karşılaştırmalı verilmek üzere sistem üzerinden toplanmıştır.

3.2.5 Deneysel İşlemler

Araştırmanın kontrol grubunda yer alan öğrenciler için yüz-yüze eğitim Müzik dersi saatinde yapılmıştır. Deney grubundaki öğrenciler ise istedikleri zamanda Edmodo sosyal öğrenme ortamına kullanıcı adı ve şifreleri ile girerek deneysel süreçte katılmışlardır.

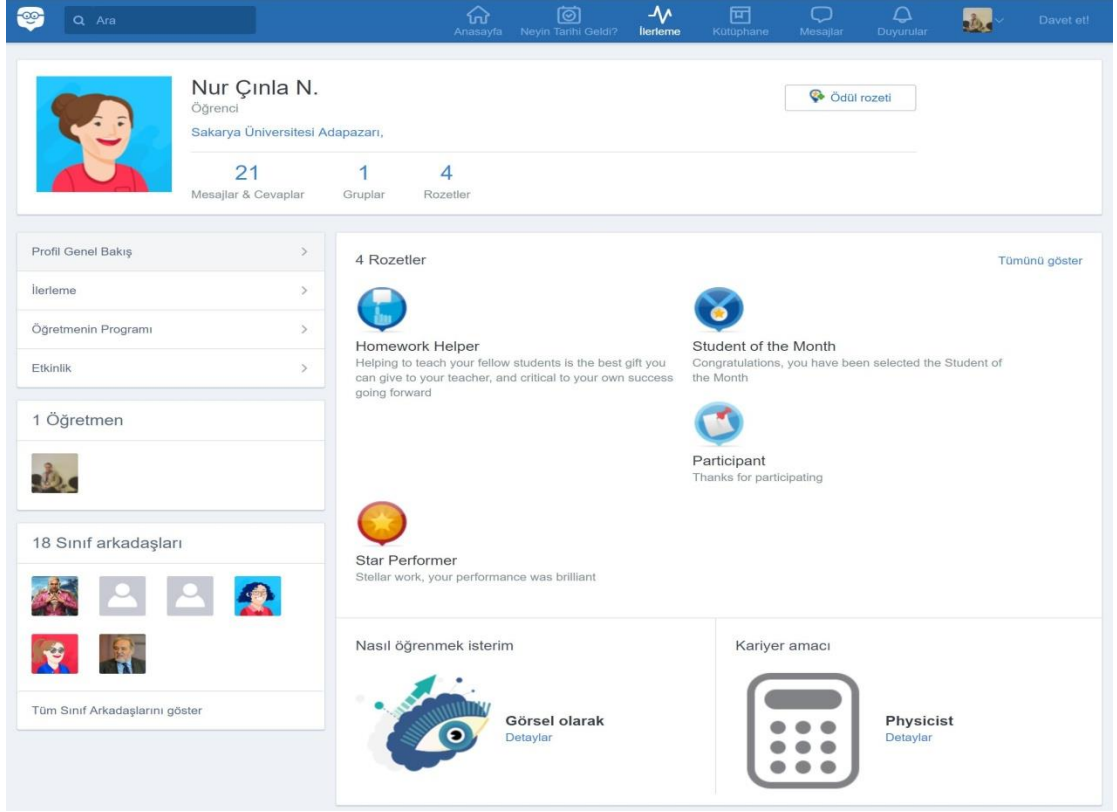
3.2.5.1 Deneysel işlem öncesi yapılan işlemler

Bu araştırma kapsamında deneysel işleme başlamadan önce Edmodo’dan öğretmen hesabı açılmış ve Sanal Zorbalık adında bir sınıf oluşturulmuştur. Oluşturulan sanal sınıfın ekran görüntüsü Resim 8’de verilmiştir.

Resim 8. Sanal Sınıf Ekran Görüntüsü

Daha sonra eğitim başlamadan önce okulda öğrenciler ile bir araya gelinmiştir. Bu görüşmede öğrencilerden Edmodo’dan öğrenci hesabı açmaları istenmiştir. Öğrencilerden birinin kişisel hesabı ve profil sayfasının ekran görüntüsü Resim 9’da verilmiştir.

Resim 9. Öğrenci Hesabı Ekran Görüntüsü

Öğrenciler hesap açtıktan sonra grup kodu öğrenciler ile paylaşılmış ve öğrenciler bu kodu kullanarak Sanal Zorbalık sınıfına katılmışlardır. Sınıfa katılan öğrencilerin listesini gösteren ekran görüntüsü Resim 10’da verilmiştir.

The screenshot displays a digital classroom interface. At the top, there is a navigation bar with icons for Home, Search, Profile, Messages, and Notifications. The main content area is divided into several sections:

- Header:** 'Sanal Zorbalık' (Virtual Bullying) class title, created by Bay GÖKMEN, 7th Grade - High School Teaching - Mathematics.
- Left Sidebar:** 'Sınıflar' (Classes) section with options to create a group, manage the class, and join a class.
- Members List:** A list of 20 members, including the teacher and students. The visible members are:
 - Mr. Ömer Faruk GÖKMEN (Teacher - Owner)
 - Hüseyin Deniz Altıntaş (Student - hdenizaltin)
 - Hatice Fezza Aygün (Student - hfezzaaygun)
 - Mert Ercan (Student - mertgamer)
 - Osman Gayretli (Student - osmanhamdi)
- Right Sidebar:** 'Öğrenci ve veli ekle' (Add student and parent) section with a 'Üye Ekle' (Add Member) button and a dropdown menu for 'Kod: KİLİTLİ'.

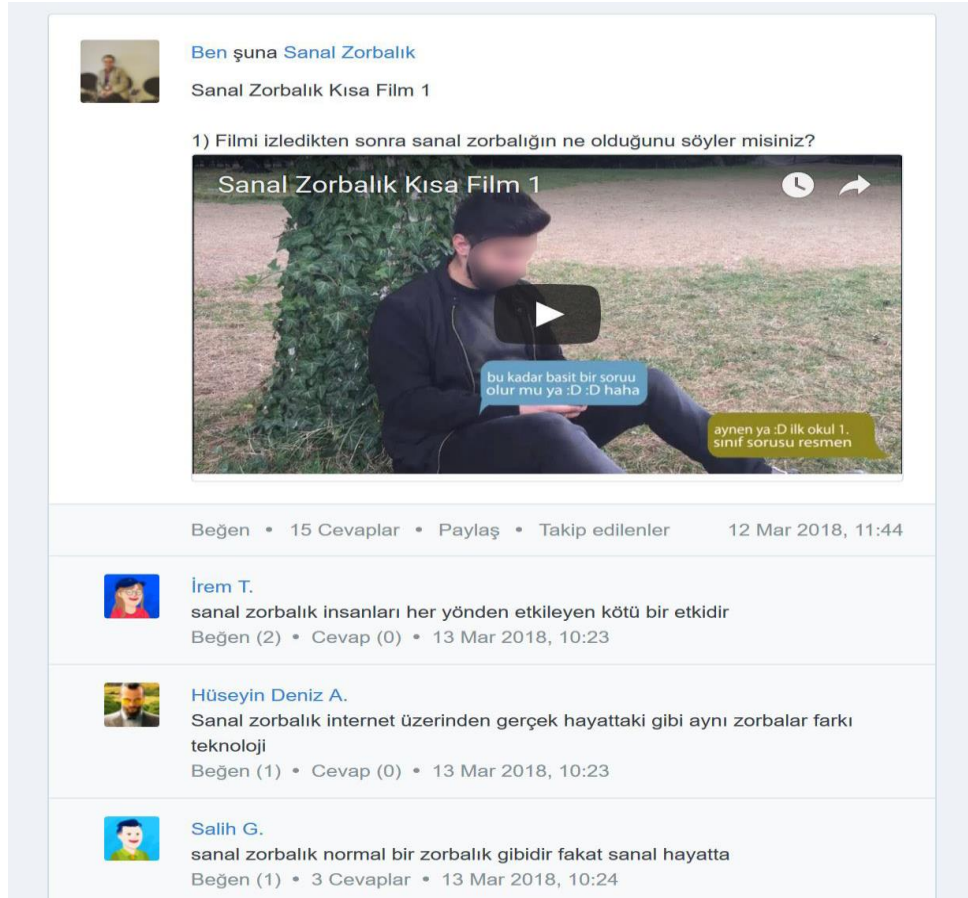
Resim 10. Sanal Sınıfa Katılan Öğrencilerin Listesi

3.2.5.2 Deneysel işlem sürecinde yapılan işlemler

Uygulama 4 hafta sürmüştür. Birinci ve ikinci hafta yapılandırılmış filmler, üçüncü hafta yarı-yapılandırılmış filmler, dördüncü ve son hafta yapılandırılmamış filmler Edmodo’da paylaşılarak öğrencilerden istedikleri zamanda Edmodo’ya girerek sanal zorbalık ile ilgili kısa filmleri izlemeleri istenmiştir. Deneysel süreç içerisinde öğrenciler kısa filmleri izlemiş, araştırmacı moderatör görevi üstelenerek bilişsel çıracılık tekniğini kullanarak öğrencilere sorular yönelmiş ve öğrencilerinden sorulara ve filmlere yönelik düşüncelerini yorum yaparak paylaşmışları istenmiştir. Ayrıca deneysel süreç içerisinde Edmodo’nun not, ödev, quiz ve anket özelliklerinden faydalanılarak öğrencilerin süreç içerisinde farklı araçlarla katılımları artırılmıştır.

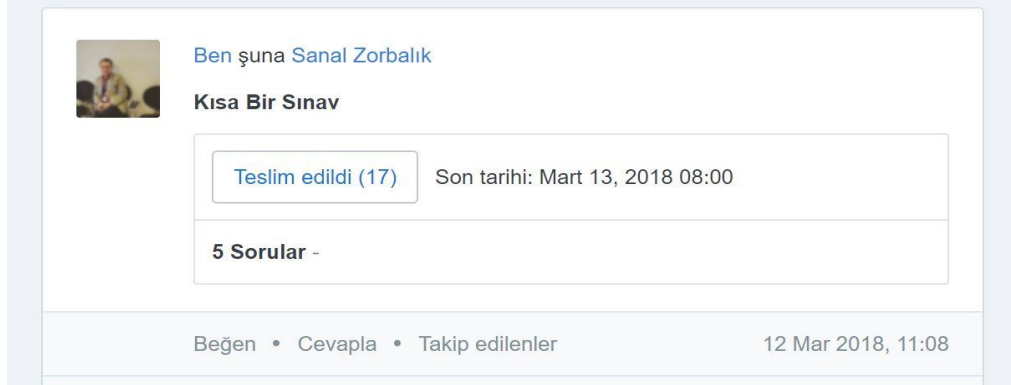
3.2.5.2.1 Birinci uygulama

Edmodo ile sanal sınıf oluşturulup öğrenciler eklendikten sonra yapılandırılmış formatta hazırlanan sanal zorbalık ile ilgili 2 kısa film sisteme yüklenmiştir. Öğrenciler istedikleri zamanda Edmodo'ya bağlanıp bu filmleri izlemişlerdir. Öğrenciler filmde yaşanan sanal zorbalık olayının tanımını ve kapsamını, sanal zorbalık olayının meydana geldiği ortamlar ve sanal zorbalığa maruz kalan bireylerin yaşadıkları duygusal, psikolojik durumlar hakkında düşüncelerini yorum yaparak paylaşmışlardır. Ayrıca öğrencilerin arkadaşlarının yaptıkları yorumlara da yanıt verdikleri görülmüştür. Bu noktada araştırmacı bilişsel çıraklık tekniğini temel alarak öğrencilerin yaptıkları yorumlara gerekli gördüğü yerlerde açıklayıcı ve düzeltici dönütler vermiştir. Bu şekilde bilişsel çıraklık yöntemi kullanılmış öğrencilerin bilgileri yapılandırmaları, doğru bilgiler edinmeleri, kavram ve kapsam yanılıklarını gidermeleri sağlanmıştır. Bir sanal zorbalık ile ilgili kısa filme yapılan yorumları içeren ekran görüntüsü Resim 11'de verilmiştir.

Resim 11. Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılandırılmış Kısa Film Ekran Görüntüsü

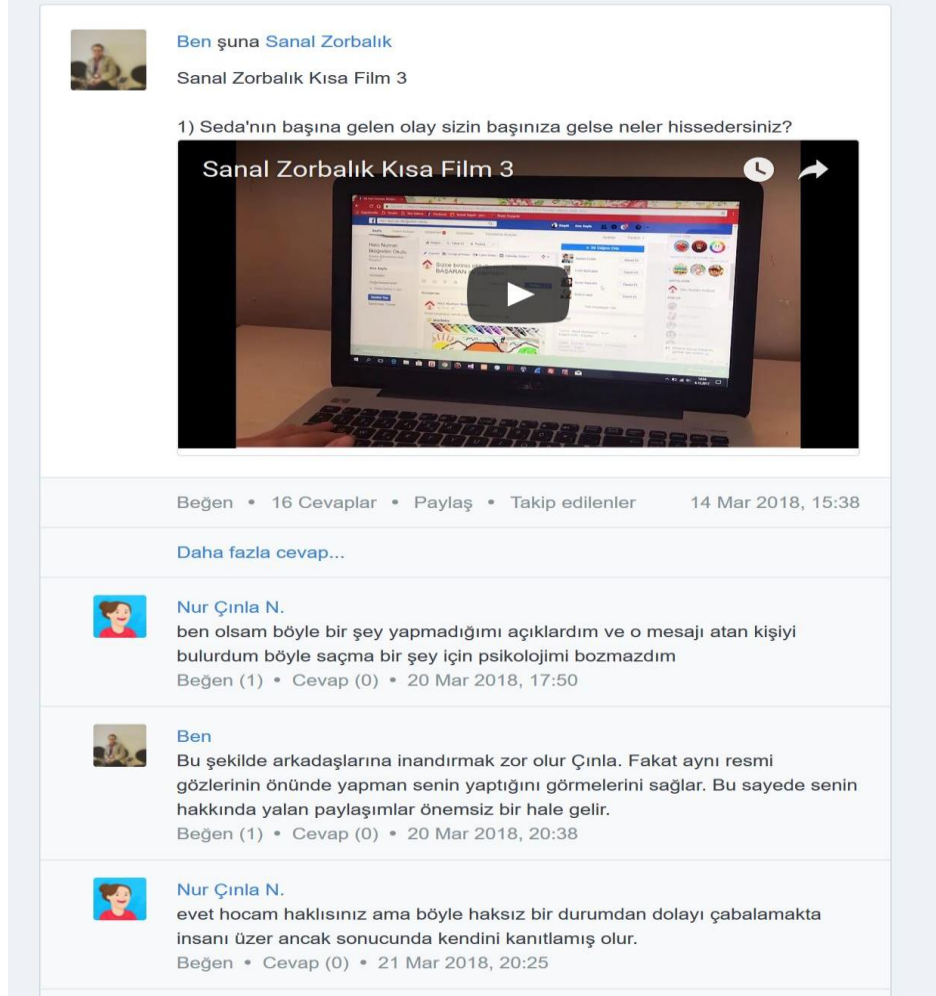
Ayrıca sanal zorbalık ile ilgili 2 kısa film izlendikten sonra sanal zorbalığın ne olduğu, hangi teknolojiler ile yapıldığı, sonuçlarının ve etkilerinin neler olduğu konusunda 5 sorudan oluşan doğru-yanlış şeklinde bir quiz yapılmıştır. Quizin sisteme eklendiğini ve öğrencilerin bu quizi yaptıklarını gösteren ekran görüntüsü Resim 12’de verilmiştir.

Resim 12. Doğru-Yanlış Quiz Ekran Görüntüsü

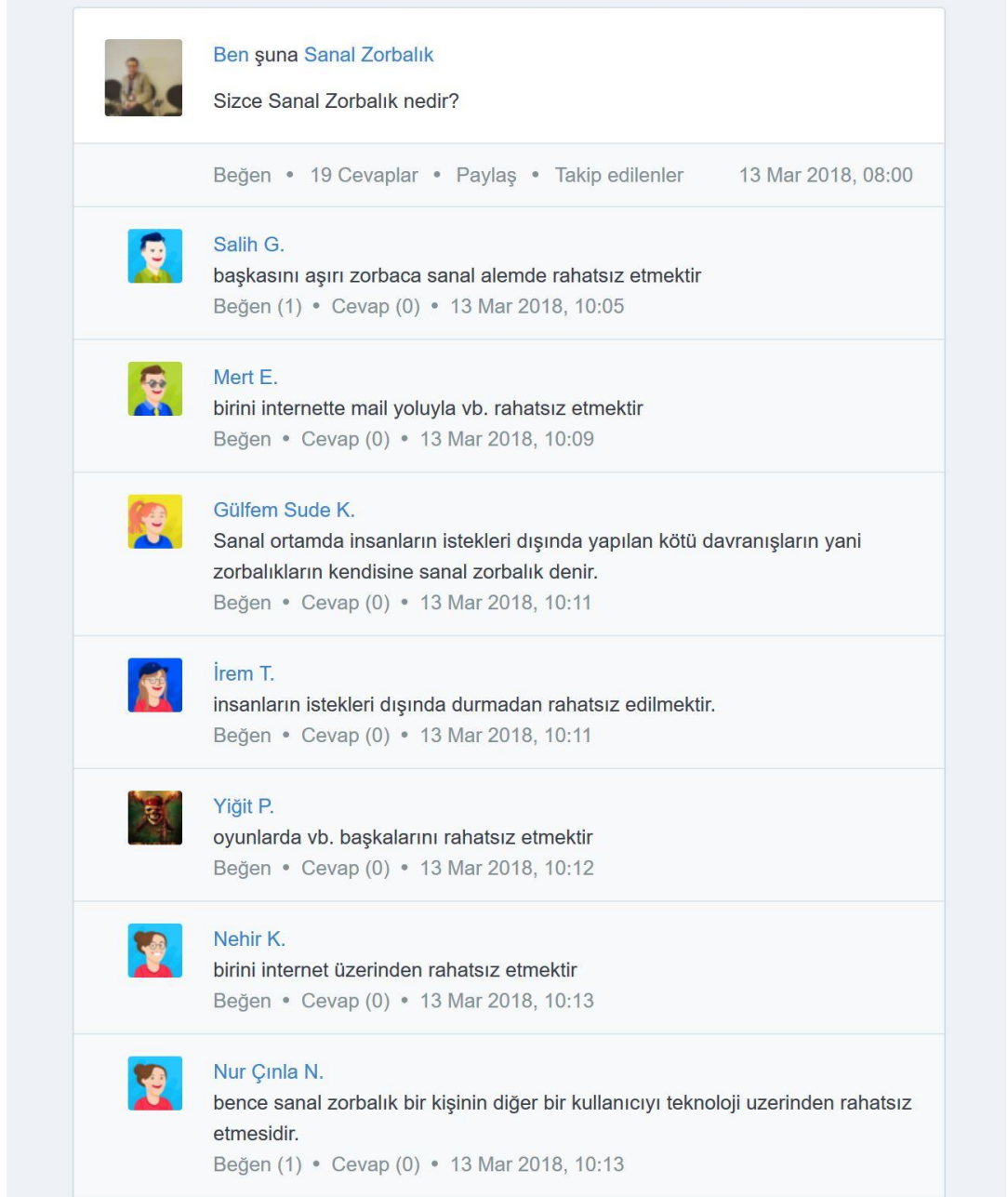
3.2.5.2.2 İkinci uygulama

İkinci uygulamada yapılandırılmış formatta hazırlanan sanal zorbalık ile ilgili 1 kısa filmi sisteme yüklenmiştir. Öğrenciler filmde yaşanan sanal zorbalık olayının tanımı ve kapsamı, sanal zorbalık olayının meydana geldiği ortamlar ve sanal zorbalığa maruz kalan bireylerin yaşadıkları duygusal, psikolojik durumlar hakkında düşüncelerini yorum yaparak paylaşmışlardır. Ayrıca öğrencilerin arkadaşlarının yaptıkları yorumlara da yanıt verdikleri görülmüştür. Bu noktada öğretmen benzer şekilde bilişsel çıraklık yöntemini kullanarak öğrencilerin yaptıkları yorumlara gerekli gördüğü yerlerde açıklayıcı ve düzeltici dönütler vermiştir. Bu şekilde bilişsel çıraklık yöntemi kullanılmaya devam edilmiş ve öğrencilerin bilgileri yapılandırmaları, doğru bilgiler edinmeleri, kavram ve kapsam yanılıklarını gidermeleri sağlanmıştır. Bir sanal zorbalık ile ilgili kısa filme yapılan yorumlar Resim 13’te verilmiştir.

Resim 13. Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılandırılmış Kısa Film Ekran Görüntüsü

Ayrıca ikinci uygulamada birinci uygulamaya ek olarak Edmodo ile sanal zorbalığın ne olduğu ve sanal zorbalık başlarına veya başka birinin başına geldiğinde ne yapacakları, nereye başvurabilecekleri sorularını içeren iki not paylaşılmıştır. Öğrenciler istedikleri zamanda Edmodo sosyal öğrenme platformuna girerek bu filmleri izlemiş ve Edmodo'nun not özelliği ile sorulan sorulara yanıt vermişlerdir. Bir sanal zorbalık ile ilgili paylaşılan nota yapılan yorumlar Resim 14'te verilmiştir.

Resim 14. Paylaşın Bir Nota Yönelik Ekran Görüntüsü

3.2.5.2.3 Üçüncü uygulama

Üçüncü uygulamada yarı-yapılandırılmış formatta hazırlanan sanal zorbalık ile ilgili 2 kısa film sisteme yüklenmiştir. Yarı-yapılandırılmış filmler yapılandırılmış filmlerdeki açıklayıcı notlar bakımından daha çok soru cümlesi şeklinde verilmiştir. Bu sorular izlenen filmin bir sanal zorbalık olayı olup olmadığı, sanal zorbalık olayı ise neden veya sanal zorbalık olayı değilse yine nedenlerinin belirtilebileceği şekilde hazırlanmıştır. Bu doğrultuda bilişsel çıraklık yöntemi biraz daha azaltılarak

öğrencilerin sanal zorbalık olayının tanımı ve kapsamı konusundaki bilgilerini sağlamlaştırmak ve sanal zorbalık olaylarına yönelik kavram ve kapsam yanlışlarını gidermek amaçlanmıştır. Ayrıca sanal zorbalık ile ilgili kısa filmde verilen sanal zorbalık olaylarıyla baş etmek için kullanılan strateji ve yöntemlerin uygunluğuna yönelik sorular sorularak, öğrenciye sanal zorbalık olayı ile ilgili başvuru baş etme strateji ve yöntemlerin uygunluğuna veya uygunsuzluğuna yönelik bilişsel beceri kazandırılmaya çalışılmıştır. Burada yine bilişsel çıraklık tekniği kullanılarak kısa filmi izleyen kişiye uygun stratejiler öğretilmiş ve aynı zamanda kişide başvurulacak yöntem ile ilgili beyin jimnastiği yapması hedeflenmiştir. Öğrenciler, sanal zorbalık ile ilgili kısa film içerisinde verilen sorulara yorum yapmış ve ayrıca arkadaşlarının yaptıkları yorumlara da yanıt vermişlerdir. Bu noktada öğretmen öğrencilerin yaptıkları yorumlara gerekli gördüğü yerlerde açıklayıcı ve düzeltici dönütler vermiştir. Bu şekilde bilişsel çıraklık yöntemi kullanılmaya devam edilmiş ve uygulamanın üçüncü aşamasında bilişsel çıraklık gidererek azaltılarak öğrencilerden kendilerinin bilgileri yapılandırılmaları, doğru bilgileri edinmeleri, kavram ve kapsam yanlışlarını gidermeleri sağlanmıştır. Sanal zorbalık ile ilgili yarı-yapılandırılmış bir kısa filme yapılan yorumlar Resim 15'te verilmiştir.

 Ben şuna [Sanal Zorbalık](#)

Sanal Zorbalık Kısa Film 5

1) Tuğçe bu kişi ile konuşmalı mıydı?
2) Tuğçe'nin babası Selahattin Beyin sanal zorbayı bulmaya çalışması doğru bir yöntem miydi?
3) Siz Tuğçe'nin ve Tuğçe'nin babasının yerinde olsaydınız ne yapardınız?

Beğen • 12 Cevaplar • Paylaş • Takip edilenler 21 Mar 2018, 14:24

[Daha fazla cevap...](#)

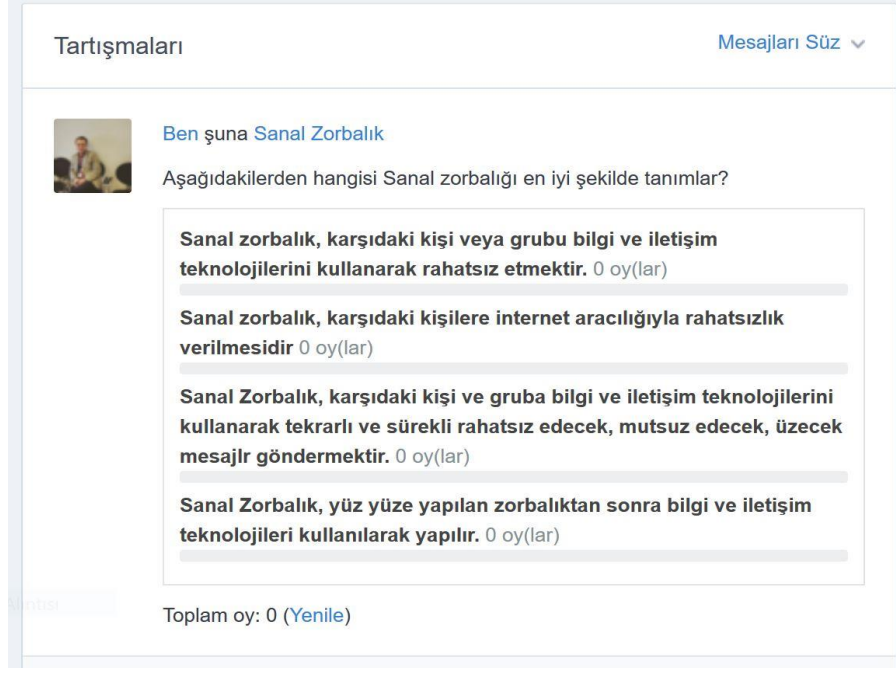
 Ahmet Baran U.
hayır konuşmamalıydı
evet
Tuğçe olsaydım konuşmazdım
Beğen (1) • Cevap (0) • 28 Mar 2018, 09:24

 İrem T.
tuğçe nin yaptığı bence çok yanlıştı sms den bulduğu kişilerle konuşmamalıydı ben olsam direk engelledim bence babasının yaptığı doğruydu eğer yapmasaydı kızın psikolojisi bozulabilirdi sonrada intihar ederdi ya da adam kızın organlarını çalabilirdi [Az](#)
Beğen (1) • 1 Cevap • 28 Mar 2018, 09:24

 Nur Çınla N.
ben irem e katılmıyorum. bence baba bu nişi yetkililer bırakmalıydı. yoksa kendi başı da belaya girebişllir. [Az](#)
Beğen (1) • 28 Mar 2018, 09:28

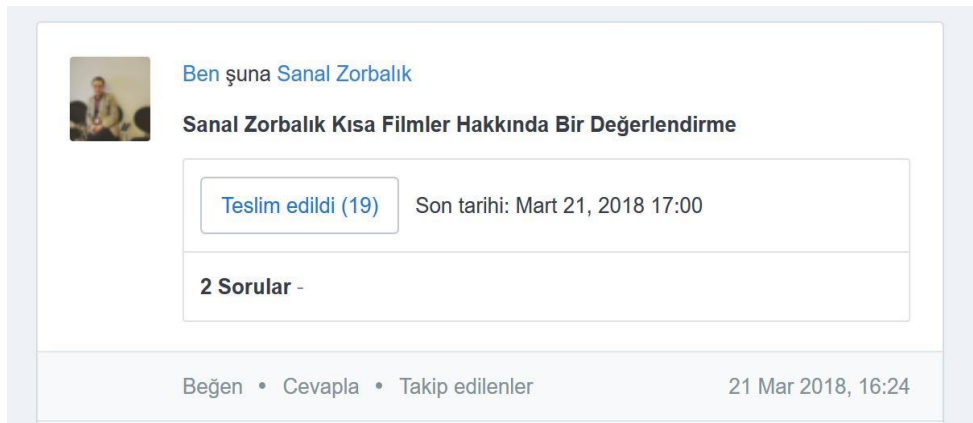
Resim 15. Sanal Zorbalık ile İlgili Yarı-yapılandırılmış Kısa Film Ekran Görüntüsü

Ayrıca üçüncü uygulamada kısa filmlerin yanında Edmodo ile öğrencilere bir anket sunularak cevaplamaları istenmiştir. Ankette sanal zorbalığın tanımı sorulmuş ve öğrencilerden en kapsamlı tanımı işaretlemeleri beklenmiştir. Anket Resim 16'da verilmiştir.

Resim 16. Paylaşılan Bir Ankete Yönelik Ekran Görüntüsü

Üçüncü uygulamada ankete ek olarak sanal zorbalık ile ilgili kısa filmler hakkında bir değerlendirme yapmak için 2 sorudan oluşan açık uçlu bir quiz yapılmıştır. Soruların ilkinde öğrencilerden sanal zorbalık ile ilgili izlenen kısa filmler sayesinde neler öğrendiklerini yazmaları istenmiştir. İkinci soruda ise öğrencilerden sanal zorbalığı önlemek ve bu olaylarla baş edebilmek için hangi yöntemler olduğunu ve bunları ne zaman kullanmaları gerektiğine yönelik cevapları istenmiştir. Quizin sisteme eklendiği ve öğrencilerin yaptıkları Resim 17’de verilmiştir.

Resim 17. Açık Uçlu Quiz Ekran Görüntüsü

3.2.5.2.4 Dördüncü uygulama

Dördüncü uygulamada yapılandırılmamış formatta hazırlanan sanal zorbalık ile ilgili 2 kısa film sisteme yüklenmiştir. Bu filmlerde yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış filmlerden farklı olarak açıklayıcı sorular veya notlar verilmemiş, film sanal zorbalık olayının yaşanması meydana geldiği anda bitirilmiştir. Bilişsel çıraklık yönteminin bundan önceki filmlerde giderek azaltıldığı ve yapılandırılmamış filmlerde de bu yöntemin kaldırılması dikkate alınarak artık öğrencilerden kendilerinin uygun yöntemi bulmaları hedeflenmiştir. Dolayısıyla yapılandırılmamış filmlerin sonunda sadece bir tane soru verilerek öğrencilerin bu soruyu daha önceki filmlerde edindikleri bilgilerden yola çıkarak uygun strateji ve yöntemleri belirterek cevaplamaları istenmiştir. Öğrenciler kısa film içerisinde verilen sorulara yorum yapmış ve ayrıca arkadaşlarının yaptıkları yorumlara da yanıt vermişlerdir. Bu aşamada öğrencilerin sanal zorbalıkla baş edebilmek için kullandıkları yöntemlerin uygunluğuna ve yeterliliğine yönelik bilgiler ortaya çıkarılmıştır. Sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmamış kısa filme yapılan yorumlar Resim 18’de verilmiştir.

 Ben şuna Sanal Zorbalık
Sanal Zorbalık Kısa Film 6

1) Filmde izlediğiniz gibi biri sizin istemeğiniz bir fotoğrafınızı paylaşırsa ne yaparsınız?
2) Bu paylaşımı gözardı mı ederdiniz, Kerem'le mi konuşurdunuz, hesabınızı mı kapatırdınız, ailenize mi anlatırdınız, polise mi şikayet ederdiniz?
3) Sizce hangisi en doğru yöntemdir? [Az](#)

Beğen • 19 Cevaplar • Paylaş • Araştır 26 Mar 2018, 11:51

[Daha fazla cevap...](#)

 Hatice Feyza A.
Ben olsam bu durumu saklamayıp aileme söylerdim
Beğen (1) • Cevap (0) • 28 Mar 2018, 09:32

 Sude T.
Umursamazdım ki. Eğer Ferdi'ninki gibi bir durum söz konusuysa gülerdim bile. Sonra hemen yandan spamlayıverirdim.

Ama başka türlü bir durumda kişiyi mahkemeye şikayet ederdik ailemle hallederdik bu sorunu. Duygusal olarak sıkıntı çekmezdim çünkü bilinçli ve metanetli biriyimdir. [Az](#)
Beğen (1) • Cevap (0) • 28 Mar 2018, 09:34

 Efe G.
1)Ben onu engellerdim
2)Keremle konuşurdum
3)Onu sosyal ağ üzerinden engellemek
Beğen (1) • Cevap (0) • 28 Mar 2018, 09:35

Resim 18. Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılandırılmamış Kısa Film Ekran Görüntüsü

Dördüncü uygulamada iki sanal zorbalık filminin yanında öğrencilere açık uçlu bir quiz yapılmıştır. Bu quizde örnek bir sanal zorbalık olayı yazılı olarak öğrencilere sunulmuş, soru için 5 dakika verilerek uygun baş etme stratejilerini ve yöntemlerini yazmaları istenmiştir. Bu quiz neticesinde öğrencilerin sanal zorbalık olaylarına karşı başvurdukları baş etme yöntemlerinin uygun ve yeterliliğine yönelik bilgileri ölçülmüştür. Quiz sorusuna yönelik ekran görüntüsü Resim 19'da verilmiştir.

Anasayfa Neyin Tarihi Geldi? İlerleme Kütüphane Mesajlar Duyurular Davet et!

Nur Çınla Nart
Geçen zaman: 04:17 | Teslim edildi 4 Nisan, 2018 @ 9:15 AM
Not verildi | Sil

100/100
Toplam Puan:

1

Toplam soru: 100 puanlar

Tarık ortaokul 7. sınıfa gitmektedir. Tarık sınıf arkadaşı Erkan'la sınıfta bir konu üzerinde şiddetli bir tartışmaya girerler. Aradan uzun bir zaman geçer. Tarık fikirlerine katılmayan Erkan'a çok kızar ve ondan intikam almak ister. Fakat intikam alırken kendisinin bilinmesini istemez. Bunun için Facebook'tan kimliğini gizleyerek farklı bir isimde sahte bir hesap açar. Tarık hesap açtıktan sonra Erkan'a mesaj göndermeye başlar.

Erkan tanımadığı kişiden gelen ilk mesajlara yanıt verir. İlk mesajlarda havadan sudan konuştuğundan sonra Tarık Erkan'a "Seni ilk gördüğüm yerde geberteceğim." şeklinde tehdit içerikli bir mesaj atar. Erkan ilk başta çok korkar mesajı atanın kim olduğunu öğrenmek ister ama karşından cevap gelmez. İlerleyen günlerin birinde buna benzer tehdit içerikli mesajlar alır.

"Hangi okulda okuduğunu biliyorum. Az kaldı buluşacağımız güne..."
"Seni kimse kurtaramayacak benden. Akıllı olmayı öğreneceksin."

Aynı kişiden gelen mesajları okuyan Erkan her geçen gün daha tedirgin olur. Tarık derslere odaklanamaz, etrafındaki kişilere şüphe ile bakar ve ne yapacağını bilemez.

Sizin de başınıza benzer bir olay gelse ve bu kişi tanımadığınızı biri ise bu durumun üstesinden gelmek için sırasıyla neler yaparsınız?

İlk önce mesaj geldiği gibi hiç bir cevap yazmadan aileme bildiririm. hikayede de olduğu gibi hayatımla tehdit ederse ailem de hemen yetkililere bildirir. gönderdiği her türlü şeyi yetkililere bildiririm. kendi kafama göre asla bir şey yapmam.

Doğru Yanlış Kısmi kredi 100 /100

Doğru cevap

Resim 19. Açık Uçlu Quiz Sorusu ve Öğrencinin Verdiği Cevaba Yönelik Ekran Görüntüsü

3.2.5.3 Deneysel işlem sonrası yapılan işlemler

Deneysel süreç sonrası en başta uygulanan sanal zorba/mağdur ölçeği, sanal zorbalık farkındalık ölçeği ve empati ölçeği deney öncesi ve deney sonrası ilişkiyi görmek ve analiz etmek için tekrar uygulanmıştır.

3.2.5.4 Kontrol grubunda yapılan işlemler

Araştırmanın kontrol grubunda sanal zorbalık ile ilgili yüz-yüze eğitim verilmiştir. Yüz-yüze eğitim her hafta bir ders saatini kapsayacak şekilde 3 hafta verilmiştir. Bu eğitimin kapsamında sanal zorbalık kavramı, sanal zorbalığın etkileri, sanal zorbalığın sonuçları ve sanal zorbalıkla baş etme yöntemlerine yönelik bilgilendirme yapılmıştır.

3.2.6 Verilerin Analizi

Verilerin analizi için MS Excel 2010 ve SPSS 22 paket programları kullanılmıştır. Araştırmada toplanan verilerin betimlenmesinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Veriler analiz edilmeden önce verilerin parametrik testler için uygun olup olmadıkları kontrol edilmiştir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini incelemek için ortalama, mod, standart sapma, basıklık ve çarpıklık katsayıları ve Komogorov-Smirnov nomallik testlerine bakılmıştır. Normal dağılım gösteren verilerin analizde grupların denkliği için bağımsız örneklem t-testi ve karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA yapılmıştır. Analiz sonuçları için anlamlılık düzeyi ,05 düzeyi temel alınmıştır.

Sun, Pan, ve Wang (2010) ve Tabachnick ve Fidell (2007) gruplar hakkında farkın anlamlılığı sunmanın yanında bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesinin nitelikli istatistiksel sonuçların elde edilmesi için gerekli olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan anlamlılık düzeyinin yanında etki büyüklüğüne de bakılmıştır. Etki büyüklüğü örneklem sayısından kaynaklanan sonuçları ortadan kaldırarak pratik anlamlılığı verir ve elde edilen sonuçların daha doğru değerlendirilmesini sağlar (Cohen, 1994). Etki büyüklüğünün hesaplanması için karışık ölçümler için ANOVA ile üretilen eta kare (η^2) değerlerinden faydalanılmıştır (Snyder ve Thompson, 1998). Green ve Salkind (2010) etki büyüklüğünün ,01 için küçük, ,06 için orta ve ,14 için geniş etki büyüklüğünü gösterdiğini belirtmektedir. Ayrıca Edmodo sosyal öğrenme ortamında yer alan veriler için betimsel istatistiklerden faydalanılmış, öğrencilerin yaptıkları yorumlar içerik analizi tekniği ile analiz edilerek raporlaştırılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırma sürecinde elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırma bulguları sanal zorbalık olaylarını belirleme anketine yönelik bulgular ve araştırmadaki bağımlı değişkenleri olan sanal zorba, sanal mağdur, sanal zorbalık farkındalık ve empati becerisine yönelik bulgular şeklinde başlık halinde verilmiştir. Ayrıca öğrencilerin sanal zorbalığın terminolojisi ve sanal zorbalık ile baş etme stratejilerine yönelik bulgular ayrı başlıklar halinde verilmiştir.

4.1 SANAL ZORBALIK OLAYLARINA YÖNELİK OLARAK BULGULAR

4.1.1 Sanal Zorbalık Olaylarının En Sık Yaşandığı Araçlar/Ortamlar

Sanal zorbalık olayların en sık yaşandığı web ortamlarına/araçlarına yönelik bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Sanal Zorbalık Olaylarının En Sık Yaşandığı Araçlar/Ortamlar

Ortam	Frekans (f)	Yüzde (%)
Facebook	43	30
Online Oyunlar	22	16
Telefon Araması	21	14
WhatsApp	20	13
Instagram	16	11
SMS	13	9
Sohbet odaları	9	7
	144	100

Tablo 5 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin sanal zorbalık olaylarını en fazla Facebook ortamında yaşadıkları, bunu daha sonra sırasıyla çevrimiçi oyun ortamları, WhatsApp uygulaması ve telefon aramalarının takip ettiği görülmektedir. Bunun yanında Instagram ve sohbet ortamlarında da sıklıkla sanal zorbalık olaylarının yaşandığı görülmektedir.

Sanal zorbalık olayına Facebook ortamında karşılaştıkları öğrencilerin bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

Ö15: *“Bir keresinde kuzenim takdir aldığı belgeyi Facebook’ta paylaştı. Tanımadığı biri onun adına bir hesap açtı ve oraya takdir belgesini fotomontaj yapıp paylaştı. Herkes dalga geçiyordu.”*

Ö47: *“Bir gün Facebook’ta geziyordum. Sonra bir baktım bir arkadaşım bana mesaj attı. Ama yazdıklarından onun olmadığını anlamıştım.”*

Ö62: *“Bir defasında Facebook’a girmiştım. Girdiğim anda arkadaşlık isteği geldi. Kabul ettim. Sonra baktım benim paylaşımlara istemediğim yorumlar yapıyordu.”*

Yukarıdaki öğrenci ifadeleri dikkate alındığında sanal zorbalık olayının Facebook ortamında gelen mesajlar, yapılan paylaşımlar ve yapılan yorumlar şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.

Çevrimiçi oyun ortamlarında sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin ifadeleri ise şu şekildedir:

Ö36: *“Ben internetten lol oyunu oynarken arkadaşım bana bir söz söyledi. Söylediği söz beni çok rahatsız etti. Ben de yapma dedim. Ama o sürekli yapmaya devam etti.”*

Ö82: *“Bir gün tabletime kafa topu oyunu yükledim. Oyunda oyun oynarken bir tane çocuk veya adam oyundan bana mesaj attı. Ağza alınmayacak yazılar yazdı bana. Çok moralim bozuldu.”*

Yukarıdaki öğrenci ifadeleri dikkate alındığında sanal zorbalık olaylarının çevrimiçi oyunların mesajlaşma bölümlerinde meydana geldiği ve bu ortamlarda karşıdaki kişiyi rahatsız edecek ifadeler kullanılarak gerçekleştiği görülmektedir.

WhatsApp ortamında sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerden bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö120: *“Arkadaşlarla ders için bir WhatsApp grubu kurmuştuk. Orada benimle dalga geçildi. Şikâyet etmeme rağmen devam edildi.”*

Ö49: "Bir gün arkadaşım maç oynarken çektiği bir fotoğrafımı WhatsApp grubundan paylaştı. Herkes benimle dalga geçti oradan. Çok sinir olmuştum."

Yukarıdaki öğrenci ifadeleri dikkate alındığında sanal zorbalık olaylarının son yıllarda kullanımı artan WhatsApp ortamlarında da meydana geldiği görülmektedir.

Fotoğraf paylaşım ortamı olarak bilinen Instagram ortamında sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerinden bir kaçının da görüşleri aşağıdaki gibidir:

Ö16: "Instagram üzerinden tanımadığım biri tarafından uygun olmayan fotoğraflar attılar. Çok korktum. Yapma dememe rağmen sürekli geliyordu."

Ö98: "Bir keresinde fake bir Instagram hesabından tehdit dolu mesajlar almıştım. Kim olduğunu bilmiyordum. O gün bugündür Instagram hesabım kapalı."

Yukarıdaki öğrenci ifadeleri dikkate alındığında sanal zorbalık olaylarının WhatsApp gibi son yıllarda her kesimden kullanıcıya sahip olan ve fotoğraf paylaşma sosyal ortamı olarak bilinen Instagram üzerinden de yapıldığı görülmektedir.

4.1.2 Sanal Zorbalık Olayları Sonrası Mağdurların Yaşadıkları Durumlar

Sanal zorbalık olaylarına maruz kalan öğrencilerin yaşadıkları duygusal, psikolojik, zihinsel vb. sorunlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Sanal Zorbalık Olayı Sonrası Mağdurların Yaşadıkları Durumlar

Durum	Frekans (f)
Üzüntü	85
Moral bozukluğu	76
Okul Devamsızlığı	63
Korku	61
Paranoyak düşünceler	50
Huzursuzluk	49
Endişe	46
Utanç	28
Dikkatsizlik	23
Bunalım	21
Özgüven azalması	15
Yalnızlık	14
Odaklanma Sorunu	13
Depresyon	7

Tablo 6 incelendiğinde sanal zorbalık olayları sonucu öğrencilerin en fazla yaşadığı durumların sırasıyla üzüntü, moral bozukluğu, korku, paranoyak düşünceler, okul devamsızlığı, huzursuzluk ve endişe olduğu görülmektedir. Sanal zorbalığa maruz kalan bireyler bu durumları uzun süreli yaşayabilmekte ve bireylerin bu durumdan kurtulması uzun zaman alabilmektedir. Yukarıda sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin yaşadıkları durumları destekler nitelikte bazı öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

Ö76: “WhatsApp’ta bana söylenenlerden sonra şikâyet ettim. Ama hala yapılmaya devam edildi. Sınıftaki arkadaşlarım benim çok moralimi bozdular. Okula birkaç gün gitmedim. Ailem beni hep üzüntülü görünce durumu öğrendiler ve sonra okula geldiler. Müdürle konuştular. Sonra arkadaşlarım yapmaktan vazgeçtiler. Ama çok rahatsız oldum bu olaylardan.” ifadelerini kullanarak yaşadığı moral bozukluğunu anlatmıştır.

Ö44: “Aynı gece iki numaradan sürekli mesajlar atıldı. Tehdit doluydu bu mesajlar. Üstelik ağza alınmayacak küfürler ettiler. O gün çok korkmuştum. Hala daha telefondan korkuyorum.” ifadelerini kullanarak yaşanan olayın kendisinde korkuya neden olduğunu belirtmiştir.

Ö108: “Bundan baya önce arkadaşşıma sürekli gizli numaradan çağrı geliyordu. Telefonu açtığında uygunsuz sözler söylüyorlardı. Bu durum arkadaşımı çok rahatsız etmişti. Arkadaşım arayanın kim olduğunu bilmediğinden ve söylenen sözler nedeniyle endişeleniyordu. Okulda bazen bana huzursuz olduğunu ve endişeli olduğunu söylüyordu.” ifadelerini kullanarak arkadaşının yaşadığı rahatsızlığı, endişeyi ve huzursuzluğu dile getirmiştir.

Ö53: “Facebook’ta fotoğraflarım alınıp farklı bir isimle bir hesap açılarak okulun grubunda paylaşıldı. Fotoğraflarım üzerinde oynayıp komik bir hale getirmişlerdi. O gün gördüğümde çok utandım. Moralim bozuldu. Kim olduğunu bilememem beni çaresiz ve huzursuz yapmıştı.” ifadelerini kullanarak sanal ortamda gördüğü fotoğrafından dolayı utanç duyduğunu, moralinin bozulduğunu ve kendini huzursuz hissettiğini vurgulamıştır.

Tablo 6 ve öğrenci görüşleri dikkate alındığında sanal zorbalığa maruz kalan bireylerin çeşitli duygusal ve psikolojik sorunlar yaşadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu öğrenci görüşleri incelendiğinde sanal zorbalığın ciddi psikolojik sorunlar yarattığı ve bu durumların yaşanmaması için gerekli önlemlerin alınmasının faydalı olacağı anlaşılmaktadır.

4.1.3 Sanal Zorbalığın Gerçekleştirilme Şekli

Sanal zorbalık olayların gerçekleştirilme şekli Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Sanal Zorbalığın Gerçekleştirilme Şekli

Davranış Türü	Frekans (f)
Alay etme/Dalga Geçme	68
Karalama/İftira	57
Aşağılama	51
Doğru Olmayan Bilgi Yayma	32
Kızdırma/Kışkırtma	25
Dışlama	22
Tehdit	11

Tablo 7 incelendiğinde öğrenciler sanal zorbalık girişiminde bulunurken en çok alay etme/dalga geçme davranışında buldukları, bunu sırasıyla karalama/iftira, aşağılama davranışlarının takip ettiği görülmektedir. Ayrıca bu davranışların yanında yanlış bilgi yayma, kızdırma/kışkırtma ve dışlama davranışlarının gerçekleştirildiği fakat bu davranışların diğer üç davranışa göre nispeten daha az yapıldığı görülmektedir. Bu davranışların gerçekleştirilme durumları ile ilgili aşağıda bazı öğrencilerin görüşleri verilmiştir:

Ö77: “Facebook’ta bir fotoğraf paylaşmışım. Arkadaşlarımın bir kaçı alay edecek dalga geçecek şekilde yorumlar yaptılar. Ben silmeme rağmen yine yapmaya devam ettiler.” ifadelerini kullanarak sanal zorbalığın dalga geçme şeklinde yapıldığını belirtmiştir.

Ö132: “Sahte hesap olduğunu anladığım bir Instagram hesabından takip isteği geldi. Ben kabul etmedim. Sonra bana tehdit dolu mesajlar attı. Seni bulduğum yerde döveceğim. Okula gidecek yüzün olmayacak gibi.” ifadelerini kullanarak sosyal medya ortamından tehdit içerikli mesajlar aldığını söylemiştir.

Ö84: “Bir arkadaşım Facebook’tan sahte bir hesap açıp diğer arkadaş hakkında herkese iftira atıp onun kötü şeyler yaptığını söylemişti. Sonra o kıza bütün herkes düşman olmuştu.” sözlerini kullanarak sanal ortamdan iftiraya maruz kaldığına şahit olduğunu belirtmiştir.

Ö71: “Facebook hesabım çalınmıştı. Benim adıma oradan ailem hakkında yalan yanlış bilgiler yazmışlardı. Bunları duyunca çok üzülmiştim ağlamışım.” sözlerini dile getirerek

sanal ortamdan kendisi ve ailesi hakkında doğru olmayan bilgiler paylaşıldığını ifade etmiştir.

Tablo 7 ve öğrenci görüşleri dikkate alındığında sanal zorbalık olaylarının en çok dalga geçme/alay etme, iftirada bulunma, karşıdaki kişiyi aşağılama ve kişiler hakkında doğru olmayan bilgiler yayma şeklinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu davranışların altında yatan nedenlerin çok çeşitli olabileceği fakat temelde karşıdaki kişiyi kıskanma, ondan intikam alma, karşıdaki kişiyle eğlenme düşüncesi, karşıdaki kişiyi çekememezlik gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

4.2 WEB PLATFORMUNUN ÖZELLİKLERİNE YÖNELİK BULGULAR

4.2.1 Platformun Arayüzü

Uzmanlarla yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular web platformunun görsel açıdan öğrenciye hitap etmesi gerektiği, göze hoş gelen bir arayüzün olması gerektiği ve sistemin çok fazla özellik barındırmasından ziyade sade ve gerekli özelliklere sahip olması gerektiği belirtilmiştir.

Örneğin bu konuda U1: *“Öncelikle kullanılacak platformun ortaokul öğrencilerine hitap etmesi gerekiyor. Böyle bir platform var mı bilmiyorum. Hazır bir platform kullanılacaksa en iyi platformun Edmodo olduğunu düşünüyorum. Çünkü arayüzü daha göze hitap ediyor. Moddle öğrencilere çok karmaşık gelir. Ve çok özellik bulundurması nedeniyle öğrenci orada kaybolabilir. Edmodo ile sınıf oluşturup öğrenciler oraya ekleyerek videolar oradan hafta hafta paylaşılabilir.”* görüşlerinin dile getirerek sade ve göze hoş gelen bir platforma ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

Bir başka görüşte ise U2: *“Öncelikle web platformu basit olmalı, ortaokul öğrencileri için hazırlanacağı için canlı renkler kullanılmalı. Bir de fazla özellik olursa öğrenciler sitede kaybolabilir. Onun için filmlerin izleneceği bir bileşen ve tartışma bileşenin yeterli olacağını düşünüyorum.”* görüşünü dile getirerek basit ve yeterli özellikler içeren aynı zamanda görsel olarak iyi tasarlanmış bir web platformuna ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Bir başka görüşte ise U3: *“Geliştirilecek veya var olan bir platform öncelikle basit bir arayüze ve özelliklere sahip olmalıdır. Çünkü ortaokul öğrencileri gözlerine hoş gelecek ve kullanımı basit olacak siteleri daha çok seviyorlar. Aslında bakılırsa videoların izletileceği bir bölüm, öğretmen ile öğrencilerin konu ile ilgili görüşlerini paylaşacakları bir danışma*

modülü gibi modüller yeterli olabilir. Burada Google Classroom 2.0, Edmodo veya Facebook'un grup özelliği kullanılabilir. Yalnız daha güvenli bir sosyal öğrenme ortamı olması gerektiğini düşünüyorum. Buna en uygun örnek bana kalırsa Edmodo. Hem arayüzü cazip ve hoş hem de kullanımı basit. Facebook arayüzüne çok benzediği için kullanımı kolay.” ifadelerini kullanarak ihtiyaç duyulan sistemin özelliklerinden bahsetmiştir.

Uzmanların görüşleri incelendiğinde sade, basit ve güzel bir görünme sahip olan Edmodo'nun kullanımı konusunda görüş birliğinin olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.2 Platformun Özellikleri ve Bileşenleri

Uzmanlarla yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular platformun çok karmaşık özellikler içermeyecek şekilde olması gerektiği ifade edilmiştir. Uzmanlar filmlerin izlenebileceği bir bileşen, öğrenciler ile fikir alışverişinde bulunabileceği bir tartışma ortamı bileşeni ve moderatörün yorum veya soru sorabileceği bir bilgi paylaşımı bileşenin olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Örneğin filmler ile ilgili bileşene yönelik U2: *“Öğrenci siteye girdiğinde filmlerin olduğu bileşeni görebilmeli, filmleri verirken bir hafta birinin bir hafta birini vermek daha mantıklı olur. Tabi burada filmler üzerine konuşulması gerek. Yani filmlere yorum yapmaları moderatörün cevap vermesi çok faydalı olur. Bu şekilde öğrencilerin izledikleri filmlerde bulduklarını yakaladıklarını kontrol etmiş oluruz.”* görüşlerini dile getirmiştir.

Filmler bileşenine yönelik U1: *“Edmodo ile sınıf oluşturup öğrencileri oraya ekleyerek videolar oradan hafta hafta paylaşılabilir. Platformda her bir video normal, yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış şeklinde olmalıdır. Örnek veriyorum sanal zorbalık filmleri ilk olarak yapılandırılmış şekilde verilmeli. Daha sonra bunları yarı-yapılandırılmış ve normal videolar izlemeli. Bu şekilde öğrencilere gittikçe azalan bir şekilde destek verilmiş olur. Filmlerin eş zamanlı olmasından ziyade bence filmler sistemde paylaşılıp öğrenciler bilgilendirilmeli. Dolayısıyla eş zamansız filmler kullanılmalıdır. Fakat burada şunu yapmak gerekiyor kanımca. Her bir film yapılandırılmasından sonra öğrencilerin görüşleri alınmalı yani değerlendirme yapılmalıdır.”* görüşlerini dile getirmiştir.

Filmlerin verilme yöntemine ek olarak diğer özellikler hakkında U3: *“Şöyle yapılmalıdır. İlk 3 film sisteme yüklenmeli ve öğrencilerden bir hafta içerisinde izlemeleri ve yorum yapmaları istenmelidir. Eş-zamansız verilirse öğrenci istediği vakit girip izleyebilir. Filmlerin yanında öğrenciler farklı konularda düşüncelerini soracakları ve öğretmenin de cevap vereceği bir modül tabi ki olmalı. Çünkü filmler sanal zorbalık olaylarının tüm*

yönlerini veremeyecektir. Dolayısıyla burada öğrencilerin farklı soruları olacaktır. Bu da işte forum gibi veya tartışma ortamı gibi ortam olursa çok faydalı olur. Öğrencilere çoktan seçmeli açık uçlu sorular gibi soruların sorulabileceği ve öğrencilerin yanıtlardan hareketle ne kadar öğrendiğini değerlendirebileceğimiz bir modül olsa faydalı olur.” ifadelerini kullanarak filmler, tartışma ve sınav özelliklerinin sistemde olması gerektiğini belirtmiştir.

Uzman görüşleri incelendiğinde sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin eş-zamansız bir şekilde verilerek öğrencilerin izlemeleri için belirli bir süre verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca filmleri izleyen öğrencilerden filmlerle ilgili görüş ve düşüncelerini yorum yaparak dile getirmelerine, moderatörün gerekli gördüğü yerlerde açıklamalar yapmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Uzmanlar, zaman zaman soru sorularak öğrencilerin konu hakkında bilgi düzeylerinin tespit edilmesinin faydalı olacağını belirtmişlerdir.

4.3 SANAL MAĞDUR OLMA PUANLARINA YÖNELİK BULGULAR

Araştırmada öğrencilerin farklı deney gruplarında olma (Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı-yüz yüze eğitim ortamı) durumuna göre sanal mağdur olma puanları için karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA yapılmıştır. Analizde bağımsız değişkeni örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı ile yüz-yüze eğitim ortamı grupları, grup değişkenini oluştururken sanal mağdur olma öntest ve son test ölçümleri bağımlı değişkeni oluşturmuştur.

Tablo 8. Deney ve Kontrol Grubuna Göre Sanal Mağdur Olma Puanları

Grup	Öntest			Sontest		
	N	\bar{X}	S	N	\bar{X}	S
Deney Grubu	19	25,31	6,28	19	21,63	2,03
Kontrol Grubu	23	28,13	6,58	23	24,13	4,17

Tablo 8 incelendiğinde örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamındaki öğrencilerin deney öncesi sanal mağdur olma puan ortalamaları (\bar{X} =25,31) iken bu değerler deney sonrası (\bar{X} =21,63) olmuştur. Ayrıca bu değer

yüz-yüze eğitim alan öğrencilerin sontest puan ortalamalarına göre daha düşük çıktığı görülmektedir. Benzer şekilde yüz-yüze eğitim alan öğrencilerin deney öncesi sanal mağdur olma puan ortalamaları ($\bar{X}=28,13$) iken bu değerler deney sonrası ($\bar{X}=24,13$) olmuştur. Bu bulgulara göre hem örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamında hem de yüz-yüze eğitim ortamında eğitim alan öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalma durumlarda azalma meydana geldiği söylenebilir.

İki ayrı deneysel işleme katılan öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalma durumlarında deney öncesi gözlenen puanlarının deney sonrasında gözlenen puanlara göre değişimin anlamlı farklılık gösterip göstermediğine yönelik iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Sanal Mağdur Olma Puanlarının Deney Gruplarına Göre Karışık Ölçümler için İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
Denekler arası	5677,697	41				
Grup	146,880	1	146,880	3,73	,060	,085
Hata	1571,691	40	39,292			
Denekleriçi	859,757	42				
Ölçüm (Öntest-Sontest)	307,185	1	307,185	22,258	,000	,358
Grup*Ölçüm	0,519	1	0,519	0,038	,847	,001
Hata	552,053	40				

Tablo 9’da araştırmanın ilgi odağı sadece iki ayrı eğitim programının öğrencilerin sanal mağdur olma düzeylerini azaltma konusunda etkililiğini test etmek olduğundan, grup ve ölçüm faktörlerinin ortak etki testine vurgu yapılmıştır. Tablo 9 incelendiğinde iki ayrı deney grubunda bulunan öğrencilerin sanal mağdur olma düzeylerinin deney öncesinden sonrasına göre anlamlı farklılık göstermediği, yani farklı işlem gruplarında olma ile tekrarlı ölçümler faktörlerinin sanal mağdur olma durumları üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olmadığı bulunmuştur [$F_{(1,40)}=0,038$, $p>.05$]. Bu bulgu, örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı ile yüz-

yüze eğitim ortamında eğitim alan öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalma düzeylerinde farklı bir etkiye neden olmadığını göstermektedir.

4.4 SANAL ZORBA OLMA PUANLARINA YÖNELİK BULGULAR

Araştırmada öğrencilerin farklı deney gruplarında olma (Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı-yüz yüze eğitim ortamı) durumuna göre sanal zorba olma puanları için karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA yapılmıştır. Analizde bağımsız değişkeni örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı ile yüz-yüze eğitim ortamı grup değişkeni oluştururken, sanal zorba olma öntest ve son test ölçümleri bağımlı değişkeni oluşturmuştur.

Tablo 10. Deney ve Kontrol Grubuna Göre Sanal Zorba Olma Puanları

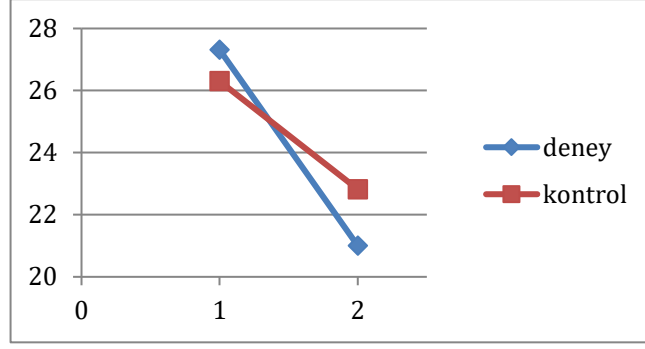
Grup	Öntest			Sontest		
	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Deney Grubu	19	27,31	2,78	19	21,00	2,08
Kontrol Grubu	23	26,30	3,40	23	22,82	3,17

Tablo 10'da örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamındaki öğrencilerin deney öncesi sanal zorba olma puan ortalamaları ($\bar{X}=27,31$) iken bu değerler deney sonrası ($\bar{X}=21,00$) olmuştur. Bu değerler, yüz-yüze eğitim alan öğrencilerin sontest puan ortalamalarına göre daha düşük çıktığı görülmektedir. Yüz-yüze eğitim alan öğrencilerin deney öncesi sanal zorba olma puan ortalamaları ($\bar{X}=26,30$) iken bu değerler deney sonrası ($\bar{X}=22,82$) olmuştur. Bu bulgulara göre, hem örnek olay temelli sanal zorbalıkla ilgili kısa film ortamındaki hem de yüz-yüze eğitim ortamındaki öğrencilerin sanal zorbalık yapma davranışlarında azalma meydana geldiği söylenebilir. İki ayrı deneysel işleme katılan öğrencilerin sanal zorbalık davranışında bulunma durumlarında deney öncesi gözlenen puanlarının deney sonrasında gözlenen puanlara göre değişimin anlamlı farklılık gösterip göstermediğine yönelik iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Sanal Zorba Olma Puanlarının Deney Gruplarına Göre Karışık Ölçümler için İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
Denekler arası	545,810	41				
Grup	3,453	1	3,453	,255	,617	,006
Hata		40	13,559			
	542,357					
Denekleriçi Ölçüm (Öntest-Sontest)	499,030	42				
		1	499,030	131,391	,000	,767
Grup*Ölçüm	41,887	1	41,887	11,029	,002	,216
Hata	151,922	40				

Tablo 11’de araştırmanın ilgi odağı sadece iki ayrı eğitim programının öğrencilerin sanal zorba olma düzeylerini azaltma konusunda etkililiğini test etmek olduğundan, grup ve ölçüm faktörlerinin ortak etki testine vurgu yapılmıştır. Tablo 11 incelendiğinde iki ayrı deney grubunda bulunan öğrencilerin sanal zorba olma düzeylerinin deney öncesinden sonrasına göre anlamlı farklılık gösterdiği, yani farklı işlem gruplarında olmak ile tekrarlı ölçümler faktörlerinin sanal zorba olma durumları üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olduğu bulunmuştur [$F_{(1,40)}=11,029$, $p<.05$]. Etki büyüklüğü geniş düzeyde ($\eta^2>.14$) bulunmuştur. Grupların sanal zorba ölçeği puanlarında gözlenen varyansın %21,6’sının deneysel koşullarla açıklanabildiği ve deneysel müdahalenin sanal zorba olma puanlarına geniş düzeyde etki ettiği ifade edilebilir. Ortak etki grafiği Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Farklı Deney Gruplarında Olma ve Sanal Zorba Tekrarlı Ölçümler Ortak Etki Grafiği

Bu bulgu, örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı ile yüz-yüze eğitim ortamında eğitim alan öğrencilerin sanal zorbalık yapma düzeylerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Sanal zorbalık yapma düzeylerinde deney öncesine göre daha kazanç elde eden örnek olay temelli sanal zorbalık kısa film ortamının, yüz-yüze verilen eğitim ortamına göre, öğrencilerin sanal zorbalık davranışında bulunma düzeylerini azaltmada daha etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan analiz ile aynı zamanda grup ve ölçümün temel etki testlerine vurgu yapılmıştır. Bu çalışmada anılan iki temel etki testi şu şekilde yorumlanabilir. Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamındaki öğrencilerin ile yüz-yüze eğitim ortamındaki öğrencilerin sanal zorbalık davranışında bulunma öntest ve son test puanlarından elde edilen toplam puanlarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır [$F_{(1,40)}=0,255$, $p>.05$]. Bu test görüldüğü üzere grupların ön testten son teste olan değişimlerini dikkate almamaktadır. Ölçüm temel etkisi ile ilgili olarak da, grup ayrımı yapmaksızın araştırmada yer alan öğrencilerin deney öncesinden deney sonrasında sanal zorbalık davranışında bulunma puanlarının ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olduğu söylenebilir [$F_{(1,40)}=131,391$, $p<.05$]. Bu test de, dikkat edileceği gibi bireylerde gözlenen değişmelerin kaynağı hakkında net bir bilgi sunmamaktadır.

4.5 SANAL ZORBALIK FARKINDALIK PUANLARINA YONELIK BULGULAR

Araştırmada öğrencilerin farklı deney gruplarında olma (Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı-yüz yüze eğitim ortamı) durumuna göre sanal zorbalık farkındalığı puanları için karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA yapılmıştır. Analizde bağımsız değişkeni örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı ile yüz-yüze eğitim ortamı grup değişkeni oluştururken, sanal zorba olma öntest ve son test ölçümleri bağımlı değişkeni oluşturmuştur.

Tablo 12. Deney ve Kontrol Grubuna Göre Sanal Zorbalık Farkındalığı Puanları

Grup	Öntest			Sontest		
	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Deney Grubu	19	76,68	10,78	19	88,52	8,30
Kontrol Grubu	23	74,86	14,05	23	82,43	12,78

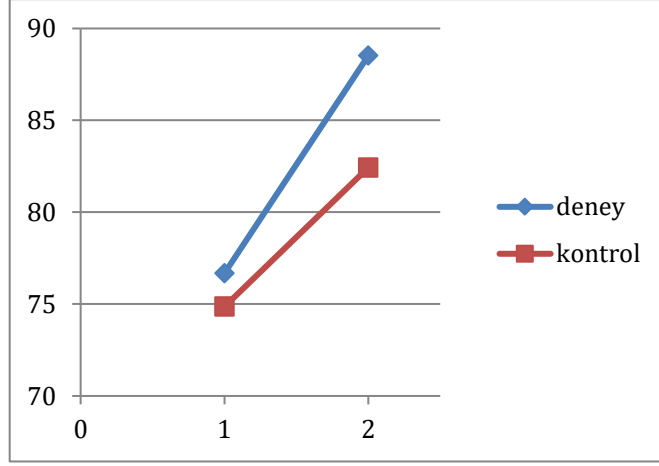
Tablo 12 incelendiğinde örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamındaki öğrencilerin deney öncesi sanal zorbalığa yönelik farkındalık puan ortalamaları ($\bar{x}=76,68$) iken bu değerler deney sonrası ($\bar{x}=88,52$) olmuştur. Ayrıca bu değer, yüz-yüze eğitim alan öğrencilerin sontest puan ortalamalarına göre daha yüksek çıktığı görülmektedir. Benzer şekilde yüz-yüze eğitim alan öğrencilerin deney öncesi sanal zorbalığa yönelik farkındalık puan ortalamaları ($\bar{x}=74,86$) iken bu değerler deney sonrası ($\bar{x}=82,43$) olmuştur. Bu bulgulara göre hem örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamında hem de yüz-yüze eğitim ortamındaki öğrencilerin sanal zorbalığa yönelik farkındalıklarında artış meydana geldiği söylenebilir.

İki ayrı deneysel işleme katılan öğrencilerin sanal zorbalığa yönelik farkındalık durumlarında deney öncesi gözlenen puanlarının deney sonrasında gözlenen puanlarına göre değişimin anlamlı farklılık gösterip göstermediğine yönelik iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Sanal Zorbalık Farkındalığı Puanlarının Deney Gruplarına Göre Karışık lmler için İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
Denekler arası	10886,203	41				
Grup	325,189	1	325,189	1,235	,273	,030
Hata		40	263,350			
	10534,014					
Denekleriçi lm (ntest-Sontest)	1959,446	42	1959,446	105,760	,000	,726
	95,161	1	95,161	5,136	,029	,114
Grup*lm						
Hata	741,089	40				

Tablo 13'te araştırmanın ilgi odağı sadece iki ayrı eğitim programının öğrencilerin sanal zorbalığa yönelik farkındalık durumlarını artırma konusunda etkililiğini test etmek olduğundan, grup ve ölüm faktörlerinin ortak etki testine vurgu yapılmıştır. Tablo 13 incelendiğinde iki ayrı deney grubunda bulunan öğrencilerin sanal zorbalığa yönelik farkındalık düzeylerinin deney öncesinden sonrasına göre anlamlı farklılık gösterdiği, yani farklı işlem gruplarında olmak ile tekrarlı ölümler faktörlerinin sanal zorbalığa yönelik farkındalık durumları üzerinde ortak etkilerinin anlamlı olduğu bulunmuştur [$F_{(1,40)}=5,136$, $p<.05$]. Etki büyüklüğü orta düzeyde ($.06<\eta^2<.14$) bulunmuştur. Grupların sanal zorba farkındalık puanlarında gözlenen varyansın %11,4'ünün deneysel koşullarla açıklanabildiği ve deneysel müdahalenin sanal zorbalık farkındalığı puanlarına orta düzeyde etki ettiği ifade edilebilir. Ortak etki grafiği Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Farklı Deney Gruplarında Olma ve Sanal Zorbalık Farkındalığı Tekrarlı Ölçümler Ortak Etki Grafığı

Bu bulgu, örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı ile yüz-yüze eğitim ortamında eğitim alan öğrencilerin sanal zorbalığa yönelik farkındalık düzeylerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Sanal zorbalığa yönelik farkındalık düzeylerinde deney öncesine göre daha kazanç elde eden örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamının, yüz-yüze verilen eğitim ortamına göre, öğrencilerin sanal zorbalığa yönelik farkındalık düzeylerini artırmada daha etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan analiz ile aynı zamanda grup ve ölçümün temel etki testlerine vurgu yapılmıştır. Bu çalışmada anılan iki temel etki testi şu şekilde yorumlanabilir. Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı ile yüz-yüze eğitim ortamı öğrencilerinin, sanal zorbalığa yönelik farkındalık öntest ve son test puanlarından elde edilen toplam puanlarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır [$F_{(1,40)}=1,235, p>.05$]. Bu test görüldüğü üzere grupların ön testten son teste olan değişimlerini dikkate almamaktadır. Ölçüm temel etkisi ile ilgili olarak da, grup ayrımı yapmaksızın araştırmada yer alan öğrencilerin deney öncesinden deney sonrasına sanal zorbalığa yönelik farkındalık puanlarının ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olduğu söylenebilir [$F_{(1,40)}= 105,760, p<.05$]. Bu test de, dikkat edileceği gibi bireylerde gözlenen değişmelerin kaynağı hakkında net bir bilgi sunmamaktadır.

4.6 EMPATİ PUANLARINA YÖNELİK BULGULAR

Araştırmada öğrencilerin farklı deney gruplarında olma (Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı-yüz yüze eğitim ortamı) durumuna göre empati beceri geliştirme puanları için karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA yapılmıştır. Analizde bağımsız değişkeni örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı ile yüz-yüze eğitim ortamı grup değişkeni oluştururken, sanal zorba olma öntest ve son test ölçümleri bağımlı değişkeni oluşturmuştur.

Tablo 14. Deney ve Kontrol Grubuna Göre Empati Becerisi Puanları

Grup	Öntest			Sontest		
	N	\bar{X}	S	N	\bar{X}	S
Deney Grubu	19	70,42	7,25	19	78,10	6,17
Kontrol Grubu	23	67,30	8,19	23	72,17	7,97

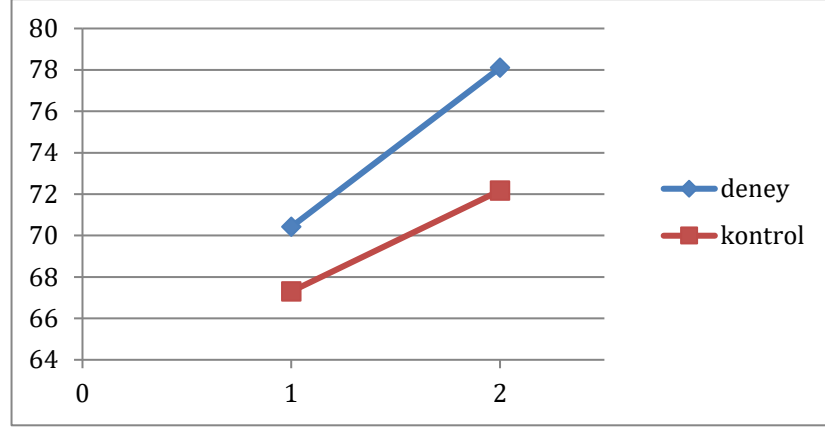
Tablo 14 incelendiğinde örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamındaki öğrencilerin deney öncesi empati becerisi puan ortalamaları ($\bar{X}=70,42$) iken bu değerler deney sonrası ($\bar{X}=78,10$) olmuştur. Ayrıca bu değerlerin, yüz-yüze eğitim alan öğrencilerin sontest puan ortalamalarına göre daha yüksek çıktığı görülmektedir. Benzer şekilde yüz-yüze eğitim alan öğrencilerin deney öncesi empati becerisi puan ortalamaları ($\bar{X}=67,30$) iken bu değerler deney sonrası ($\bar{X}=72,17$) olmuştur. Bu bulgulara göre hem örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamında hem de yüz-yüze eğitim ortamında eğitim alan öğrencilerin empati becerilerinde artış meydana geldiği söylenebilir.

İki ayrı deneysel işleme katılan öğrencilerin empati becerilerinde deney öncesi gözlenen puanlarının deney sonrasında gözlenen puanlarına göre değişimin anlamlı farklılık gösterip göstermediğine yönelik iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. Empati Becerisi Puanlarının Deney Gruplarına Göre Karışık Ölçümler için İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
Denekler arası	5412,488	41				
Grup	425,905	1	425,905	3,915	,055	,089
Hata		40	108,781			
	4351,238					
Denekleriçi Ölçüm (Öntest-Sontest)	819,881	42	819,881	208,413	,000	,839
	41,214	1	41,214	10,477	,002	,208
Grup*Ölçüm						
Hata	237,691	40				

Tablo 15’te araştırmanın ilgi odağı sadece iki ayrı eğitim programının öğrencilerin empati becerilerini artırma konusunda etkililiğini test etmek olduğundan, grup ve ölçüm faktörlerinin ortak etki testine vurgu yapılmıştır. Tablo 15 incelendiğinde iki ayrı deney grubunda bulunan öğrencilerin empati beceri düzeylerinin deney öncesinden sonrasına göre anlamlı farklılık gösterdiği, yani farklı işlem gruplarında olmak ile tekrarlı ölçümler faktörlerinin empati becerileri üzerinde ortak etkilerinin anlamlı olduğu bulunmuştur [$F_{(1,40)}=10,477$, $p<.05$]. Etki büyüklüğü geniş düzeyde ($\eta^2>.14$) bulunmuştur. Grupların empati beceresi ölçeği puanlarında gözlenen varyansın %20,8’inin deneysel koşullarla açıklanabildiği ve deneysel müdahalenin empati puanlarına geniş düzeyde etki ettiği ifade edilebilir. Ortak etki grafiği Şekil 3’te verilmiştir.

Şekil 3. Farklı Deney Gruplarında Olma ve Empati Tekrarlı Ölçümler Ortak Etki Grafiği

Bu bulgu, örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı ile yüzyüze eğitim ortamında eğitim alan öğrencilerin empati beceri düzeylerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Empati beceri düzeylerinde deney öncesine göre daha kazanç elde eden örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamının, yüz-yüze verilen eğitim ortamına göre, öğrencilerin empati beceri düzeylerini artırmada daha etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan analiz ile aynı zamanda grup ve ölçümün temel etki testlerine vurgu yapılmıştır. Bu çalışmada anılan iki temel etki testi şu şekilde yorumlanabilir. Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamı ile yüz-yüze eğitim ortamındaki öğrencilerin empati becerileri öntest ve son test puanlarından elde edilen toplam puanlarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur [$F_{(1,40)}=3,915$, $p>.05$]. Bu test görüldüğü üzere grupların öntestten son teste olan değişimlerini dikkate almamaktadır. Ölçüm temel etkisi ile ilgili olarak da, grup ayrımı yapmaksızın araştırmada yer alan öğrencilerin deney öncesinden deney sonrasına empati becerileri puanlarının ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olduğu söylenebilir [$F_{(1,40)}= 208,413$, $p<.05$]. Bu test de, dikkat edileceği gibi bireylerde gözlenen değişimlerin kaynağı hakkında net bir bilgi sunmamaktadır.

4.7 SANAL ZORBALIK İLE İLGİLİ KISA FİMLERE YAPILAN YORUMLARA YÖNELİK BULGULAR

Bu bölümde sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış kısa filmlere yapılan yorumlara yönelik bulgulara yer verilmiştir.

4.7.1 Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılandırılmış Kısa Filmler İçin Yapılan Yorumlara Yönelik Bulgular

Bu bölümde sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmış 3 kısa film için öğrencilerin yaptıkları yorumlardan yola çıkarak sanal zorbalığın tanımı ve kapsamı ile sanal zorbalığın sonuçlarına ve etkilerine yönelik bulgular alt başlıklar halinde verilmiştir.

4.7.1.1 Sanal zorbalık tanımı ve kapsamı konusuna yönelik bulgular

Sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmış kısa filmlerde sanal zorbalığın tanımı, kapsamı, ne tür araçlar ile yapıldığı ve mağdurların sanal zorbalık karşısında neler yaşadıklarına yönelik açıklayıcı notlar verilmiştir. Öğrencilerin yapılandırılmış sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin sonunda bu konulara yönelik ifadeleri Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. Sanal Zorbalık Tanımı ve Kapsamı Teması Altında Çıkarılan Kategoriler

Tema	Kategori	f
Sanal Zorbalık Tanımı ve Kapsamı	İnternet üzerinden yapılması	18
	Zarar veren davranışlar olması	16
	Kötü davranışlar olması	16
	Bilgisayar üzerinden yapılması	9
	Tekrarlayan davranışlar olması	8
	Sıklıkla yapılması	6

Tablo 16 incelendiğinde öğrencilerin tamamına yakını sanal zorbalığın bilgisayar, sosyal medya, akıllı telefon gibi teknolojilerle yapıldığından bahsetmeyerek genel ve kapsayıcı bir kavram olan internet kelimesini vurgulayan ifadeler kullandıkları

görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin tamamına yakını sanal zorbalığın kötü bir davranış olduğunu, insanlara zarar veren eylemler olduğunu belirtmişlerdir. Sanal zorbalığın gerçekleştirilme sıklığı ve tekrarlanması konusunda ise birçok öğrencinin bundan bahsetmediği görülmüştür. Sanal zorbalığın tanımı konusunda öğrencilerin yaptıkları yorumlardan bir kaçısı aşağıdaki gibidir:

Ö15: *“Bilgisayar internet gibi teknolojileri kötü niyetli insanlara zarar verecek şekilde kullanmaktır.”*

Ö18: *“İnternet üzerinden insanları üzen kötü davranışlardır.”*

Ö17: *“İnternette insanları üzecek şeyler söylemek veya paylaşmaktır.”*

Ö1: *“Sanal zorbalık internetin herşeyini kullanarak karşıdaki kişiyi rahatsız etmektedir. Sık sık yapılır.”*

Ö11: *“Sanal zorbalık interneti kullanarak sürekli yapılan bir zorbalıktır.”*

Ö4: *“İnternet üzerinde karşıdaki kişiye istemeyecek sözler söylemektir sanal zorbalık.”*

Ö16: *“Sanal zorbalık başka kişiyi interneti kullanarak rahatsız edecek sözler söylemektir.”*

Ö5: *“Teknolojiyi kullanarak karşıımızdaki insana istenmeyen sözler yazmaktır.”*

Ö12: *“Sanal zorbalık internet veya sosyal medyadan insanları rahatsız etmektir.”*

Ö6: *“Sanal zorbalık normal bir zorbalık gibidir fakat sanal hayatta.”*

Bu bulgular öğrencilerin sanal zorbalığın nasıl yapıldığını bildikleri, sanal zorbalığın olumsuz sonuçlara sebebiyet verdiğini ve bu sonuçlar konusunda farkındalık kazandıklarını fakat sanal zorbalığın yapıldığı araçlar veya ortamları içeren detaylı bir tanım yapamadıkları, sanal zorbalığın sürekli yapılan ve tekrarlanan bir olay olduğu konusunda yeterince bilgi edinemedikleri görülmüştür.

4.7.1.2 Sanal zorbalığın sonuçlarına ve etkilerine yönelik bulgular

Öğrencilerin sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmış kısa filmlerin sonunda sanal zorbalığın mağdurda bıraktığı etkilere ve sonuçlara yönelik ifadeleri Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. Sanal Zorbalığın Etkileri Teması Altında Çıkarılan Kategoriler

Kategori	f
Psikolojinin bozulması	13
Üzücü bir olay	12
Ders başarısını düşmesi	8
İçine kapanık bir hayat yaşanması	8

Tablo 17 incelendiğinde öğrenciler; sanal zorbalığa maruz kalan insanların psikolojik durumlarının iyi olmadığını, sanal zorbalık davranışlarının mağdurda bıraktığı etkilerinin üzücü bir olay olduğunu, sanal zorbalığa maruz kalan insanların okuldaki ders başarılarının sekteye uğradığını ve sanal zorbalığa maruz kalan bireylerin insanlarla iletişimden uzak içine kapanık bir hayat yaşadıklarını belirtmişlerdir. Sanal zorbalığın doğurduğu sonuçlar açısından öğrencilerin yaptıkları yorumlarından bir kaçını aşağıdaki gibidir:

Ö7: *“Bence insanlar başkalarına böyle davranmamaları gerek, sanal zorbalık insanları her yönden kötü etkiler. İnsanlarının psikolojisini bozar, insanları rencide eder bu da insanların derslerinde aksamalara, hayatlarında da insanlara karşı hep önyargılı olmalarını sağlar. Yani sanal zorbalık her açıdan insanı kötü etkiler.”*

Ö13: *“Sanal zorbalık insanı içine kapatan bir durumdur.”*

Ö9: *“Bu kısa filmler gerçekten sanal zorbalığa uğrayanların ne kadar kötü durumlar yaşayabileceğinin bir kanıtı.”*

Ö7: *“Sanal zorbalıkla alakadar fikrim çok değişmedi doğrusu sadece şu eklendi sanal zorbalığa maruz kalan insanların içine kapanık olduğunu fark ettim.”*

Ö2: *“Bu çok üzücü birşey bence. Üstelik sanal zorbalığı kimin yaptığını bilemiyorsun.”*

Ö6: *“Sedanın yaşadıkları çok üzücü.”*

Bu bulgular öğrencilerin sanal zorbalığın sonuçları ve etkileri konusunda farkındalık kazandıkları ve sanal zorbalığa maruz kalan kişilerin yaşadıkları zihinsel, psikolojik ve duygusal sorunları gördükçe onları daha iyi anladıkları görülmüştür.

4.7.2 Sanal Zorbalık ile İlgili Yarı-Yapılandırılmış Kısa Filmler İçin Yapılan Yorumlara Yönelik Bulgular

Bu bölümde yarı-yapılandırılmış formatta iki sanal zorbalık ile ilgili kısa filmler için öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalan kişilerin aldıkları önlemlere, alınan önlemlerin veya baş etme stratejilerin uygunluğuna yönelik görüşleri alt başlıklar halinde verilmiştir.

4.7.2.1 Sanal zorbalık ile ilgili 4. kısa filme yönelik bulgular

Yarı-yapılandırılmış formatta sunulan 4. sanal zorbalık ile ilgili kısa filmde Sevil'in Facebook sosyal medya ortamında tanımadığı bir kişiden gelen mesajlara cevap vermesinin doğru olup olmadığı ve Sevil'in Facebook hesabını kontrol eden annesinin bu davranışla doğru bir harekette bulunup bulunmadığı sorulmuştur.

Tablo 18. Sanal Zorbalıkla Baş Etme Yöntemine Yönelik Görüşler

Temalar	Kategori	f
Sevil'in yapması gerekenler	Tanımadığı biri ile konuşulmamalıydı	8
	Konuşmaya başlamadan direk engellemeliydi	4
	Biraz konuştuğundan sonra engellemeliydi	3
	Konuşmadan ailesine bildirmeliydi	2
	Görmezden gelmeliydi	2
	Bu kişiyi bulmaya çalışmalıydı	1
Sevil'in annesinin yapması gerekenler	Seville konuşmalıydı	9
	Bu kişiyi bulmalıydı	3
	Emniyete şikâyet etmeliydi	3
	Bu kişiyi bulmak için çabalamalıydı	2
	Bulmaya çalışmadan hemen engellemeliydi	2
	Bu kişiyi bulup zorbalık yapmaması gerektiğini söylemeliydi	2

Tablo 18 incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğu Sevil'in tanımadığı bir kişiyle konuşmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Az sayıda öğrenci ise konuşmaya başlamadan hemen engellemesi, konuşmadan ailesine bildirmesi ve bu kişiyi görmezden gelmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Aşağıda bu konuda bazı öğrencilerin görüşlerine yer verilmiştir:

Ö14: “Ben cevap vermezdim. Bu kişinin yaptığı sanal zorbalıktır çünkü istemediği halde onu rahatsız ediyor.”

Ö9: “Bence Sevil bu kişiyle konuşmamalıydı. Çünkü onun konumunu bile tespit edebilir. Çok tehlikeli. Direkt engellemeli.”

Ö6: “Tanımadığımız biri ile konuşmamamız gerekir. Sevil hata yapmış.”

Ö10: “Sevil ya engellemeli veya konuşmamalı.”

Yine öğrencilerin çoğunluğu, yazışmaları öğrenen annesinin Sevil’le konuşarak bu durumun üstesinden gelmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Az sayıda öğrenci ise Sevil’in annesinin bu kişiyi bulması, bulmaya çalışmadan hemen engellemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Aşağıda bu konuda bazı öğrencilerin görüşlerine yer verilmiştir:

Ö14: “Annesi ilk kızıyla konuşmalıdır. Sonra kızının psikolojisine göre yeni çözümler bulmalıdır.”

Ö18: “Annesi yerinde olsaydım önce sevil ile konuşurdum.”

Ö7: “Sevil’in annesi önce kızıyla konuşup sonra da bu mesajı atan kişiyi bulup ona bunun çok yanlış olduğunu söylemeli.”

Ö11: “Sevilin annesinin yerinde olsaydım engellerdim ve kızımın konuşur önemsiz birey olduğunu söyledim.”

Ö1: “Sevilin annesi bence bu kişiye mesaj atıp bir daha yapmamasını söylemesi lazım.”

4.7.2.2 Sanal zorbalık ile ilgili 5. kısa filme yönelik bulgular

Yarı-yapılandırılmış formatta sunulan sanal zorbalık ile ilgili kısa film 5’te tanımadığı bir numaradan sürekli mesaj alan ve aranan Tuğçe’nin, tanımadığı biri ile mesajlaşmasının doğru olup olmadığı ve durumu öğrenen Tuğçe’nin babasının, bu kişiyi arayarak ona ulaşmaya çalışmasının doğru bir harekette bulunup bulunmadığı sorulmuştur.

Tablo 19. Sanal Zorbalıkla Baş Etme Yöntemine Yönelik Görüşler

	Kategori	f
Tuğçe'nin yapması gerekenler	Tanımadığı biri ile konuşmamalıydı	11
	Konuşmaya başlamadan ailesine bildirmeliydi	3
	Konuşmaya başlamadan hemen engellemeliydi	3
Tuğçe'nin babasının yapması gerekenler	Emniyete şikâyet etmeliydi	10
	Tuğçe'nin babasının yaptığı yanlış bir davranıştı	7
	Bu kişiyi bulmaya çalışarak doğru yapmıştır	2

Tablo 19 incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğu Tuğçe'nin tanımadığı biri ile konuşmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin 3'ü konuşmaya hiç başlamadan durumu ailesine bildirmesi gerektiği, 3'ü hemen engellemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Aşağıda bu konuda bazı öğrencilerin görüşlerine yer verilmiştir:

Ö9: *"Tuğçe asla ama asla konuşmamalıydı. Ben tuğçenin yerinde olsam hemen engeller sonra da ailem bildirirdim."*

Ö14: *"Tuğçe o şahısla konuşmamalıydı."*

Ö2: *"Tuğçe o mesaj geldiğinde direk engellemeliydi ve cevap vermemeliydi."*

Ö8: *"Tuğçe o kişiyle konuşmaya başlamadan ailesine haber vermeliydi."*

Ö13: *"Tuğçe'nin yaptığı bence çok yanlıştı sms den bulduğu kişilerle konuşmamalıydı ben olsam direk engellerdim."*

Yine öğrencilerin çoğunluğu Tuğçe'nin babasının sanal zorbayı bulmaya çalışmasının yanlış bir davranış olduğunu ve böyle bir olay karşısında emniyete bildirmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Az sayıda öğrenci ise Tuğçe'nin babasının doğru bir davranışta bulunduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda bu konuda bazı öğrencilerin görüşlerine yer verilmiştir:

Ö9: *"Selahattin beyin yaptığı şey çok yanlıştı. Bu işi profesyonel kişilere bırakmalıydı."*

Ö7: *"Selahattin Bey ise kendisi aramak yerine bu işi bilin birinin yapması daha doğru olurdu. Tuğçe'nin yerinde olsaydım mesaj atan kişiyi engeller ve aileme söyledim. Selahattin Bey yerinde olsaydım direkt polislere haber verirdim."*

Ö8: *"Tuğçe'nin babası Selahattin beyin yaptığı yanlış bir şeydi. Tuğçe'nin babasının yerinde olsam hiçbir şey yapmadan polise verirdim."*

4.7.2.3 Sanal zorbalık ile ilgili yarı-yapılandırılmış kısa filmlerden elde edilen bulguların karşılaştırılması

Öğrencilerin iki sanal zorbalık olayı ve bu olaylarla baş edilmesine yönelik fikirleri dikkate alındığında şu sonuçlara ulaşılmıştır: İki olayda da öğrenciler sanal ortamda tanımadığımız biri ile konuşulmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrenciler iki olayda da olayın sürekli devam etmesi ve mağdurun yaşadığı sorunlar nedeniyle durumdan haberdar olan ailelerin bu olayı kendilerinin çözmelerinden ziyade olayı emniyet birimlerine bildirmeleri ve şikâyette bulunmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bulgular, öğrencilerin sanal zorbalık olayı ile karşılaştıklarında öncelikle olayı tüm yönleriyle analiz etmeye çalıştıkları, bu konuda neler yapabilecekleri ve hangi yöntemlerin daha doğru olduğu konularında bilgi ve beceri kazandıklarını gösterir niteliktedir.

4.7.3 Sanal Zorbalık ile İlgili Yapılandırılmamış Kısa Filmler İçin Yapılan Yorumlara Yönelik Bulgular

Sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmamış 2 kısa film için öğrencilerin verdikleri yanıtlar alt başlıklar halinde sunulmuştur.

4.7.3.1 Sanal zorbalık ile ilgili 6. kısa filme yönelik bulgular

Öğrencilerin sanal zorbalık ile ilgili kısa film 6 için başvurdukları baş etme strateji ve yöntemlere yönelik ifadeleri Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20. Sanal Zorbalıkla Baş Etme Teması Altında Çıkarılan Kategoriler

Kategori	f
Aileme bildirme	14
Emniyet birimlerine şikâyet etme	13
Zorba ile konuşma	11
Görmezden gelme	9
Engelleme	6
Okul yönetimine bildirme	5
Hesabı kapatma	2
Platform üzerinden şikâyet etme	1

Sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmamış 6. kısa filmde özet olarak “Kerem arkadaşı Ferdi’ye bir olay nedeniyle çok kızar ve ondan intikam almak için uygunsuz görüntülerini kendi hesabından paylaşır. Bu paylaşımı ve arkadaşlarının kendisi ile ilgili dalga geçen yorumlarını gören Ferdi çok üzülür.” olayı anlatılmaktadır.

Kısa filmi izleyen öğrencilerin verdikleri yanıtlar incelendiğinde 19 öğrenciden 14’ü konuyu ailelerine bildirme, 13’ü Kerem’i emniyet birimlerine şikâyet etme, 11’i zorbalık davranışında bulunan Kerem’le konuşma, 9’u Kerem’in paylaşımını görmezden gelme, 6’sı Kerem’i platform üzerinden engelleme, 5’i Kerem’i okul yönetimine şikâyet etme düşüncesinde olduklarını belirtmişlerdir. Az sayıda öğrenci hesabı kapatma ve sosyal platform üzerinden şikâyet etme düşüncesinde olduklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin bazıları tek bir baş etme stratejiyle sanal zorbalık olayı ile mücadele edebileceklerini belirtmişlerdir. Bu konuda bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir:

Ö3: *“Ben olsam Kerem’le konuşmaya çalışırdım.”*

Ö13: *“Kerem’i engellerdim.”*

Ö17: *“Arkadaşımla kendi aramızda konuşur sorunu çözerdik.”*

Ö15: *“Polise şikâyet ederdim.”*

Ö4: *“Babama söyledim.”*

Öğrencilerin birçoğu ise öncelik sırasına göre uygun baş etme yöntemlerini uygulamak istediklerini bu yöntemlerin herhangi birinin başarısız olması durumunda diğer bir yöntemi uygulamak istediklerini belirtmişlerdir. Bu konuda bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir:

Ö18: *“Eğer biri istemediğim bir fotoğrafımı paylaşırsa önce onunla konuşurdum sorun çözülmezse aileme anlatırdım.”*

Ö12: *“Umursamazdım. Eğer Ferdi’ninki gibi bir durum söz konusuysa gülerdim bile. Sonra hemen bir yandan spamlayıverirdim. Başka bir türlü durumda Kerem’i mahkemeye şikâyet ederdik.”*

Ö1: *“Arkadaşımla konuşurum özür dilemesini söylerim. Aileme de anlatırım. Gerekirse müdür yardımcısına söylerim.”*

Ö19: *“Kerem’le konuşurdum neden yaptığını sorardım. Sonra kaldırmasını ve sosyal medya üzerinden özür dilemesini isterdim. Yapmazsa müdüre şikâyet ederdim.”*

4.7.3.2 Sanal zorbalık ile ilgili 7. kısa filme yönelik bulgular

Öğrencilerin sanal zorbalık ile ilgili 7. kısa film için başvurdukları baş etme strateji ve yöntemlere yönelik ifadeleri Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21. Sanal Zorbalıkla Baş Etme Teması Altında Çıkarılan Kategoriler

Kategori	f
Emniyet birimlerine şikâyet etme	14
Aileme bildirme	11
Platform üzerinden şikâyet etme	6
Zorbayı bulma	5
Arkadaşlara doğru bilgiyi açıklama	4
Engelleme	3
Zorba ile konuşma	2
Hesabı kapatma	-
Okul yönetimine bildirme	-
Görmezden gelme	-

Sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmamış 7. kısa filmde özet olarak “Sevgi Hande’nin güzelliğini kıskanır. Hande’nin okulda herkesin ilgisini çekmesi ve Instagramda takipçilerinin her geçen gün artması, Sevgi’yi çok kıskandırır. Sevgi, Hande’nin fotoğraflarını bilgisayarından gizlice alarak Hande’nin adına Instagram hesabı açar ve Photoshop programı yardımı ile üzerinde oynamalar yaptığı fotoğrafları paylaşır. Hesabı, kendi fotoğraflarını ve insanların yaptıkları yorumları gören Hande şok geçirir ve hastaneye kaldırılır.” olayı anlatılmaktadır.

Kısa filmi izleyen öğrencilerin verdikleri yanıtlar incelendiğinde 19 öğrenciden 14’ü sahte hesabı emniyet birimlerine şikâyet etme, 11’i konuyu ailelerine bildirme, 6’sı sosyal platform üzerinden şikâyet etme, 5’i sanal zorbalık yapan kişiyi bulma, 4’ü arkadaşlarına hesabın kendisine ait olmadığını belirterek doğru bilgiyi açıklama düşüncesinde olduklarını belirtmişlerdir. Az sayıda öğrenci hesabı engelleme ve sanal zorbayı buldukları takdirde onunla konuşma düşüncesinde olduklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin bazıları tek bir stratejiyle sanal zorbalık olayı ile mücadele edebileceklerini belirtmişlerdir. Bu konuda bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir:

Ö11: *“O hesabı siber suçlara şikâyet ederim.”*

Ö2: *“Hesabı polise şikâyet ederim.”*

Ö10: *“Engellerdim.”*

Öğrencilerin birçoğu ise bu sanal zorbalık olayı karşısında tek bir yöntemden ziyade öncelik sırasında göre farklı baş etme yöntemleri uygulamak istediklerini bu yöntemlerin herhangi birinin başarısız olması durumunda diğer bir yöntemi uygulamak istediklerini belirtmişlerdir. Bu konuda bazı öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir:

Ö9: *“Ben Hande'nin yerinde olsam ailemi bilgilendiririm. Arkadaşlarıma açıklamaya çalışırım. Eğer devam ederse sosyal platforma şikâyet ederim. Daha da artarsa siber suçlara haber veririm.”*

Ö7: *“Ben Hande'nin yerinde olsaydım aileme söylerdim, arkadaşlarımı bu konu hakkında bilgilendiririm, eğer devam ederse yetkili kurumlara şikâyet ederdim.”*

Ö4: *“Hesabı şikâyet ederim ve aileme söylerim ve devam ederse polise bildiririm.”*

Ö8: *“İlk aileme söyleyip benim adıma hesap açanı bulurdum polise şikâyet ederdim.”*

Ö5: *“Kim olduğunu bulurum. Kişiyi bulduktan sonra onunla konuşurum uyarırım.”*

Ö18: *“O kişinin kim olduğunu bulmaya çalışırdım ve aileme söylerdim aynı zamanda insanlara o kişinin ben olmadığını söylerim.”*

4.7.3.3 Sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmamış kısa filmler için kullanılan yöntemlerin karşılaştırılması

Öğrencilerin sanal zorbalık olayı ve bu olayla baş etmeye yönelik fikirleri dikkate alındığında şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğrenciler, sanal zorbalığı gerçekleştiren kişinin bilinip bilinmemesine bakmaksızın kesinlikle bu konuyu ailerine bildireceklerini ve aynı zamanda emniyet birimlerine şikayatte bulunacaklarını belirtmişlerdir. İki olay arasındaki dikkat çeken sonuçlardan biri; öğrenciler sanal zorbalık davranışını yapan kişi biliniyorsa bu durumda genelde ilk yöntem olarak görmezden gelmeyi tercih edeceklerini fakat bu kişi bilinmiyorsa bu olayı görmezden gelmeyi düşünmediklerini ifade etmişlerdir. İkinci dikkat çeken sonuç; öğrenciler sanal zorbalık davranışında bulunan kişi biliniyorsa sanal zorba ile konuşma yöntemini tercih edeceklerini fakat bu kişi bilinmiyorsa sanal zorbayı bularak bu kişiyle konuşmayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Üçüncü dikkat

çeken sonuç; öğrenciler sanal zorbalık davranışında bulunan kişi bilinmiyorsa sanal zorbayı kullanılan sosyal platform üzerinden şikâyet etmeyi ve engelleme seçeneğini sıklıkla tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Dördüncü dikkat çeken sonuç ise; sanal zorbalık davranışında bulunan kişi biliniyorsa ve bu kişi okuldan bir arkadaş ise aileye bildirmenin yanında okul yönetimine de bildirmeyi tercih edeceklerini vurgulamışlardır. Bu bulgular öğrencilerin sanal zorbalık davranışında bulunan kişiyi bilip bilmeme, eylemin sıklığı ve rahatsızlık verme derecesine bağlı olarak farklı baş etme strateji ve yöntemlerini sırasıyla uygulamaya koşacaklarını göstermektedir.

4.9 SANAL ZORBALIKLA BAŞ ETME YÖNTEMLERİNE YÖNELİK BULGULAR

Örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamındaki eğitim sonunda öğrencilere örnek bir sanal zorbalık olayı senaryolaştırılarak sunulmuştur. Öğrencilerin verilen sanal zorbalık olayı için ifade ettikleri baş etme yöntemleri ve bu yöntemleri uygulama sırası Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22. Öğrencilerin Sanal Zorbalıkla Baş Etme Yöntemleri ve Bu Yöntemleri Uygulama Sırası

Öğrenci No	Y1*	Y2*	Y3*	Y4*	Y5*	Y6*	Y7*
Ö1			1				2
Ö2	1	2					3
Ö3		1					
Ö4		1					
Ö5				1			
Ö6			1		2		
Ö7	1	2					3
Ö8	1	2					3
Ö9	1	2					3
Ö10	1	2					3
Ö11				1			2
Ö12	1	2					
Ö13							
Ö14	1	2				3	
Ö15		1					
Ö16	1						2
Ö17		2		1			
Ö18	1	2	3				4
Ö19		1					
	9	13	3	3	1	1	9

Y1*: Görmezden gelme, **Y2*:** Aileye bildirme, **Y3*:** Zorbayı bulma. **Y4*:** Engelleme, **Y5*:** Zorba ile konuşma, **Y6*:** Hesabı Kapatma, **Y7*:** Polise bildirme

Tablo 22 incelendiğinde öğrenciler, örnek sanal zorbalık olayı için 7 farklı baş etme stratejisini kullanmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bunlar: Görmezden gelme, aileye bildirme, zorbayı bulma, engelleme, zorba ile konuşma, hesabı kapatma ve polise bildirme şeklinde olduğu görülmektedir. Öğrencilerin en çok uygulamayı düşündükleri yöntemlerin; aileye bildirme (13), görmezden gelme (9) ve polise şikâyet etme (9) olduğu görülmektedir. Bunun yanında bazı öğrenciler sadece tek yöntemi uygulamayı düşündükleri ifade etmişlerdir. Ö4: *“Anneme babama söylerim onlar çare bulur.”* Ö17: *“O kişiyi engellerim.”* ifadelerini kullanarak tek yöntemden bahsetmişlerdir.

Bunun dışında pek çok öğrencinin tek yöntemi yeterli görmeyerek olayı durumu, ciddiyeti ve uyguladıkları baş etme yönteminin başarısız olması durumlarına göre farklı yöntemlere başvurmayı düşündüklerini ifade ettikleri görülmektedir. Ö2: *“Ben Erkan’ın yerinde olsaydım ilk başta dikkate almazdım mesajları, mesajlar gelmeye devam ederse anne babama söyledim onlar bana ne yapacağını söylerler. Buna rağmen mesajlar yine gelmeye devam ederse polise başvurup bu kişiyi bulmalarını ve cezalandırmalarını isterim.”* şeklinde ifadeleri kullanarak olayı gelişimine ve diğer baş etme yöntemlerin başarısız olması durumuna göre farklı yöntemleri uygulamayı düşündüğünü belirtmiştir. Benzer şekilde Ö7: *“Tanımadığım bir kişiden mesaj gelirse cevap vermezdim eğer cevap verirsem de aileme söyledim. Eğer devam ederse polise şikâyet ederdim.”* Ö8: *“Cevap vermezdim sonra aileme söyledim mesaj atmaya devam ederse polise şikâyet ederdim”* ifadelerini kullanarak diğer baş etme yöntemlerinin başarısız olması durumuna göre farklı yöntemleri uygulamayı düşündüklerini belirtmişlerdir. Ö9 ise durumun ciddiyetine bağlı olarak şu ifadeleri kullanmıştır: *“İlk önce mesaj geldiği gibi hiç bir cevap yazmadan aileme bildiririm. Hikâyede de olduğu gibi hayatımla tehdit ederse de ailem de hemen yetkililere bildirir. Gönderdiği her türlü şeyi yetkililere bildiririm. Kendi kafama göre asla bir şey yapmam.”*

Bu bulgular, öğrencilerin sanal zorbalık olayı karşısında uygulamayı düşündükleri baş etme yöntemlerinin olayın devam edip etmemesi, ciddiyeti ve gelişimine bağlı olarak farklılaştığı, bunun yanında son tercih olarak emniyet birimlerine şikâyet etmeyi düşündüklerini göstermektedir.

Öğrencilerin verdikleri bu yanıtlar hazırlanan sanal zorbalıkla baş etme yöntemleri rubriği ile nicelleştirilmiştir. Nicelleştirme sonucunda öğrencilerin sanal zorbalıkla baş etme yöntemleri konusunda bilgi düzeyleri ortaya çıkarılmıştır. Öğrencilerin

sanal zorbalıkla baş etme yöntemi konusundaki bilgi düzeylerine yönelik bulgular Tablo 23’te verilmiştir.

Tablo 23. Sanal Zorbalıkla Baş Etme Yöntemleri Rubriğindeki Kriterlere Göre Öğrencilerin Aldıkları Puanlar

	Baş Etme Yöntemi	Kanıtları Saklama	Bildirme	Engelleme	Uygun Baş Etme Yöntemleri	PUAN
Ö1	10	0	20	10	20	60
Ö2	20	10	20	0	30	80
Ö3	20	0	20	0	30	70
Ö4	10	0	20	0	20	50
Ö5	10	0	10	20	20	60
Ö6	20	10	20	0	30	80
Ö7	20	0	20	20	30	90
Ö8	20	0	20	20	30	90
Ö9	20	10	20	20	30	100
Ö10	20	0	20	10	30	80
Ö11	20	0	20	10	30	80
Ö12	20	0	20	20	20	80
Ö13	20	10	20	20	30	100
Ö14	20	0	20	0	20	60
Ö15	10	0	20	0	10	40
Ö16	20	10	20	10	20	80
Ö17	10	0	0	20	20	50
Ö18	20	10	20	20	30	100
Ö19	10	0	20	10	20	60
					Puanların Ortalaması	74.20

Tablo 23 incelendiğinde 12 öğrencinin 70 ve üzeri puan aldığı, 3 öğrencinin 50 ve altına puan aldığı görülmektedir. Öğrencilerin genel ortalaması, 74.20 olarak iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle verilen eğitimin başarılı olduğunu ve öğrencilerin sanal zorbalıkla baş etme yöntemlerini öğrenmelerine katkı sağladığını gösterir niteliktedir. Öğrencilerin filmler sonunda yaptıkları yorumlarda olayı gerçekleştiren kişinin anonim olup olmamasına, olayın tekrarlanmasına, olayın sıklığına ve ciddiyetine bağlı olarak uygun yöntemleri kullanmayı düşündükleri bulgusu bu sonucu desteklemektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen bulgulardan hareketle tartışma ve sonuçlara ve ardından önerilere yer verilmiştir.

5.1 TARTIŞMA

Bu bölümde analizler sonucunda elde edilen bulgular sırasıyla tartışılmıştır.

5.1.1 Sanal Zorbalığın Gerçekleştiği Ortamlar, Yapılma Şekilleri ve Etkileri

Bu araştırmada öğrencilerin yaşadıkları sanal zorbalık olaylarından elde edilen bulgulardan sanal zorbalık olaylarının en çok Facebook, çevrimiçi oyunlar, telefon araması, WhatsApp, Instagram, sohbet odaları gibi ortamlarda meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar sanal zorbalığın en çok sosyal medya ortamlarında ve çevrimiçi oyunlarda yapıldığını göstermektedir. Geçmiş yıllarda özellikle sosyal medyanın henüz yaygınlık kazanmadığı dönemlerde sanal zorbalık olayları o zamanın en çok kullanılan teknolojilerinden olan msn vb. sohbet ortamlarında olmuştur (Ayas ve Horzum, 2011; Kowalski ve Limber, 2007; Li, 2006;). Kowalski ve Limber (2007) sanal zorbalık olaylarının %58,4'ünün msn, %20,5'inin sohbet odalarında, Li (2006) sanal zorbalık olaylarının %36,4'ünün sohbet odalarında, Ayas ve Horzum (2011) sanal zorbalık olaylarının en çok msn ve sohbet odalarında yapıldığı sonucuna ulaşmaları dönemin yaygın kullanılan teknolojisiyle sanal zorbalık olaylarının yapıldığını desteklemektedir. Sanal zorbalık olaylarının yaşanmasında yaş grubu ve bu yaş grubunun interneti kullanım amaçları da önemli bir husustur (Kowalski, Limber ve McCord, 2018). DePaolis ve Williford (2015) ilk ve ortaöğretim düzeyindeki çocukların en çok çevrimiçi oyunlarını

oynadıkları ve bu ortamların sanal zorbalık olaylarının meydana gelmesinde en etkili araçlar olduğunu, Whittaker ve Kowalski (2015) ve Watts, Wagner, Velasquez ve Behrens (2017) ergenlerin (12-17 yaş arası) sosyal medya araçlarını çok kullandıkları bu ortamların sanal zorbalık olaylarının meydana gelmesinde en etkili araçlar olduğunu, Ballard ve Welch (2017) yetişkinlerin (18 yaş ve üstü) kitlesel çok oyunculu çevrimiçi oyunları (Massively Multiplayer Online Games) çok oynadıkları ve bu ortamların sanal zorbalık olaylarının meydana gelmesinde en etkili araçlar olduğunu vurgulamaktadır. Bu araştırmanın ergenlerin üzerinde yapılması ve sanal zorbalık olaylarının en çok Facebook ortamında yapıldığı sonucuna ulaşılması Kowalski ve diğerleri (2018) yaş grubunun sanal zorbalık olaylarının yaşandığı ortamlar konusundaki düşüncesini desteklemektedir. Nitekim son yıllarda yapılan araştırmalar incelendiğinde sanal zorbalık olaylarının en çok sosyal medya araçları kullanılarak yapıldığını göstermektedir (Beatbullying, 2012; DeSmet ve diğerleri, 2014; Gahagan ve diğerleri, 2016; Macdonald ve Roberts-Pittman, 2010; Shultz, Heilman ve Hart, 2014; Thornberg, Tenenbaum, Varjas, Meyers, Jungert ve Vanegas, 2012; Waasdorp ve Bradshaw, 2015; Walker, Sockman ve Koehn, 2011; Zalaquett ve Chatters, 2014). Sosyal medya araçlarının yaygın kullanımını artıracak bir diğer unsur da hiç şüphesiz akıllı telefonlar olmuştur. Beatbullying (2012) akıllı telefon uygulamalarının günümüzde yaygın kullanıldığını, ergenlerin akıllı telefona sahip olma oranının %90'ları ulaştığını (Lenhart ve Page, 2015) ve bu araçların ergenlerin sosyal medya ortamlarına her yerde, her zamanda ve anında erişim imkânı tanıyarak akranlarına ulaşma ve iletişimi sürdürme fırsatı sunmasının (Lenhart ve Page, 2015) sanal zorbalık olaylarının bu ortamlarda sıklıkla meydana gelmesinde en önemli faktör olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin Walker ve diğerleri (2011) ergenlerin en çok Facebook ortamında sanal zorbalığa maruz kaldıklarını bunu sırasıyla telefon aramaları, mesajlaşma uygulamaları ve sohbet odaları takip ettiğini tespit etmiştir. Beatbullying (2012) araştırmasında İngiltere'de öğrencilerin kullandıkları Facebook ve diğer sosyal medya ortamlarında daha çok sanal zorbalık yaptıklarını belirlemiştir. Bu sonucu destekler nitelikte alan yazında pek çok çalışmada aktif sosyal medya kullanımının sanal zorbalığın meydana gelmesinde en iyi aracı unsur olduğu (Kowalski ve diğerleri; Waasdorp ve Bradshaw, 2015), sosyal medya kullanımının sanal zorbalık olayları ile pozitif bir ilişkisinin olduğu ve bu ortamlarda insanlara zarar verecek paylaşımların daha sık yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır (Kwan ve Skoric, 2013; Mesch, 2009; Shin ve Ahn, 2015; Waasdorp ve

Bradshaw, 2015). Sanal zorbalık olaylarının en çok sosyal medya ortamlarında meydana geldiği sonucundan hareketle öğrencilere bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli ve güvenli kullanmalarının öğretilmesi gerekmektedir. Ayrıca sosyal medya ortamlarında dikkat edilmesi gereken konular ve bu ortamlarda nasıl davranılması gerektiği konusunda etkinlikler ve öğretimsel faaliyetler düzenlemenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Bilinçli ve güvenli sosyal medya kullanımı gerçekleştiği takdirde bu durumun olumlu yansımalarının olacağı ve sanal zorbalık olaylarının azalacağı umulmaktadır.

Bu araştırmada sanal zorbalık olaylarına maruz kalan öğrencilerin üzüntü, moral bozukluğu, korku, huzursuzluk yaşadıkları, okul devamsızlıklarının arttığı, endişeli oldukları gibi psikolojik ve duygusal sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Mark (2009) sanal zorbalık mağdurlarının bu olay karşısında kızgınlık, üzümlük, utanç, korku, şaşkınlık duyduğunu belirtmiştir. Hinduja ve Patchin (2007) sanal zorbalığa maruz kalanların kendilerini kızgın ve üzgün hissettiklerini belirtmişlerdir. Kowalski ve diğerleri (2014) sanal zorbalığa maruz kalanların kendilerini kızgın, üzgün, depresyona girmiş, incitilmiş, aciz, küçük, çok yalnız ve yardıma muhtaç, stresli ve karmaşık duygular içerisinde hissettiklerini belirtmiştir. Kowalski ve diğerleri (2014) sanal zorbalık üzerine 131 çalışmayı meta-analiz tekniği ile incelediği çalışmasında sanal zorbalığın stres, depresyon, kaygı, yalnızlık, hayattan zevk almama, öz saygı düşüklüğü gibi duygusal, zihinsel, fiziksel rahatsızlıklarla ilişki gösterdiğini bulmuştur. Alan yazında araştırmalar incelendiğinde benzer sonuçlara ulaşıldığı sanal zorbalığın akademik başarıda düşüş, okul devamsızlığının artması, utangaç, korku, öfke, hayal kırıklığı, kaygı depresyon, özgüvenin düşmesi, sosyal ortamlardan dışlanma, yalnızlık gibi sosyal, duygusal ve fiziksel sorunlara neden olduğu görülmektedir (Albert, 2011; Bauman, Toomey, ve Walker, 2013; Deschamps ve McNutt, 2016; DeSmet ve diğerleri, 2015; Didden, Scholte, Korzilius, De Moor, Vermeulen, O'Reilly ve Lancioni, 2009; Hinduja ve Patchin, 2010; Hutson, 2016; Kowalski ve diğerleri, 2014; Nishina ve diğerleri, 2005; Schenk and Fremouw, 2012; Sezer, Yılmaz ve Karaoglan Yılmaz, 2015). Dredge, Gleeson ve De la Piedad-Garcia (2014) sosyal medyada sanal zorbalığa maruz kalan bireylerde duygusal sorunların sosyal, davranışsal, bilişsel ve fiziksel sorunlara göre daha fazla meydana geldiğini ve bireylerde duygusal sorunların etkisinin diğer sorunlara göre daha uzun sürdüğünü belirtmektedir. Bu araştırma sonuçları ve yukarıdaki araştırma

sonuçları değerlendirildiğinde sanal zorbalık, en çok duygusal sorunlara neden olmakta ve bunun neticesinde bireyler psikolojik olarak olumsuz etkilenmektedir. Bireysel ve toplumsal başarıda en önemli unsur kişinin psikolojisinin ve ruh halinin sağlıklı olmasıdır. Bu açıdan küçük yaşlardan itibaren evde ve okulda çocuklara karşı insanı değerler, ahlak, sağlıklı davranışlar, milli değer konularında tutum ve davranış sergilemek, sanal zorbalık davranışlarının azalmasında yardımcı olacaktır. Sanal zorbalık davranışlarının azalması sonucunda bireyler duygusal, psikolojik, ruhsal, bilişsel olarak sağlıklı yetişebilecektir.

Bu araştırmada sanal zorbalık olaylarının en çok dalga geçme/alay etme, karalama, iftira, aşağılama, kızdırma, kışkırtma ve tehdit şeklinde yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Gahagan ve diğerleri (2016) sanal zorbalığın alay etme, utandırma, aşağılama, nefret söylemlerinde bulunma, kızdırma, iftira atma gibi yöntemleri kullandıklarını belirlemiştir. Dredge ve diğerleri (2014) sosyal medya sitelerinde sanal zorbalığın; bu ortamlarda en çok tehdit, kabalık ve utandırıcı sözler içeren mesajlar göndererek, bu ortamlarda dalga geçerek, kızdıracak ve utandıracak fotoğraflar paylaşarak, küçük düşüren mesajlar ve paylaşımlar yaparak, kişi hakkında doğru olmayan bilgiler paylaşarak ve bu bilgileri yayarak sanal zorbalık yaptıklarını belirlemiştir. Olumide, Adams ve Amodu (2015), Kowalski ve Limber (2007) ve Williams ve Guerra (2007) sanal zorbalık davranışında bulunan kişilerin genellikle karşıdaki kişiyi küçük düşüren ve onunla dalga geçen sözler, aşağılama, kışkırtma, kızdırma, dedikodu yayma gibi yöntemlere başvurduklarını belirlemiştir. Burada sanal zorbalığın bu tür davranışları neden sergilediklerine bakıldığında karşıdaki kişiyi davranışlarından dolayı utandırma, onu küçük düşürmek isteme, başkalarına zarar vererek aşağılayarak güç elde etme, ilgi odağı konumunda olmayı isteme ve mağdurdan gelecek cevaplarla eğlenme düşüncesi gelmektedir (Rafferty ve Vander Ven, 2014). Benzer şekilde Gahagan ve diğerleri (2016) sanal zorbalık davranışında bulunan kişilerin; kendini güçlü gösterme, grubun bir parçası olma, eğlenme, mağduru gerçek hayatta kızdırma niyetinde olduğunu vurgulamıştır. Sanal ortamda yapılan yukarıda bahsedilen yöntemlere bakıldığında kötü söz söyleme, dalga geçme, yalan söyleme, iftira atma gibi yöntemler geleneksel zorbalıkta da yapılmaktadır. Burada teknolojinin sanal zorbalık davranışını gerçekleştirme şeklinde ne gibi bir etkisinin olduğu akla gelmektedir. Şu unutulmamalıdır ki sanal zorbalığın bu davranışları yapmalarında teknolojinin, internetin, sosyal medya platformların

sunduğu özellikler önemli bir unsurdur. Özellikle yapılan yorumların, atılan mesajların, paylaşılan fotoğrafların ve videoların herkes tarafından görülebilmesi, sanal zorbalığı yapanın kimliğini gizleyebilmesi, bu paylaşımların uzun süre platformda kalması bu tür davranışları sergilemede tetikleyici ve artırıcı bir etkidir. Bunu önlemenin en önemli yolu çocukların bilinçli ve güvenli sosyal medya kullanımı sağlamak ve çocuklara sosyal, ahlaki ve değer eğitimleri vermektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin ve ailelerin çocukların anti-sosyal ve anti-ahlaki davranışlar sergilemelerini en aza indirmek için yeterli ilgi, alaka ve özveriye göstermelerinin yanında çocuklara, yaptıkları kötü davranışlarda insanların neler hissedebilecekleri konusunda farkındalık ve empati becerisi kazandırmalarının faydalı olacağı düşünülmektedir.

5.1.2 Sanal Zorba Olma Düzeyine Yönelik Tartışma

Bu araştırmada kontrol grubunda yer alan öğrencilerin sanal zorba olma düzeyleri %16, deney grubunda yer alan öğrencilerin sanal zorba olma düzeyleri ise %9 olarak bulunmuştur. Sanal zorbalık davranışında bulunma ile ilgili alanyazında 1 aylık, 2 aylık, 6 aylık ve 1 yıllık zaman dilimlerde sanal zorbalık oranlarının incelendiği ve her bir zaman diliminde sanal zorbalık oranı farklılık gösterdiği görülmüştür (Kowalski ve diğerleri, 2018). Ayrıca yaş grupları, sınıf düzeyi, cinsiyet ve etnik köken gibi değişkenler açısından sanal zorba olma oranının farklılık gösterdiği görülmüştür (Kowalski ve diğerleri, 2018). Örneğin alan yazında Arslan, Savaşer, Hallett ve Balci (2012) öğrencilerin (8-11 yaş) %18'inin, Inchley, Currie, Young, Torsheim, Augustson ve Mathison (2016) öğrencilerin (11-15 yaş) %13'ünün, Li (2007) öğrencilerin (11-15 yaş arası) %15'inin, Kowalski ve Limber (2007) öğrencilerin (11-15 yaş arası) %7'sinin, Ayas ve Horzum (2012) öğrencilerin (11-15) %11'inin, Lee ve Shin (2017) öğrencilerin (15-18) %6'sının, Mishna, Khoury-Kassabri, Gadalla ve Daciuk (2012) öğrencilerin (15-18) %8'inin, Francisco, Simao, Ferreira ve Martins (2015) üniversite öğrencilerinin (18-24 yaş) %8'inin, Macdonald ve Roberts-Pittman (2010) üniversite öğrencilerinin (18-24) %8'inin sanal zorbalık yaptıklarını belirlemiştir. Görüldüğü üzere sanal zorbalık davranışında bulunma oranının, hedef kitlenin yaş aralığına bağlı olarak değişkenlik gösterdiği (Brochado, Soares ve Fraga, 2017) aynı yaş aralığında bile sanal zorbalık davranışında bulunma oranının farklılaşabildiği ve özellikle yaş ilerledikçe sanal zorbalık oranının düştüğü

söylenbilir (Brochado ve diğeri, 2017). Nitekim bu araştırmada da 11-15 yaş grubundaki öğrencilerin sanal zorba olma düzeyleri alanındaki kim araştırmalara yakın olduğu görülürken kimi araştırmalar sonuçlarından da farklı çıkmıştır. Sanal zorbalığın yaygınlığı üzerine yapılan bir meta-analiz çalışmasında bir yıl içinde yapılan sanal zorbalık davranış oranının %3 ile %39 arasında değıştiği bulunmuştur (Brochado ve diğeri, 2017). Ayrıca sanal zorbalık düzeylerini içeren 80 çalışmayı meta-analiz ile analiz eden Modecki, Minchin, Harbaugh, Guerra ve Runions (2014) sanal zorbalık davranışında bulunma düzeyinin ortalamasını %16 olarak bulmuştur. Yaşa bağlı sanal zorbalık oranlarının farklılık göstermesinin yanında Kowalski ve diğeri (2018) sanal zorbalık davranışında bulunma ile ilgili risk faktörlerini belirlemiştir. Bunlar; teknoloji kullanım sıklığı, cinsiyet, etnik köken, fiziksel görünüm gibi dışsal faktörler; öz-saygı (Brewer ve Kerlake, 2015), empati (Baldry, Farrington ve Sorrentino, 2015), oto-kontrol (Baldry ve diğeri, 2015), sosyal kaygı (Kowalski ve diğeri, 2014), saldırgan düşünceler (Guo, Egan ve Zhang, 2016), anti-sosyal kişilik (Guo ve diğeri, 2016), ahlaki bozukluk (Decety ve Cowell, 2014) ve düşük sosyal zekâ (Bayraktar, Machackova, Cerna ve Sevcikova, 2015) gibi inanç, kişilik ve davranışsal faktörlerdir. Dolayısıyla bireylere inanç, kişilik ve bireysel ve sosyal davranış eğitimlerinin verilmesi gerekmektedir. Empati eğitimi burada en etkileyici bir önleme yöntemidir. Empati eğitimi; cinsiyet, sınıf düzeyi, bilgisayaraya sahip olma, internete sahip olma, internet cafeden internete erişim vb. gibi sanal zorba olma düzeyini etkileyen faktörlerin etkisini azaltmada faydalı olacağı düşünülmektedir. Nitekim bu araştırmada örnek olay temelli sanal zorbalık kısa filmlerin öğrencilerin empati becerilerini geliştirerek sanal zorba olma düzeylerini azaltmada olumlu etkisinin olduğu görülmüştür. Sanal zorbalık oranlarının farklı olduğu diğer yaş grupları için de empati programlarının içeriği düzenlenebilir ve geliştirilebilir. Dolayısıyla hedef kitleye uygun empati geliştirme programlarının hazırlanmasının, kısa filmlerin hazırlanması sürecinde öğrencinin empati becerisini geliştirecek senaryo ve sahnelerin filmlerde yer almasının faydalı olacağı anlaşılmaktadır.

5.1.3 Sanal Mağdur Olma Düzeyine Yönelik Tartışma

Bu araştırmada kontrol grubunda yer alan öğrencilerin sanal mağdur olma düzeyleri %29, deney grubunda yer alan öğrencilerin sanal mağdur olma düzeyleri ise %12

olarak bulunmuştur. Sanal zorbalığa maruz kalma ile ilgili alanyazında 1 aylık, 2 aylık, 6 aylık ve 1 yıllık zaman dilimlerde sanal zorbalık oranlarının incelendiği ve her bir zaman diliminde sanal zorbalık oranının farklılık gösterdiği görülmüştür. Ayrıca yaş grupları, cinsiyet, sınıf düzeyi ve etnik köken gibi değişkenler açısından sanal mağdur olma oranının farklılık gösterdiği görülmüştür (Kowalski ve diğerleri, 2018). Arslan ve diğerleri (2012) öğrencilerin (8-11 yaş) %27'sinin, Monks, Worlidge, Robinson ve Ortega (2009) öğrencilerin (7-11) % 23'ünün, Li (2007) öğrencilerin (11-15 yaş arası) %25'inin, Kowalski ve Limber (2007) öğrencilerin (11-15 yaş arası) %18'inin, Ayas ve Horzum (2012) öğrencilerin (11-15) %18'inin, Kowalski ve Limber (2007) öğrencilerin (11-15 yaş arası) %11'inin, Musi-Gillette, Zhang, Wang, Zhang ve Oudekerk (2017) öğrencilerin (12-18 yaş arası) %7'sinin, Hinduja ve Patchin (2016) öğrencilerin (12-17 yaş) %33'ünün, Lee ve Shin (2017) öğrencilerin (15-18) %13'ünün, Sarak (2012) öğrencilerin (15-18 yaş arası) %24'ünün, Mishna ve diğerleri (2012) öğrencilerin (15-18) %23'ünün, Macdonald ve Roberts-Pittman (2010) üniversite öğrencilerinin (18-24) %22'sinin sanal zorbalığa maruz kaldıklarını belirlemiştir. Görüldüğü üzere sanal zorbalığa maruz kalma oranının hedef kitlenin yaş aralığına bağlı olarak değişkenlik gösterdiği (Brochado ve diğerleri, 2017) aynı yaş aralığında bile sanal zorbalığa maruz kalma oranının farklılaşabildiği ve dolayısıyla sanal zorbalığa maruz kalma oranının ilerleyen yaş gruplarında azaldığını söylemek mümkün görülmemektedir. Bu durum sanal zorbalığın her yaş grubunda farklı oranlarda olabileceğini göstermektedir. Nitekim bu araştırmada da 11-15 yaş grubundaki öğrencilerin sanal mağdur olma düzeyleri alanındaki kim araştırmalara yakın olduğu görülürken kimi araştırmalar sonuçlarından da farklı çıkmıştır. Sanal zorbalığın yaygınlığı üzerine yapılan bir meta-analiz çalışmasında bir yıl içinde yapılan sanal zorbalığa maruz kalma oranının %1 ile %61 arasında değiştiği (Brochado ve diğerleri, 2017), Modecki ve diğerleri (2014) sanal zorbalık düzeylerini belirlediği 80 çalışmayı meta-analiz ile analiz ettiği çalışmasında sanal zorbalığa maruz kalma düzeyinin ortalama olarak %15 olduğunu belirlemiştir. Alan yazındaki araştırma sonuçları dikkate alındığında Takunaga (2010)'nın belirttiği üzere öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalma oranı %20 ile %40 arasında değiştiği anlaşılmaktadır. Burada bireylerin neden sanal zorbalığa maruz kaldığı konusu akla gelmektedir. Kişinin, teknolojiyi etkili ve güvenli kullanamaması, anti-sosyal bir kişiliğe sahip olması, düşük sosyal zekâyâ sahip olması, fiziksel görünümünün alay etmeye elverişli olması, etnik kökenin dalga

gececek bir konu olması gibi unsurlar sanal zorbalığa maruz kalınmayı artırmaktadır. Kişinin teknolojiyi etkili ve güvenli kullanmayı bilememesi burada en önemli unsurdur (Kowalski ve diğerleri, 2018). Bu araştırmada örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmler ve yüz-yüze eğitim ortamında bulunan iki gruptaki öğrencilerin de sanal zorbalığa maruz kalma oranlarında azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle verilen eğitim yüz-yüze eğitime göre sanal zorbalığa maruz kalma oranında bir farklılık oluşturmamıştır. Bunun nedeni iki gruptaki eğitimin de teknolojinin güvenli kullanımını içermesidir. Dolayısıyla teknolojinin güvenli kullanımının öğretilmesi bireylerin sanal zorbalığa maruz kalmalarını önlemede etkileyici unsurdur. Bireylere teknolojinin güvenli kullanımlarını içeren eğitimlerin verilmesinin yanında sosyal becerilerini ve davranışlarını, kişiliklerini geliştirmeye yönelik eğitimlerin verilmesi de sanal zorbalığa maruz kalma oranını azaltacaktır.

5.1.4 Sanal Zorbalık Farkındalığına Yönelik Tartışma

Bu araştırmada örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film öğrenme ortamı ile yüz-yüze eğitim ortamında eğitim alan öğrencilerin eğitim sonunda sanal zorbalık farkındalıklarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Gahagan ve diğerleri (2016) yaptığı araştırmasında sanal zorbalığın kapsamı, sonuçları, etkileri ve alınması gereken önlemler konusunda öğrencilerinin farkındalıklarının iyi düzeyde olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde Olumide ve diğerleri (2015) gerçekleştirdiği çalışmada ergenlerin sanal zorbalığın gerçekleştiği ortamlar, sanal zorbalığın yapıma türleri, sanal mağdurların yaşadıkları psikolojik ve duygusal durumlar konusunda farkındalığa sahip olduklarını belirlemiştir. Smith ve diğerleri (2008) sanal zorbalık davranışları, arkadaşlar arasında gerçekleşen sanal zorbalık olayları, sanal zorbalığın yapıma türleri, ortaya çıkan olumsuz durumlar konusunda öğrencilerin farkındalıklarının iyi düzeyde olduğu sonucuna ulaşması alan yazındaki araştırma sonuçlarını desteklemektedir. DeSmet ve diğerleri (2015) öğretmen ve okul yöneticilerinin sanal zorbalığın ciddi bir problem olduğu konusunda hem fikir oldukları, öğrencilere bu konuda destek olunması, eğitim verilmesi ve gerekli önlemlerin alınması gerektiği konusunda farkındalığa sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Aydın (2016), Redmond, Lock ve Smart (2018) verilen eğitim neticesinde öğretmen adaylarının sanal zorbalığın tanımı, yapıma türleri, özellikleri, sanal

zorbalığın yönetilmesi, sanal zorbalığı önleme etkinlikleri, yöntemleri ve stratejileri konusunda farkındalıklarının arttığı sonucuna ulaşmıştır. Tamer ve Vatanartıran (2014) ergenler için kısa film temelli sanal zorbalık eğitimi vermiş ve eğitim sonunda öğrencilerin sanal zorbalık konusunda bilgilendikleri, sanal zorbalık olaylarının farkına vardıkları, sanal zorbalığa karşı başvuracakları eylemler konusunda bilgi edindikleri sonucuna ulaşmıştır. Yukarıda bahsedilen araştırma sonuçları dikkate alındığında her türlü farkındalık eğitiminin bireylere katkıları olmuştur. Bu araştırmada da benzer şekilde örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin öğrencilerin sanal zorbalık farkındalıklarını artırması alan yazındaki araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Fakat sanal zorbalık ile ilgili filmleri izleyen öğrencilerin yüz-yüze eğitim alan öğrencilere göre farkındalıkları daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuçtan örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle verilen eğitimin teorik eğitime göre daha tercih edilebilir bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sanal zorbalık ile ilgili verilecek eğitimlerde örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin tercih edilmesi öğrencilerin farkındalıklarını artırmada daha faydalı olacaktır. Ayrıca öğrencilerin büyük çoğunluğunun sanal zorbalığın ne olduğu, nasıl yapıldığı, etkilerinin ve sonuçlarının neler olabileceği, ne tür önlemler alınabileceği konusunda sanal zorbalık farkındalıklarını ölçen quizlerden yüksek puan almaları, farkındalıklarının iyi düzeyde olduğunu gösterir niteliktedir. Buradan hareketle öğrencilerin sanal zorbalığın ne olduğu, nasıl yapıldığı, etkilerini ve sonuçlarının neler olabileceği, ne tür önlemler alınabileceği konusunda hazırlanan kısa filmlerle verilen eğitimin teorik eğitime göre daha faydalı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.1.5 Empati Yapma Becerisine Yönelik Tartışma

Son yıllarda alan yazında empati ile sanal zorbalık davranışlarında bulunma arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar (Ang ve Goh, 2010; Brewer ve Kerslake, 2015; Del Rey ve diğerleri, 2016; Doane, Pearson ve Kelley, 2014; Schultze-Krumbholz ve Scheithauer, 2009; Steffgen, König, Pfetsch ve Melzer, 2011; Topçu ve Erdur-Baker, 2012; Zych, Baldry, Farrington ve Llorent, 2018) olmaktadır. Bu çalışmalarda sanal zorbalık davranışının meydana gelmesinde bireylerde empatinin geliştirilmesinin önemine dikkat çekilmiştir (Ang ve Goh, 2010; Casas, Del Rey ve Ortega-Ruiz, 2013; Renati, Berrone ve Zanetti, 2012; Schultze-Krumbholz ve

Scheithauer, 2009; Steffgen ve diğeri, 2011; Topcu ve Erdur-Baker, 2012). Galinsky, Ku ve Wang (2005) sanal zorbalık davranışların azaltılmasında empatinin önemini yaptığı çalışma ile doğrulamıştır. Alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Doane ve diğeri (2014) sanal mağdurlara karşı düşük empatiye sahip bireylerin sanal zorbalık davranışında bulunma konusunda daha yüksek bir eğilim sergilediklerini bulmuştur. Schultze-Krumbholz ve Scheithauer (2009) daha önce sanal zorbalık yapan veya sanal zorbalığa maruz kalan bireylerin daha düşük seviyede empati sahibi olduklarını belirlemiştir. Steffgen ve diğeri (2011) sanal zorbalık yapan bireyleri, sanal zorbalığa maruz kalan ve sanal zorbalığa maruz kalmayan bireylere göre daha düşük seviyede empati sergilediklerini bulmuştur. Brewer ve Kerslake (2015) empati düzeyi azaldıkça sanal zorbalık davranışında bulunma olasılığının arttığını bulmuştur. Ang ve Goh (2010) düşük empati düzeyine sahip öğrencilerin daha yüksek oranda sanal zorbalık davranışında bulduklarını belirlemiştir. Benzer şekilde alan yazındaki pek çok çalışmada (Del Rey ve diğeri, 2016; Festl ve Quandt, 2016; Fousiani, Dimitropoulou, Michaelides ve Van Petegem, 2016; Garaigordobil, 2017; Garaigordobil, Machimbarrena ve Maganto, 2016) sanal zorbalık davranışında bulunma ile düşük empati düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar, empatinin sanal zorbalık davranışında bulunma konusunda önemli bir rolünün olduğu (Zych ve diğeri, 2018) ve dolayısıyla sanal zorbalık davranışlarının önlenmesi adına bireylerde empati kurma beceri düzeyinin artırılmasının gerekliliğini göstermektedir.

Slonje ve Smith (2008) empati kurmanın önemine dikkat çekerek sanal zorbalığa maruz kalan birini gören insanların mağdurun yaşadıklarını görmesi, onu anlaması ve kendini onun yerine koyması bu olumsuz davranışların önlenmesi fırsatını doğurduğunu belirtmektedir. Bu çalışmada örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerinin öğrencilerin empati yapma becerilerini olumlu yönde etkilediği öğrencilerin empati yapma becerilerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde alan yazındaki çalışmalarda örnek olay temelli sanal zorbalık videolar öğrencilere, sanal mağdurların hislerini ve yaşadıkları anlama ve analiz etme, sanal zorbalığın sanal zorbalık davranışında bulunma sebeplerini anlama ve bu tür davranışlardan kaçınmaları konusunda bilgi ve becerisi kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Akbulut, 2014; Brewer ve Kerslake, 2015; Del Rey ve diğeri, 2016; Lee ve Shin, 2017; Slonje ve Smith, 2008; Zych ve diğeri, 2018). Bu sonuçlar empati becerisi

geliştirmenin sanal zorbalık davranışını azaltmada önemli bir unsur olduğunu doğrular niteliktedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus sanal zorbalığa karşı verilecek empati eğitimlerinin içeriği, tasarımı ve sunumu konusudur. Brewer ve Kerslake (2015) sanal zorbalık müdahale programlarının tasarımı; psikolojik boyutu ön plana çıkaracak ve empati becerisi içeren içerikleri barındıracak şekilde hazırlanmasının özellikle sanal zorbalık için daha etkili olacağını ifade etmektedir. Lee ve Shin (2017) empatinin karşıdaki insanın duygularını ve sosyal davranışlarını anlama konusunda ilgili olduğunu ve sanal zorbalığın eğlenme gibi amaçlar için bu davranışları yaptıkları sonucundan yola çıkarak verilecek empati eğitimi ile sanal zorbalara mağdurların olay sonucunda neler yaşadıklarını göstermenin sanal zorbalık davranışının azalmasında olumlu etkilerinin olacağına dikkati çekmektedir. Söz konusu araştırmalar örnek olaylardan yola çıkarak bireyleri etkileyebilecek görsel ve işitsel materyallerin hazırlanması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Görsel ve işitsel materyaller olarak eğitsel videolar öğrencilere empati kurma becerisi kazandırmada etkili yöntemlerden bir tanesidir. Del Rey ve diğerleri (2016) empati programlarına örnek olarak yaşanan örnek olayların sunulması ve gerçek veya kurgusal sanal zorbalık filmlerinin hazırlanmasının faydalı olacağını vurgulamaktadır. Akbulut (2014) eğitsel videoların gerçek hikayeler ve durumlar içeren örnek olay temelli olması, öğrenenin konuya ilgisinin artmasını, karakterlere ve olaylara karşı empati kurmasını kolaylaştırdığını belirterek sanal zorbalık ile ilgili yapılacak önleme programlarında örnek olay temelli eğitsel videoların önemine dikkat çekmektedir.

Görsel ve işitsel materyallerin hazırlanmasının yanında bu materyallerin bir öğrenme kuramı veya tekniği temelinde sunulması konusu gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle hedef kitlenin yaş ve kuşak olarak dijital yerliler olarak tanımlanması (Prensky, 2001), dijital yerlilerin teknoloji ile doğup, büyümesi ve yaşaması (Prensky, 2004), çocukların teknolojiye, görsel ve işitsel materyallere yatkın olması, filmlerin duyuşsal olarak öğrencileri etkileyebilmesi hususlarının empati becerisini artırmada etkili olduğu düşünülmektedir. Öğretim aktiviteleri içerisinde eğitsel videolar bilginin sunulmasında, düşüncelerin iletilmesinde ve fikirlerin paylaşılmasında etkili araçlar olduğu (Akbulut, 2014; Shukla-Mehta, Miller ve Callahan, 2010) görüşünden hareketle örnek olay temelli eğitsel videoların bir öğrenme kuramı veya öğretim yöntemi temel alınarak sunulması konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Doane, Kelley ve Pearson (2016) sebepli eylemler kuramı rehberliğinde verilen video tabanlı sanal zorbalık müdahale eğitimin öğrencilerin sanal zorbalık düzeylerinde azalma meydana geldiği sonucuna ulaşılması bu görüşleri desteklemektedir. Nitekim bu araştırmada örnek olaylardan yola çıkarak hazırlanan sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin bilişsel çıraklık yöntemi verilmesi öğrencilerin empati kurma becerilerinin gelişmesinde faydalı olduğu sonucuna ulaşılması alan yazında belirtilen empati eğitimlerinin faydalı olacağı düşüncesini doğrulamıştır. Sonuç olarak sanal zorbalık ile ilgili hazırlanacak görsel ve işitsel materyaller, programlar veya eğitimler bir öğrenme kuramı veya yöntemi çerçevesinde hazırlanmalı ve öğrencilerin bilişsel, duyuşsal hedef alanlarına hitap etmelidir.

5.1.6 Sanal Zorbalık Terminolojisine Yönelik Tartışma

Bu araştırmada öğrencilerin tamamına yakınının, sanal zorbalığın terminolojisi konusunda yeterince detay içerecek bilgiler ve yanıtlar veremediği görülmüştür. Redmond ve diğerleri (2018) ve Tokunaga (2010) 25 çalışmada yer alan tanımlardan hareketle bir senteze giderek sanal zorbalığın “Bireyler ve gruplar tarafından elektronik araçlar vasıtasıyla tekrarlı ve kasıtlı olarak gerçekleştirilen karşıdaki kişi veya gruba zarar vermek amacıyla yapılan davranış” olarak tanımlamaktadır. Bu araştırmada öğrencilerin tamamına yakını; sanal zorbalığın bilgisayar, sosyal medya, akıllı telefon gibi teknolojilerle yapıldığından bahsetmeyerek genel ve kapsayıcı bir kavram olan internet kelimesini kullanmışlardır. Ayrıca sanal zorbalığın gerçekleştirilme sıklığı, tekrarlanması, kasıtlı yapılması konusunda ise birçok öğrencinin bundan bahsetmediği görülmüştür. Olumlu bir sonuç olarak öğrencilerin tamamına yakını sanal zorbalığın sanal zorbalığın kötü bir davranış olduğunu, insanlara zarar veren eylemler olduğunu belirtmişlerdir. Fakat olumsuz sonuç olarak öğrencilerin sanal zorbalığın ne sıklıkla yapıldığı, kasıtlı olması ve hangi teknolojileri ile yapıldığı konusunu es geçmeleri göz ardı edilmemelidir. Bu araştırma sonucuna paralel olarak Crosslin ve Golman (2014) gerçekleştirdiği araştırmasında öğrencilerin sanal zorbalığın terminoloji konusunda net ve kapsayıcı bir tanım yapamadıklarını belirlemiştir. Alan yazındaki diğer çalışmalarda ise öğrencilerin daha kapsamlı yanıtlar verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin bu araştırmaların birinde Gahagan ve diğerleri (2016) öğrencilerin sanal zorbalığın terminolojisini Takunga (2010)’nın yaptığı tanıma yakın bir düzeyde yaptıklarını

belirlemiştir. Dredge ve diğerleri (2014) ergenlerin sanal zorbalığı tanımlarken en çok olumsuz etkileri olan, kasıtlı yapılan bir davranış olduğunu ve ergenlerin birçoğunun tekrarlanması ve bir kere yapılması halinde bile sanal zorbalık olduğunu belirttikleri sonucuna ulaşmıştır. Nocentini, Calmaestra, Schultze-Krumbholz, Scheithauer, Ortega ve Menesini (2010) öğrencilerin sanal zorbalığın tanımını yaparken bu davranışların teknoloji vasıtasıyla kasıtlı bir şekilde yapıldığını ve tekrarlı olduğunu belirttikleri sonucuna ulaşmıştır. Menesini ve diğerleri (2012) öğrencilerin sanal zorbalığın geleneksel zorbalıktan farklı olduğunu, teknoloji vasıtasıyla yapıldığını, sanal zorbalığı yapanın anonim olduğunu ve sanal zorbanın bu davranışları bilerek yaptığını içeren tanımlar yaptıklarını belirlemiştir. Alan yazındaki araştırma sonuçları değerlendirildiğinde eğitimler sonunda öğrencilerin sanal zorbalığın terminolojisi ve kapsamı konusunda bilgi edindikleri, sanal zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayırabildikleri, özellikle sanal zorbalığın teknoloji vasıtasıyla yapılan, tekrarlı, kasıtlı ve olumsuz sonuçlar doğuran bir eylem olduğu konusunda bilgi edindikleri sonucuna varılabilir. Fakat sanal zorbalığın tanımı ve kapsamı konusunda kimi araştırmalarda iyi sonuçlar elde edilirken kimi araştırmalarda istenen sonuçların elde edilemediği görülmüştür. Bunun nedenleri arasında sanal zorbalık konusunda verilen eğitimlerin yüzeysel olması, konunun önemine ehemmiyet verilememesi, öğrencilerin kapsamlı tanım yapmakta zorlanmaları, eğitimlerde sanal zorbalığın daha çok sonuçlarına ve etkilerine yönelik bir öğretimsel yönelimin olması gösterilebilir. Bu gibi olası nedenlerden hangilerinin yetersiz kaldığı araştırılarak sanal zorbalık eğitimlerinin içeriği, veriliş yöntemi ve sunuşu güncellenmelidir. Özellikle öğrencilerin eksik bilgi sahibi olduğu veya kavram ve kapsam yanlışlarına düştükleri noktalarda öğrencilere düzeltici ve açıklayıcı dönütlerin verilmesi bu sorunu gidermede etkili bir yöntem olacaktır.

5.1.7 Sanal Zorbalık Baş Etme Yöntemlerine Yönelik Tartışma

Bu araştırmada öğrencilerin sanal zorbalıkla baş etme yöntemleri konusunda edindikleri bilgi iyi düzeyde çıkmıştır. Öğrenciler sanal zorbalıkla karşılaştıklarında bu durumla baş edebilmek için farklı yöntemleri kullanabileceklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler sanal zorbalık olaylarını görmezden gelerek, aileye bildirerek, sanal zorbayı engelleyerek, sanal zorbalık olayının yaşandığı hesabı kapatarak, durumu polise bildirerek, zorba ile konuşarak önleyebileceklerini belirtmişlerdir. Sanal

zorbalık ile baş edebilme konusunda Kowalski ve diğeri (2012) görmezden gelme, kişiyi engelleme, polise bildirme, zorba ile konuşma, kanıtları saklama, okul yönetimine bildirme, psikolojik destek alma gibi müdahale yöntemlerinin olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin Kowalski ve diğeri (2012)'nin belirttiği yöntemlerin çoğundan bahsetmeleri sanal zorbalıkla baş etme yöntemleri konusunda iyi düzeyde bilgi edindikleri ve farkındalık kazandıklarını göstermektedir.

Öğrencilerin en çok uygulamayı düşündükleri baş etme yöntemleri; aileye bildirme, olayı görmezden gelme, engelleme ve polise şikâyet etme şeklinde olmuştur. Bu araştırmada öğrenciler, sanal zorbalık olayı ile karşılaştıklarında sıklıkla ailelerine bildirme düşüncesinde olduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin düşüncelerini destekler nitelikte bir sonuca ulaşan Kessel Schneider, O'Donnell ve Smith (2015) öğrencilerin %53'ünün sanal zorbalık olayını ailelerine rapor ettiklerini belirlemiştir. Ailenin yakınlığı ve desteği (Bokhorst, Sumter ve Westenberg, 2010; Fanti, Demetriou ve Hawa, 2012; Martins, Simao, Freire, Caetano ve Matos, 2016), aileye bağlılık (Wang, Iannotti ve Nansel, 2009) aile tutumu ve davranışları (Elsaesser, Russell, Ohannessian ve Patton, 2017) ve çevrimiçi etkinlikler konusunda kurallar koyan aile (Baldry ve diğeri, 2015; Yen, Yen, Chen, Chen ve Ko, 2007) faktörleri sanal zorbalık ile baş etme yöntemleri konusunda önemli değişkenlerdir. Küçük yaşlardaki çocukların her durumda ailerinden yardım almaları, yaşadıklarını ilk önce ailelerine anlatmaları, aileye bağlılık oranının yüksek olması sanal zorbalık olaylarına maruz kaldıklarında da öncelikle ailelerine bildirmeleri doğal bir girişimdir. Fakat ilerleyen yaşlarda özellikler ergenlik ve yetişlik dönemlerinin başlangıcından itibaren her durumu aileye bildirme, ailden destek alma durumunun gittikçe azaldığı ve bireylerin karşılaştıkları sorunların üstesinden kendilerinin geldiği bilinmektedir. Örneğin farklı yaş grubu üzerinde Wozencroft, Campbell, Orel, Kimpton ve Leong (2015) üniversite öğrencilerinin sanal zorbalıkla baş etme konusunda kendilerine güvenlerinin yüksek olduğunu ve sanal zorbalık olaylarını aileye veya üniversite personeline bildirmeyi düşünmedikleri sonucuna ulaşmıştır. Üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık olaylarını ailelerine bildirmeyi en az tercih ettiklerini destekleyen başka bir araştırmaya göre Kavuk ve diğeri (2016) öğrencilerin engelleme ve polise bildirme yöntemini en çok tercih ettiklerini, az sayıda öğrencinin ise aileye bildirme yöntemi tercih ettiklerini belirlemiştir. Bu sonuçlar yaş arttıkça öğrencilerin sorunların üstesinden gelme konusunda bedensel, duyuşsal ve bilişsel gelişimlerini

tamamlamalarının (DeLara, 2012; Vanheusden, Van Der Ende, Mulder Van Lenthe, Verhulst ve Mackenbach, 2009) ve sorumluluğu kendi üzerlerine almalarının etkisi açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Rickwood, Denae ve Wilson, 2007).

Öğrenciler, sanal zorbalık olayları karşısında temelde en çok engelleme yöntemini kullanarak olaydan kurtulmayı düşünmektedirler (Snakenborg ve diğerleri, 2011). Fakat burada yapılması gereken öğrencilere hangi yöntemleri ne zaman ve nasıl uygulamaları gerektiğini öğretmektir. Snakenborg ve diğerleri (2011) sanal zorbalık ile baş edebilmek için temel dört prosedürün olduğunu belirtmektedir. Bunlar; Durma (Stop), Kanıtları Saklama (Save), Engelleme (Block), Bildirme (Tell). İlk yapılması gerekenin her halükarda sanal zorbaya hiçbir şekilde yanıt verilmemesi, sanal zorbalık ortamında yapılan davranışla ilgili mümkün olduğunca resim, metin, yorum vb. gibi materyallerin saklanması, sanal zorbalık yapılan ortamın sosyal paylaşım sitesi ise buradan şikâyet edilmesi veya internet servis sağlayıcılara durumun bildirilmesi, bu yöntemlerin yanında sanal zorbalığa maruz kalan kişilerin bu durumu anne-baba, öğretmen veya yetişkin bir kardeşe anlatmaları, ileriki durumlarda saklanan kanıtların polis ve savcı gibi yetkili birimlere verilerek gerekli yasal prosedürün uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır (Snakenborg ve diğerleri, 2011). Bu araştırmada öğrenciler yukarıda bahsedilen dört prosedüre yakın bir sıra, yöntem ve yaklaşım ile sanal zorbalıkla baş edebilecekleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin sanal zorbalık davranışında bulunan kişi biliniyorsa bu durumda genelde ilk yöntem olarak görmezden gelmeyi, durum devam ederse sanal zorba ile konuşma yöntemini ve bu kişi okuldan bir arkadaş ise aileye bildirmenin yanında okul yönetimine de bildirmeyi tercih edeceklerini fakat sanal zorbalık davranışında bulunan kişi bilinmiyorsa bu olayı görmezden gelmeyi düşünmedikleri, sıklıkla sanal zorbayı kullanılan sosyal platform üzerinden şikâyet edecekleri ve olay dayanılmaz boyutlara ulaşırsa polise şikâyet edeceklerini belirtmeleri bu sonucu desteklemektedir. Pek çok öğrenci, tek yöntemi yeterli görmeyerek sanal zorbalığın anonim olup olmadığı, olayın durumu, kullanılan yöntemin etkili olup olmaması ve olayın ciddiyet boyutlarına göre sırayla farklı baş etme yöntemlerini kullanmayı düşünmektedirler. Benzer şekilde Pelfrey ve Weber (2015) öğrenciler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında öğrencilerin buna yakın stratejileri uygulamayı düşündükleri sonucuna ulaşmıştır. Pelfrey ve Weber (2015) öğrencilerin sanal zorbalık olayı karşısında ani harekete geçmeyeceklerini, durumu anlamaya çalışıp

uygulayacakları baş etme yöntemlerinin başarı olup olmaması durumuna göre hareket edeceklerini belirtmişlerdir. Bu araştırmada da benzer şekilde öğrencilerin örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle verilen eğitim sonunda sanal zorbalıkla baş etme yöntemlerini öğrendikleri, bu yöntemleri ne zaman ve nasıl uygulayacakları konusunda iyi düzeyde bilgi sahibi oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak sanal zorbalıkla mücadele etme konusunda öğrencilerin baş etme yöntemlerini bildikleri, bunları ne zaman, ne şekilde ve hangi sırayla uygulamaları gerektiği konusunda bilgi sahibi oldukları, yaş grubu arttıkça aileye bildirme yönteminden uzaklaştığı, küçük yaştaki çocukların öncelikle ailelerine durumu bildirme taraftarı olduğu yaş ilerledikçe bu sorunun üstesinden kendilerinin geldikleri anlaşılmaktadır. Bundan sonra hazırlanacak sanal zorbalıkla mücadele etme eğitimlerinde ilk önce öğrencilere sanal zorbalıkla baş etme yöntemlerinin örnek olaylarla gösterilmesi, daha sonra örnek sanal zorbalık olayları verilerek bu olaylar için uygun baş etme yöntemlerini öğrencilerle tartışabilecek bir öğretim yaklaşımının temel alınması faydalı olacaktır.

5.2 SONUÇ

Bu araştırma kapsamında şu sonuçlara ulaşılmıştır. Sanal zorbalık olaylarının en çok akıllı telefonlar üzerinden Facebook başta olmak üzere farklı sosyal medya ortamlarında, çevrimiçi oyunlarda ve WhatsApp anlık mesajlaşma ortamlarında meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Sanal zorbalık olaylarının en çok dalga geçme/alay etme, karalama, iftira atma, aşağılama, kızdırma, kışkırtma ve tehdit şeklinde yapıldığı görülmüştür. Sanal zorbalığın en çok duygusal sorunlara neden olduğu ve bunun neticesinde öğrencilerin psikolojik olarak olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Her iki grupta da verilen sanal zorbalık eğitimlerinin başarılı olduğu öte yandan örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film ortamındaki eğitimin yüz-yüze eğitim ortamına oranla sanal zorbalık düzeyinin azaltılmasında, sanal zorbalık farkındalığının artırılmasında ve empati becerisinin geliştirilmesinde daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında her iki grupta verilen sanal zorbalık eğitimlerinin başarılı olduğu fakat örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa film

ortamındaki eğitim yüz-yüze eğitim ile kıyaslandığında, öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalma durumlarında herhangi bir etkiye neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırmada öğrencilerin sanal zorbalığın terminolojisi ve kapsamı konusunda bilgi edindikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle aldıkları eğitimler sonunda sanal zorbalıkla baş edilebilecek yöntemleri öğrendikleri, baş etme yöntemleri konusunda bilgi düzeylerinin iyi olduğu ve bu yöntemlerin uygulanma sırası ve sebepleri konusunda bilgi edindikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin birçoğu tek bir yöntemi yeterli görmeyerek sanal zorbalığın anonim olup olmadığı, olayın durumu, tekrarlanma sıklığı, kullanılan baş etme yönteminin etkili olup olmaması ve olayın ciddiyeti boyutlarına göre farklı baş etme yöntemlerini kullanmayı düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır.

5.3 ÖNERİLER

5.3.1 Araştırma Sonuçlarına Yönelik Öneriler

- Bu araştırmada sanal zorbalık olaylarını en çok sosyal medya ortamlarında, çevrimiçi oyun ortamlarında ve Whatsapp sohbet ortamında yaşandığı görülmüştür. Dolayısıyla öğrencilere yaygın iletişim ortamlarını, sosyal medya araçlarını güvenli ve bilinçli kullanmalarını sağlayacak bu ortamlarda nasıl davranacakları konusunda etkinlikler ve eğitimler düzenlenebilir.
- Bu araştırmada örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle verilen eğitimin, öğrencilerin sanal zorbalık davranışında bulunma durumlarını azalttığı ve sanal zorbalık farkındalıklarını arttırdığı görülmüştür. Bu açıdan öğrencilere verilecek sanal zorbalık eğitimleri, örnek olaylardan yola çıkarak kısa filmler şeklinde verilebilir.
- Bu araştırmada örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle verilen eğitimin, öğrencilerin empati becerilerini artırdığı görülmüştür. Bu açıdan verilecek sanal zorbalık eğitimlerinde empati geliştirmeye yönelik içeriklerin ve tekniklerin olması faydalı olacaktır.
- Bu araştırmada örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle verilen eğitimlerin sonunda öğrencilerin sanal zorbalığın terminolojisi ve kapsamı konusunda eksik bilgilerinin olduğu görülmüştür. Bundan sonra

verilecek sanal zorbalık eğitimlerinde sanal zorbalığın terminoloji ve kapsamı konusunda daha detaylı içerikler hazırlanabilir.

- Bu araştırmada örnek olay temelli sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerle verilen eğitimin, öğrencilerin sanal zorbalıkla baş etme yöntemlerini öğrenmelerinde faydalı olmuştur. Bundan sonraki sanal zorbalık eğitimlerinde örnek olaylardan yola çıkarak sanal zorbalık olaylarının sıklığı, ciddiyeti gibi hususlarına göre uygun baş etme yöntemlerinin öğretilmesi faydalı olacaktır.

5.3.2 İleride Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Bu araştırmada sanal zorbalık olaylarının en çok sosyal medya ortamlarında yaşandığı sonucundan yola çıkarak bundan sonraki araştırmalarda bu ortamlarda yapılan sanal zorbalık davranışlarının ne şekilde gerçekleştiği, sonuçlarının ve etkilerinin neler olduğu, mağdurların baş edebilmek ve önlemek için ne tür faaliyetlerde buldukları incelenebilir.
- Bu araştırmada öğrencilerin empati kurma becerileri bir ölçme aracı ile ölçüldüğü ve öğrencilerin kısa filmler sonunda empati becerilerinin arttığı görülmüştür. Bundan sonraki araştırmalarda öğrencilerin sanal ortamdaki davranışları gözlemlenerek empati becerileri daha somut olarak ölçülebilir.
- Bundan sonraki araştırmalarda örnek sanal zorbalık olayları içeren web-tabanlı bir sistem hazırlanıp öğrencilerin uygulayacakları baş etme yöntemlerinin uygunluğunun ve doğruluğunun sistem tarafından değerlendirilmesi sağlanabilir.
- Bu araştırma ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda çalışma grubu lise veya üniversite öğrencilerinden oluşturularak okul düzeylerine göre sonuçlar karşılaştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Y. (2014). Effect of Case-Based Video Support On Cyberbullying Awareness. *Australian Educational Computing*, 29(1).
- Akbulut, Y. ve Çuhadar, C. (2011). Reflections of Preservice Information Technology Teachers Regarding Cyberbullying. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 2(3), 67-76.
- Aktürk, A. O. (2015). Analysis of Cyberbullying Sensitivity Levels of High School Students And Their Perceived Social Support Levels. *Interactive Technology and Smart Education*, 12(1), 44-61.
- Albert, L. (2011). *Awareness Before Action: Addressing Cyberbullying via Educating the Educators*. Unpublished doctoral dissertation, Concordia University.
- Allison, K.R. ve Bussey, K. (2017). Individual And Collective Moral Influences On Intervention in Cyberbullying. *Computers in Human Behavior*, 74, 7-15. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2017.04.019>.
- Altundağ, Y. (2018). *Lise Rehber Öğretmenlerine Yönelik Tüm Okul Yaklaşımına Dayalı Sanal Zorba Farkındalığı Ve Sanal Zorbalıkla Başaçıkma Stratejilerini Kazandırma Programının Etkililiği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ang, R. P. ve Goh, D. H. (2010). Cyberbullying Among Adolescents: The Role of Affective And Cognitive Empathy, And Gender. *Child Psychiatry & Human Development*, 41(4), 387-397.
- Arıcak, O. T., Siyanhan, S. Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N. ve Memmedov, C. (2008). Psychiatric Symptomatology As A Predictor Of Cyberbullying Among University Students, *Cyberpsychol Behaviour*, 11, 253-261.
- Arslan, S., Savaşer, S., Hallett, V. ve Balci, S. (2012). Cyberbullying Among Primary School Students in Turkey: Self-Reported Prevalence And Associations With Home And School Life. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(10), 527-533.

- Ata, R. ve Adnan, M. (2016). Cyberbullying Awareness And Sensitivity Among Entry-Level University Students. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4258-4267. doi:10.14687/jhs.v13i3.4153.
- Atav, E., Akkoyunlu, B. ve Sağlam, N. (2006). Öğretmen Adaylarının İnternete Erişim Olanakları Ve Kullanım Amaçları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (30), 37-44.
- Ayas, T. (2016). Sanal Zorbalık Olaylarına Karışan ve Karışmayan Öğrencilerin Öz Saygı ve Dışadönüklükle İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 41(186), 205-216. DOI: 10.15390/EB.2016.4928.
- Ayas, T. (2016). Sanal Zorbalık, Ayas, T. ve Horzum, M.B. (Ed.) *Teknolojinin Olumsuz Etkileri* (145-184). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2010). Cyber Bully/Victim Scale Development Study. *Akademik Bakış Dergisi*, 19.
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2011). Exploring The Teachers' Cyber Bullying Perception in Terms of Various Variables. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(2), 619-640.
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2012). On Being Cyberbully And Victim Among Primary School Students. *Elementary Education Online*, 11(2), 369-380.
- Ayas, T. ve Horzum, MB. (2013). İlköğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Aile İnternet Tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 46-57.
- Ayas, T., Aydın, F. ve Horzum, M. B. (2015). Cyberbullying Awareness Scale: A Validity and Realiablity Study. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 2(2), 38-51.
- Aydın, F. (2016). *Ortaokul Öğrencilerine Yönelik Yürütülen Sanal Zorbalık Eğitimi Programının Etkililiği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Balasubramanian, K., Jaykumar, V. ve Fukey, L-N. (2014). A Study on Student Preference towards the Use of Edmodo as a Learning Platform to Create Responsible Learning Environment, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 144, 416-422, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.311>.

- Balcı, Ş. ve Ayhan, B. (2007). Üniversite Öğrencilerinin İnternet Kullanım ve Doyumları Üzerine Bir Saha Araştırması, *Selçuk İletişim*, 5(1), 174-197.
- Baldry, A. C., Farrington, D. P., & Sorrentino, A. (2015). “Am I at risk of cyberbullying”? A Narrative Review And Conceptual Framework For Research On Risk of Cyberbullying And Cybervictimization: The Risk And Needs Assessment Approach. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 36-51.
- Ballard, M. E. ve Welch, K. M. (2017). Virtual Warfare: Cyberbullying And Cyber-Victimization in MMOG Play. *Games and Culture*, 12(5), 466-491.
- Bamford, A. (2004). İnternet Kafelerin Çocuklar Üzerine Etkileri, *Çağın Polisi Dergisi*, 3(33), 45-47.
- Baran A. G., ve Burcu, E. (2000). İnternet Kullanımı Sosyal İlişkilerimizi Nasıl Etkiliyor? Sanal Sosyal İlişkiler, *Sosyal Bilimler ve İnternet Sempozyumu*, Ankara, 18 Nisan 2000.
- Barlett, C.P. (2017). From Theory To Practice: Cyberbullying Theory And Its Application To İntervention, *Computers in Human Behavior*, 72, 269-275.
- Baştürk-Akça, E., Sayımer, İ. ve Ergül, S. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları ve Siber Zorbalık Deneyimleri: Ankara Örneği. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 5(10). 71-86.
- Bauman, S. (2008). The Association Between Gender, Age, And Acculturation, And Depression And Overt And Relational Victimization Among Mexican American Elementary Students. *Journal of Early Adolescence*, 28(4), 528-554.
- Bauman, S., Toomey, R. B. ve Walker, J. L. (2013). Associations Among Bullying, Cyberbullying, And Suicide İn High School Students. *Journal of adolescence*, 36(2), 341-350.
- Bayar, Y. (2010). *Okul Sosyal İklimi İle Geleneksel Ve Sanal Zorbalık Arasındaki İlişkiler: Genellenmiş Akran Algısının Aracı Rolü*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayraktar, F., Machackova, H., Dedkova, L., Cerna, A. ve Sevcikova, A. (2015). Cyberbullying: The Discriminant Factors Among Cyberbullies, Cybervictims, And Cyberbully-Victims in A Czech Adolescent Sample. *Journal of interpersonal violence*, 30(18), 3192-3216.

- Bayram, N., ve Saylı, M. (2013). Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 107-116.
- Beatbullying. (2012). Virtual violence II: Progress and challenges in the fight against cyberbullying Beatbullying, London.
- Belsey, B. (2007). Cyberbullying: A Real And Growing Threat. *ATA Magazine*, 88(1), 14–21.
- Belsey, B. (2008). Cyberbullying An Emerging Threat To The “Always On” Generation. *Canadian Teacher Magazine*, Spring 2008: 18-19.
- Beran, T. ve Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A New Method For An Old Behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277.
- Bhat, C. S. (2008). Cyber Bullying: Overview And Strategies For School Counsellors, Guidance Officers And All School Personel. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 1, 53-66.
- Bitdefender. (2013). Case Study: Kids & Online Threats. <http://www.guvenliweb.org.tr/istatistikler/files/Bitdefender-CaseStudy-Kids.pdf> adresinden 17.12.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Bokhorst, C. L., Sumter, S. R. ve Westenberg, P. M. (2010). Social Support From Parents, Friends, Classmates, And Teachers İn Children And Adolescents Aged 9 To 18 Years: Who İs Perceived As Most Supportive? *Social development*, 19(2), 417-426.
- Boyd, D. M. ve Ellison, N. B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210-230.
- Brewer, G. ve Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, Self-Esteem, Empathy And Loneliness. *Computers in human behavior*, 48, 255-260.
- Brochado, S., Soares, S. ve Fraga, S. (2017). A Scoping Review On Studies of Cyberbullying Prevalence Among Adolescents. *Trauma, Violence, & Abuse*, 18(5), 523-531.
- Brody, N. ve Vangelisti, A.L. (2017). Cyberbullying: Topics, Strategies, And Sex Differences. *Computers in Human Behavior*, 75, 739-748.

- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk Ve Orta Ergenlikte Akran Zorbalığı: Gerçekleştiği Yerler Ve Başetme Yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 68-82.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (8. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *DeneySEL Desenler. Öntest-Sontest Kontrol Grubu Desen ve Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (18. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Campbell, J. L. (2007). Why Would Corporations Behave İn Socially Responsible Ways? An İnstitutional Theory of Corporate Social Responsibility. *Academy of management Review*, 32(3), 946-967.
- Caplan S.E. (2002). Problematic İnternet Use And Psychological Well-Being: Development Of A Theory-Based Cognitive- Behavioral Measurement İnterinstrument. *Computer in Human Behaviour*, 18, 553-575.
- Casas, J. A., Del Rey, R. ve Ortega-Ruiz, R. (2013). Bullying And Cyberbullying: Convergent And Divergent Predictor Variables. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 580-587.
- Cassidy, W., Jackson, M. ve Brown, K. N. (2009). Sticks And Stones Can Break My Bones, But How Can Pixels Hurt Me? Students' Experiences With Cyber-Bullying. *School Psychology International*, 30(4), 383-402.
- Chapin, J. ve Coleman, G. (2017). The Cycle Of Cyberbullying: Some Experience Required. *The Social Science Journal* 54, 314–318.
- Ciucci, E. ve Baroncelli, A. (2014). The Emotional Core Of Bullying: Further Evidences Of The Role Of Callous-Unemotional Traits And Empathy. *Personality and Individual Differences*, 67, 67–74. <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2013.09.033>.
- Cohen, J. (1994). The earth is round (p < .05). *American Psychologist*, 49, 997-1003.

- Collins, A., Brown, J. S. ve Newman, S. E. (1989). Cognitive Apprenticeship: Teaching The Crafts Of Reading, Writing, And Mathematics. In L. B. Resnick (Ed.), *Knowing, learning, and instruction: Essays in honor of Robert Glaser* (453-494). Hillsdale, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Costa-Ferreira, P., Veiga-Simao, A.M., Ferreira, A., Souza, S. ve Francisco, S. (2016). Student Bystander Behavior And Cultural Issues İn Cyberbullying: When Actions Speak Louder Than Words. *Computers in Human Behavior*, 60, 301-311, <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2016.02.059>
- Cottle, L. (1987). Effects Of Four Training Conditions Upon Married Couples Empathic Ability, Perception Of Spouse’s Empathy, Marital İntimacy, And Marital Satisfaction, *Dissertation Abstracts International*, 49/04.
- Cowie, H. ve Colliety, P. (2010). Cyberbullying: Sanctions Or Sensitivity?. *Pastoral Care in Education*, 28(4), 261-268.
- Crosslin, K. ve Golman, M. (2014). “Maybe You Don’t Want To Face It”–College Students’ Perspectives On Cyberbullying. *Computers in Human Behavior*, 41, 14-20.
- Çakır, Ö., Gezgin, D.M. ve Ayas, T. (2016). The Analysis of the Relationship Between Being a Cyberbully and Cybervictim among Adolescents in Terms of Different Variables. *International Journal of Progressive Education*, 12(3), 134-154.
- Çiftçi, S. (2010). *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Davis R.A. (2001). A Cognitive-Behavioral Model of Pathological İnternet Use. *Computer in Human Behaviour*, 17, 187-195.
- Davis, M. (1983). Measuring İndividual Differences İn Empathy: Evidence For A Multidimensional Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 113-126.
- De Vignemont, F. ve Singer, T. (2006). The Empathic Brain: How, When And Why?. *Trends in cognitive sciences*, 10(10), 435-441.

- Decety, J. ve Jackson, P.L. (2004). The Functional Architecture of Human Empathy. *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews*, 3(2), 71-100
- Decety, J. ve Moriguchi, Y. (2007). The Empathic Brain And Its Dysfunction In Psychiatric Populations: Implications For Intervention Across Different Clinical Conditions. *BioPsychoSocial Medicine*, 1(1), 1.
- Decety, J. ve Cowell, J. M. (2014). Friends Or Foes: Is Empathy Necessary For Moral Behavior?. *Perspectives on Psychological Science*, 9(5), 525-537.
- Dehue, F., Bolman, C., Völlink, T. ve Pouwelse, M. (2009). Pesten Op Het Werk: De Relatie Met Gezondheid En Verzuim En De Rol Van Coping. *Gedrag En Organisatie* 22 (2), 97–117.
- Del Rey, R., Lazuras, L., Casas, J. A., Barkoukis, V., Ortega-Ruiz, R. ve Tsorbatzoudis, H. (2016). Does Empathy Predict (Cyber) Bullying Perpetration, And How Do Age, Gender And Nationality Affect This Relationship?. *Learning and Individual Differences*, 45, 275-281.
- DeLara, E. W. (2012). Why Adolescents Don't Disclose Incidents Of Bullying And Harassment. *Journal of School Violence*, 11(4), 288-305.
- Denizci, Ö. M. (2009). Bilişim Toplumu Bağlamında İnternet Olgusu Ve Sosyopsikolojik Etkileri. *Marmara İletişim Dergisi*, 15.
- DePaolis, K. ve Williford, A. (2015, June). The Nature And Prevalence Of Cyber Victimization Among Elementary School Children. In *Child & Youth Care Forum*, 44(3), 377-393). Springer US.
- Deschamps, R. ve McNutt, K. (2016). Cyberbullying: What's The Problem?. *Canadian Public Administration*, 59(1), 45-71.
- DeSmet, A., Aelterman, N., Bastiaensens, S., Van Cleemput, K., Poels, K., Vandebosch, H., ... ve De Bourdeaudhuij, I. (2015). Secondary School Educators' Perceptions And Practices In Handling Cyberbullying Among Adolescents: A Cluster Analysis. *Computers & Education*, 88, 192-201.
- DeSmet, A., Van Ryckeghem, D., Compernelle, S., Baranowski, T., Thompson, D., Crombez, G., ... ve Vandebosch, H. (2014). A Meta-Analysis Of Serious Digital Games For Healthy Lifestyle Promotion. *Preventive medicine*, 69, 95-107.

- Diamanduros, T., Downs, E. ve Jenkins, S. J. (2008). The Role Of School Psychologists In The Assessment, Prevention, And Intervention Of Cyberbullying. *Psychology in the Schools*, 45(8), 693-704.
- Didden, R., Scholte, R. H., Korzilius, H., De Moor, J. M., Vermeulen, A., O'Reilly, M., ... ve Lancioni, G. E. (2009). Cyberbullying Among Students With Intellectual And Developmental Disability In Special Education Settings. *Developmental neurorehabilitation*, 12(3), 146-151.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 9(3), 1291-1325.
- Dilmaç, B. ve Aydoğan, D. (2010). Parental Attitudes As A Predictor Of Cyber Bullying Among Primary School Children. *International Journal of Psychological and Brain Sciences*, 5(10), 649-653.
- Doane, A. N., Kelley, M. L. ve Pearson, M. R. (2016). Reducing Cyberbullying: A Theory Of Reasoned Action-Based Video Prevention Program For College Students. *Aggressive behavior*, 42(2), 136-146.
- Doane, A. N., Pearson, M. R. ve Kelley, M. L. (2014). Predictors Of Cyberbullying Perpetration Among College Students: An Application Of The Theory Of Reasoned Action. *Computers in Human Behavior*, 36, 154-162.
- Dökmen, Ü. (1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi Ve Psikodrama İle Geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21(1-2), 155-190.
- Dökmen, Ü. (2000). *Sanatta ve Günlük Yasamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dredge, R., Gleeson, J. ve De la Piedad Garcia, X. (2014). Cyberbullying In Social Networking Sites: An Adolescent Victim's Perspective. *Computers in human behavior*, 36, 13-20.
- Eckhardt, K.W. ve Ermann, M.D. (1977). *Social Research Methods: Perspective, Theory And Analysis*. New York: Random House Inc.
- Edmodo. (2018). Edmodo-Hakkımızda. <https://go.edmodo.com/about/> adresinden 16.02.2018 tarihinde erişilmiştir.

- Elsaesser, C., Russell, B., Ohannessian, C. M. ve Patton, D. (2017). Parenting İn A Digital Age: A Review Of Parents' Role İn Preventing Adolescent Cyberbullying. *Aggression and violent behavior*, 35, 62-72.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 27, 31-42.
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S, Işık, A. ve Özkorumak, E. (2017). The Investigation of Prevalence and Risk Factors Associated with Cyber Bullying and Victimization. *Education and Science*, 40 (177) , 93-107.
- Fanti, K. A., Demetriou, A. G. ve Hawa, V. V. (2012). A Longitudinal Study Of Cyberbullying: Examining Riskand Protective Factors. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 168-181.
- Feldman, M.A. (2011). *Cyber-Bullying İn High School: Associated Individual And Contextual Factors Of İnvolvement*, Unpublished doctoral dissertation, University of South Florida.
- Festl, R. ve Quandt, T. (2016). The Role Of Online Communication İn Long-Term Cyberbullying İnvolvement Among Girls And Boys. *Journal of youth and adolescence*, 45(9), 1931-1945.
- Fousiani, K., Dimitropoulou, P., Michaelides, M. P. ve Van Petegem, S. (2016). Perceived Parenting And Adolescent Cyber-Bullying: Examining The İntervening Role Of Autonomy And Relatedness Need Satisfaction, Empathic Concern And Recognition Of Humanness. *Journal of child and family studies*, 25(7), 2120-2129.
- Francisco, S. M., Simao, A. M. V., Ferreira, P. C. ve das Dores Martins, M. J. (2015). Cyberbullying: The Hidden Side Of College Students. *Computers in human behavior*, 43, 167-182.
- Gahagan, K., Vaterlaus, J. M. ve Frost, L. R. (2016). College Student Cyberbullying On Social Networking Sites: Conceptualization, Prevalence, And Perceived Bystander Responsibility. *Computers in human behavior*, 55, 1097-1105.
- Galinsky, A. D., Ku, G. ve Wang, C. S. (2005). Perspective-Taking And Self-Other Overlap: Fostering Social Bonds And Facilitating Social Coordination. *Group Processes & Intergroup Relations*, 8(2), 109-124.

- Garaigordobil, M., Machimbarrena, J.M. ve Maganto. C. (2016). Adaptación Española De Un Instrumento Para Evaluar La Resolución De Conflictos (Conflictalk): Datos Psicométricos De Fiabilidad Y Validez, *Revista de Psicología Clínica con Niños y Adolescentes*, 3, 59-67.
- Garaigordobil, M. (2017). Conducta Antisocial: Conexión Con Bullying/Cyberbullying Y Estrategias De Resolución De Conflictos. *Psychosocial Intervention*, 26(1), 47-54.
- Gerber, A. S., Green, D, P. ve Larimer, C.W. (2008). Social Pressure and Voter Turnout: Evidence from a Large-Scale Field Experiment. *American Political Science Review* 102(1), 33-48.
- Gezgin, D. M. ve Çuhadar, C. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 93–104.
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B. ve Altoe, G. (2007). Does Empathy Predict Adolescents' Bullying And Defending Behavior?. *Aggressive behavior*, 33(5), 467-476.
- Goodrich, A. H. (2001). The Effects Of Instructional Rubrics On Learning To Write. *Current Issues in Education*, 4, (4).
- Goldstein, A.P. ve Michaels, G.Y. (1985). *Empathy: Development, training, consequences*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum, Assoc. Pub.
- Gökçearslan, Ş. ve Seferoğlu, S. S. (2005). Öğrencilerin Evde Bilgisayar Kullanımına İlişkin Bir Çalışma. *XIV . Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 28-30 Eylül, Denizli.
- Gradinger, P., Strohmeier, D. ve Spiel, C. (2010). Traditional Bullying And Cyberbullying. *Z. Psychol*, 217 (4), 205–213. <http://dx.doi.org/10.1027/0044-3409.217.4.205>.
- Green, S. B. ve Salkind, N. J. (2010). *Using SPSS for Windows and Macintosh: Analyzing and Understanding Data*. England: Prentice Hall Press.
- Greenberg, L.S. ve Goldman, R.L. (1983). Training in Experimental Therapy. *Journal of Counseling and Clinical Psychology*, 56(5), 696-702.

- Griffiths, M. (2000). Does İnternet And Computer “Addiction” Exist? Some Case Study Evidence. *Cyberpsychology & Behaviour*, 3(2), 211-218.
- Griffiths, M.D. (2005). A ‘Components’ Model Of Addiction Within A Biopsychosocial Framework. *Journal of Substance Use*, 10, 191-197.
- Griffiths, M.D. (2015). *Gaming Addiction And İnternet Gaming Disorder*. In R. Kowert ve T. Quandt (Ed), *The Video Game Debate: Unravelling The Physical, Social And Psychological Effects Of Video Games*, 74-94. New York: Routledge.
- Guo, X., Egan, V. ve Zhang, J. (2016). Sense Of Control And Adolescents’ Aggression: The Role Of Aggressive Cues. *PsyCh journal*, 5(4), 263-274.
- Gülbahar, Y. (2012). *E-Öğrenme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gürpınar, A. (2016). *Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Farkındalığı Ve Çevrimiçi Teknolojiler Öz-Yeterliği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (İstanbul Silivri Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haverlag, D. (2013). *Compulsief gebruik van sociale media op de smartphone*. Utrecht: University of Utrecht.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2007). Offline Consequences Of Online Victimization: School Violence And Delinquency. *Journal of school violence*, 6(3), 89-112.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An Exploratory Analysis Of Factors Related To Offending And Victimization. *Deviant behavior*, 29(2), 129-156.
- Hinduja, S., Patchin, J.W. (2010). Bullying, Cyberbullying And Suicide. *Arch. Suicide Res.* 14 (3), 206-221. doi: 10.1080/13811118.2010.494133.
- Ho, S.S., Chen, L. ve Ng, A.P.Y. (2017). Comparing Cyberbullying Perpetration On Social Media Between Primary And Secondary School Students, *Computers & Education* 109, 74- 84
- Horman JP, Hansen CE, Cochian ME, Lindsey CR. Liar, (2005). İnternet Faking But Not Frequency Of Use Affect Social Skills, Self-Esteem, Social Anxiety, And Aggression. *Cyber Psychol Behaviour*, 8(1), 1-6

- Horzum, M. B. ve Ayas, T. (2011). Ortaöğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba Ve Mağdur Olma Düzeylerinin Okul Türü Ve Cissiyet Açısından İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 10 (20), 139-159.
- Horzum, M. B. ve Ayas, T. (2013). Rehber Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Fakındalık Düzeyinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 195-205.
- Horzum, M. B. ve Ayas, T. (2014). Orta Öğretim Öğrencilerin Psikolojik Belirtilere Göre Sanal Zorba Ve Sanal Mağdur Düzeylerinin Yordanması. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2), 21-36.
- Hutson, E. (2016). Cyberbullying İn Adolescence: A Concept Analysis. *Advances in Nursing Science*, 39(1), 60-70.
- Inchley, J., Currie, D., Young, T., Torsheim, T., Augustson, L., & Mathison, F. (2016). Health behaviour in school-aged children (HBSC) study: International Report from the 2013/2014 survey. <http://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/growing-up-unequal.-hbsc-2016-study-20132014-survey> adresinden 28.02.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Ipsos, M. O. R. I. (2011). Social Research Institute. 2011. Public opinion research on social care funding. <https://www.kingsfund.org.uk/sites/default/files/media/commission-background-paper-attitudes-health-social-care.pdf> adresinden 27.02.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Jolliffe, D. ve Farrington, D. P. (2006). Examining The Relationship Between Low Empathy And Bullying. *Aggressive behavior*, 32(6), 540-550.
- Juvonen, J. ve Gross, E. F. (2008). Extending The School Grounds?—Bullying Experiences İn Cyberspace. *Journal of School health*, 78(9), 496-505.
- Kabilan, M. K., Ahmad , N. ve Abidin , M. J. (2010). Facebook: An Online Environment For Learning Of English İn İnstitutions Of Higher Education? *The Internet and Higher Education*, 13(4), 179-187.
- Kalliopuska, M. (1992). Holistic Empathy Education Among Preschool And School Children. *Paper Present at the International Scientific Conference Comenius Heritage and Education of Man*. March 23-27. Praque.

- Karaman, M. K. (2010). Öğretmen Adaylarının TV ve İnternet Teknolojilerini Kullanma Amaç ve Beklentilerinin Medya Okuryazarlığı Bağlamında Değerlendirilmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 51-62.
- Kavuk, M., Bulu, S. ve Keser, H. (2016). A Study Of Pre-Service İnformation And Communication Teachers' Efficacy Levels For Analyzing And Responding To Cyberbullying Cases. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*. 8(2), 91-97.
- Kert, S. B. ve Şahiner, A. (2016). Bilgisayar Ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği Bölümü 4. Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Hakkındaki Farkındalık Durumlarının Farklı Değişkenlerce İncelenmesi. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 5(3), 127-134.
- Kessel Schneider, S., O'Donnell, L. ve Smith, E. (2015). Trends İn Cyberbullying And School Bullying Victimization İn A Regional Census Of High School Students, 2006-2012. *Journal of school health*, 85(9), 611-620.
- Kılıç. A. (2013). *Devletin Eli ile İnternet İçerik Düzenlemesi Sorunu: TİB Örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Kim, S-Y. ve Kim, M-R. (2013). Educational Implication of Reflection Activities Using SNS in Cooperative Learning, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 103, 340-347, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.10.342>
- Kim, W., Jeong, O.-R. ve Lee, S.-W. (2010). On Social Web Sites. *Information Systems*, 35(2), 215-236.
- Kim, W., Jeong, O.-R., Kim, C. ve So, J. (2011). The Dark Side Of The Internet: Attacks, Costs And Responses. *Information Systems*, 36(3), 675-705.
- Kirby, E. (2008). Eliminate Bullying—A Legal İmperative. *A Legal Memorandum*, 8, 1–6.
- Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kongchan, C. (2012). Edmodo: A User-Friendly Social Learning Platform. *4th TCU International e-Learning Conference*.

- Kopecky, K. ve Szotkowski, R. (2017). Cyberbullying, Cyber Aggression And Their Impact On The Victim-The Teacher. *Telematics and Informatics*, 34, 506–517.
- Kowalski, R. M. ve Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal of adolescent health*, 41(6), 22-S30.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N. ve Lattanner, M. R. (2014). Bullying In The Digital Age: A Critical Review And Meta-Analysis Of Cyberbullying Research Among Youth. *Psychological bulletin*, 140(4), 1073.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., Limber, S. ve Agatston, P. W. (2012). *Cyberbullying: Bullying in the digital age*. John Wiley & Sons.
- Kowalski, R., Limber, S. P. ve McCord, A. (2018). A developmental approach to cyberbullying: Prevalence and protective factors. *Aggression and Violent Behavior*, 12.
- Kraut R., Kiesler S, Boneva B, Cummings J, Helgeson V. ve Crawford A. (2002). Internet Paradox Revisited. *Journal of Social Issues*, 58, 49-74
- Kwan, G. C. E. ve Skoric, M. M. (2013). Facebook Bullying: An Extension Of Battles In School. *Computers in human behavior*, 29(1), 16-25.
- Lacey, B. (2007). *Social Aggression: A Study Of Internet Harassment*. Unpublished doctoral dissertation, Long Island University.
- Lee, C. ve Shin, N. (2017). Prevalence Of Cyberbullying And Predictors Of Cyberbullying Perpetration Among Korean Adolescents. *Computers in Human Behavior*, 68, 352-358.
- Lenhart, A. ve Page, D. (2015). Teens, social media & technology overview 2015: Smartphones facilitate shifts in communication landscape for teens. British Columbia Teachers' Federation.
- Leung, A.N.M., Wong, N. ve Farver, J. M. (2017). Cyberbullying In Hong Kong Chinese Students: Life Satisfaction, And The Moderating Role Of Friendship Qualities On Cyberbullying Victimization And Perpetration. *Personality and Individual Differences*, 133, 7-12.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2017.07.016>.

- Li, Q. (2006). Cyberbullying In Schools: A Research Of Gender Differences. *School psychology international*, 27(2), 157-170.
- Li, T. B. Q. (2005). Cyber-Harassment: A Study Of A New Method For An Old Behavior. *Journal of educational computing research*, 32(3), 265-277.
- Li, T. B. Q. (2007). New Bottle But Old Wine: A Research Of Cyberbullying In Schools. *Computers in human behavior*, 23(4), 1777-1791.
- Lim, J. ve Richardson, J.C. (2016). Exploring The Effects Of Students' Social Networking Experience On Social Presence And Perceptions Of Using Sns For Educational Purposes. *The Internet and Higher Education*, 29, 31-39, <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2015.12.001>.
- Lin Y-H, Chang L-R, Lee Y-H, Tseng H-W, Kuo TBJ, Chen S-H. (2014). Development and Validation of the Smartphone Addiction Inventory (SPAI). *PLoS ONE* 9 (6), 98312. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0098312>.
- MacDonald, C. D. ve Roberts-Pittman, B. (2010). Cyberbullying Among College Students: Prevalence And Demographic Differences. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 2003-2009.
- Madell, D. ve Muncer S. (2004). Gender Differences in The Use of The Internet by English Secondary School Children. *Social Psychology of Education*, 7, 229–251.
- Mark, L. K. (2009). *Student, Educator, and Parent Perceptions of Cyberbullying in Three Hawaii Middle Schools*. ProQuest.
- Martins, M. J. D., Simao, A. M. V., Freire, I., Caetano, A. P. ve Matos, A. (2016). Cyber-Victimization And Cyber- Aggression Among Portuguese Adolescents: The Relation To Family Support And Family Rules. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning*, 6(3), 65-78.
- McLeod, S. A. (2012). Zone Of Proximal Development. www.simplypsychology.org/Zone-of-Proximal-Development.html adresinden 10.08.2018 tarihinde erişilmiştir.

- Menesini, E., Nocentini, A., Palladino, B. E., Frisén, A., Berne, S., Ortega-Ruiz, R., ... ve Naruskov, K. (2012). Cyberbullying Definition Among Adolescents: A Comparison Across Six European Countries. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(9), 455-463.
- Mesch, G. S. (2009). Parental Mediation, Online Activities, And Cyberbullying. *CyberPsychology & Behavior*, 12(4), 387-393.
- Mindes, G. (2006). *Teaching Young Children Social Studies*. Praeger Publishers. USA: Greenwood Publishing Group.
- Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T. ve Daciuk, J. (2012). Risk Factors For Involvement In Cyber Bullying: Victims, Bullies And Bully-Victims. *Children and Youth Services Review*, 34(1), 63-70.
- Modecki, K. L., Minchin, J., Harbaugh, A. G., Guerra, N. G. ve Runions, K. C. (2014). Bullying Prevalence Across Contexts: A Meta-Analysis Measuring Cyber And Traditional Bullying. *Journal of Adolescent Health*, 55(5), 602-611.
- Monks, C., Worlidge, P., Robinson, S. ve Ortega, R. (2009). Cyberbullying Among Primary School-Aged Pupils. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 4(214), 167-182.
- Morahan-Martin. J. ve Schumacher, P. (2000). Incidence And Correlates Of Pathological Internet Use Among College Students. *Computer in Human Behaviour*, 16, 13-29.
- Morgan, H. (2013). Malicious Use of Technology: What Schools, Parents, and Teachers Can Do to Prevent Cyberbullying, *Childhood Education*, 89 (3), 146-151,
- Morris, M. ve Ogan, C. (1996). The Internet As Mass Medium. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 1. doi: 10.1111/j.1083-6101.1996.tb00174.x
- Musi-Gillette, L., Zhang, A., Wang, K., Zhang, J. ve Oudekerk, B.A. (2017). Oudekerk Indicators Of School Crime And Safety: 2016 (NCES 2017-064/NCJ 250650) National Center for Education Statistics, U.S. Department of Education, and Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice, Washington, DC.

- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B. ve Scheidt, P. (2001). Bullying Behaviors Among US Youth Prevalence And Association With Psychosocial Adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285, 2094-2100.
- National Crime Prevention Council. (2016). Cyberbullying FAQ for Teens. <http://www.ncpc.org/topics/cyberbullying/cyberbullying-faq-for-teens> adresinden 28.12.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Nikolaou, D. (2017). Does Cyberbullying Impact Youth Suicidal Behaviors?, *Journal of Health Economics*, 56, 30–46
- Nishina, A., Juvonen, J. ve Witkow, M.R. (2005). Sticks And Stones May Break My Bones, But Names Will Make Me Feel Sick: The Psychosocial, Somatic, And Scholastic Consequences Of Peer Harassment. *Journal or Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34, 37-48.
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R., ve Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, Behaviours And Definition İn Three European Countries. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 20(2), 129-142.
- Notar, C. E., Padgett, S. ve Roden, J. (2013). Cyberbullying: Resources For Intervention And Prevention. *Universal Journal of Educational Research*, 1(3), 133-145.
- Odabaşı, H.F., Kabakçı, I. ve Çoklar, A.N. (2007). *İnternet, Çocuk Ve Aile*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Odabaşı, K. ve Odabaşı, A. K., (2010). *İnternette Pazarlama ve Sosyal Medya Stratejileri*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Olumide, A. O., Adams, P. ve Amodu, O. K. (2015). International Note: Awareness And Context Of Cyber-Harassment Among Secondary School Students İn Oyo State, Nigeria. *Journal of adolescence*, 39, 10-14.
- Özkan, A. (2017). *Öğretim Elemanlarının Eğitsel Sosyal Ağ Kullanım Deneyimlerinin İncelenmesi: Edmodo Örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Öztürk, M. ve Akgün, Ö. E. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Paylaşım Sitelerini Kullanma Amaçları ve Bu Sitelerin Eğitimlerinde Kullanılması ile İlgili Görüşleri. *Sakarya University Journal of Education*, 2(3), 49-67.
- Padır, M. A., Eroğlu, Y. ve Çalışkan, M. (2015). Ergenlerde Öznel Mutluluk ile Siber Zorbalık ve Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 2(1), 32-51.
- Palermi, A.L., Servidio, R., Bartolo, M.G. ve Costabile, A. (2017). Cyberbullying and self-esteem: An Italian study. *Computers in Human Behavior*, 69, 136-141. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2016.12.026>
- Park., C. ve Park, Y.R. (2014). The Conceptual Model On Smart Phone Addiction Among Early Childhood. *International Journal of Social Science and Humanities Research*, 4, 147-150.
- Patchin, J. W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond The Schoolyard A Preliminary Look At Cyberbullying. *Youth violence and juvenile justice*, 4(2), 148-169.
- Patchin, J. W. ve Hinduja, S. (2011). Traditional And Nontraditional Bullying Among Youth: A Test Of General Strain Theory. *Youth & Society*, 43(2), 727-751.
- Patchin, J. W. ve Hinduja, S. (2012). Cyberbullying Prevention And Response: Expert Perspectives. Routledge, Taylor & Francis Group. (ED529048)
- Patchin, J.W. ve Hinduja, S. (2015). Measuring Cyberbullying: Implications For Research. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 69-74, DOI: 0.1016/j.avb.2015.05.013
- Payne, P. A., Winter, D.E. ve Bell, G.E. (1972). Effects Of Supervisor Style On The Learning Of Empathy İn A Supervision Analogue. *Counselor Education and Supervision*, 11, 262-269.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalığın Ve Mağduriyetin Yordayıcılarının İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1(1). 206-185.

- Pelfrey, W. V. ve Weber, N. L. (2015). Student And School Staff Strategies To Combat Cyberbullying In An Urban Student Population. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 59(4), 227-236.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-5.
- Prensky, M. (2004). The Emerging Online Life Of The Digital Native: What They Do Differently Because Of Technology, And How They Do It. http://www.marcprensky.com/writing/Prensky-The_Emerging_Online_Life_of_the_Digital_Native-03.pdf adresinden 10.08.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Price, M. ve Dalglish, J. (2010). Cyberbullying: Experiences, Impacts And Coping Strategies As Described By Australian Young People. *Youth Studies Australia*, 29(2), 51.
- Rafferty, R. ve Vander Ven, T. (2014). "I Hate Everything About You": A Qualitative Examination Of Cyberbullying And On-Line Aggression In A College Sample. *Deviant behavior*, 35(5), 364-377.
- Raskauskas, J. ve Stoltz, A. D. (2007). Involvement In Traditional And Electronic Bullying Among Adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575.
- Redmond, P., Lock, J. V. ve Smart, V. (2018). Pre-Service Teachers' Perspectives Of Cyberbullying. *Computers & Education*, 119, 1-13.
- Renati, R., Berrone, C. ve Zanetti, M. A. (2012). Morally Disengaged And Unempathic: Do Cyberbullies Fit These Definitions? An Exploratory Study. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(8), 391-398.
- Richey, R. C. ve Klein, J. D. (2005). Developmental Research Methods: Creating Knowledge From Instructional Design And Development Practice. *Journal of Computing in higher Education*, 16(2), 23-38.
- Rickwood, D. J., Deane, F. P. ve Wilson, C. J. (2007). When And How Do Young People Seek Professional Help For Mental Health Problems?. *Medical Journal of Australia*, 187(7), S35.

- Roberts, B. W. ve Jackson, J. J. (2008), Sociogenomic Personality Psychology. *Journal of Personality*, 76, 1523–1544. doi:10.1111/j.1467-6494.2008.00530.x
- Rogers, C.R (1983). Empatik Olmak Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir (Çev. F. Akkoyun). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16, 103-124.
- Sarak, Ö. (2012). *Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Schenk, A. M. ve Fremouw, W. J. (2012). Prevalence, Psychological Impact, And Coping Of Cyberbully Victims Among College Students. *Journal of School Violence*, 11(1), 21-37.
- Schultze-Krumbholz, A. ve Scheithauer, H. (2009). Social-Behavioral Correlates Of Cyberbullying In A German Student Sample. *Zeitschrift für psychologie/Journal of Psychology*, 217(4), 224-226.
- Semin, G.K. ve Cacioppo, J.T. (2009). From Embodied Representation To Co-Regulation. *Contemporary Neuroscience*, 3, 1-14.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezer, B., Yılmaz, R. ve Karaoglan Yılmaz, F. G. (2015). Cyber Bullying And Teachers' Awareness. *Internet Research*, 25(4), 674-687.
- Shariff, S. ve Gouin, R. (2005). Cyber- Dilemmas: Gendered Hierarchies Free Expression And Cyber-Safety In Schools. Paper Presented At Safety And Security In A Networked World: Balancing Cyber-Rights And Responsibilities. *Oxford Internet Institute Conference*, September 8, 2005, Oxford, U.K.
- Sharma, D., Kishore, J. Sharma, N. ve Duggal, M. (2017). Aggression In Schools: Cyberbullying And Gender Issues. *Asian Journal of Psychiatry* 29, 142–145
- Shin, N. ve Ahn, H. (2015). Factors Affecting Adolescents' Involvement In Cyberbullying: What Divides The 20% From The 80%?. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(7), 393-399.

- Shukla-Mehta, S., Miller, T. ve Callahan, K. J. (2010). Evaluating The Effectiveness Of Video Instruction On Social And Communication Skills Training For Children With Autism Spectrum Disorders: A Review Of The Literature. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 25(1), 23-36.
- Shultz, E., Heilman, R. ve Hart, K. J. (2014). Cyber-Bullying: An Exploration Of Bystander Behavior And Motivation. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 8(4).
- Simister, C. J. (2007). *How To Teach Thinking And Learning Skills A Practical Programme For The Whole School*. London: Paul Chapman Publishing.
- Slonje, R., Smith, P. K. ve Frisen, A. (2013). The Nature Of Cyberbullying, And Strategies For Prevention. *Computers in Human Behavior*, 29(1), 26-32.
- Slonje, R., ve Smith, P.K. (2008). Cyberbullying: Another Main Type Of Bullying?: Personality And Social Sciences. *Scand. J. Psychol.* 49 (2), 147–154. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x>.
- Smith, P. K. (2012). Cyberbullying And Cyber Aggression. In S. R. Jimerson, A. B. Nickerson, M. J. Mayer, & M. J. Furlong (Eds.), *Handbook Of School Violence And School Safety: International Research And Practice* (93–103). NY: Routledge.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., ve Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its Nature And Impact in Secondary School Pupils. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 49, 376-385.
- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M. ve Tippett, N. (2006). An Investigation Into Cyberbullying, Its Forms, Awareness And Impact, And The Relationship Between Age And Gender In Cyberbullying. <https://www.staffs.ac.uk/Professionals/Key-Safeguarding/e-Safety/Task-to-Finish-Group/Task-to-Finish-Group-Documentation/Cyber-Bullying---Final-Report.pdf> adresinden 12.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

- Snakenborg, J., Van Acker, R. ve Gable, R. A. (2011). Cyberbullying: Prevention And Intervention To Protect Our Children And Youth. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 55(2), 88-95.
- Snyder, P. A. ve Thompson, B. (1998). Use Of Tests Of Statistical Significance And Other Analytic Choices In A School Psychology Journal: Review Of Practices And Suggested Alternatives. *School Psychology Quarterly*, 13(4), 335-348.
- Song, J. ve Oh, I. (2018). Factors Influencing Bystanders' Behavioral Reactions In Cyberbullying Situations. *Computers in Human Behavior*, 78, 273-282.
- Soydaş, D. K. (2011). *Ergenlerde Ebeveyn İzlemesi, Sanal Zorbalık Ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin Cinsiyete Göre İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi.,Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Steffgen, G., König, A., Pfetsch, J. ve Melzer, A. (2011). Are Cyberbullies Less Empathic? Adolescents' Cyberbullying Behavior And Empathic Responsiveness. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(11), 643-648.
- Strom, P. ve Strom, R. (2004). Bullied By A Mouse. URL:<http://www.childresearch.net/resource/research/2004/member35.htm> adresinden 28.12.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Sun, S., Pan, W. ve Wang, L. L. (2010). A Comprehensive Review Of Effect Size Reporting And Interpreting Practices In Academic Journals In Education And Psychology. *Journal of Educational Psychology*, 102(4), 989.
- Syts, Y. (2004). *Beyond The Schoolyard: Examining Electronic Bullygin Among Canadian Youth*. Unpublished master thesis, Carleton University, Ottawa, Ontario.
- Szabo, M. ve Flesher, K. (2002). CMI Theory and Practice: Historical Roots of Learning Management Systems. E-Learn 2002 World Conference on E-Learning in Corporate, *Government, Healthcare, & Higher Education. Proceedings*, (s. 22-93). Quebec.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. ve Er, S. H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma Ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.

- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics* (3rd Edition). US: Pearson Education.
- Tamer, N. (2014). *Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Algıları ve Buna Yönelik Teknolojik Zorbalık Farkındalığı Eğitimi: Pilot Uygulama*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tamer, N. ve Vatanartıran, S. (2014). Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Algıları. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2),1-20.
- Tanrıdağ, Ş. R. (1993). *Ankara'daki Ruh Sağlığı Hizmetlerinde Çalışan Personelin Empatik Beceri Düzeyinin Ve Eğiliminin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanrıkulu, T., Kınay, H. ve Arıca, O. T. (2015). Sensibility Development Program Against Cyberbullying. *New Media & Society*, 17(5), 708-719.
- Thornberg, R., Tenenbaum, L., Varjas, K., Meyers, J., Jungert, T. ve Vanegas, G. (2012). Bystander Motivation İn Bullying Incidents: To Intervene Or Not To Intervene? *Western Journal of Emergency Medicine*, XIII, 247–252.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following You Home From School: A Critical Review And Synthesis Of Research On Cyberbullying Victimization. *Computers in Human Behavior*, 26, 277-287. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2009.11.014>.
- Topçu, Ç. ve Erdur-Baker, Ö. (2012). Affective And Cognitive Empathy As Mediators Of Gender Differences İn Cyber And Traditional Bullying. *School Psychology International*, 33(5), 550-561.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. ve Çapa-Aydın, Y. (2010). Temel Empati Ölçeği Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (34), 174-182.
- Topçu, Ç. (2008). *The Relationship Of Cyber Bullying To Empathy, Gender, Traditional Bullying, İnternet Use And Adult Monitoring*. Published master thesis, Middle East Technical University, Social Science Institute.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2017). Temel İstatistikler. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden 27.11.2017 tarihinde erişilmiştir.

- Ünal, C. (1972). İnsanları Anlama Kabiliyeti. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(3), 71-93.
- Vanheusden, K., van der Ende, J., Mulder, C. L., van Lenthe, F. J., Verhulst, F. C. ve Mackenbach, J. P. (2009). Beliefs About Mental Health Problems And Help-Seeking Behavior In Dutch Young Adults. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 44(3), 239-246.
- Waasdorp, T. E. ve Bradshaw, C. P. (2015). The Overlap Between Cyberbullying And Traditional Bullying. *Journal of Adolescent Health*, 56(5), 483-488.
- Walker, C. M., Sockman, B. R. ve Koehn, S. (2011). An Exploratory Study Of Cyberbullying With Undergraduate University Students. *TechTrends*, 55(2), 31-38.
- Wang, J., Iannotti, R. J. ve Nansel, T. R. (2009). School Bullying Among Adolescents in The United States: Physical, Verbal, Relational, And Cyber. *Journal of Adolescent health*, 45(4), 368-375.
- Watts, L. K., Wagner, J., Velasquez, B. ve Behrens, P. I. (2017). Cyberbullying in Higher Education: A Literature Review. *Computers in Human Behavior*, 69, 268-274.
- Whittaker, E. ve Kowalski, R. M. (2015). Cyberbullying Via Social Media. *Journal of School Violence*, 14(1), 11-29.
- Willard, N. E. (2005). Cyberbullying And Cyber Threats. *US Department of Education 2005 Osdfs National Conference*, August 2005, Washington.
- Willard, N. E. (2006). *Cyberbullying And Cyberthreats*. OR: Center for Safe and Responsible Internet Use.
- Willard, N. E. (2007) Cyberbullying And Cyberthreats: Responding To The Challenge Of Online Social Aggression, Threats, And Distress. [Çevrim-içi: <http://books.google.com.tr/books?id=VyTdG2BTn14C&printsec=frontcover&hl=en#v=onepage&q&f=false>], Erişim Tarihi: 15.02.2018.
- Williams, K. R. ve Guerra, N. G. (2007). Prevalence And Predictors Of İnternet Bullying. *Journal of adolescent health*, 41(6), S14-S21.

- Wispe, L. (1990). *History Of The Concept Of Empathy In N. Eisenberg, J. Strayer (Ed.) Empathy And Its Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolak, J., Mitchell, K. J. ve Finkelhor, D. (2007). Does Online Harassment Constitute Bullying? An Exploration Of Online Harassment By Known Peers And Online-Only Contacts. *Journal of adolescent health, 41(6)*, S51-S58.
- Wolcott, P. ve S. Goodman 2000, *The Internet in Turkey and Pakistan: A Comparative Analysis*, CISAC, Stanford.
- Wood, R.T.A. (2008). Problems With The Concept Of Video Game ‘Addiction’: Some Case Study Examples. *International Journal Mental Health Addction, 6*, 169-178.
- Wood, R.T.A. ve Griffiths, M.D (2007). A Qualitative Investigation Of Problem Gambling As An Escape Based Coping Strategy. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practise, 80(1)*, 107-125.
- Wozencroft, K., Campbell, M., Orel, A., Kimpton, M. ve Leong, E. (2015). University Students' Intentions to Report Cyberbullying. *Australian Journal of Educational & Developmental Psychology, 15*, 1-12.
- Ybarra, M. L. ve Mitchell, K. J. (2004). Online Aggressor/Targets, Aggressors, And Targets: A Comparison Of Associated Youth Characteristics. *Journal of child Psychology and Psychiatry, 45(7)*, 1308-1316.
- Ybarra, M. L., Boyd, D., Korchmaros, J. D., ve Oppenheim, J. K. (2012). Defining And Measuring Cyberbullying Within The Larger Context Of Bullying Victimization. *Journal of Adolescent Health, 51*, 53-58.
- Ybarra, M. L., Diener-West, M. ve Leaf, P. J. (2007). Examining The Overlap In Internet Harassment And School Bullying: Implications For School Intervention. *Journal of Adolescent Health, 41(6)*, 42-50.
- Yen, J. Y., Yen, C. F., Chen, C. C., Chen, S. H. ve Ko, C. H. (2007). Family Factors Of Internet Addiction And Substance Use Experience in Taiwanese Adolescents. *CyberPsychology & Behavior, 10(3)*, 323-329.

- Yenilmez, Y. ve Seferoğlu, S.S. (2013). Sanal Zorbalık ve Öğretmenlerin Farkındalık Durumlarına Bir Bakış. *Eğitim ve Bilim*, 38 (169), 420-432.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz-Yüksel, A. (2003). *Empati Eğitim Programının İlköğretim Öğrencilerinin Empatik Becerilerine Etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yubero, S., Navarro, R., Elche, M., Larranaga, E. ve Ovejero., A. (2017). Cyberbullying Victimization İn Higher Education: An Exploratory Analysis Of Its Association With Social And Emotional Factors Among Spanish Students. *Computers in Human Behavior*, 75, 439-449. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2017.05.037>.
- Zalaquett, C. P. ve Chatters, S. J. (2014). Cyberbullying İn College: Frequency, Characteristics, And Practical İmplications. *Sage Open*, 4(1), 2158244014526721.
- Zych, I., Baldry, A. C., Farrington, D. P. ve Llorent, V. J. (2018). Are Children İnvolved İn Cyberbullying Low On Empathy? A Systematic Review And Meta-Analysis Of Research On Empathy Versus Different Cyberbullying Roles. *Aggression and Violent Behavior*.

EKLER

EK 1. SANAL ZORBALIK OLAYLARI BELİRLEME ARACI

SANAL ZORBALIK OLAYLARI BELİRLEME ARACI

Sevgili Öğrenciler,

Sanal zorbalık konusunda bir araştırma gerçekleştirilmektedir. Aşağıda sanal zorbalığın ne olduğu ve nasıl yapıldığına yönelik bir açıklama yer almaktadır. Ayrıca örnek bir sanal zorbalık olayı açıklamadan sonra verilmiştir. Açıklamayı ve örnek olayı okuduktan sonra siz de başınıza gelen veya başka birinin başına gelen benzer bir olayı anlatınız. Katılımınız için teşekkür ederim.

Arş. Gör. Ömer Faruk GÖKMEN

Sanal Zorbalığın Tanımı:

Sanal zorbalık; bilgi iletişim teknolojilerini (Bilgisayar, Telefon, Tablet vs) kullanarak karşınızdaki kişiyi tehdit etme, üzme, utandırma, aşağılama gibi kasıtlı ve sürekli gerçekleştirilen bir davranıştır.

Sanal Zorbalık Olayı Örneği:

Ahmet bir akşam evde Facebook hesabına girerek sosyal medyada arkadaşlarının paylaşımlarına bakmaktadır. O sırada bir tanımadığı birinden bir mesaj gelir. Mesajı açtığında kendisiyle “*Sütünü içtin mi çalışkan inek*” şeklinde dalga geçilen bir mesajla karşılaşır. O an morali bozulan Ahmet mesajı silip Facebook hesabından çıkış yapar. Ertesi gün yine Facebook’ta gezerken bu sefer farklı bir hesaptan “*Bu kadar çalışma aptal. Beynin yanacak.*” “*Bu kadar çalıştıktan sonra veteriner doktoru olursan acırım sana.*” gibi kötü söz ve hakaretlere varan mesajlar görür. Bu durum yaklaşık bir hafta boyunca sürekli devam eder. Her geçen gün farklı mesajlar gelir. Durumdan ötürü iyice morali bozulan ve kendini iyi hissetmeyen Ahmet’in derse olan ilgisi ve başarısı azalır.

Siz de başınıza gelen veya başka birinin başına gelen benzer bir olayı anlatınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

EK 2. GÖRÜŞME FORMU

SANAL ZORBALIKLA İLGİLİ KISA FİMLERİN VERİLECEĞİ WEB PLATFORMUN ÖZELLİKLERİNE YÖNELİK GÖRÜŞME FORMU

Yer:

Tarih ve Saat:

Giriş

Merhaba Değerli Hocam, Ben Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitim bölümünde doktora öğrencisiyim. “*Ortaokul öğrencilerinin sanal zorbalık davranışlarını azaltma, sanal zorbalığa karşı farkındalıklarını arttırma, empati geliştirme ve baş etme yöntemlerini öğretme*” üzerine doktora tez çalışması yapmaktayım. Aşağıda sanal zorbalıkla ilgili kısa fimlerin verileceği web platformunda yer alması gereken özelliklere, bileşenlere ve modüllere yönelik açık uçlu sorular yer almaktadır.

Görüşme Soruları:

1. Kullanılacak web platformu hangi özellikleri barındırmalıdır?
2. Web platformunda yer alacak filmler nasıl verilmelidir? Yapılandırılmış-Yapılandırılmamış bir formatta mı? Eşzamanlı-Eşzamansız? Görüşlerinizi paylaşır mısınız?
3. Web platformunda öğrenciler ile eğitmenin fikir alışverişinde (*forum, anlık mesajlaşma*) bulunabileceği bir modül olmalı mı? Olması gerekiyorsa nasıl bir özelliğe sahip olmalıdır?
4. Ek olarak olması gerektiğini düşündüğünüz bir özellik var mı? Görüşlerinizi paylaşır mısınız?

Arş. Gör. Ömer Faruk GÖKMEN

**EK 3. SANAL ZORBALIK İLE İLGİLİ KISA FİLMER UZMAN
DEĞERLENDİRME FORMU**

**SANAL ZORBALIK İLE İLGİLİ YAPILANDIRILMIŞ KISA FİLMER İÇİN
UZMAN DEĞERLENDİRME FORMU**

Sayın

Bu araştırmada, 3 farklı formattaki (yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış) sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin öğrencilerin zorba/mağdur olma düzeylerine, sanal zorbalığa karşı farkındalık düzeylerine, empati becerilerine ve baş etme becerilerini öğrenmelerine etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu amaçla sanal zorbalık senaryoları kısa film haline getirilmiş ve yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış şeklinde 3 farklı formatta hazırlanmıştır. Bu filmler deneysel süreç içerisinde sırayla izletilerek öğrencilerde sanal zorbalık davranışında azalma, sanal zorbalığa yönelik farkındalık kazandırma, empati geliştirme ve sanal zorbalık olaylarına karşı baş etme yöntemlerini öğrenmeleri ve keşfetmeleri amaçlanmıştır.

Sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmış kısa film değerlendirme formunda; filmlerin senaryosu, senaryonun anlaşılabilirliği, sanal zorbalık olayının gerçekte iştiği ortam, mağdurun yaşadıkları, mağdur için sorunun üstesinden gelinecek yöntemler ve film içerisinde verilen bilgilendirici notların uygunluğu konusunda maddeler bulunmaktadır. Sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmış 1 kısa filmi bu doğrultuda derecelendirmenizi beklemekteyim.

Gerekli gördüğünüz durumlarda ek açıklamalarınızı değerlendirme ölçeğinin altına yazabilirsiniz. Değerli vaktinizi ayırıp çalışmama katkı sağladığımız için teşekkür ederim.

Arş. Gör. Ömer Faruk GÖKMEN

YAPILANDIRILMIŞ FİLM DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ

	1	2	3	4	5
Sanal zorbalık olayının başlamasındaki nedenin belirtilmesi					
Sanal zorbalık olayının gerçekleştiği ortamın belirtilmesi					
Mağdur için başvuru baş etme yönteminden bahsedilmesi					
Sanal zorbalık olayın üstesinden gelinecek yöntemin uygunluğu					
Film içerisindeki bilgilendirici notların yapılandırılmış formata uygunluğu					
Senaryonun uygunluğu					
Olayın anlaşılabilirliği					
Ses kalitesi					
Görüntü kalitesi					

Genel olarak sanal zorbalık kısa filminin yapılandırılmış formata göre uygunluğunu 1'den 10'a kadar puanlayınız?

1()	2()	3()	4()	5()	6()	7()	8()	9()	10()
------	------	------	------	------	------	------	------	------	-------

SANAL ZORBALIK İLE İLGİLİ YARI-YAPILANDIRILMIŞ KISA FİMLER İÇİN UZMAN DEĞERLENDİRME FORMU

Sayın

Bu araştırmada, 3 farklı formattaki (yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış) sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin öğrencilerin zorba/mağdur olma düzeylerine, sanal zorbalığa karşı farkındalık düzeylerine, empati becerilerine ve baş etme becerilerini öğrenmelerine etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu amaçla sanal zorbalık senaryoları kısa film haline getirilmiş ve yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış şeklinde 3 farklı formatta hazırlanmıştır. Bu filmler deneysel süreç içerisinde sırayla izletilerek öğrencilerde sanal zorbalık davranışında azalma, sanal zorbalığa yönelik farkındalık kazandırma, empati geliştirme ve sanal zorbalık olaylarına karşı baş etme yöntemlerini öğrenmeleri ve keşfetmeleri amaçlanmıştır.

Sanal zorbalık ile ilgili yarı-yapılandırılmış kısa film değerlendirme formunda; filmlerin senaryosu, senaryonun anlaşılabilirliği, sanal zorbalık olayının gerçekleştiği ortam, mağdurun yaşadıkları, mağdur için sorunun üstesinden gelinecek yöntemler ve film içerisinde verilen bilgilendirici notların uygunluğu konusunda maddeler bulunmaktadır. Sanal zorbalık ile ilgili yarı-yapılandırılmış 1 kısa filmi bu doğrultuda derecelendirmenizi beklemekteyim.

Gerekli gördüğünüz durumlarda ek açıklamalarınızı değerlendirme ölçeğinin altına yazabilirsiniz. Değerli vaktinizi ayırıp çalışmama katkı sağladığınız için teşekkür ederim.

Arş. Gör. Ömer Faruk GÖKMEN

YARI-YAPILANDIRILMIŞ FİLM DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ

	1	2	3	4	5
Sanal zorbalık olayının başlamasındaki nedenin belirtilmesi					
Sanal zorbalık olayının gerçekleştiği ortamın belirtilmesi					
Mağdur için başvurulan baş etme yönteminden bahsedilmesi					
Sanal zorbalık olayın üstesinden gelinecek yöntemin uygunluğu					
Film içerisindeki soru şeklinde verilen notların yarı-yapılandırılmış formata uygunluğu					
Senaryonun uygunluğu					
Olayın anlaşılabilirliği					
Ses kalitesi					
Görüntü kalitesi					

Genel olarak sanal zorbalık kısa filminin yarı-yapılandırılmış formata göre uygunluğunu 1'den 10'a kadar puanlayınız?

1()	2()	3()	4()	5()	6()	7()	8()	9()	10()
------	------	------	------	------	------	------	------	------	-------

SANAL ZORBALIK İLE İLGİLİ YAPILANDIRILMAMIŞ KISA FİLMLER İÇİN UZMAN DEĞERLENDİRME FORMU

Sayın

Bu araştırmada, 3 farklı formattaki (yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış) sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin öğrencilerin zorba/mağdur olma düzeylerine, sanal zorbalığa karşı farkındalık düzeylerine, empati becerilerine ve baş etme becerilerini öğrenmelerine etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu amaçla sanal zorbalık senaryoları kısa film haline getirilmiş ve yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış şeklinde 3 farklı formatta hazırlanmıştır. Bu filmler deneysel süreç içerisinde sırayla izletilerek öğrencilerde sanal zorbalık davranışında azalma, sanal zorbalığa yönelik farkındalık kazandırma, empati geliştirme ve sanal zorbalık olaylarına karşı baş etme yöntemlerini öğrenmeleri ve keşfetmeleri amaçlanmıştır.

Sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmamış kısa film değerlendirme formunda; filmlerin senaryosu, senaryonun anlaşılabilirliği, sanal zorbalık olayının gerçekeştiği ortam, mağdurun yaşadıkları, mağdur için sorunun üstesinden gelinecek yöntemler ve film içerisinde verilen bilgilendirici notların uygunluğu konusunda maddeler bulunmaktadır. Sanal zorbalık ile ilgili yapılandırılmamış 1 kısa filmi bu doğrultuda derecelendirmenizi beklemekteyim.

Gerekli gördüğünüz durumlarda ek açıklamalarınızı değerlendirme ölçeğinin altına yazabilirsiniz. Değerli vaktinizi ayırıp çalışmama katkı sağladığınız için teşekkür ederim.

Arş. Gör. Ömer Faruk GÖKMEN

YAPILANDIRILMAMIŞ FİLM DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ

	1	2	3	4	5
Sanal zorbalık olayının başlamasındaki nedenin belirtilmesi					
Sanal zorbalık olayının gerçekleştiği ortamın belirtilmesi					
Filmdeki sorunun yapılandırılmamış formata uygunluğu					
Senaryonun uygunluğu					
Olayın anlaşılabilirliği					
Ses kalitesi					
Görüntü kalitesi					

Genel olarak sanal zorbalık kısa filminin yapılandırılmamış formata göre uygunluğunu 1'den 10'a kadar puanlayınız?

1()	2()	3()	4()	5()	6()	7()	8()	9()	10()
------	------	------	------	------	------	------	------	------	-------

EK 4. SANAL ZORBALIK SENARYOLARI VE HİKÂYE TABLOLARI

Öğrencilerin yaşadığı sanal zorbalık olaylarından yola çıkarak örnek sanal zorbalık senaryoları geliştirilmiştir. Senaryolar ve bu senaryoların hikâye tabloları aşağıda verilmiştir.

Senaryo 1:

Okulda bir aile ortamı kurmaya çalışan Ali öğretmen kısa süre içinde öğrencilerine ve okula alışır. Bazı noktalarda hem sınıf içindeki etkileşimi artırma hem de öğrencilerin problemlerini kısa sürede çözme konularında düşünürken aklına güzel bir fikir gelir. Neredeyse her dakika kullandığımız akıllı telefonları faydalı bir iş için kullanmak adına öğrencilerin birbiri ile iletişim kurabileceği bir WhatsApp grup kurmuş ve öğrenciler de bu duruma çok sevinmiştir. Tabi ki her zaman olduğu gibi bu grupta da başta her şey güzel ilerlemiş. İlerleyen zamanlarda grubu takip eden Ali öğretmen bazı konuşmalara şahit olmaya başlar. Bahar adındaki bir öğrenci yapamadığı bir soruyu grupta paylaşır ve gruptaki arkadaşlarından şöyle cevaplar alır.

“Bu derece kolay soruyu yapamadın mı tembel?”

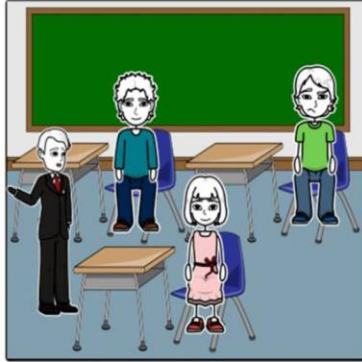
”ilkokul 3. sınıf sorusu bu yaa. Sen en iyisi ilkokul 3’e geri dön”,

“Kızım senin kafan samanla mı dolu?”

Bahar’ın arkadaşları buna benzer ifadeler kullanarak alay ederler. Tabi ki bu durumu Ali öğretmen göz ardı etmez ve bunu söyleyen öğrencileri uyarır. İlk başlarda Bahar da arkadaşlarının söylediklerini görmezden gelir ve yine anlamadığı konularda gruptan soru göndermeye devam eder. Fakat ilerleyen günlerde sorduğu soruların kolay olduğu düşünen bazı arkadaşları her seferinde WhatsApp’ta Bahar’la dalga geçmeye devam ederler. Olaylardan ötürü Bahar moral bozukluğu yaşar ve kendini aşağılanmış hisseder. Bahar evde çalışırken kimi zaman çözemediği sorular olur fakat dalga konusu olma korkusuyla bu soruları WhatsApp’ta paylaşmaya çekinir. Bunun neticesinde çalıştığı konularda ilerleme kaydedemez ve bu durum sınav sonuçlarına yansır.

Ali öğretmen bu durumu nasıl düzeltebilirim diye düşünürken aklına öğrencilerle ayrı ayrı konuşup onları bilinçlendirme düşüncesi gelir. Ali öğretmen derse girmeye hazırlanırken yolda Ferhat öğretmene rastlar. Ali öğretmen sınıf içindeki durumu Ferhat öğretmene anlatır. Daha önce buna benzer bir durum ile karşılaşan Ferhat öğretmen Ali öğretmene bu konuda yardımcı olabileceğini ve endişelenmemesi gerektiğini belirtir. Ali öğretmen merak içinde idi ve Ferhat öğretmenin bu durum ile ilgili ne yapacağını düşünüyordu. Ferhat öğretmen Ali öğretmene bir gün bir kısa film izletir. Kısa filmde bir öğrencinin internette kötü sözlere maruz kaldığını ve yaşadıklarını temel alınarak işlenmiştir. Ali öğretmen gerçekten de ibretlik denebilecek bir yapıt olduğunu düşünür.

Ali öğretmen filmi izledikten sonra dersinin olduğu bir zamanda bu filmi açarak öğrencilere izletir. Ali öğretmen, öğrencilerin kısa filmin sonunda salondan yüzleri kızarık bir şekilde çıktığını görür ve bu filmin ne kadar etki bıraktığını anlar. İlerleyen günlerde ise artık grupta böyle şeylerin geçmediğini fark eder. Arkadaşları da Bahar'dan ilerleyen zamanda özür diler. Bahar artık eskisi gibi neşeli olur ve derslerindeki başarısı eski haline gelir.

Ali öğretmen okulunda sevilen sayılan öğrencilerine karşı hoşgörülü bir matematik öğretmenidir.

Ders saatleri dışında öğrencilerin aklına takılan sorulara cevap vermektedir.

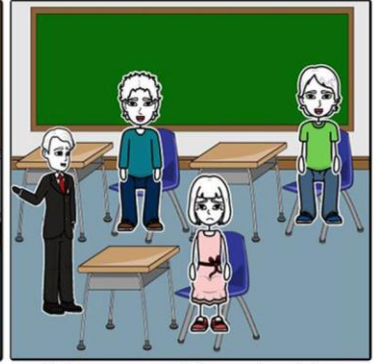
Bu sorulara ve diğer işlere artık yetişemediğini farkedip bir whatsapp grubu kurmak.

Bir öğrencisini yanına çağırır ve ondan whatsapp grubu kurmasını ister.

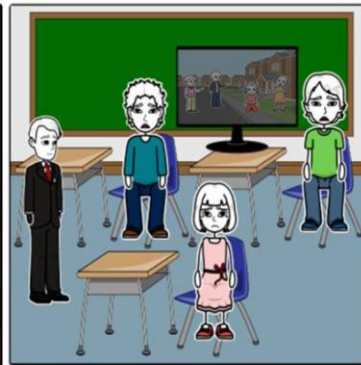
Bahar whatsapp grubuna bir soru sorar ve arkadaşları bu basit soruyu bilemediği için onunla dalga geçerler.

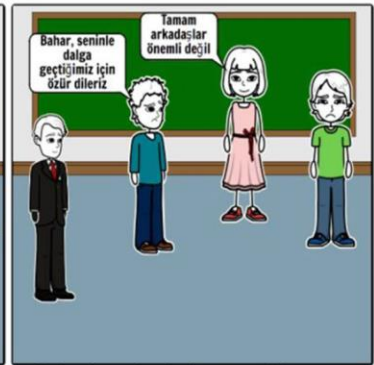
Bahar yapamadığı soruları dalga geçecekleri korkusuyla soramaz ve bu da derste başarıya yansır.

Bu konuşmalara ve Bahar'ın başarısındaki düşüşüne şahit olan Ali Öğretmen bir çözüm üretmeye karar verir.

Ali Öğretmen sınıfa hatalarını anlamaları için bu olaya örnek bir kısa film izletir.

Bahar'ın arkadaşları yaptıkları yanlışları farkederler ve Bahar'dan özür dilerler.

Senaryo 2:

Ortaokul öğrencisi Arda o günkü ödevleri öğretmenine teslim etmiş, derste de notlarını tutmuştu. Okul zili çaldığında çantasını topladı onu bahçede bekleyen arkadaşlarının yanına gitti. Biran önce eve gidip karnını doyurup derslerini tekrar edecekti. Eve gidecekleri sırada arkadaşları internet kafeye gitmek istediklerini söylerler. Arda “*Ödevlerim çok fazla eve gitmem gerekiyor. Sizinle gelemem.*” der. Arkadaşları çok ısrar eder ve arkadaşlarının ısrarına dayanamayan Arda internet kafeye gitmeyi kabul eder. Daha önce internet kafeye ödevlerini araştırmak için giden Arda yabancılık çekmez. Arkadaşları ona oyunun nasıl oynandığı hakkında bilgi verirler. Arda başlarda biraz zorlanır ama oyunu oynadıkça oyun ilgisini çekmeye başlar. İnternet kafeden ayrılırken Arda “*Bu oyunu çok beğendim. Her gün gelip oynayabiliriz.*” der. Ve arkadaşlarıyla vedalaşıp yanlarından ayrılır. Koşarak eve gelir ve ödevlerini yapmak yerine bilgisayarın başına geçer. Akıllı oyunda kaldığı için oyuna bilgisayarına indirip oynamaya devam eder. Oyuna öyle dalmıştı ki mutfaktan seslenen annesinin sesini bile duymaz. Arda’nın annesi odaya girer ve “*Oğlum mutfaktan sesleniyorum neden duymuyorsun ?*” der Arda ise “*Anne derste çok yorulduğum biraz yalnız kalıp dinlenmeye ihtiyacım var.*” der. Oyun oynarken iyice uykusu gelir fakat oyundan da bir türlü kopamaz. Bir anda ödevleri aklına geldiğinde öğretmeni ve ailesinden azar işitmek için özensiz ve dikkatsiz bir şekilde ödevlerini yapar. Ertesi gün ders boyunca arkadaşlarıyla oyun hakkında konuşur. Derslerini hiç dinlemeyip not tutmaz. Ders bittikten sonra Arda ve arkadaşları hızlıca toplanıp internet kafeye giderler.

Oyunun sohbet ortamında zaman zaman hatalar yapan ‘*Erkek gibi oyna lan. Senin yüzünden hep kaybediyoruz*’, ‘*Aptalca hareketler yapmaktan bıktım.*’ vb. sözlere maruz kalan Arda’nın morali bozulur. Arkadaşlarının her seferinde kötü sözlerine maruz kalan Arda artık oyun oynamaz ve bu durumdan ötürü derslerine bir türlü odaklanamaz. Durumu fark eden öğretmeni annesine haber ederek okulda görüşmek istediğini söyler. Annesi okula geldiğinde öğretmen durumu anlatır. Annesi ise “*Son zamanlarda evde sürekli bir oyun oynadığını görüyordum. Daha sonra bu oyunu hiç oynamamaya ve bilgisayarı bile açmamaya başladı. Evden çıkmıyor ekmek almaya bile zor gönderiyorum sanki bir şeylerden korkmuş gibi görünüyor. Ama ne olduğunu bilmiyoruz onun için çok endişeleniyoruz.*” der. Öğretmen ailesine Arda’nın psikolojik yardım alması gerektiğinin belirtir. Uzun süre psikolojik yardım alan Arda derslerine zamanla tekrar odaklanır ve sosyal hayatını geri kazanmaya başlar.

Orta okul öğrencisi Arda o günkü ödevleri öğretmenine teslim etmiş, derste de notlarını tutmuştu.

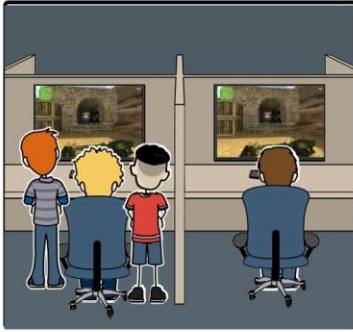
Okul zili çaldığında çantasını topladı onu bahçede bekleyen arkadaşlarının yanına gitti. Biran önce eve gidip karnini doyurup derslerini tekrar edecekti.

Hadi oyun oynamaya gidelim internet kafeye. Ne dersin Arda?

Ödevlerim çok fazla eve gitmem gerekiyor. Sizinle gelemem.

Eve gidecekleri sırada arkadaşları internet kafeye gitmek istediklerini söylediler. Arkadaşları çok ısrar etti ve arkadaşlarının ısrarına dayanamayan Arda internet kafeye gitmeyi kabul etti.

Daha önce internet kafeye ödevlerini araştırmak için giden Arda yabancılik çekmedi. Arkadaşları ona oyunun nasıl oynandığı hakkında bilgi verdiler.

Bu oyunu çok beğendim. Her gün gelip oynayabiliriz.

Oyun Arda'nın ilgisini çekmeye başladı. Oyun bitince arkadaşlarıyla vedalaşarak yanlarından ayrıldı.

Koşarak eve geldi ve biran önce oyun oynamak için odasına yöneldi.

Oğlusuuu
Sarı Kuşummm
Arda!..

Oyuna öyle dalmıştı ki mutfakta seslenen annesinin sesini bile duymamıştı.

Oğlum mutfaktan sesleniyorum neden duymuyorsun?

Anne derste çok yoruldum biraz yalnız kalıp dinlenmeye ihtiyacım var.

Arda annesini duymadığı için annesi odasına girdi.

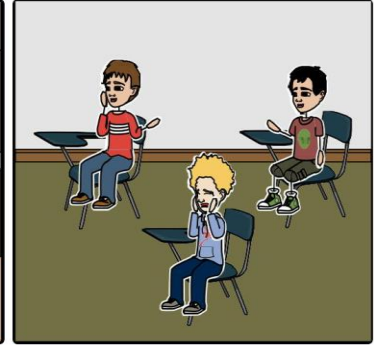
Oyun oynarken iyice uykusu geldi ama oyundan bir türlü kopamıyordu. Bir anda ödevleri aklına geldiğinde öğretmeni ve ailesinden azar istememek için dikkatsiz bir şekilde ödevlerini yaptı.

Ertesi gün ders boyunca arkadaşlarıyla oyun hakkında konuştu. Derslerini hiç dinlemeyip not tutmadı.

Ders bitti ve hızlıca toplanıp internet kafeye gittiler. Sürekli hatalar yapan ve arkadaşlarının her seferinde kötü sözlerine maruz kalan Arda artık oyun oynamadı.

Arkadaşları tarafından dışlanan Arda bir türlü derslerine odaklanamadı.

Durumu fark eden öğretmen, Arda'nın annesine okula çağırıldı.

Annesi okula geldiğinde öğretmen durumu anlattı.

Öğretmen, Arda'nın annesine psikolojik yardım almaları gerektiğini söyledi.

Arda ve ailesi ilk fırsatta doktor ile görüşmeye gitti.

Psikolog Arda'ya uzun bir süreç olacağını ve ona iyi geleceğini anlattı.

Bu süreçten sonra Arda eski sosyal ve başarılı olduğu hayatını geri kazanmıştı.

Senaryo 3:

Seda ve Betül çok iyi arkadaştır. Çocukluklarından beri aynı mahallede büyümüşlerdir. Ortaokulda da aynı sınıfta öğrenim görmektedirler. İki de öğretmenleri ve arkadaşları tarafından sevilirler. Onların arkadaşlıkları herkesi imrendirecek kadar güçlüdür. Bir gün ders arasında koridorda dolaşırken panoda asılı olan afişe gözleri takılır. Afişte okulun öğrencileri arasında düzenlenen bir resim yarışması olduğunu görürler. Resim ikisinin de ortak hobi ve becerisi olduğu için düzenlenen bu resim yarışmasına birlikte katılma kararı alırlar. En iyi eserlerini ortaya koymak için gece gündüz çalışırlar. Seda'dan bu konuda fikir almaya çalışan Betül arkadaşının yaptığı resmi görmek ister. Arkadaşının resminin kendi resminden daha iyi olduğunu fark eden Betül yarışmayı kazanamayacağı korkusuna kapılır. Bu korkuyla abisinden yardım ister. Abisi Betül'e bunun her ne kadar doğru olmadığını söylese de Betül'ün üzülmeye daha fazla dayanamaz ve yardım etmeyi kabul eder. Resimlerin teslim günü geldiğinde Betül ve Seda birlikte resimlerini teslim ederler. Betül ile Seda heyecanla yarışma sonucunun açıklanacağı günü beklerler.

Yarışmanın sonucunun açıklandığı gün birlikte sonuçların bulunduğu panoya sonucu öğrenmeye giderler. Yarışmayı kendisinin kazandığını gören Seda heyecanla arkadaşı Betül'ün boynuna sarılır. Betül ise yarışmayı kendisinin kazanmayı hak ettiğini düşündüğü için arkadaşının sevincine dâhil olamamıştır. Birinci olmanın verdiği mutlulukla arkadaşının burukluğunu fark edemeyen Seda, kendisini kutlayan kalabalığın içinde bulmuştur. Betül, bu yarışmadan sonra kendisinden daha başarılı bir gidişat sergilediğini düşündüğü Seda'ya imrenmekte ve yavaş yavaş kıskanmaya başlamaktadır. Seda'ya olan kıskançlığından dolayı onun bütün herkes tarafından dışlanmasını sağlamak için okuldaki öğrencilerin de üye olduğu bir Facebook grubuna sahte bir hesapla katılmayı düşünür. Kendisine sahte bir Facebook hesabı açar. Açtığı sahte hesap ile okulun Facebook grubuna üye olur.

Betül, Seda ve yaptığı resim hakkında yalan yanlış paylaşımlar yapmaya başlar. Kendisi için *"Seda birinciliği ona kazandıran resmi başkasına yaptırmıştır."*, *"Buradan Seda'nın daha önce yaptığı resimleri paylaşıyorum. Sizce de Seda bu kadar iyi resim yapabilir mi?"*, *"Bakınız Seda'nın Facebook hesabını kıran birinin ulaştığı bir mesajı gönderiyorum: Bu resim üzerinde ince geçişleri yapamadım. Bana yardımcı olur musun? Okulumuzda resim yarışması var ve ben birinci olmak istiyorum."*

Gruptaki üyeler bu paylaşımları Seda'ya gösterirler. Hiçbir şeyden haberi olmayan zavallı Seda, artık arkadaşları tarafından sahtekâr, dolandırıcı olarak anılmaya başlar. Kendini bir anda bu suçlamaların ortasında bulan Seda olanlara anlam veremez. Ağlayarak evin yolunu tutar. Seda olanları ailesine anlatır. Ailesi kızlarının bu kadar üzülmüş olmasına ve düşürülmüş olduğu bu duruma çok öfkelenirler. Önce Seda'yı sakinleştirip tüm olayı tam anlatmasını, şüphelendiği birinin olup olmadığını öğrenmek isterler. Seda da yarışmanın herkes için çok önemli olduğunu herkesin birinciliği çok istediğini fakat Betül'ün onun birinciliğine sevinmediğini söyler. Ama Betül onun en yakın arkadaşı olduğu için bu davranışı ona konduramaz. Ailesi okul yönetimiyle görüşmek için okula gider. Okul yönetimi de bu paylaşımları yapan kişinin muhtemelen resim yarışmasına katılan biri olduğunu, bu kişiyi tespit etmelerinin zor olduğunu ve bu yüzden kimseyi zan altında bırakamayacaklarını, eğer doğru kişiyi bulamazlarsa başka öğrencileri de psikolojik olarak olumsuz yönde etkilemek istemediklerini söylerler.

Yaşadıklarından dolayı okula gitmek istemeyen Seda'nın ailesi, artık ellerinden bir

şey gelmediğini düşünür ve kızlarının bu isteğini kabul etmek durumunda kalırlar. Seda dışarıda zaman zaman okuldan arkadaşlarıyla karşılaştığında kimileri ona yüz çevirir kimileri de "Hileci", "Sahtekar", "Düzenbaz" gibi ifadeler kullanarak yanından geçip giderler. Seda bu durumdan ötürü her an bir arkadaşı ile karşılaşma ve kötü sözler duyma ihtimaline karşı artık dışarıya da çıkmak istememeye başlar. Bununla beraber Seda'nın ailesi kızlarının kendilerine karşı tavırlarında sert ifadeler kullandığını, evde huzursuzluk yaratmaya başladığını ve Seda'nın eski halinden uzak bir kişiliğe büründüğünü fark ederler. Seda bulunduğu yaşta okula gitmesi gerekirken, daha çok psikoloğa gitmektedir.

Seda'nın ailesi çocuklarının başına gelen durumun başkasının başına gelmemesi ve bunu yapan kişinin kendilerini nasıl kötü bir duruma sürüklediğini görmesi açısından yaşadıklarını okulun Facebook grubunda paylaşırlar. Paylaşımları gören Betül, arkadaşını ne kadar özlediğini fark eder ve yaptıklarından ötürü vicdan azabı çeker. Betül yastığa başını koyduğunda kendini çok huzursuz hisseder. Bütün gerçekleri anlatmak, her şeyi Seda'ya söylemek ister fakat anlattığı takdir de düşeceği durum onu endişelendirir. Betül kendi vicdanını rahatlatmak için Seda'yla konuşmaya karar verir. Fakat bu konuşma gerçekleri anlatmak için değil sadece Seda'yı bu durumun içinden çıkarmak içindir. Ertesi gün, haline üzüldüğü Seda'ya evine gidip bir fikir verir. Aynı resmi herkesin önünde yaparak kendini aklayabileceğini söyler. Seda'ya bu fikir mantıklı gelir. Okula gidip öğretmenleriyle bu fikri paylaşır ve bunun için izin ister. Öğretmenleri Seda'nın kendini kanıtlaması için bu fırsatı ona verirler. Herkesin önünde resim yapacağı o büyük gün gelir. Facebook sayfasında yapılan paylaşımlara inanıp Seda'ya yüz çeviren herkes, Seda'nın aynı resmin daha da iyisini yapabildiğini görünce ona karşı kendilerini mahcup hisseder ve kendilerinden utanırlar. Okul arkadaşları Seda'nın kendini kanıtlayıp okula geri dönünce ondan özür dilerler. Arkadaşının mutluluğunu gören Betül, kendini hafiflemiş hisseder ve bir daha böyle bir şey yapmayacağını sözünü verir.

Seda ve Betül mahalleden çok iyi iki arkadaştır.

Bir gün ders arasında, koridorda dolaşırken panoda asılı olan öğrenciler için düzenlenen bir resim yarışması görürler ve birlikte katılmak kararı alırlar.

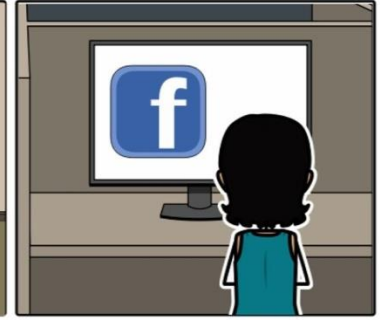
Yarışmayı kazanamayacaklarını düşünerek endişelenir ve en iyi eserlerini ortaya koymak için gece gündüz çalışır.

Betül arkadaşının resmini görünce yarışmayı kazanamayacağı korkusuna kapılmış ve aklına abisinden yardım almak gelmiştir.

Yarışmayı kendisinin kazandığını gören Seda heyecanlı arkadaş Betül'ün boynuna sarılmıştır. Ama Betül bu duruma sevinememiş daha çok Seda'yı kıskanmıştır.

Seda'nın herkes tarafından dışlanmasını istediği için okuldaki öğrencilerinde bulunduğu Facebook grubuna üye olup Seda hakkında yalan yanlış paylaşımlar yapmıştır.

Gruptaki üyeler bu paylaşımları Seda'ya göstermişlerdir. Hiçbir şeyden haberi olmayan zavallı Seda, artık arkadaşları tarafından sahtekâr, dolandırıcı olarak anılmaya başlamıştır.

Seda'nın ailesi kızlarının düştüğü bu duruma çok öfkelenir ve müdürle konuşmak için okula giderler.

Seda bu durumdan ötürü her an bir arkadaşıyla karşılaşma ve kötü sözler duyma ihtimaline karşı artık dışarıya çıkmak istememeye başlar.

Betül yastığa başını her koyduğunda kendini çok huzursuz hisseder ve birden aklına Seda'nın herkesin önünde yeni bir resim yaparak kendini aklayabileceği fikri gelir.

Seda'ya yüz çeviren herkes, aynı resmin daha da iyisini yapabildiğini görünce ona karşı kendilerini mahcup hissetmiş ve utanmışlardır.

Okul arkadaşları kendini kanıtlayıp okula geri dönünce Seda'dan özür dilemişlerdir.

Senaryo 4:

Ahmet ve ailesi İstanbul'a geleli henüz 2 sene olmuştu. Ahmet kolejde okuyordu ve hep derslerine gereken önemi gösteriyordu. Ödevlerini, projelerini zamanında ve en iyi şekilde yapıyordu. Bu durum öğretmenlerinin ve ailesinin çok hoşuna gidiyordu. Yalnız tek bir kişi bu durumdan rahatsızdı. Berkecan. Sınıfın en zengin çocuğuydu. Ailesinin tek çocuğu olan Berkecan içten içe Ahmet'i kıskanıyordu. Samet öğretmen matematik dersinde kümeler konusunu işliyordu. Sınıfa bir soru sordu ve cevaplamak için elini sadece Ahmet kaldırdı. Ahmet sorunun cevabını en güzel şekilde verdi. Samet öğretmenin Ahmet'e övgü dolu sözler etmesi Berkacan'ın sinirine çok dokundu. Elindeki kalemle önünde açık duran beyaz sayfayı karaladı durdu. İçindeki nefreti deftere de yansıttı. Aynı gün dersi bitince fazla oyalanmadan direk eve gitti Ahmet. Verilen günlük ödevleri tamamladı. Akşam yemeği vakti gelmişti. Yemeğini yedikten sonra Ahmet odasına geçti. Ödevlerini yapmıştı ve biraz vakit geçirmek için bilgisayarını açtı. Komik videoları izleyip güldüğü sırada tanımadığı bir kişiden mesajlar ardı ardına geldi:

"Bu kadar çok çalışma beynin yanacak. "

"Seni gidi iki ayaklı inek. "

"Bu kadar çalışıyorsun da sanki doktor olacaksın. "

"Fazla okuma gözlerin kör olacak. "

Ardı ardına dizilmiş bu mesajları görünce Ahmet'in birden yüzü düştü. Uyumak istedi ama gözüne bir damla uyku girmedi. Aklı sürekli o mesajlardaydı. Bir yandan ağlamaklı oluyor bir yandan da bu sorulara cevap vermeye çalışıyordu. Alarmı çaldı. Sabah olmuştu. Kahvaltı sofrasına oturdu ama canı hiçbir şey yemek istemiyordu. Annesi bir şeyin ters gittiğini sezdi

Ahmet'in huzursuzluğu okulda da devam etti. Öğretmenin sorduğu basit bir soruyu bile cevaplayamadı. Derse kendini veremedi. Okul çıkışı eve geldi. Ahmet sofrada pek bir şey yemedi. Odasına çekildi ve bilgisayarını açtı.

"Ne oldu bebe akşam sütünü içmeyi unuttun herhalde bugün derste çok fena tökezledin. "

"Aferin aferin işte böyle devam et. "

Birkaç hafta boyunca her gün mesaj geldi. Bu durum Ahmet'in psikolojisini iyice bozuyordu. O mesajları hemen silecekti ki eski mesajlara yenileri eklenmişti:

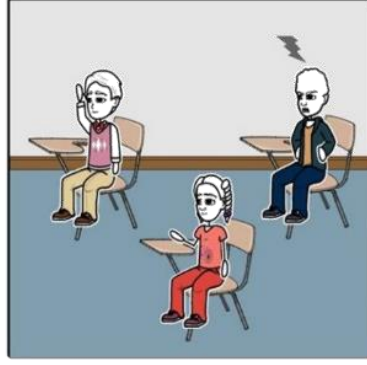
"Einstein görse, sana plaket verirdi be oğlum. "

"Bu kadar çalışma be oğlum hayatını yaşa biraz. "

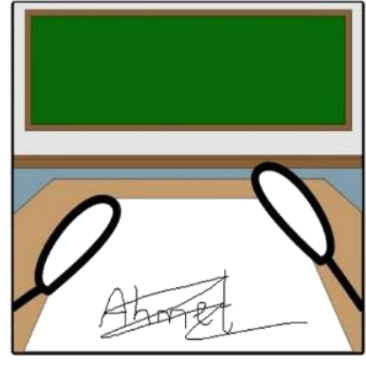
Ahmet'in annesi Mürvet Hanım bir şeylerin ters gittiğini durumu kocasına açmaya kararlıydı. Osman *"Bizim çocuk bir şeyler ters gidiyor ve bunu bizden saklıyor"* dedi. Ahmet okuldaydı ki annesi Ahmet'in odasına gitti ve bilgisayarını açtı bir ipucu bulurum diye. İnternet geçmişine baktı ve sadece Facebook'u gördü. Siteye girdi. Yeni mesajı vardı ve gelen mesajlara da baktı. Gördüğü mesaj karşısında anlam veremeyen Mürvet Hanım bir önceki gelen mesajları da görünce olayı anladı. Gönderen kişi ise anonimdi. Akşam eve gelen kocasına her şeyi bir bir anlattı.

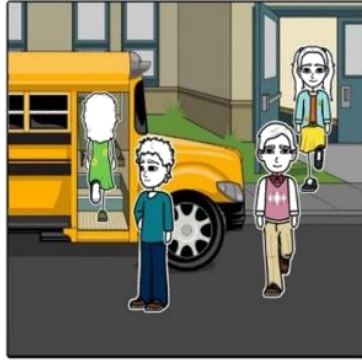
Sıradan bir okul günüdür. Matematik dersinde öğretmen sınıfa bir soru yöneltir.

Derslerinde çok başarılı olan Ahmet her zamanki gibi soruyu cevaplamak için el kaldırır.

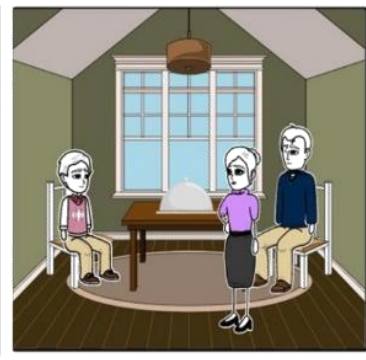
Ahmet'in soruyu güzelce cevaplama Berkecan'ın hoşuna hiç gitmez ve önündeki defteri karalar.

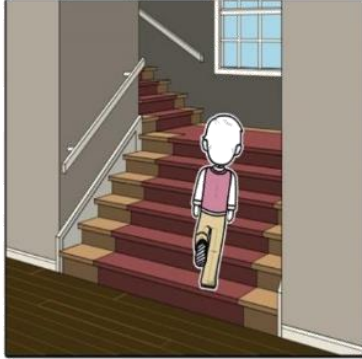
Uzun bir günün ardından ders zili çalar ve öğrenciler evlerine gitmek için dağılır.

Ahmet yüzündeki tebessümü eksik etmeden evine varır ve içeri girer. Her şey yolundadır yani şimdilik.

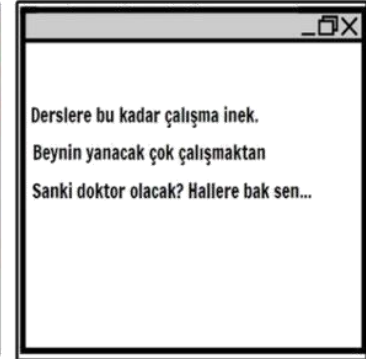
Ailesiyle selamlaşır ve hazır olan yemek masasına oturur. Bir yandan okulda olanları anlatır bir yandan da yemeğini yer.

Yemeğini yedikten sonra müsaade isteyip odasına çekilir. Çünkü yapması gereken ödevleri var.

Derslerini tam bitirmeden bilgisayarından bir mesaj sesi gelir. Bilgisayarın yanına gider ve gelen mesajı açar.

Kimin gönderdiği belli olmayan mesajları tek tek okur.

Gelen mesajlar Ahmet'in moralini baya bozar. Mesajları gönderen Berkecan'dır ama o bunu henüz bilmez.

Her şey çok güzel giderken o mesajların gelmesi hiç iyi olmaz. Ahmet yatağına geçip hemen uyumak ister ama ne mümkün.

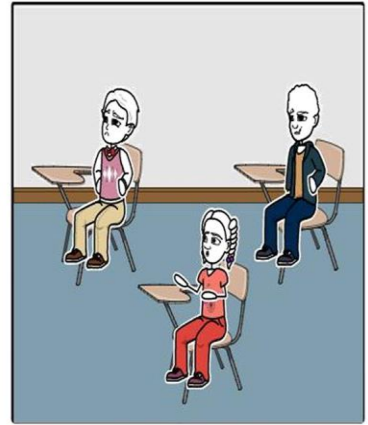
Ertesi gün olur. Mutsuz uyanan Ahmet kahvaltısını bile doğru düzgün yapmadan okula gider.

Morali bozuk bir şekilde sınıfına doğru gider. Bu durum Berkecan'ın hoşuna gider.

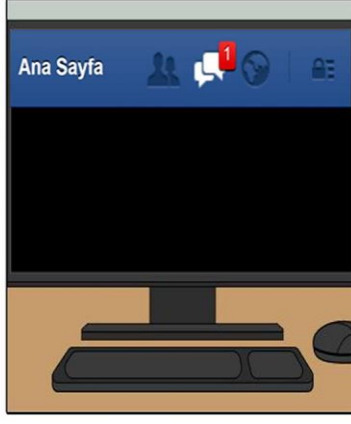
Öğretmeni dahil herkesin dikkati çeker. Ahmet'in bir sıkıntısı var ama ne?

Herkes, durumun ne olduğunu merak eder. Berkecan ise yaptığı hatalardan bihaber içinden zafer çiğlikleri atar.

Durumdan şüphelenen annesi Ahmet okuldaki belki bir şey bulurum diye bilgisayarı açar.

Peşpeşe sıralanmış küçük düşürücü mesajları görür ve o an Ahmet'in neden üzgün olduğunu anlar.

Akşam eve gelen eşine bu konudan bahseder. Ahmet'in durumu oldukça ciddidir. Bu sorunu çözmek için sınıf öğretmeni ile konuşmanın gerekli olduğuna karar verirler.

Senaryo 5:

Tuğçe her karne gününde olduğu gibi annesine sarıldı. Karnesini alan ve sevinçten havalara uçan Tuğçe annesine heyecanla öğretmeni ve arkadaşlarıyla o gün yaşadığı mutlu anları ve aralarında geçen konuşmaları anlattı. Akşam yemek servisini başladı. Servis yaparken zil çaldı ve gelen Tuğçe'nin babasıydı. Tuğçe bir koşu kapıyı açtı. *"Babacım! Hoşgeldiiiiiiiiin!"* diyerek sevinçle karşıladı onu. Bu arada Neşe Hanım hızlıca hole kadar geldi ve Selahattin Bey'in elindeki poşetleri alarak kendi odalarına ışık hızıyla bırakıp mutfığa döndü. Yemek sırasında Selahattin Bey suyundan bir kaç yudum aldıktan sonra Tuğçe'ye başarısından ötürü aldığı hediye paketini uzattı. Hediyeyi açan Tuğçe içinden aylardır annesine bahsettiği akıllı telefon çıktı. *"Çok teşekkür ederim anneciğim, çok teşekkür ederim babacığım"* diyerek bir eli annesine bir eli babasına olmak üzere onları kucakladı.

Tuğçe telefon alındığı günden beri artık zamanının büyük bir kısmını telefonla geçiriyordu. Arkadaşlarının bir kısmının çoktan kapıldığı sanal âlem tufanına Tuğçe de çok iyi niyetli duygularla dalmıştı. Sürekli arkadaşlarıyla sohbetler ediyor, sosyal medyada sürekli paylaşım yapıyordu. Git gide hayatında büyük bir yer kaplayan akıllı telefon, Tuğçe'yi bataklığı sapsılamıştı. Tuğçe artık ne annesini, ne de öğretmenlerini çoğu zaman duymuyordu. Bir türlü akıllı telefon dünyasından sıyrılıp çıkamıyordu. Her ne kadar telefon numarası güvendiği arkadaşlarına vermiş olsa da Tuğçe'ye tanımadığı bir telefon numarasından birgün şöyle bir mesaj düştü:

"Selam Tuğçe."

"Nasılsın, nelerle uğraşıyorsun Kaçınıcı sınıftasın"

gibi özel sorulara, karşısındaki yaşıtı birisi sanıp sürekli cevaplar veriyordu. Bu yazışmalar giderek çoğalmaya başlamıştı. Önceleri sadece başarılarını ve özel zevklerini soran sözde bu yaşıtı daha sonradan

"Seninle tanışmayı çok istiyorum"

"Erkek arkadaşın var mı?"

gibi sorularla giderek rahatsız edici bir adama dönüşmeye başlamıştı. Bu türden yazışmaların çirkin olduğunu söylese de karşısındaki çok ısrarlı davranıyordu. Nihayet büyük ısrarlar üzerine bu kişiye bir fotoğrafını gönderdi. Çok pişman olsa da bu konuşmadan kurtulmanın bir çaresini bulamıyordu. Bu yazışmalardan o güne kadar hiç haberi olmayan anne ve babası Tuğçe'nin son zamanlardaki sessizliğine bir anlam veremiyorlardı. Nihayet bir gece Tuğçe uykusundan bir kâbusla uyandı. Annesi koşarak odasına gittiğinde Tuğçe'nin gözyaşları içinde kaldığını fark etmişti. Kızının bu durumunu Selahattin Bey'e açınca telefonu kızından alan Selahattin Bey, gördükleri karşısında şaşkına dönmüştü. Yazışmaları okuduğunda çılgına döndü. *"Ah Selahattin. Bu devirde yapılacak şey mi şu? Kendi elinle kendi çocuğuna yaptığın kötülüğe bir bakar mısın?"* diyerek pişmanlığını kendine itiraf eder. Her ne kadar karşısındaki kişiye Tuğçe gibi yazarak kim olduğunu anlamaya çalıştıysa da durumu fark eden kişi kısa süre içerisinde ortadan kaybolur ve telefon hattını kapatır. Tuğçe'nin ve ailesinin aylarca kendilerini toparlamak için uğraşmalarına sebep olan bu olaydan sonra, hep birlikte geçici olarak akıllı telefon kullanmaktan vazgeçme kararı alınır. Baba ve annesinin fedakârca davranmaları sonucu bu kriz atlatılır. Tuğçe sosyal etkinliklere üye olarak buralarda güzel vakit geçiriyor ve bu şekilde bu zor durumu atlatıyordu. Selahattin Bey özellikle okulda bu tehlikeyi öğrencilerine anlatıyor ve sürekli aileleri uyarıyordu.

Tuğçe her karne gününde olduğu gibi annesine sarıldı. Karnesini alan ve sevinçten havalara uçan Tuğçe annesine heyecanlı öğretmen ve arkadaşlarıyla o gün yaşadığı mutlu anları anlattı.

Akşam yemek servisini başladı. Anne kız bu servisi açarken kapı çaldı.

Tuğçe bir koşu kapıyı açtı.

Neşe Hanım hızlıca hote kadar geldi ve Selahattin Bey'in elindeki poşetleri alarak kendi odalarına ışık hızıyla bırakıp mutfağa döndü.

Yemek sırasında Selahattin Bey suyundan bir kaç yudum aldıktan sonra boğazını temizledi ve Tuğçeye başarısından ötürü aldığı hediye paketini kızına uzattı.

Hediyeyi açan Tuğçe içinden aylardır annesine bahsettiği akıllı telefon çıktı.

Tuğçe telefon alındığı günden beri artık zamanının büyük bir kısmını telefonla geçiriyordu. Zamanın nasıl geçtiğini fark edemiyordu.

Her ne kadar telefon numarasının güvendiği arkadaşlarına vermiş olsa da Tuğçe'ye tanımadığı bir telefon numarasından mesaj geldi. Karşındakini yaşıtı birisi sanıp cevaplar veriyordu.

Önceleri sadece başarılarını ve özel zevklerini soran sözde bu yaşıtı daha sonradan rahatsız edici kelimeler kullanan bir adama dönüşmeye başlamıştı.

Bu yazışmalardan o güne kadar hiç haberi olmayan anne ve babası Tuğçe'nin son zamanlardaki sessizliğine bir anlam veremiyorlardı.

Bir gece Tuğçe uykusundan bir kabusla uyandı. Annesi koşarak odasına gittiğinde Tuğçe'nin gözyaşları içinde kaldığını fark etti. Telefonu kızından alan Selahattin Bey, gördükleri karşısında şaşkınladınmıştı. Yazışmaları okuduğunda çığına döndü.

Her ne kadar karşındaki kişiye Tuğçe gibi yazarak kim olduğunu anlamaya çalıştıysa da durumu farkeden kişi kısa süre içerisinde ortadankayboldu ve telefon hattının kapattı.

Tuğçe'nin ve ailesinin aylarca kendilerini toparlamak için uğraşmalarına sebep olan bu olaydan sonra, hep birlikte geçici olarak akıllı telefon kullanmaktan vazgeçme kararı alındı. Baba ve annesinin fedakarcadavrınmaları sonucu bu kriz atlattı.

Tuğçe sosyal etkinliklere üye olarak buralarda güzel vakit geçiriyor ve bu şekilde bu zor durumu atlattı.

Selahattin Bey özellikle okulda bu tehlikeyi öğrencilerine anlatıyor ve sürekli aileleri uyardı.

Senaryo 6:

İlköğretim 6. sınıf beden dersi öncesi öğrenciler soyunma odasında üstlerini değiştirmektedir. Bu esnada Kerem ve Ferdi arasında fiziksel müdahalelere varan bir tartışma yaşanır. Olay sınıf arkadaşları tarafından yatıştırılır. Fakat Kerem bu olay sonrasında iyice kızar ve intikam almak ister. Kerem Ferdi'nin üstünü değiştirirken gizlice birkaç fotoğrafını çekerek onun küçük düşürmek ve rezil etmek ister. Bu fotoğraflara

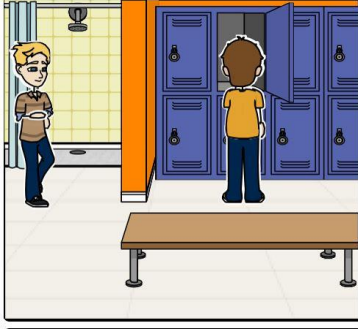
“Bakın Ferdi ne kadar sıksa.”

“Bunun ailesi buna yemek yedirmiyor.”

“Böyle vücudun olacağına ölürüm daha iyi.”

vb. cümleler ekleyerek Facebook ve Instagram gibi ortamlarda açtığı sahte hesaplar ile okuldaki öğrencilerle paylaşır.

Paylaşımları gören öğrenciler bu paylaşımlara yorum yapar ve farklı hesaplarda paylaşmaya devam ederler. Sosyal medyada gezerken bu fotoğraflarla karşılaşan ve insanların kendisiyle ilgili iğrenç yorumlarını gören Ferdi uzun süre ağlar. Bu kadar çok psikolojik baskıyı kaldırmakta güçlük çeken Ferdi artık eski Ferdi değildir maalesef. Ferdi'nin eski neşesinden, cana yakınlığından, derslere olan ilgi ve katılma arzusundan ve başarısından eser kalmaz. Hiçbir dersten zevk almamaya başlar. Ferdi'nin ailesi de Ferdi'nin durumunun iyiye gitmediğini hatta Ferdi'nin günden güne kötüleştiğini fark eder.

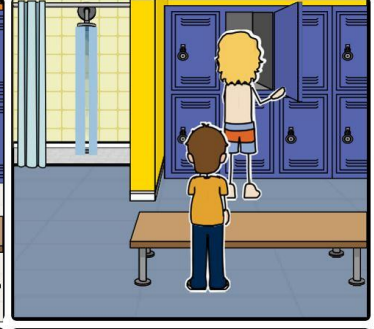
Beden dersi öncesi öğrenciler soyunma odasında üstlerini değiştirmektedir.

Arkadaşlar şunun göbeğine bakın..

Ne diyorsun sen !!

Kerem ve Ferdi arasında fiziksel bir tartışma yaşanır.

İntikam almak isteyen Kerem Ferdi'nin çıplak fotoğraflarını çeker.

Dünyanın en zayıf çocuğuna bakın....

Çektığı resimleri Kerem sosyal medya'da paylaşır.

Aaaa Ferdi değil mi bu ?

Bakayım ahahaha evet o

Ferdi'nin sınıf arkadaşları bu resimleri görür ve okulda ferdi ile dalgageçerler.

Hayır bu olmaz.

Ferdi paylaşılan resmi görür ve koşarak odasına gider.

Bunu kim yaptı? arkadaşlarım benle dalga geçecekler.

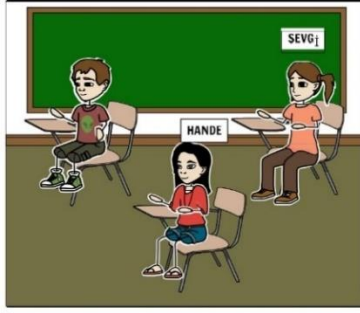
Resmi Gören Ferdi Odada Ağlamaya Başlar.

Senaryo 7:

Hande ve Sevgi ortaokulda aynı sınıfta arkadaşlardır. Hande çok güzel, giyimiyle, fiziğiyle çok beğenilen, akıllı, derslerinde çok başarılı, güler yüzlü, herkes tarafından sevilen bir kızdır. Sevgi ise Hande kadar güzel ve havalı değildir. Sevgi ne kadar çalışırsa çalışsın derslerinde başarılı olamıyor, kimsenin dikkatini çekemiyordu. Sevgi başarılı olamadığı ve kimse onunla ilgilenmediği için kıskançlığı artmaktadır. Hande'yi her gördüğünde onu kıskanıp ona karşı kötü düşünceler beslemeye başlar. Aynı zamanda Instagram'da da Hande'yi ekleyip her gün defalarca sayfasına bakıp ona karşı hırslanır. Bu durum artık Sevgi'de hastalık haline gelmiştir. Devamlı onu düşünüp kıskanmaktadır. Hande'ye kötülük yapmak için düşünmeye başlar. İlk iş olarak Hande ile daha samimi olmaya çalışır ve bunu başarır. Hatta kendi evine davet ettirmeyi bile başarır.

Yine bir gün Sevgi, ödevlerle ilgili bir soru sormak bahanesiyle Hande'nin evine gider. Bir fırsatını bulup Hande'nin bilgisayarından fotoğraflarını alır ve evine döner. Hemen kendi bilgisayarına Hande'nin fotoğraflarını aktarır. Photoshop yardımıyla Hande'nin fotoğraflarını tanınmayacak hale getirir. Başka bir karakter meydana getirmiştir artık sevimsiz, çirkin, farklı kıyafetlerle yeni bir Hande oluşturur. Daha sonra bu fotoğrafları kullanarak Hande'nin kişisel bilgilerini de kullanarak Hande'ye ait gibi bir Instagram hesabı oluşturur ve okuldaki bütün arkadaşlarını ekler. Hesabı takip eden arkadaşları Hande'nin yeni fotoğraflarını görürler. Onunla alay ederler, dalga geçerler ve hatta ona kötü yorumlar yapmaya başlar.

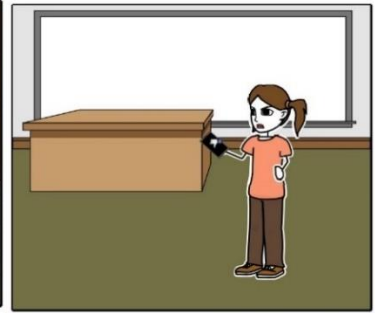
Sonraki gün Hande okula gittiğinde ve etrafta kendisi ile ilgili fısıltılar dolaştığını fark eder. Çünkü herkes sahte hesaptaki Hande fotoğraflarını konuşmaktadır. Hande arkadaşlarının kendisi hakkında söylediklerini duyduğunda şok olur ve bir arkadaşı yanına gelip ona hesabı gösterir. Hande hesaptaki fotoğrafları gördüğünde kendine hâkim olamaz sinir krizi geçir ve bayılıp başını yere çarpar. Arkadaşları onu hemen hastaneye götürür. Bir gün hastanede tedavi gören Hande evine götürülür. Fakat evde artık çok durgun ve moralsiz olur. Hiç bir şey yemez ve dışarı bile çıkmaz.

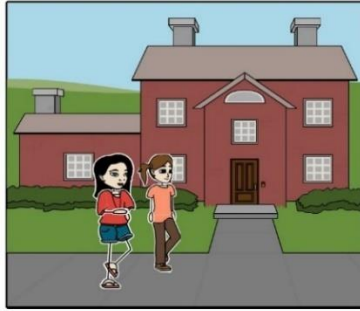
Hande ve Sevgi ortaokulda aynı sınıfta arkadaşlarıdır. Hande çok güzel, başarılı, güler yüzlü, herkes tarafından sevilen bir kızdır. Sevgi ise Hande kadar güzel ve havalı değildir.

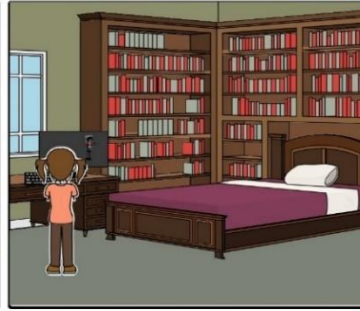
Sevgi kimsenin dikkatini çekemiyordu Sevgi başarılı olamadığı ve kimse onunla ilgilenmediği için kıskançlığı her geçen gün artmaktaydı.

Sevgi Hande'yi instagram da ekleyip her gün defalarca sayfasına bakmaktadır. Bu durum artık Sevgi'de hastalık haline gelmiştir. Hande'ye kötülük yapmak için düşünmeye başlar.

İlk iş olarak Hande ile daha samimi olmaya çalışır ve bunu başarır. Hatta kendini evine davet ettirir. Bir gün Hande'nin evine giderler.

Hande'nin odasına giren Sevgi, planını uygulamak için gizlice Hande'nin bilgisayarından fotoğraflarını alıyor.

Fotoğrafları alan Sevgi evine mutlu bir şekilde geri dönüyor.

Kendi bilgisayarına Hande'nin fotoğraflarını aktaran Sevgi photoshop yardımıyla Hande'nin fotoğraflarını tanıtmayacak hale getirir. Sevgi fotoğrafları ve Hande'nin kişisel bilgilerini kullanarak sahte instagram hesabı oluşturur

Sevgi sahte hesaba okuldaki bütün arkadaşlarını ekler. Hesabı takip eden arkadaşları bu yeni Hande'nin fotoğraflarını görünce şaşkına döner ve ona kötü yorumlar yapmaya başlar. Hande okula gider etrafta kendisi ile ilgili hissettirdiği şüpheleri farkeder.

Hande duydukları karşısında şok olur ve bir arkadaşına yanına gelip ona hesabı gösterir. Hande hesapdaki fotoğrafları gördüğünde kendine hakim olamaz sinir krizi geçirir ve bayılıp başını yere çarpar. Arkadaşları onu hemen hastaneye götürür.

Arkadaşları onu hemen hastaneye götürür. Doktorlar durumunun ciddi olduğunu ve 24 saatin çok önemli olduğunu söyler. Bunu duyan Sevgi üzüntüden kahrolur, pıçmanlık duyar.

EK 5. SANAL ZORBALIK İLE İLGİLİ KISA FİLMLERİN KAZANIMLARI

Araştırma Kapsamında Kullanılan Filmlerin Kazanımları
Film 1: Yapılandırılmış Sanal Zorbalık ile ilgili Kısa Film-1
Kazanımlar:
A. Sanal zorbalığı tanımlar.
B. Sanal zorbalığın gerçekleştirebildiği araçları açıklar.
C. Sanal zorbalığın sonuçları hakkında bilgi sahibi olur.
D. Sanal zorbalığın etkilerini açıklar.
E. Sanal mağdurların olay sonrası yaşadıklarını hisseder.
F. Sanal zorbalıkla baş etme yöntemi konusunda bilgi sahibi olur.
Film 2: Yapılandırılmış Sanal Zorbalık ile ilgili Kısa Film-2
Kazanımlar:
A. Sanal zorbalığı tanımlar.
B. Sanal zorbalığın gerçekleştirebildiği araçları açıklar.
C. Sanal zorbalığın sonuçları hakkında bilgi sahibi olur.
D. Sanal zorbalığın etkilerini açıklar.
E. Sanal mağdurların olay sonrası yaşadıklarını hisseder.
F. Sanal zorbalıkla baş etme yöntemi konusunda bilgi sahibi olur.
Film 3: Yapılandırılmış Sanal Zorbalık ile ilgili Kısa Film-3
Kazanımlar:
A. Sanal zorbalığı tanımlar.
B. Sanal zorbalığın gerçekleştirebildiği araçları açıklar.
C. Sanal zorbalığın sonuçları hakkında bilgi sahibi olur.
D. Sanal zorbalığın etkilerini açıklar.
E. Sanal mağdurların olay sonrası yaşadıklarını hisseder.
F. Sanal zorbalıkla baş etme yöntemi konusunda bilgi sahibi olur.
Film 4: Yarı-Yapılandırılmış Sanal Zorbalık ile ilgili Kısa Film-4
Kazanımlar:
A. Sanal zorbalığı oluşturan unsurları bilir.
B. Sanal zorbalıkla baş etme yöntemlerinin uygunluğunu değerlendirir.
C. Sanal mağdurlar için yapılabilecek eylemlerinin uygunluğunu değerlendirir.
Film 5: Yarı-Yapılandırılmış Sanal Zorbalık ile ilgili Kısa Film-5
Kazanımlar:
A. Sanal zorbalığı oluşturan unsurları bilir.
B. Sanal zorbalıkla baş etme yöntemlerinin uygunluğunu değerlendirir.
C. Sanal mağdurlar için yapılabilecek eylemlerinin uygunluğunu değerlendirir.
Film 6: Yapılandırılmamış Sanal Zorbalık ile ilgili Kısa Film-6
Kazanımlar:
A. Sanal zorbalıkla baş etme konusunda en uygun yöntemleri sıralar.
B. Sanal zorbalıkla baş etme konusunda en uygun yöntemleri belirler.
Film 7: Yapılandırılmamış Sanal Zorbalık ile ilgili Kısa Film-7
Kazanımlar:
A. Sanal zorbalıkla baş etme konusunda en uygun yöntemleri sıralar.
B. Sanal zorbalıkla baş etme konusunda en uygun yöntemleri belirler.

EK 6. KABUL FORMU ÖRNEĞİ

KABUL FORMU ÖRNEĞİ

Değerli katılımcı...

“Örnek Olay Temelli Sanal Zorbalık İle İlgili Kısa Filmlerin Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorba/Kurban, Farkındalık, Empati Düzeylerine ve Baş Etme Stratejilerini Öğrenmelerine Etkisi” başlıklı doktora tez çalışmam için sanal zorbalık ile ilgili kısa filmlerin geliştirilmesi sürecinde yer aldınız. Bu filmlerin hikâye tablolarının çıkarılmasında, filmin sahnelerinin çekilmesinde, filmlerde rol alma sürecinde, filmlerin montajının yapılmasında görevler aldınız. Geliştirdiğiniz bu filmin doktora tezimde kullanılabilmesi için sizlerin kabul ve rızasına ihtiyaç duymaktayım. Araştırmama gösterdiğiniz destek, ilgi ve emekten dolayı teşekkür ederim.

Ömer Faruk GÖKMEN

Yukarıda belirtilen hususları okudum ve anladım.

.....

İmza

Ad Soyad:.....

EK 7. SANAL ZORBALIK FİLMLERİ UZMAN GÖRÜŞLERİ SONUÇLARI

YAPILANDIRILMIŞ FORM UZMAN GÖRÜŞME SONUÇLARI

	Uzman 1	Uzman 2	Uzman 3	Uzman 4	Uzman 5	Uzman 6	Ortalama
Ölçüt 1	5	5	5	5	5	5	5
Ölçüt 2	4	4	5	5	5	5	4.66
Ölçüt 3	4	5	5	5	5	5	4.83
Ölçüt 4	5	4	4	4	4	4	4.16
Ölçüt 5	5	3	5	3	4	4	4
Ölçüt 6	4	5	5	4	5	4	4.5
Ölçüt 7	5	4	3	5	3	4	4
Ölçüt 8	4	4	4	3	4	4	3.83
Ölçüt 9	5	5	5	5	5	5	5
Genel	9	8	9	8	8	9	8.5

YARI-YAPILANDIRILMIŞ FORM UZMAN GÖRÜŞME SONUÇLARI

	Uzman 1	Uzman 2	Uzman 3	Uzman 4	Uzman 5	Uzman 6	Ortalama
Ölçüt 1	5	5	5	5	5	5	5
Ölçüt 2	4	4	5	5	5	4	4.5
Ölçüt 3	4	4	5	5	4	4	4.33
Ölçüt 4	5	5	4	5	3	4	4.33
Ölçüt 5	5	5	3	4	4	5	4.33
Ölçüt 6	5	5	4	5	5	3	4.5
Ölçüt 7	4	4	4	3	5	5	4.16
Ölçüt 8	4	4	5	4	3	4	4
Ölçüt 9	5	5	5	5	5	5	5
Genel	9	9	8	8	8	8	8.33

YAPILANDIRILMAMIŞ FORM UZMAN GÖRÜŞME SONUÇLARI

	Uzman 1	Uzman 2	Uzman 3	Uzman 4	Uzman 5	Uzman 6	Ortalama
Ölçüt 1	5	5	5	5	5	5	5
Ölçüt 2	5	5	5	5	5	5	5
Ölçüt 3	4	5	4	4	4	4	4.16
Ölçüt 4	4	5	5	4	4	4	4.33
Ölçüt 5	5	4	4	4	3	5	4.16
Ölçüt 6	4	4	4	5	4	4	4.16
Ölçüt 7	5	5	5	5	5	5	5
Genel	10	10	9	9	8	9	9.16

EK 8. SANAL ZORBALIKLA BAŞ ETME YÖNTEMLERİ RUBRİĞİ

Sanal Zorbalıkla Baş Etme Yöntemleri Değerlendirme Kriterleri	Baş Etme Yöntemi	Kanıtları Saklama	Bildirme	Engelleme	Uygun Baş Etme Yöntemleri
	(0 puan) Baş etme yöntemi belirtilmemiştir.	(0 puan) Kanıtların saklanacağı belirtilmemiştir.	(0 puan) İlgili kişilere bildirileceği belirtilmemiştir.	(0 puan) Sanal zorbanın engelleneceği belirtilmemiştir.	(0 puan) Sanal zorbanın bilinip bilinmemesi, olayı sıklığı, olayın ciddiyetine bağlı olarak baş etme yöntemlerinin uygun olmadığı anlaşılmıştır.
	(5 puan) Tek bir baş etme yöntemi belirtilmiştir.	(10 puan) Kanıtların saklanacağı belirtilmiştir.	(10 puan) Uygun kişilere bildirilmediği anlaşılmıştır.	(10 puan) Sanal zorbanın engelleneceği belirtilmiştir.	(10 puan) Sanal zorbanın bilinip bilinmemesi, olayı sıklığı, olayın ciddiyetine bağlı olarak baş etme yöntemlerinin uygun olduğu anlaşılmıştır.
	(10 puan) Baş etme yöntemi birden fazla belirtilmiştir.		(20 puan) Uygun kişilere bildirileceği belirtilmiştir.	(20 puan) Sanal zorbanın uygun platform üzerinden engelleneceği belirtilmiştir.	(20 puan) Sanal zorbanın bilinip bilinmemesi, olayı sıklığı, olayın ciddiyetine bağlı olarak baş etme yöntemlerinin sırasıyla uygulanmadığı anlaşılmıştır.
					(30 puan) Sanal zorbanın bilinip bilinmemesi, olayı sıklığı, olayın ciddiyetine bağlı olarak baş etme yöntemlerinin sırasıyla uygulandığı anlaşılmıştır.
					PUAN

EK 9. ARAŞTIRMANIN YÜRÜTÜLMESİ VE VERİ TOPLAMA ARAÇLARININ UYGULANMASINA YÖNELİK İZİNLER

Evrak Tarih ve Sayısı: 15/02/2018-E.8401

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı :61923333/050.05/
Konu :79/01 Arş.Gör. Ömer Faruk
GÖKMEN

Sayın Arş.Gör. Ömer faruk GÖKMEN

İlgi : Ömer Faruk GÖKMEN 19/01/2018 tarihli ve 0 sayılı yazı

Üniversitemiz Etik Kurulu Başkanlığının 14.02.2018 tarihli ve 79 sayılı toplantısında alınan "1" nolu karar örneği ekte sunulmuştur.
Bilgilerinizi rica ederim.

Prof.Dr. Haluk SELVİ
Etik Kurulu Başkanı

1- Arş.Gör. Ömer Faruk GÖKMEN'in "Sanal zorbalık yapan ortaokul öğrencilerinde farkındalık kazanma ve empati oluşturmaya yönelik web tabanlı yazılımın geliştirilmesi ve etkinliğin test edilmesi" başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda; Arş.Gör. Ömer Faruk GÖKMEN'in "Sanal zorbalık yapan ortaokul öğrencilerinde farkındalık kazanma ve empati oluşturmaya yönelik web tabanlı yazılımın geliştirilmesi ve etkinliğin test edilmesi" başlıklı çalışmasının Etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Etik Kurulu Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:
sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr
Tel:0264 295 50 00 Faks:0264 295 50 31
E-Posta :ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ :www.sakarya.edu.tr

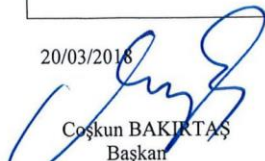
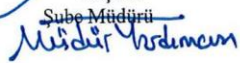
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Sakarya İl Millî Eğitim Müdürlüğü
ARAŞTIRMA, YARIŞMA VE SOSYAL ETKİNLİK DEĞERLENDİRME FORMU

İlgi: 22.08.2017 tarihli ve 35558626-10.06.01-E,12607291 sayılı yazı (2017/25 Genelge)

TALEP SAHİBİNİN	
Adı Soyadı	Ömer Faruk Gökmen
Kurum/Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Araştırma Yapılacak İl-İlçe	Sakarya- Serdivan
Araştırma Yapılacak Eğitim Kurumu ve Kademesi	Sakarya Üniversitesi Vakfı Koleji Ortaokul 7. Sınıf Öğrencileri
Araştırma /Tez Konusu	“Öğrencilerin Sanal Zorbalık Düzeyleri, Sanal Zorbalık Farkındalıkları ve Empati Becerileri”
Üniversite –Kurum Onayı	19/02/2018 Tarih ve 67236739/044/E.2669 sayılı yazısı
Araştırma/ tez önerisi	Var
Veri Toplama Araçları	21 soruluk 5 likertli ‘Farkındalık Ölçeği’, 20 soruluk 5 likertli ‘Empati Ölçeği’.
Görüş İstenilecek Birim/Birimler	Yok
KOMİSYON GÖRÜŞÜ	
İlgi genelge kapsamında, ☒ Çalışmanın yapılması uygun görülmüştür. ☐ Çalışmanın yapılması uygun görülmemiştir.	
Komisyon Kararı	☒ Oy birliği ile alınmıştır. ☐ Oy çokluğu ile alınmıştır.
Muhalif üyenin Adı ve Soyadı	GEREKÇESİ:
-	

20/03/2018

Coşkun BAKIRTAŞ
Başkan
Şube Müdürü

KOMİSYON
Cemil KURT
Üye
Öğretmen

Birsen KAYA
Üye
Öğretmen

ÖZGEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİSİ

Ömer Faruk GÖKMEN, 1990 yılında Siirt'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Siirt 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel İlköğretim okulunda tamamladı. 2008 yılında Siirt Anadolu Lisesinden mezun oldu. Aynı yıl Amasya Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Öğretmenliği Bölümünü kazandı. 2012 yılında Amasya Üniversitesinden mezun oldu. Yine aynı yıl içerisinde Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalında doktora eğitimine başladı. 2014 yılından itibaren Sakarya Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

E-posta : omerfarukgokmen54@gmail.com